

ÇALIŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

GÖREVDE YÜKSELME DERS NOTLARI

31.
BASKI

www.ailevecalisma.gov.tr

ÇALIŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

GÖREVDE YÜKSELME DERS NOTLARI

GÜNCELLENMİŞ
&
YENİLENMİŞ
31.
BASKI

www.ailevecalisma.gov.tr

İÇİNDEKİLER

T.C. ANAYASASI	7
I) ANAYASA VE DEVLET KAVRAMLARI.....	9
II) CUMHURİYETİN NİTELİKLERİ.....	12
III) CUMHURİYETİN TEMEL ORGANLARI.....	38
GENEL OLARAK DEVLET TEŞKİLATI	65
I) TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ'NİN TEMEL ORGANLARI.....	67
II) İDARE (YÖNETİM).....	73
IV) MERKEZİ İDARENİN TAŞRA TEŞKİLATI.....	76
V) YERİNDEN YÖNETİM KURULUŞLARI.....	82
VI) KAMUYA YARARLI DERNEKLER.....	90
VII) VAKIFLAR.....	91
VIII) BÜTÇELERİ BAKIMINDAN KAMU KURUMLARI.....	91
657 SAYILI DEVLET MEMURLARI KANUNU VE İLGİLİ MEVZUAT	93
I. GİRİŞ.....	95
II. TEMEL İLKELER.....	95
III. İSTİHDAM ŞEKİLLERİ.....	96
IV. ÖDEVLER VE SORUMLULUKLAR İLE GENEL HAKLAR VE YASAKLAR.....	97
V. MEMURLARIN SINIFLANDIRILMASI.....	105
VI. DEVLET MEMURU OLMANIN ŞARTLARI.....	109
VII. ADAY MEMURLARLA İLGİLİ USUL VE ESASLAR.....	111
VIII. ATAMALARDA İŞE BAŞLAMA SÜRESİ.....	112
IX. DEVLET MEMURLUĞUNDA İLERLEME VE YÜKSELME.....	113
X. MEMURLARIN YER DEĞİŞTİRMELERİ, NAKİLLERİ VE YURT DIŞINA GÖNDERİLMELERİ.....	115
XI. VEKALET GÖREVİ, İKİNCİ GÖREV, DERS GÖREVİ VE GEÇİCİ SÜRELİ GÖREVLENDİRME.....	116
XII. MEMURLUĞUN SONA ERMESİ VE MEMURLUĞA YENİDEN ATANMA.....	119
XIII. MEMURLARIN ÇALIŞMA SAATLERİ, FAZLA ÇALIŞMA VE İZİNLER.....	122
XIV. MEMUR BİLGİ SİSTEMİ VE ÖZLÜK DOSYASI.....	128
XV. MEMURLARA VERİLECEK BAŞARI BELGESİ, ÜSTÜN BAŞARI BELGESİ VE ÖDÜL.....	129
XVI. MEMURLARIN DİSİPLİN İŞLEMLERİ.....	129
XVII. GÖREVDEN UZAKLAŞTIRMA.....	134

XVIII. MEMURLARIN MALİ HAKLARI	136
XIX. MEMURLARIN SOSYAL HAKLARI VE YARDIMLAR	139
XX. DEVLET MEMURLARININ YETİŞTİRİLMESİ.....	140

**KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİ PERSONEL REJİMİNİN DÜZENLENMESİNE
DAİR 399 SAYILI KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME VE İLGİLİ MEVZUAT..... 143**

I. GİRİŞ.....	145
II. TANIMLAR.....	145
III. TEMEL İLKELER.....	146
IV. İSTİHDAM ŞEKİLLERİ VE PERSONEL İHTİYACINI KARŞILAMA	146
V. SÖZLEŞMELİ PERSONELİN İŞE ALINMASINDA ARANAN ŞARTLAR.....	148
VI. SÖZLEŞMELİ PERSONELİN ÖDEV VE SORUMLULUKLARI.....	148
VII. SÖZLEŞMELİ PERSONELE UYGULANAN GENEL HAKLAR VE YASAKLAR	149
VIII. ÇALIŞMA SAATLERİ VE İZİNLER.....	149
IX. MALİ VE SOSYAL HAKLAR.....	150
X. SİCİL VE BAŞARI DEĞERLEMESİ.....	153
XI. DİSİPLİN CEZALARI.....	155
XII. SÖZLEŞMENİN FESHİ VE SONA ERMESİ	155
XIII. SAVUNMA HAKKI, CEZALARA İTİRAZ, CEZALARININ KESİNLEŞMESİ VE ZAMANAŞIMI.....	155
XIV. GÖREVDEN UZAKLAŞTIRMA İLE UYGULAYACAK YETKİLİLER VE UYGULANACAĞI HALLER.....	156

TÜRKÇE DİL BİLGİSİ KURALLARI..... 161

i) GİRİŞ.....	163
ii) TÜRKÇEDE SESLER	165
iii) TÜRKÇE YAZIM KURALLARI.....	169
iv) NOKTALAMA İŞARETLERİ	174
v) CÜMLE BİLGİSİ (SÖZ DİZİMİ)	181
vi) YAZIŞMA KURALLARI.....	184

İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRK İLKELERİ187

i) TRABLUSGARP SAVAŞI (1911 - 1912).....	189
ii) I. BALKAN SAVAŞI (1912-1913)	190
iii) II. BALKAN SAVAŞI (1913)	191
iv) I. DÜNYA SAVAŞI (1914 - 1918).....	192
i) MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI'NDAN SONRAKİ İŞGALLER	200

V) MONDROS'TAN SONRA KURULAN CEMİYETLER ZARARLI CEMİYETLER.....	200
VI) YARARLI (MİLLİ) CEMİYETLER	202
VII) PARİS BARIŞ KONFERANSI (18 OCAK 1919)	204
VIII) İZMİR'İN İŞGALİ (15 MAYIS 1919).....	204
IX) AMİRAL BRİSTOL RAPORU (13 EKİM 1919)	204
X) KURTULUŞ SAVAŞI HAZIRLIK DÖNEMİ.....	205
XI) TBMM'YE KARŞI ÇIKAN İSYANLAR.....	212
XII) SEVR BARIŞ ANTLAŞMASI (10 AĞUSTOS 1920).....	214
XIII) KURTULUŞ SAVAŞI'NDAKİ CEPHELER	215
XIV) SALTANATIN KALDIRILMASI (1 KASIM 1922)	222
XV) LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI (20 KASIM 1922-4 ŞUBAT 1923, 23 NİSAN 1923 - 24 TEMMUZ 1923).....	223
XVI) TÜRKİYE'DE İNKILAP HAREKETLERİ.....	225
XVII) ATATÜRK İLKELERİ	235
XVIII) TÜRK DIŞ POLİTİKASI	241
XIX) II. DÜNYA SAVAŞI (1939 - 1945)	244
XX) ANAYASALAR.....	245

MİLLÎ GÜVENLİK BİLGİLERİ..... 247

I) KAVRAMSAL OLARAK GÜVENLİK VE MİLLÎ GÜVENLİK	249
II) MİLLÎ GÜVENLİK KAVRAMININ TEMEL UNSURLARI	252
III) MİLLÎ GÜÇ VE UNSURLARI.....	253
IV) MİLLÎ GÜVENLİK SİSTEMİ VE ESASLARI.....	257
V) TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK KONUMU VE DEĞERİ	260
VI) BAŞLICA ULUSLARARASI GÜVENLİK KURULUŞLARI.....	263
VII) SEFERBERLİK VE SAVAŞ HALİ.....	265

ETİK DAVRANIŞ İLKELERİ..... 271

I. ETİK NEDİR?.....	273
II. KAMU YÖNETİMİNDE ETİĞİN ÖNEMİ	273
III. ETİK İKİLEMLER	274
IV. ETİK İLKE VE DEĞERLERE İLİŞKİN MEVZUAT.....	275
V. ETİĞE İLİŞKİN ÖRGÜTSEL YAPI.....	276
VI. GÖREVİN YERİNE GETİRİLMESİNDE UYULMASI GEREKEN ESASLAR.....	277
VIII. KAMU MALLARI VE KAYNAKLARININ KULLANIMI	290
IX. SAVURGANLIKTAN KAÇINMA	290
X. BAĞLAYICI AÇIKLAMALAR VE GERÇEK DIŞI BEYAN.....	290

XI. BİLGİ VERME, SAYDAMLIK VE KATILIMCILIK.....	291
XII. YÖNETİCİLERİN HESAP VERME SORUMLULUĞU.....	291
XIII. MAL BİLDİRİMİNDE BULUNMA.....	292
XIV. ETİK DAVRANIŞ İLKELERİNE AYKIRILIK İDDİASIYLA BAŞVURU HAKKI.....	292
XV. KAMU GÖREVLİLERİNDEN BEKLENEN BAŞLICA ETİK DAVRANIŞLAR.....	294
XVI. KAMU YÖNETİCİLERİNDEN BEKLENEN ETİK DAVRANIŞLAR.....	295
XVII. KAMU GÖREVLİLERİ ETİK SÖZLEŞMESİ.....	295

HALKLA İLİŞKİLER..... 297

I) GİRİŞ.....	299
II) HALKLA İLİŞKİLERDE SORUNLAR.....	299
III) HALKLA İLİŞKİLERDE KAPSAYICI YAKLAŞIM.....	302
IV) HALKLA İLİŞKİLERİN ANLAMI.....	305
V) HALKLA İLİŞKİLERİN İLKELERİ.....	305
VI) HALKLA İLİŞKİLERİN YAPILANIŞI.....	306
VII) HALKLA İLİŞKİLER SÜRECİNİN AŞAMALARI.....	308
VIII) HALKLA İLİŞKİLERDE KULLANILAN ARAÇLAR.....	314
IX) ÇALIŞANLAR VE HALKLA İLİŞKİLER.....	317

T.C. ANAYASASI

I) ANAYASA VE DEVLET KAVRAMLARI

A) Devletin Biçimsel Temeli Olarak Anayasa

1) Anayasa Kavramı

Anayasa; bir devletin kuruluşunu, örgütlenişini, temel organlarının işleyişini ve birbirleriyle olan ilişkilerini, iktidarın el değiştirmesini düzenleyen ve bireylerin hak ve özgürlüklerini güvence altına alan kurallar bütünüdür. Anayasa, Devleti kuran ve bireylerin temel hak ve özgürlüklerini koruyan başlıca belgedir. Anayasalar devlete "kamu tüzel kişiliği" niteliğini kazandırır; siyasal iktidarı sınırlayarak devleti kurumsallaştırıp devamlılık sağlar. Yazılı anayasalardan amaç, yönetenlerin yetkilerini belirli kurallara bağlayarak sınırlamak ve bunlar karşısında yönetilenlerin haklarını ve özgürlüklerini yine açık kurullarla düzenleyerek güvence altına almaktır.

2) Anayasa'nın Değiştirilmesi Esasları

1982 Anayasası'nın değiştirilebilmesi teklifi, TBMM **üye tam sayısının üçte biri** (en az 200) oranındaki milletvekili tarafından verilebilir. Bu teklifler TBMM Genel Kurulu'nda **iki kez** görüşülmek zorundadır ve buna anayasa literatüründe "**ivedilik yasağı**" denilmektedir.

Anayasa değişikliği teklifi Genel Kurul'da görüşüldükten sonra oylama yapılır. Bu oylamada "gizli oy" usulü uygulanır. Teklifin kabul edilebilmesi için TBMM **üye tam sayısının beşte üçünün oyu gerekir**.

Genel Kurul'da yapılan oylama sonucunda üye tamsayısının beşte üçü ile üçte ikisi arasında bir oy ile kabul edilirse cumhurbaşkanı bu değişikliği onaylayamaz. Bu durumda değişikliği bir defaya mahsus olmak üzere değişikliğin tamamını TBMM'ye iade edebilir. İade etmemesi durumunda ise halkoylamasına sunmak zorundadır.

Genel Kurul'da yapılan oylama sonucunda üye tamsayısının en az üçte ikisi tarafından kabul edilirse cumhurbaşkanı bu değişikliği onaylayarak Resmi Gazete'de yayımlayabilir. Ancak isterse değişikliği bir defaya mahsus olmak üzere değişikliğin tamamını TBMM'ye iade edebilir ve hatta halkoylamasına da sunabilir.

TBMM üye tamsayısının en az üçte ikisi tarafından kabul edilen değişiklikler, cumhurbaşkanı tarafından tamamı halkoylamasına sunulabilir. Cumhurbaşkanı dilerse bir kısmını halkoylamasına sunarak bir kısmını Resmi Gazete'de yayımlayabilir.

Anayasa değişikliklerinin halkoylamasına sunulması durumunda kabulü için geçerli oyların salt çoğunluğu gereklidir. Bu oylamalarda genel seçimlere ilişkin diğer ilkeler de uygulanır.

3) Anayasa'nın Üstünlüğü ve Bağlayıcılığı

Anayasa, adı üzerinde, diğer yasaların üstünde, onlardan daha genel ve kapsayıcı, onlara kaynaklık edip çerçeve çizen, devletin hukuk düzeninin çatısını kurarak, diğer kurallara dayanak olan bir temel yasadır. Anayasa kuralları, bir devletin hukuk düzenine ilişkin genel ve soyut ilkeler koyar, hukuksal çerçeveyi belirler. Böyle olunca, bir hukuk düzeninde, anayasa kurallarını somutlaştıran ve kişilere uygulanabilir hale getiren, başka hukuk kurallarına da ihtiyaç vardır. Sırasıyla kanunlar, tüzükler ve yönetmelikler bu kurallara örnek gösterilebilir. Bu kurallar bütünü, aşağıdan yukarıya hiyerarşi içinde, en üstte anayasa olmak üzere devletin hukuk düzenini oluşturur. Kurallar hiyerarşisi (kademelenmesi) içinde, alttaki kurallar varlığını üstteki kurallardan alır. Başka bir

deyimle, alttaki kurallar hiyerarşi içinde üstteki kurallara ve sonuçta bütün kurallar anayasaya uygun olmak zorundadır.

Kaldı ki, devletin temel organları, millete ait egemenliği, "anayasanın koyduğu esaslara göre" kullanabilecektir. Hiçbir kimse veya organ kaynağını anayasadan almayan bir devlet yetkisini kullanamayacaktır. Anayasa, bu üstünlük ve bağlayıcılığı soyut olarak bırakmamış, ayrıca kanunların anayasaya uygunluğunu denetleyen Anayasa Mahkemesi kurarak, yaptırıma bağlamış ve somutlaştırmıştır.

B) Kuvvetler Ayrılığı İlkesi

Egemenliğin kullanılması dediğimiz devlet faaliyetleri, ilk çağdan bu yana, bu faaliyetlerin birbirine benzer özelliklerine göre, üç gruba ayrılır. Bunlar; yasama, yürütme ve yargılamadır.

- **Yargı;** kanunların uygulanmasını denetlemek ve toplum içindeki uyumsuzlukları çözme faaliyetidir.
- **Yürütme;** kanunları uygulama faaliyetidir.
- **Yargı;** kanunların uygulanmasını denetlemek ve toplum içindeki uyumsuzlukları çözme faaliyetidir.

Kuvvetler ayrılığı, nitelik bakımından birbirinden farklı bu üç faaliyetin, ayrı ayrı organlarca kullanılmasıdır. Bunun temelinde Montesquieu'nun, "Ezeli tecrübeyle sabittir ki, gücü elinde bulunduran her kim olsa, onu kötüye kullanmaya eğilimlidir ve bir sınırla karşılaşmıyorsa kadar da kötüye kullanmaya devam eder. Bu, insan olmanın bir zaafıdır. Güç ancak bir karşı güçle durdurulabilir." düşüncesi yatar. Buna göre, devletin egemen gücünü sınırlayacak başkaca güç olmadığına göre, yapılması gereken, egemen gücü niteliklerine göre yasama, yürütme ve yargı şeklinde bölerek, bunların birbirini durdurmasını sağlamak olmalıdır. Bu ayrımın asıl fonksiyonu, bu üç yetkinin aynı organda toplanıp kötüye kullanılmasını, hak ve hürriyetlerin çiğnenmesini önlemektir. Başka bir ifadeyle, bu üç yetkiyi ayrı ayrı organlara vererek ve aynı zamanda üç organı karşılıklı birbirine denetleterek, yetkilerin kötüye kullanılmasını engellemek, böylece hak ve hürriyetleri güvence altına almaktır.

Türkiye'de önce 1920'de Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla, arkasından 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'yla (Anayasası'yla) kuvvetler birliği ilkesi benimsenmiştir. Bu doğrultuda, yasama, yürütme yetkileri, hatta İstiklal Mahkemelerinin görev alanına giren konularda yargı yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisinde (TBMM) toplanmıştır. 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'yla (Anayasası'yla) fonksiyonlar ayrılığı ile biraz yumuşatılmışsa da yine kuvvetler birliği ilkesi esas alınmıştır. 1961 Anayasası ile kuvvetler birliğinden kuvvetler ayrılığına geçilmiş ise de yasama ile yürütme arasında eşitlik değil, Meclisin üstünlüğüne dayalı bir kuvvetler ayrılığı söz konusudur. Türkiye'de kuvvetler ayrılığına tam anlamıyla geçiş 1982 Anayasasıyla olmuştur.

Nitekim 1982 Anayasası, kuvvetler ayrılığı ilkesine başlangıcın dördüncü paragrafında yer vererek, bu ilkeyi Cumhuriyetin değişmez nitelikleri arasına katmıştır. Anayasa'ya göre "kuvvetler ayrımı Devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmeyip, belli devlet yetkilerinin kullanılmasından ibaret ve bununla sınırlı medeni bir işbölümü ve işbirliğidir." Bu tanım, öğretilerde parlamenter rejimin temelini teşkil eden "yumuşak kuvvetler ayrılığı" olarak ifade edilmektedir.

C) Egemenliğin Kaynağı Bakımından Devlet Şekilleri

Aristo'dan beri devlet şekilleri, egemenliğe sahip olanların sayısına göre de isimlendirilmiştir. Klasik ayrıma göre egemenliğin kaynağı bakımından devlet şekilleri, monarşi ve cumhuriyet olarak isimlendirilir.

1) Monarşi

Monarşilerde egemenliğin kaynağı tek kişidir. Monarkın tahta geçiş usulüne göre, seçimli ya da irsi monarşi şeklinde olabilir. Seçimli monarşide, monark hanedan içinden seçilir ve egemenlik monarkın kendini seçenlerden aldığı bir yetki değil, esasen kendisine ait olan asli bir haktır. O, devletin asli ve birinci derecede tek organıdır. İrsi monarşilerde ise monark, bu makama bir soya mensup olmak nedeniyle otomatik olarak geçer. Monarşiler, monarkın yetkilerinin sınırlı olup olmamasına göre, mutlak ya da meşruti monarşi olarak isimlendirilirler. Mutlak monarşide monarkın yetkileri sınırsızdır. Onu bağlayan bir organ ya da anayasa yoktur. Meşrutiyet öncesi Osmanlı Devleti buna örnek gösterilebilir. Meşruti monarşide ise monarkın yetkileri anayasa ile sınırlanmıştır. Monark devletin tek organı değildir. Milletın temsilcilerinden oluşan parlamento ile birlikte, egemenliği, Anayasa'nın verdiği yetkiler çerçevesinde kullanan organlardan biridir. Osmanlı Devletinde birinci ve ikinci meşrutiyet dönemleri buna örnek olarak gösterilebilir. Monarşilerin bazılarında egemenliğin kaynağı ilahidir, yani tanrıdır. Egemenliği kullanan monark, gerçekte Tanrı emirlerini yeryüzünde gerçekleştirendir. Bu tür monarşilere teokratik monarşi denir. Diktatörlükler de, çoğu kez egemenliğin zorla ele geçirildiği bir monarşi türüdür.

2) Cumhuriyet

Cumhuriyet, klasik olarak, egemenliğin bir kişiye (monark) değil, dar ya da geniş bir topluluğa ait olması ve devlet organları ile eğer var ise devlet başkanının bu topluluk tarafından seçilmesidir. Egemenliğin sahibi kabul edilen topluluk belirli bir sınıftan ibaret ise ve devlet organlarını bu sınıf seçiyorsa bu tür cumhuriyetlere aristokratik yani seçkinler cumhuriyeti denir. Egemenliğin sahibi halk dediğimiz geniş bir topluluk ise ve başta devlet başkanı olmak üzere, egemenliği kullanan tüm devlet organları doğrudan ya da dolaylı olarak halk tarafından seçiliyorsa buna da demokratik cumhuriyet denir.

Geniş anlamda cumhuriyet yaklaşımı cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını adeta özdeşleştirmektedir. Oysa tarihte ve günümüzde bu ikisi arasında zorunlu bir bağ görülmez, bunlar birbirine eşitlenemez ya da indirgenemez. Demokrasiziz cumhuriyetler olduğu gibi (Latin Amerika, Asya, Afrika, Orta Doğu ülkeleri, sosyalist rejimler vb), sınırlı (meşruti, anayasal) monarşi şeklinde demokrasiler de (Büyük Britanya, Kuzey Avrupa ülkeleri, Japonya, İspanya, Hollanda vb) vardır. Nasıl cumhuriyet her zaman demokrasi demek değilse monarşi de her zaman demokrasi karşıtlığı değildir. Dolayısıyla, demokrasi ile cumhuriyeti birbirine karıştırmamak gerekir. Cumhuriyet bir şekil, demokrasi ise içerik unsurudur. İngiltere'de olduğu gibi, demokratik olmak, mutlaka cumhuriyet olmayı gerektirmez; ama günümüzde gerçek cumhuriyet olmanın birinci ve vazgeçilmez koşulu, demokratik devlet olmaktır. Nitekim, Anayasa'da, cumhuriyetin nitelikleri arasında demokratik olma da sayılmıştır.

Türk devriminin ortaya çıkardığı Cumhuriyetçilik anlayışı, sadece saltanatın reddi ve devlet başkanının seçimle işbaşına gelmesi anlamındaki dar anlamda Cumhuriyetçilik değil;

egemenliğin bütünüyle millete ait olduğu ve onu millet adına kullanacak tüm organların seçimiyle oluşturulduğu, geniş anlamda yani demokratik Cumhuriyetçiliktir. Öte yandan "Türkiye'ye özgü anlamıyla cumhuriyet'in; hem dar hem de geniş anlamda cumhuriyet kavramlarını kapsamakla birlikte, bunların çok ötesinde boyutları bulunan bir kavramlar bütünü olduğu da belirtilmelidir. Türkiye'ye özgü anlamıyla Cumhuriyet, devleti ve toplumu bütünü olarak dönüştürme ve çağdaşlaştırma amacını güden bir tarihsel olguyu, Türk Devrimi'ni anlatır.

Türkiye'de bu anlamda Cumhuriyet fikri Amasya, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde oluşturulmuş ve 23 Nisan 1920'de TBMM'nin kurulmasıyla fiilen uygulanmaya başlanmıştır. 1921 Anayasası'yla da, adı konmamış olmakla birlikte, "Hâkimiyetbilâ kaydü şart milletindir" denilerek, milli egemenlik ve Cumhuriyetçilik hukuken Anayasa'ya girmiştir. 29 Ekim 1923'te, Cumhuriyetin ilanı ile ise, zaten fiilen ve hukuken var olan Cumhuriyetin adı konulmuş ve Cumhurbaşkanlığı kurumu oluşturulmuştur. 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları'nda da, "Türkiye Devletinin bir Cumhuriyet" olduğu açıkça ifade edilmenin yanında, "egemenlik kayıtsız, şartsız milletindir" ve "millet, egemenliğini Anayasa'nın koyduğu esaslara göre yetkili organları eliyle kullanır"; "egemenliğin kullanılması hiçbir surette hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz" gibi ilkelere de, bunun demokratik bir Cumhuriyet olduğu vurgulanmıştır. Hatta, 1961 ve 1982 Anayasaları demokratik olmayı Cumhuriyetin nitelikleri arasında saymıştır.

1924, 1961 ve 1982 Anayasaları'nda yer alan, "Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğunun" değişmezliği ilkesinin temel amacı ise, Cumhuriyete verilen değer yanında; saltanatın ve hilafetin kaldırılmasından sonra, tekrar geriye dönüş özelemleri olan çevrelere karşı tedbirli olmak geleneğinin sürdürülmesidir.

II) CUMHURİYETİN NİTELİKLERİ

1982 Anayasası, sadece "Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir" diyerek, Cumhuriyeti soyut olarak ifade etmekle yetinmemiş, Anayasa'nın 2'nci maddesinde, Cumhuriyetin niteliklerini de açıklayarak somutlaştırmıştır. Anayasa'ya göre, "Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir".

Her ne kadar Anayasa'nın 2'nci maddesinde Cumhuriyetin nitelikleri arasında sayılmamışsa da, eşitlik de bunlardan ayrı düşünülemez bir temel ilkedir. Kanun önünde eşitlik, Anayasa'nın 10. maddesinde, "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz. Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar." biçiminde yer alır.

Eşitlik ilkesi, aynı ya da benzer statü ya da durumda olanlara aynı ya da benzer işlem yapılması anlamına gelir. Bu nedenle, eşitlik ilkesi, herkesin her konumda eşit olacağı mutlak

bir eşitlik olarak anlaşılabilir. Başka bir deyişle, haklı neden olmadan ayrımcılık yasağını ifade eder.

DEVLETİN NİTELİKLERİ

- Cumhuriyet
- Başlangıç hükümlerine dayanan devlet
- Laik devlet
- Sosyal devlet
- İnsan haklarına saygılı devlet
- Atatürk milliyetçiliğine dayalı devlet
- Üniter Devlet
- Hukuk devleti
- Demokratik devlet

A) Başlangıç Hükümleri ve Hukuki Değeri

Anayasa'da yer alan başlangıç hükümleri, anayasanın yapıldığı sosyal ve siyasal ortam ile anayasanın dayandığı temel görüş ve ilkeleri belirtir; anayasanın yapılış sebeplerini ve temel felsefesini açıklayan ve çoğu zaman edebi bir üslupta yazılmış, soyut değerlendirme ve temennileri içerir. Bu nedenle de, başlangıç bölümünden somut, uygulanabilir kurallar çıkarmak kolay değildir. Ancak, 1982 Anayasası, tıpkı 1961 Anayasası gibi, başlangıç anayasa metninden saymıştır. Bunun anlamı, başlangıçtaki kural ve ilkelerin de anayasa metnindeki kurallar gibi bağlayıcı hukuki değere sahip olduğudur. Ancak, soyut ilkeler ve temenniler içerdiğinden, başlangıç hükümleri, somut olayda doğrudan uygulanabilirlikten çok, pozitif anayasa kurallarının yorumlanmasına katkısı açısından hukuki değer taşır.

Anayasa'da yer alan toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet gibi kavramlar ise soyut olmaktan da öteye, ulaşılacak amaç, ide niteliğindedir ve daha çok siyasi takdir alanına girer. Bu nedenle, somut bir hukuki tanıma kavuşturmak çok zordur. Dolayısıyla, bu kavramlara mahkemelerce hukuki değer atfedilmesi pek de isabetli olmayacaktır.

B) Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı Devlet

19. yüzyılın ilk yarısında, Avrupa'da milliyetçilik, özellikle sömürge altındaki toplumlara, yabancı boyunduruğuna karşı direnme gücü veren bir akım olarak benimseniyordu. Milliyetçilik, bir toplumda ırk, dil ve din birliğinin ötesinde, bağımsızlığa kavuşmak inanç ve bilinci anlamını taşıyordu. Bu, milliyetçiliğin dışa dönük yönüydü. İçeride de, daha demokratik bir düzene geçişin itici gücü olmuştur. Böylesi bir milliyetçilik anlayışı, Türk toplumu için Kurtuluş Savaşı döneminde, daha sonra da diğer Üçüncü Dünya ülkelerinin çoğunda, bu olumlu etkisini göstermiştir. Buna karşılık, milliyetçilik, 19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak, özellikle Batı Avrupa'da, emperyalizmin, saldırganlığın başlıca kışkırtıcısı olarak kullanılmaya da başlandı. Bu kez, genişlemek, yeni sömürge pazarları kapmak isteyenler, toplumların milliyetçilik duygularını işleyip kamçılıyarak, onları birbirine karşı kışkırtmaya çalıştılar. Böylece, milliyetçilik, bu defa barışa ve insancıl

davranışlara göre gerici, yani olumsuz niteliğe büründü. Nitekim ikinci dünya savaşını başlatan Almanya ve İtalya'daki ırkçı Nasyonal Sosyalist ve Faşist rejimler de kendilerini, milliyetçi olarak adlandırıyorlardı.

Günümüzde milliyetçilik sosyolojik anlamıyla, millet düzeyine gelmiş bir topluluğa aidiyet duygusunu ifade ederken; hukuki anlamıyla milliyet, bireyi devlete bağlayan vatandaşlık bağını anlatmaktadır.

Türkiye'de, 1924 Anayasası'na 1937 değişikliğiyle giren milliyetçilik ilkesi, milliyetçilik kavramının batıdaki bu değişik ideolojik yorumlarından dolayı, tartışmalara yol açmamak için, 1961 Anayasası yapılırken, Anayasa'nın madde metinleri içine alınmamış, bu ilkeye, ne anlama geldiğinin açıklamasıyla birlikte, başlangıç bölümünde yer verilmiştir. Anayasa metninde ise milli devletten söz edilmiştir.

1982 Anayasası, Türk milliyetçiliği ve milli devlet deyimlerinin her ikisine de yer vermemiş; gerek başlangıcında, gerek 2'nci maddesinde, Atatürk milliyetçiliğinden söz etmiştir. Ancak milli devlet ilkesi sözcük olarak yer almamış ise de "Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür." denilerek yine devletin tek yapılı yani milli devlet olduğu ifade edilmiş; hatta bu ilke, devletin başkenti, bayrağı, milli marşı ve dili Anayasa'ya ve üstelik Anayasa'nın değiştirilemeyen hükümleri arasına alınarak daha da güçlendirilmiştir. Atatürk milliyetçiliğinin ne olduğu hakkında, Anayasa'nın başlangıcında ve metninde somut bir tanım yoktur. Başlangıçta yer alan ilkelerin sentezinden, Atatürk milliyetçiliğinden ne anlaşıldığını açıklığa kavuşturmak da oldukça zordur. Atatürk ilke ve inkılapları ile birlikte değerlendirildiğimizde, Atatürk milliyetçiliği, Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı, birlikte yaşama istek ve bilincine sahip insanların, ırkçılığa ve saldırganlığa karşı, akılcı, çağdaş, medeni, ileriye dönük, demokratik, birleştirici, insani ve barışçı bir hayat anlayışı olarak değerlendirilmelidir.

C) Laik Devlet

Atatürk ilke ve inkılapları ve Türkiye Cumhuriyeti Devletinin temeli "laiklik" üzerine kuruludur. Çünkü laik olunmadan, diğer ilke ve inkılaplar zaten varlık kazanamaz. Laiklik, klasik tanımıyla dini inanışların insanlara eşit davranılmasını engellememesi, giderek devletin resmi bir dini olmaması ve hukuk kurallarının dinden arındırılması, kısaca; din, vicdan ve ibadet hürriyeti ile din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması olarak tanımlanır. Bu anlamda laiklik konusunda, batıda fazlaca zorluk çekilmemiştir. Çünkü İsa'nın "Benim krallığım bu dünyada değildir." söylemi ve Hıristiyanlıkta "Sezar'a ait olanı Sezar'a, Tanrıya ait olanı Tanrı'ya verin." anlayışıyla, zaten başından beri teorik olarak yeryüzü ve gökyüzü iktidarları ayrılmıştı. Böylece, Hıristiyan toplumlarında, Kilise ile Devlet gerek teşkilat, olarak, gerek işlev olarak ayrı idi; yani özünde laikti. Bunu Rönesans, Reform ve Aydınlanma Çağı değerleri pekiştirmiştir. Oysa İslam dini, tam aksine, yeryüzü işlerini yani devletin hukuk düzenini de, kurallara bağlamak amacını güder, din ve devlet işlerini kaynaştırır. Bu nedenle, İslam toplumlarında ve Osmanlı İmparatorluğunda din ve devlet, başından beri gerek teşkilat olarak gerek işlev olarak iç içe olmuşlar, kaynaşmışlardır. Nitekim saltanat ve hilafet makamı hep aynı kişiye ait olmuştur. Bu durum karşısında, "Türkiye'ye özgü anlamıyla Cumhuriyet" gibi, bir "Türk Laikliği"nden de söz edilebilir. Bu nedenle, Türk toplumunun laikleşebilmesi için, Kurtuluş Savaşı sonrasında, batıdaki laiklik ilkesine bir unsurun daha eklenmesi zorunluluğu doğmuştur. Bu da, dinin toplumsal yaşamdaki işlevinden sıynılıp vicdanlara itilmesi, kişilerin iç dünyalarından dışarı taşmayan bir inançlar bütünü sayılmasıdır. Atatürk'ün devrimlerle uygulamak istediği laiklik, dini toplumsal olmaktan çıkarıp,

kişiselleştirmek; yani Tanrı ile kişi arasında yönelmek ve böylece toplumu da laikleştirmektir. Bu amaca ulaşabilmek için de, Türkiye’de, yine batıdaki aksine, dinin ayrı bir teşkilat kurmasına olanak verilmemiş, din işlerinin, bir kamu hizmeti olarak, Devletin bir idari teşkilatı olan Diyanet İşleri Başkanlığınca yürütülmesi uygun görülmüştür. Bunun sonucu olarak, devlet işleri dinden ayrılmış, fakat din işleri devletten ayrılmamış, devletin gözetimi ve denetimi altına girmiştir.

Türkiye’de laiklikle bağdaşmayan unsurların ayıklanmasına, önce 1922’de saltanat ve hilafetin ayrılmasıyla başlanmış, arkasından 1924’de hilafet makamı kaldırılmış, 1928’de “Devletin dini İslam’dır” hükmü Anayasa’dan çıkarılmıştır. 1937’de de laiklik ilkesi Anayasa’ya alınmıştır. Yani laikleşme, laiklik ilkesinin kabulünün öncesinde olmuştur. 1961 ve 1982 Anayasaları da bu statüyü güçlendirerek korumuştur.

1982 Anayasası, 2’nci maddesinde laikliği devletin nitelikleri arasında sayarken, 24’üncü maddesiyle de, din ve vicdan hürriyetine yer vermiştir. Anayasa’ya göre, “herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz, dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz”. Bu hürriyet, herkesin dilediği dini inanç ve kanaate sahip olabileceğini ifade ettiği gibi, dilerse hiçbir dini inanca sahip olmama hürriyetini de içerir. Böylece, Anayasa, din ve vicdan hürriyetini mutlak şekilde kabul etmiş oluyor. Buna karşılık, Anayasa, ibadet hürriyetinin, diğer hak ve hürriyetler gibi, bazı sınırlar içinde kullanılabileceğini düzenlemiştir.

Türkiye Cumhuriyetinin kendine özgü laiklik anlayışı, bunu korumak için kendine özgü önlemler almayı da zorunlu kılmıştır. Bu konuda, Anayasa’da alınan ilk önlem, Devletin din eğitim ve öğretimi gözetimi ve denetimi altına alması, hatta bir ölçüde doğrudan doğruya üstlenmesidir. Anayasa’ya göre, “Din ve ahlak eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din, eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır.”

Şüphesiz, Anayasa’nın, laikliğin korunması için aldığı en etkili önlem, devletin temel yapısı ve hukuk düzeninin, dini kurallara dayandırılmasını engellemek için koyduğu yasaklardır. 24’üncü maddeye göre, “Kimse, Devletin sosyal, ekonomik veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.” Yine, bunlara ek olarak, Anayasa’ya göre, “din ve mezhep ayrımı yapılamaz”; Anayasa’daki temel hak ve hürriyetler, “din ve mezhep ayrımına dayalı bir devlet kurmak amacıyla kullanılamaz.”; siyasi partilerin “tüzük ve programları laik Cumhuriyet ilkesine aykırı olamaz.”

Ayrıca, Türkiye’de laiklik, Atatürk ilke ve inkılaplarıyla ve onların sentezinden oluşan Atatürkçü kültürle, toplumun laikleşmesine, çağdaşlaşmasına yönelik bir süreçtir. Bu nedenle de, İnkılap Kanunları ve Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu anayasal güvence altına alınmışlardır.

Ç) İnsan Haklarına Saygılı Devlet

1) İnsan Haklarının Gelişmesi

Günümüzde, insan hakları, anayasalarla korunmanın yanında, bir iç hukuk sorunu olmaktan çıkarılarak, Türkiye’nin de katıldığı başta İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi (İHAS) olmak üzere, çok sayıda diğer insan hakları sözleşmeleri ve belgeleri ile uluslararası alanda da güvenceye alınmıştır.

insan haklarına ilişkin çok sayıda uluslararası sözleşme arasında, Avrupa Konseyi bünyesinde kabul edilen, Türkiye'nin de taraf olduğu İHAS özel önem taşımaktadır. Çünkü İHAS, üye ülkelerin egemenlikleri altındaki herkese, doğrudan kullanılabilir haklar tanımakta olup, ayrıca uygulamada bunu sağlamak için, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesince (İHAM) yapılan etkin bir yargı denetimi öngörmüştür.

Öte yandan, 2004 yılında Anayasa'nın 90'ıncı maddesine eklenen "usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır." hükmüyle, Türk hukukunda kurallar kademelenmesinde, temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalara kanunların üstünde yer verilmiştir.

Devletin temel amaç ve görevi, onun varlık nedeni olan insanların temel hak ve hürriyetlerini güvence altına almaktır. Nitekim, Anayasa'nın 5'inci maddesine göre de Devletin temel amaç ve görevleri, "...Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır." Ayrıca, Anayasa'nın 2'nci maddesiyle de, "insan haklarına saygılı devlet" ilkesi Cumhuriyetin değiştirilemez nitelikleri arasında sayılmıştır.

2) Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınıflandırılması

Demokratik bir toplumda, kişilere tanınan haklar ve hürriyetler, Jellinek'in günümüzde klasikleşmiş sınıflandırması ile koruyucu haklar, isteme hakları ve katılma hakları diye üç kategoriye ayrılır.

a) Koruyucu Haklar

Koruyucu haklar, Anayasa'nın 12'nci maddesinde de belirtildiği gibi kişinin, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez hak ve hürriyetler olup; kişinin devlet tarafından aşılamayacak ve dokunulamayacak özel alanının sınırlarını çizen, kısaca kişiyi devlete karşı koruyan (vicdan hürriyeti, düşünce hürriyeti, kişi dokunulmazlığı ve güvenliği, özel hayatın gizliliği vs.) hak ve hürriyetlerdir. Bu hak ve hürriyetler devlete negatif bir tutum, karışmama ödevi yükler.

Anayasa'da "kişinin hakları" olarak ifade edilen bu kategori haklar, 18. yüzyılın sonlarında burjuva demokratik devrimi ile kazanılmış ve ilk yazılı anayasalarda yer alan birinci kuşak haklardır. Nitekim 1876 Anayasası'ndan itibaren, 1921 Anayasası dışındaki tüm anayasalarımızda bu haklar yer almıştır.

b) İsteme Hakları

Bu haklar, kişinin, insan haysiyetine yaraşır bir yaşam sürmesi için, kişiye devletten yaşam seviyesini yükselten pozitif (olumlu) bir davranış, bir hizmet ve yardım isteme olanakları tanır (sağlık hakkı, öğrenim hakkı, çalışma hakkı, sosyal güvenlik, vs.) ve bunun karşılığında devlete sosyal alanda belirli ödevler ve fonksiyonlar yükler.

Anayasa'da "sosyal ve ekonomik haklar" olarak ifade edilen bu kategori haklar ise 20'nci yüzyılda, işçi sınıfının demokratik mücadelesiyle kazanılmış haklar olup, yoğun olarak "sosyal devlet" ilkesiyle birlikte, İkinci Dünya Savaşı sonrası anayasalarda yer bulan, ikinci kuşak

haklardır. Bu haklar ülkemizde de, dünyaya paralel olarak, 1961 Anayasası ile anayasa hukukumuzda girilmiş olup, bunlara 1982 Anayasası'nda da yer verilmiştir.

c) Katılma Hakları

Kişilere, siyasal görüş ve tutumlarını açıklama, örgütlenme, (siyasi parti kurma ve partilere girme vs.) referandum, seçme ve seçilme yollarıyla toplum yönetiminde söz sahibi olma ve kararlara katılma yetkisini veren siyasal haklardır.

Anayasa'da "siyasal haklar" olarak ifade edilen ve kısaca, siyasal hayata ve yönetime katılma hakları diyebileceğimiz bu haklar, başlangıçta cinsiyete, servete, fikri ehliyete, etnik kökene bağlı sınırlamalarla "sınırlı oy" ilkesi çerçevesinde, 18. yüzyıl sonlarından itibaren, burjuva demokratik devrimini takip eden anayasalarda, birinci kuşak haklar arasında yer almıştır. 20. yüzyılda, işçi sınıfının demokratik mücadelesiyle kazanılan "genel oy" ilkesiyle birlikte kapsamı genişleyerek herkes, eşit olarak siyasal haklara sahip olmuştur. Ülkemizde de siyasal haklar, "sınırlı oy" ilkesi çerçevesinde, ilk kez 1876 Anayasası'nda yer almıştır. 1924 Anayasası'nda 1934'te yapılan değişiklikle "genel oy" ilkesine geçilmesinden itibaren, özellikle 1961 ve 1982 Anayasaları'nda siyasal haklara kapsamlı olarak yer verilmiştir.

3) Temel Hak ve Hürriyetlere Müdahale

Bir hak ve hürriyetin varlığı, onun sınırsız şekilde kullanılacağı anlamına gelmez. Kaldı ki, toplumsal yaşam içinde, hak ve hürriyetin amacına uygun olarak kullanılabilmesi, başka bir ifadeyle kişilerin hak ve hürriyetlerinin birbiriyle çatışmaması için, bir düzenleme, durdurma, müdahale ve sınırlama kaçınılmaz bir zorunluluktur. Ama demokratik bir toplumda ideal olan bu müdahalenin olabildiğince az olmasıdır. Keza, hak ve hürriyetlerin olağanüstü dönemlerde, olağan dönemlere göre daha fazla müdahale edilmesine ihtiyaç duyulması da doğaldır. Bunun içindir ki, 1982 Anayasası, temel hak ve hürriyetlere müdahalede sebep, yöntem ve ölçütler bakımından olağan ve olağanüstü dönemler için tamamen farklı rejimler öngörmüştür.

a) Olağan Dönem Rejimi ve Sınırlandırma

Anayasada bireyler için temel hak ve özgürlüklere yer verilmiş olması, bu hakların sınırsız bir biçimde istenildiği gibi kullanılacağı sonucunu doğurmaz. Bireylerin hak ve hürriyetlerini kullanırken birbirleriyle çatışmaması için 1982 Anayasasının 13'üncü maddesinde olağan CBK ile temel hakların sınırlandırılması düzenlenmiştir.

13'üncü maddeye göre "Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlandırılabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz."

(1) Sınırlamanın Kanunla Yapılması

Temel hak ve hürriyetler, yürütme organının yönetmelik ve diğer idari işlemleri ile sınırlandırılmaz. Ancak, bu mutlak bir durum değildir ve istisnaları da vardır. Örnek olarak, CBK ile temel haklarda düzenleme yapılması gösterilebilir.

(2) Sınırlamanın İlgili Maddelerdeki Özel Sebeplere Dayanması

Anayasa'da temel haklara ilişkin maddelerde, o temel hakkın hangi hallerde sınırlandırılabilirliğini veya bu hakka hangi durumlarda müdahale edilebileceğini gösteren

durumlar ve nedenler yer almaktadır. Bunlara literatürde özel sebepler denilmektedir. Özel sebeplerin en önemli özelliği ise bu sebeplerin her bir temel hak için farklı türde ve farklı sayıda belirtilmesidir. Örneğin, vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti suç soruşturması ve suç kovuşturması sebebiyle (sadece 2 sebep) sınırlandırılabilirken; özel hayatın gizliliğine milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın korunması sebebiyle (6 sebep) müdahale edilebilir.

Sınırlamanın özel sebeplere dayanması hüküm, temel hakların madde içerisinde yer alan özel sebeplere dayanarak sınırlandırılmasını gerektirmektedir.

Ayrıca herhangi bir sınırlama öngörülmemiş temel hak ve hürriyetler de bulunmaktadır. Fakat Anayasa'da bir sınırlama öngörülmemiş olsa da her hakkın aynı zaman objektif ve doğal sınırı da bulunmaktadır. Örneğin, miras hakkının mirasçılar tarafından kullanımında daha fazla mülke sahip olmak amacıyla diğer mirasçıların yaşama hakkına son verilememesi gibi.

Genel sınırlama sebepleri, tüm temel hak ve hürriyetlere uygulanmak üzere, ilk defa 1961 Anayasası'na 1971 yılında yapılan değişiklikle giren ve 1982 Anayasası'nın da ilk halinde yer alan ancak 2001 yılında yapılan değişiklikle Anayasa metninden çıkarılan muğlak ve yoruma açık sınırlandırma sebepleridir. Genel sınırlama sebepleri 9 tanedir. Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, milli egemenlik, cumhuriyet, milli güvenlik, kamu düzeni, genel asayiş, kamu yararı, genel ahlak, genel sağlık.

2001 değişikliği ile genel sınırlama sebepleri kaldırıldığı için mevcut durumda temel haklar yalnızca özel sebeplerle sınırlandırılabilirler.

(3) Sınırlamanın Anayasa'nın Sözüne ve Ruhuna Aykırı Olmaması

Anayasa'nın sözü, Anayasa metnindeki somut hükümler ve ek güvencelerdir. Ek güvenceler; temel hak ve hürriyete özel ve yoğun bir koruma getiren güvencelerdir¹.

Anayasa'nın ruhu ise Anayasa'nın bütünü ve ondan çıkan anlamdır. Bu kavram için genellikle Anayasa Mahkemesi kararlarından yola çıkılmaktadır. Özünde hukuk dışı olan bir kavramdır.

Anayasa, kanun koyucunun hak ve hürriyeti düzenlerken müdahale edemeyeceği noktaları da belirtmiştir. Örneğin, dernek kurulması izne bağlanamaz (md.33). Bu durumda derneklerin önceden izin şartına bağlanarak kurulmasını öngören bir kanun Anayasa'nın sözüne aykırı olacaktır.

(4) Sınırlamanın Demokratik Toplum Düzenine Aykırı Olmaması

Sınırlamalar demokrasiye sekteye uğratmamalıdır. Anayasa Mahkemesi, siyasi partilerin seçimlere katılmasını zorlaştıran bir kanun hakkında verdiği iptal kararında, "demokrasinin vazgeçilmez ögesi olan siyasi partilerin seçimlere katılımının zayıflatılmasını demokratik toplum düzenine aykırın" bulmuştur. Aynı kararda bu durumun hakkın özüne de dokunduğunu belirtmiştir.

(5) Sınırlamanın Temel Hakkın Özüne Dokunmaması (Öze Dokunma Yasağı)

Hakkın özü, hakkın vazgeçilmez unsuru ve dokunulduğu takdirde söz konusu hakkı anlamsız kılan asli çekirdektir². Temel hak ve hürriyetlerin özü kavramı tam olarak

¹ Fazıl Sağlam, Temel Hakların Sınırlanması ve Özü, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1982, s.159.

tanımlanamamaktadır. Bunun sebeplerinden biri de her hakkın özünün diğerlerinden farklı olmasıdır.

Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu bazı kararlarında öze dokunulmasına ilişkin olarak "temel hak ve özgürlüklerin gayesine uygun bir şekilde kullanılmasını son derece zorlaştıran, ciddi suretle güçleştirici, amacına ulaşmayı önleyici, belli bir özgürlüğün kullanılmasını tümüyle ortadan kaldıran, etkisini ortadan kaldırıcı" gibi ifadeler kullanmıştır.

Örneğin, Anayasa Mahkemesini yukarıda belirttiğimiz kararında bir siyasi partinin seçimlere katılmasını güçleştirmek seçilme hakkının özüne zarar verir denilmiştir. Aynı şekilde Anayasa'da belirtilen sınırlar haricinde oy verme hakkını daraltıcı hükümler içeren bir kanun da seçme hakkının özüne aykırı olmuştur olacaktır.

(6) Sınırlamanın Ölçülülük İlkesine Aykırı Olmaması

Ölçülülük ilkesi üç unsurun bileşiminden meydana gelir. Bunlar; "elverişlilik", "gereklilik" ve "orantılılık" unsurlarıdır.

Elverişlilik, sınırlamada başvuru aracının, sınırlama amacını gerçekleştirmeye elverişli olmasıdır. Örneğin, bir şiddet olayının bastırılması için kişilerin oy hakkını sınırlayan bir düzenleme yapmak bu açıdan elverişli değildir.

Gereklilik, sınırlama amacına ulaşmak için en yumuşak ve uygun aracın seçilmesidir. Yani söz konusu temel hakkı en az sınırlayan araç seçilmelidir. Örneğin, bir şiddet olayının yayılmasını önlemek için bariyer kurmak yeterli iken ayrıca biber gazı ile müdahale edilmesi gereksizdir.

Orantılılık ise sınırlandırmanın amacı ile sınırlandırmada kullanılan araç arasında bir ölçü bulunmasıdır. Örneğin, hırsızlık yapan bir kişinin hapis cezasına çarptırılması yeterli iken bu kişinin idam edilmesi orantılı değildir.

(7) Sınırlamanın Laik Cumhuriyetin Gereklerine Aykırı Olmaması

2001 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile getirilen bir kriterdir. Laik Cumhuriyetin gereklerinin neler olacağı hususuna "Laik Devlet" başlığı altında değinilmiştir.

b) Olağanüstü Dönem Rejimi ve Durdurma

1982 Anayasası'nın 15'inci maddesine göre;

"Savaş, seferberlik veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz."

² Ergun Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2011, s.115.

Hakkın kullanımının durdurulması, belli bir süre için temel hak ve hürriyetin askıya alınması demektir. Bu süre zarfında kişi o hakkını yitirmez, fakat bu süreçte o hakkı fiilen kullanamaz. Süreç sona erince hak, anayasal-yasal kapsam içinde yeniden kullanılabilir.³

TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİN DURDURULMASININ ŞARTLARI

- ✓ Kısmen veya tamamen durdurulabilir.
- ✓ Savaş, olağanüstü hal, seferberlik hallerinden biri olmalıdır.
- ✓ Ölçülülük ilkesine uyulmalıdır.
- ✓ Milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilemez.
- ✓ 15'inci maddenin ikinci fıkrasında sayılan haklara (sert çekirdek haklar) dokunulamaz.

(1) Kısmen veya Tamamen Durdurma

Bir hakkın tamamı durdurulabileceği gibi kısmen de durdurulabilir.

(2) Savaş, Olağanüstü Hal, Seferberlik Hallerinden Birinin Mevcut Olması

Temel hak ve özgürlüklerin kullanımının durdurulması için bu dört halden birinin bulunması gerekir. Savaş ve seferberlik ilanına TBMM karar vermekte iken, olağanüstü hal ilanına Cumhurbaşkanı karar vermektedir.

(3) Milletlerarası Hukuktan Doğan Yükümlülüklerin İhlal Edilmemesi

Milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler kapsamı hem uluslar arası hukukun temel ilkeleri hem de Türkiye'nin taraf olduğu sözleşmelerden doğan yükümlülüklerden meydana gelmektedir. Bu sözleşmelerin başında da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gelmektedir.

(4) Ölçülülük İlkesine Uyulması

15'inci madde olağanüstü hallerde temel hak ve hürriyetlerin kullanımının "durumun gerektirdiği ölçüde" durdurulabileceğini belirtmiştir. Bu kriter gereğince, diğer şartların da varlığı dikkate alınarak duruma göre tüm haklar değil, durumun gerektirdiği haklar durdurulabilir. Örneğin, tabii afet nedeniyle bir bölgede olağanüstü hal ilan edilmesi durumunda o bölgedeki kişilere angarya niteliğinde iş yaptırılması ölçülülük ilkesi ile bağdaşırken, aynı bölgedeki bir vatandaşın bir kuruma bilgi edinmek amacıyla başvurmasının engellenmesi ölçülülük ilkesi ile bağdaşmayacaktır.

(5) Çekirdek (Mutlak) Haklara Dokunma Yasağı:

Sert çekirdek (mutlak) haklar, savaş da dâhil olmak üzere ne olağanüstü hallerde ne de olağan durumlarda hiçbir şekilde dokunulamayan, sınırlandırılmayan, müdahale edilemeyen ve mutlak surette korunması gereken haklardır. Anayasa'nın 15'inci maddesinin ikinci fıkrasında yer verilen çekirdek haklar aşağıdakilerdir:

³ Mustafa Erdoğan, Anayasa Hukuku, Orion Yayınevi, Ankara, 2005, s.206.

SERT ÇEKİRDEK HAKLAR (MUTLAK HAKLAR)

- ✓ Kişinin yaşama hakkına dokunulamaz.
- ✓ Kişinin maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz.
- ✓ Kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz.
- ✓ Suç ve cezalar geçmişe yürütülemez.
- ✓ Suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.

(6) Durdurmanın Yapılacağı İşlem Türü

Anayasa'ya baktığımızda, olağanüstü yönetimlerin her ikisinde de temel hakların durdurulmasının "kanunla" olacağı hükme bağlanmıştır.

Ancak, Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılacak olan olağanüstü Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile de temel hak ve hürriyetlerin durdurulabileceği belirtilmektedir.

TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERE MÜDAHALE**Olağanüstü Hallerde
(Sınırlama)**

Hak kullanılabilir durumdadır.

Hak belli sınırlamalara tabidir.
(Hakkın özüne dokunulmaksızın özel sebeplere bağlı olarak ve kanunla sınırlanır.
Bu sınırlama, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.)

Hem olağan hem de olağanüstü durumlarda sınırlandırma yapılabilir.

2001 değişikliği ile Genel Sınırlama Sebepleri Anayasa metninden çıkarılmış olup, öze dokunma yasağı, ölçülülük ilkesi ve Laik Cumhuriyetin gereklerine aykırı sınırlama yapılmaması kriterleri eklenmiştir.

**Olağanüstü Hallerde
(Durdurma)**

Hak kullanılamaz.

Hak kısmen veya tamamen durdurulmuştur.
(Milletler arası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemeli, ölçülülük ilkesine uyulmalı, sert çekirdek haklara dokunulmamalıdır.)

Sadece savaş, olağanüstü hal seferberlik halinde durdurulabilir.

2004 değişikliği ile ölüm cezasını düzenleyen hüküm Anayasa metninden çıkarılmıştır.

c) Temel Hak ve Hürriyetleri Kötüye Kullanma Yasağı

Anayasa'nın 14'üncü maddesinde temel hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılmaması hususu düzenlenmiştir.

Bu maddenin birinci fıkrasına göre; Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve laik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz.

Bu maddenin ikinci fıkrasında ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinden alıntı yapılmıştır. Anayasa hükümlerinden hiçbiri, Devlete veya kişilere, Anayasa'yla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasa'da belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz.

4) Kişinin Hakları ve Ödevleri

Anayasa'nın 17-39'uncu maddeleri arasında, kişiyi devlete karşı koruyan birinci kuşak haklar "Kişinin Hakları ve Ödevleri" başlığı altında düzenlenmiştir. Bunların başlıcalarına aşağıda yer verilmiştir.

a) Kişinin Dokunulmazlığı, Maddi ve Manevi Varlığı (md. 17)

Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Kişi dokunulmazlığının özel sınırlama sebepleri şunlardır:

- ✓ Meşru müdafaa,
- ✓ Yakalama ve tutuklama,
- ✓ Tutuklu ve hükümlünün kaçmasının engellenmesi,
- ✓ Ayaklanma veya isyan durumunun bastırılması,
- ✓ Olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması,
- ✓ Kanunun silah kullanımını uygun kıldığı zorunlu durumlar.

Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz.

Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz.

b) Kişi Hürriyeti ve Güvenliği (md. 19)

Herkes kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir. Kişi hürriyeti ve güvenliğinin özel sınırlama sebepleri şunlardır:

Şekil ve şartları kanunda gösterilen;

- ✓ Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi,
- ✓ Bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması,
- ✓ Bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi,
- ✓ Toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi,

- ✓ Eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tecbirin yerine getirilmesi,
- ✓ Usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması.

Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir. Hâkim kararı olmadan yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir; bunun şartlarını kanun gösterir.

Yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama veya tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar her hâlde yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda en geç hâkim huzuruna çıkarılıncaya kadar bildirilir.

Yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırk sekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok dört gün içinde hâkim önüne çıkarılır. Kimse, bu süreler geçtikten sonra hakim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun bırakılamaz. Bu süreler olağanüstü hal ve savaş hallerinde uzatılabilir.

Kişinin yakalandığı veya tutuklandığı, yakınlarına derhal bildirilir.

Tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları vardır. Serbest bırakılma ilgilinin yargılama süresince duruşmada hazır bulunmasını veya hükmün yerine getirilmesini sağlamak için bir güvenceye bağlanabilir.

Her ne sebeple olursa olsun, hürriyeti kısıtlanan kişi, kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı halinde hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı merciine başvurma hakkına sahiptir.

Bu esaslar dışında bir işleme tâbi tutulan kişilerin uğradıkları zarar, tazminat hukukunun genel prensiplerine göre, Devletçe ödenir.

c) Din ve Vicdan Hürriyeti (md. 24)

Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.

Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.

14'üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir.

Din ve ahlak eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitimi ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.

Kimse, Devletin sosyal, ekonomik, siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.

Yukarıdaki hükümlerden, vicdan, dini inanç ve kanaat özgürlüğünün sert çekirdek hak olup, dokunulamaz alan olduğu anlaşılmaktadır. Bu hak hiçbir şekilde sınırlandırılmaz. İbadet etmek, dini ayin ve tören düzenleme özgürlüğü ise sert çekirdek hak değildir; bu haklar 14'üncü maddeye istinaden sınırlandırılabilir.

ç) Düşünce ve Kanaat Hürriyeti (md. 25)

Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir.

Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.

d) Düzeltme ve Cevap Hakkı (md. 32)

Düzeltme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir. Düzeltme ve cevap yayımlanmazsa, yayımlanmasının gerekip gerekmediğine hâkim tarafından ilgilinin müracaat tarihinden itibaren en geç 7 gün içerisinde karar verilir.

e) Mülkiyet Hakkı (md. 35)

Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir. Kamulaştırma işlemi de bu istisnaya dayanmaktadır.

Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz.

f) Hak Arama Hürriyeti (md. 36)

Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.

Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz.

g) Kanuni Hâkim Güvencesi (md. 37)

Hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz.

Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.

ğ) Suç ve Cezalara İlişkin Esaslar (md. 38)

Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Suç ve ceza zamanaşımı ile ceza mahkumiyetinin sonuçları konusunda da yukarıdaki fıkra uygulanır.

Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur.

Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.

Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.

Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez.

Ceza sorumluluğu şahsidir.

Hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamaz.

Ölüm cezası ve genel müsadere cezası verilemez.

İdare, kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulayamaz. Silahlı Kuvvetlerin iç düzeni bakımından bu hükme kanunla istisnalar getirilebilir.

Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez.

h) Dernek Kurma Hakkı (m.33)

Dernek, kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek kişinin oluşturduğu tüzel kişidir. Dernek, aynı zamanda, kişilerin topluluk halinde ortak amaçlarını gerçekleştirebildikleri bir kuruluş olduğundan, dernek kurma hakkı, başta siyasi partiler olmak üzere, günümüzdeki hemen tüm grup haklarının kaynağını teşkil eder. Dernek kurma hakkı, grup haklarının ilkeli ve anasıdır. Bu nedenle de, anayasalarda klasik hak olarak yer alır.

Anayasa'nın 33'üncü maddesi ile Dernekler Kanunu'na göre, medeni hakları kullanma ehliyetine sahip ve 18 yaşını bitirmiş olan herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve derneğe üye olma ve üyelikten çıkma hakkına sahiptir. Dernek kurabilmek için, kanunun gösterdiği bilgi ve belgelerin, kanunda belirtilen yetkili mercie verilmesi yeterlidir. Hâkim ve savcılar, Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları ve kolluk görevlileri, mülki idare amirliği hizmetlerindeki kadrolarda çalışanlar, ilk, orta, lise ve dengi okulların öğretmen ve yöneticileri, orta öğretim öğrencileri ve özel kanunlarda dernek kuramayacakları belirtilen kamu hizmeti görevlileri ile kanunda gösterilen suçlardan mahkûm olanlar dernek kuramazlar. Dernekler, kuruluş bildirisini ve eklerini merkezlerinin bulunduğu mahallin en büyük mülki amirliğine vermek suretiyle tüzel kişilik kazanırlar.

Her derneğin bir tüzüğü vardır. Dernekler, tüzüklerinin gazetede yayımlanmasından itibaren altı ay içinde ilk genel kurul toplantısını yapmak ve organlarını oluşturmak zorundadırlar, hiç kimse bir derneğe üye olmaya veya dernekte üye kalmaya zorlanamaz.

1982 Anayasası'nın ilk metninde dernek kurma hürriyeti bakımından oldukça sınırlayıcı bir rejim getirilmişti. 2001 Anayasa değişikliğinde özgürleştirici ve güvenceler getiren değişiklikler yapıldı. Anayasa'nın yürürlükteki 33'üncü maddesine göre, "Dernek kurma hürriyeti ancak, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlak ile başkalarının hürriyetlerinin korunması sebepleriyle kanunla sınırlanabilir."

Anayasa'ya göre, "Dernekler, kanunun öngördüğü hallerde hâkim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonabilir. Ancak, milli güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, kanunla bir mercii, derneği faaliyetten men ile yetkilendirilebilir. Bu mercinin kararı 24 saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim kararını 48 saat içinde açıklar; aksi halde bu idari karar kendiliğinden yürürlükten kalkar."

ı) Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı (m.34)

Toplantı ve gösteri yürüyüşü, kişilerin ve toplulukların en etkili düşüncüyü açıklama, özellikle siyasi iktidarı etkileme, ona karşı haklarını koruma ve kamuoyu oluşturma aracıdır. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı da dernek kurma hakkı gibi en eski klasik haklardandır. 1982 Anayasası ilk metninde, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı bakımından son derece sınırlayıcı, yasakçı, otoriter bir düzenleme getirmişti. 2001 Anayasa değişikliğinde bu hak, özgürlükçü ve demokratik bir yaklaşımla yeniden düzenlenmiştir.

Anayasa'nın 34'üncü maddesine göre, herkes önceden izin almadan silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uyulacak kurallar kanunla gösterilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir.

i) Bilim ve Sanat Hürriyeti (m.27)

Anayasa, düşünce ve kanaati yayma hürriyetinin değişik bir uygulaması olan bilim ve sanat hürriyetine, anayasal düzeni koruyucu demokrasi anlayışı içinde yer vermiştir. Anayasa'nın 27'nci maddesine göre, herkes bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir. Ancak, yayma hakkı, cumhuriyetin niteliklerini, devletin bütünlüğünü, resmi dili, bayrağı, milli marşı ve başkenti değiştirmek amacıyla kullanılamaz. Ayrıca, yayma hakkı, yabancı yayınların ülkeye girmesi ve dağıtımının kanunla düzenlenmesine engel değildir.

D) Sosyal Devlet

1) Sosyal Devletin Doğuşu ve Gelişimi

Anayasa'ya göre, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin niteliklerinden bir diğeri de "sosyal devlet" oluşudur. Sosyal devlet, vatandaşların sosyal durumlarıyla, refahlarıyla ilgilenen, onlara asgari bir yaşama düzeyi sağlamayı ödev bilen, onları kendi kaderine terk etmeyen, bunun için de sosyal ve ekonomik hayata müdahaleyi gerekli gören devlet anlayışıdır. Batı toplumlarındaki refah devleti anlayışının karşılığıdır.

Sosyal devlet, sosyalist devlet anlamına gelmez. Sosyalist devlet, üretim araçları üzerinde özel mülkiyeti büyük ölçüde ortadan kaldıran, ekonomik hayatı serbest rekabete değil, merkezi planlamaya dayandıran ve egemenliğin işçi sınıfının elinde bulunduğu devlettir. Sosyal devlette ise, egemenlik işçi sınıfında olmadığı, yani liberal devletin egemenlik anlayışı değişmediği gibi, liberal devlet anlayışının ilkeleri olan üretim araçları üzerinde özel mülkiyet ve serbest rekabet de varlığını korur. Sosyal devlet, bir toplumdaki güçsüzlerin ezilmesini önleyerek, toplumda dengesizlikler yaratılmasını engellemek, ulusal gelirin adalete uygun dağıtılmasını sağlamak gibi amaçlar güder. Bunun için de, liberal devletteki koruyucu hakların yanında sosyal haklara da yer verir. Bu niteliğiyle sosyal devlet, liberal devletin çağdaş aşamasıdır.

Sosyal devlet, 19. yüzyılda sanayileşmenin yarattığı ağır sosyal sorunlar, gelir ve servet eşitsizliği ile gündeme gelmiş, 20. yüzyılda dünya savaşlarının yarattığı çöküntülerin ve ekonomik krizlerin çözümünde kaçınılmaz olmuştur. Atatürk ilke ve devrimleri sosyal devlete ilişkin bazı izler taşısa da, Türkiye'ye sosyal devlet ilkesi 1961 Anayasası'yla Cumhuriyetin nitelikleri arasında girmiş; 1982 Anayasası da bunu sürdürmüştür.

2) Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler

1982 Anayasası, 5'inci maddesinde devletin temel amaç ve görevleri arasında, kişilerin ve toplumun, huzur ve mutluluğunu sağlamayı, kişinin temel hak ve hürriyetlerini sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmayı ve insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamayı da saymıştır. Bu amaçla, Anayasa'da, 36-65'inci maddeler arasında, kişinin devletten isteme hakları olan ikinci kuşak haklar "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" başlığı altında düzenlenmiştir. Ancak, Anayasa'nın 65'inci maddesiyle, devletin sosyal ve ekonomik haklar bakımından yükümlülüğü, "bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek mali kaynaklarının yeterliliği" ölçüleri ile sınırlamıştır. Aşağıda Anayasa'da düzenlenen sosyal ve ekonomik haklar ile devletin sosyal ve ekonomik alandaki ödevlerinin başlıcalarına yer verilmiştir.

a) Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları

Anayasa'nın 41'inci maddesine göre, aile "toplumun temeli" olup "eşler arasında eşitliğe dayanır." Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ana ile çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulamasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.

Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.

b) Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi

Devlet, vatandaşların eğitim ve öğrenimlerini sağlamak zorundadır. Çünkü Anayasa'nın 42'nci maddesine göre, "kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz." Bu nedenle, "kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunlu" olan ilköğretim devlet okullarında parasız olarak yapılır.

Anayasa, ortaöğretim ve yükseköğretimin devlet okullarında parasız yapılmasına ilişkin devlete bir zorunluluk yüklemiyor. Özel ilk ve orta dereceli okulların ve vakıflar tarafından yükseköğretim kurumlarının kurulmasına izin veriyor. Ancak, hangi derecede olursa olsun, eğitim ve öğretim devletin gözetim ve denetimi altında yapılacaktır. Bu nedenle, özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak kanunla düzenlenecektir.

Devlet, ayrıca, "maddi olanaklardan yoksun başarılı öğrencilerin öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Durumları nedeniyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak önlemleri" alır.

Anayasa, eğitim ve öğrenim hakkını, anayasal düzene sadık ve onunla sınırlı olarak tanımıştır. 42'nci maddeye göre, her şeyden önce, eğitim ve öğretim, "Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına" göre yapılacaktır. "Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasa'ya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz" "Eğitim ve Öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler" yürütülecektir.

Yine, yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okullar dışında, "Türkçe'den başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez."

Anayasa, bilim ve sanat özgürlüğü ile ilişkisini de dikkate alarak, 130'uncu ve 131'inci maddeleriyle yükseköğretim için, özerk ve ayrı bir düzenlemeye yer vermiştir. Her şeyden önce, 131'inci maddeyle, yükseköğretim kurumlarında öğretimi planlamak, düzenlemek, yönetmek, denetlemek, eğitim-öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetlerini yönlendirmek, bu kurumların kanunda belirtilen ilkeler ve amaçlar doğrultusunda kurulmasını, geliştirilmesini ve bunlara tahsis edilen kaynakların etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak ve öğretim elemanlarının yetiştirilmesini planlamak amacıyla "Yükseköğretim Kurulu" adı altında bir anayasal kurum oluşturmuştur.

Keza, 130'uncu maddeyle üniversitelerin, ortaöğretime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmak üzere, çeşitli birimlerden oluşan "kamu tüzel kişiliğine" ve "bilimsel özerkliğe" sahip yükseköğretim kurumları olarak, devlet tarafından "kanunla" kurulmalarını öngörmüştür. Anayasa'ya göre, üniversiteler ile öğretim elemanları devletin varlığı ve bağımsızlığı, milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunmamak kaydıyla, serbestçe her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunabilirler. Yine, üniversitelerin organlarıyla öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulunun veya üniversitelerin yetkili organları dışındaki makamlarca hiçbir şekilde görevlerinden uzaklaştırılmazlar. Yükseköğretim kurumlarının kuruluş ve işleyişleri, görev, yetki ve sorumlulukları ile öğretim elemanlarının özlük haklarına ilişkin ayrıntılı düzenleme kanunla yapılır.

c) Çalışma ve Sözleşme Hürriyeti ve Çalışma ile İlgili Güvenceler

Anayasa'nın 48'inci maddesine göre, çalışma ve sözleşme hürriyeti, herkesin dilediği alanda çalışma ve sözleşme yapabilmesidir. "Özel teşebbüsler kurmak serbesttir." Ancak, devlet, "özel teşebbüslerin milli ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmalarını sağlayacak önlemleri" alır. Bu, devletin özel teşebbüse bakış açısidir. Anayasa'nın 49'uncu maddesine göre, çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir." Keza, Anayasa'nın 50'nci maddesine göre de "dinlenmek, çalışanların hakkıdır." Dolayısıyla, çalışanların, "ücretli hafta ve bayram tatili ile yıllık izin hakları" vardır.

Anayasa'ya göre, "kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar."

"Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri korumak, çalışmayı desteklemek ve işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak için gerekli önlemleri alır." Yine, Anayasa'ya göre, Devlet "işçi-işveren ilişkilerinde çalışma barışının sağlanmasını kolaylaştırıcı ve koruyucu önlemleri alır." Yani bir yerde hakemlik yapar.

ç) Sendika Kurma Hakkı

Anayasa'nın 51'inci maddesine göre, "çalışanlar ve işverenler, üyelerinin çalışma ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için önceden izin almaksızın sendikalar ve üst kuruluşlar kurma, bunlara serbestçe üye olma ve üyelikten çekilme hakkına sahiptirler."

Hiç kimse sendikaya üye olmaya, üye kalmaya, üyelikten ayrılmaya zorlanamaz. Sendika kurma hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir. İşçi niteliği taşımayan kamu görevlilerinin bu alandaki haklarının, istisna ve sınırları gördükleri hizmetin niteliğine uygun olarak kanunla düzenlenir.

Anayasa'nın ilk metninde diğer hak ve özgürlükler gibi sendikal faaliyetler de bir hayli geniş kısıtlamalara tabii tutulmuştu. 2001 Anayasa değişikliklerinde bu kısıtlamaların çoğu ayıklanarak sendikalar daha özgürlükçü bir işleyişe kavuşmuştur. Anayasa'nın 51'inci maddesine göre, sendika ve üst kuruluşlarının tüzükleri, yönetim ve işleyişleri Cumhuriyetin temel niteliklerine ve demokrasi esaslarına aykırı olamaz. Sendika kurma hakkı ancak, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlak ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabilir.

d) Ücrette Adaletin Sağlanması ve Sosyal Güvenlik Hakları

Ücret emeğin karşılığıdır. Anayasa'nın 55'inci maddesine göre, devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli önlemleri alacaktır.

Asgari ücretin tespitinde çalışanların geçim şartları ile ülkenin ekonomik ve sosyal durumu göz önünde bulundurulacaktır.

Anayasa'nın 60'uncu maddesine göre, herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Anayasa'ya göre, devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli önlemleri alır ve örgüt kurar. Uygulamada, Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur Anayasa'nın kurulmasını öngördüğü kurumlara örnek gösterilebilir.

Anayasa'nın 61'inci maddesine göre, ayrıca devlet, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malul ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı önlemler alır. Korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü önlemi alır. Yaşlılar, devletçe korunur. Uygulamada Darülaceze, Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu da bu amaçlı örgütlere örnek gösterilebilir.

e) Kamulaştırma (md. 46)

Devlet ve kamu tüzel kişileri; kamu yararının gerektirdiği hallerde, gerçek karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların tamamını veya bir kısmını, kanunla gösterilen esas ve usullere göre, kamulaştırmaya ve bunlar üzerinde idarî irtifaklar kurmaya yetkilidir.

Kamulaştırma bedeli ile kesin hükme bağlanan artırım bedeli nakden ve peşin olarak ödenir. Ancak, tarım reformunun uygulanması, büyük enerji ve sulama projeleri ile iskân projelerinin gerçekleştirilmesi, yeni ormanların yetiştirilmesi, kıyıların korunması ve turizm amacıyla kamulaştırılan toprakların bedellerinin ödenme şekli kanunla gösterilir. Kanunun taksitle ödemeyi öngörebileceği bu hallerde, taksitlendirme süresi beş yılı aşamaz; bu takdirde taksitler eşit olarak ödenir.

Kamulaştırılan topraktan, o toprağı doğrudan doğruya işleten küçük çiftçiye ait olanlarının bedeli, her hâlde peşin ödenir.

Öngörülen taksitlendirmelerde ve herhangi bir sebeple ödenmemiş kamulaştırma bedellerinde kamu alacakları için öngörülen en yüksek faiz uygulanır.

f) Devletleştirme ve Özelleştirme (md. 47)

Kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüsler, kamu yararının zorunlu kıldığı hallerde devletleştirilebilir.

Devletleştirme gerçek karşılığı üzerinden yapılır. Gerçek karşılığın hesaplanma tarzı ve usulleri kanunla düzenlenir.

Devletin, kamu iktisadi teşebbüslerinin ve diğer kamu tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan işletme ve varlıkların özelleştirilmesine ilişkin esas ve usuller kanunla gösterilir.

Devlet, kamu iktisadi teşebbüsleri ve diğer kamu tüzel kişileri tarafından yürütülen yatırım ve hizmetlerden hangilerinin özel hukuk sözleşmeleri ile gerçek veya tüzel kişilere yaptırabileceği veya devredebileceği kanunla belirlenir.

g) Toplu İş Sözleşmesi ve Toplu Sözleşme Hakkı (md. 53)

İşçiler ve işverenler, karşılıklı olarak ekonomik ve sosyal durumlarını ve çalışma şartlarını düzenlemek amacıyla toplu iş sözleşmesi yapma hakkına sahiptirler.

Toplu iş sözleşmesinin nasıl yapılacağı kanunla düzenlenir.

Memurlar ve diğer kamu görevlileri, toplu sözleşme yapma hakkına sahiptirler.

2010 yılına kadar kamu görevlileri için sadece "toplu görüşme" yapabilme hakkı vardı ve toplu sözleşme imzalamıyorlardı. 2010 değişikliği ile toplu sözleşme imzalama hakkı getirilmiştir.

Toplu sözleşme yapılması sırasında uyuşmazlık çıkması halinde taraflar Kamu Görevlileri Hakem Kuruluna başvurabilir. Kamu Görevlileri Hakem Kurulu kararları kesindir ve toplu sözleşme hükmündedir.

Toplu sözleşme hakkının kapsamı, istisnaları, toplu sözleşmeden yararlanacaklar, toplu sözleşmenin yapılma şekli, usulü ve yürürlüğü, toplu sözleşme hükümlerinin emeklilere yansıtılması, Kamu Görevlileri Hakem Kurulunun teşkili, çalışma usul ve esasları ile diğer hususlar kanunla düzenlenir.

ğ) Grev Hakkı ve Lokavt (md. 54)

Toplu iş sözleşmesinin yapılması sırasında, uyuşmazlık çıkması halinde işçiler grev hakkına sahiptirler. Bu hakkın kullanılmasının ve işverenin lokavta başvurmasının usul ve şartları ile kapsam ve istisnaları kanunla düzenlenir.

Grev hakkı ve lokavt iyi niyet kurallarına aykırı tarzda, toplum zararına ve milli serveti tahrip edecek şekilde kullanılamaz.

Grev ve lokavtın yasaklanabileceği veya ertelenebileceği haller ve işyerleri kanunla düzenlenir.

Grev ve lokavtın yasaklandığı hallerde veya ertelendiği durumlarda ertelemenin sonunda, uyuşmazlık Yüksek Hakem Kurulunca çözülür. Uyuşmazlığın her safhasında taraflar da anlaşarak Yüksek Hakem Kuruluna başvurabilir. Yüksek Hakem Kurulunun kararları kesindir ve toplu iş sözleşmesi hükmündedir.

Greve katılmayanların işyerinde çalışmaları, greve katılanlar tarafından hiç bir şekilde engellenemez.

h) Sağlık, Çevre ve Konut Hakları

Bu haklar Anayasa'nın 56'ncı ve 57'nci maddelerinde düzenlenmiştir. Buna göre, herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirliliğini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir. Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak amacıyla, sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir.

Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak önlemler alır, toplu konut girişimlerini destekler.

ı) Sanatın ve Sanatçının Korunması

Anayasa'nın 64'üncü maddesine göre "devlet, sanat faaliyetlerini ve sanatçıyı korur; sanat eserlerinin ve sanatçının korunması, değerlendirilmesi, desteklenmesi ve sanat sevgisinin yayılması için gereken önlemleri alır."

İ) Esnafın ve Tüketicilerin Korunması, Kooperatifçiliğin Geliştirilmesi

Devletin bu alanlardaki yükümlülükleri Anayasa'nın 171-173'üncü maddeleri arasında düzenlenmiştir. Buna göre, devlet, esnaf ve sanatkârı koruyucu ve destekleyici önlemleri alır.

Yine, tüketicileri koruyucu ve aydınlatıcı önlemler almak ve tüketicileri koruyucu girişimleri teşvik etmek devletin ödevidir. Nitekim, uygulamada tüketiciler tarafından kurulan tüketici dernekleri bu amaca hizmet eder.

Anayasa'ya göre devlet, milli ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak önlemler alır.

j) Tarım, Hayvancılık ve Ormanlar ile Bu Alanlarda Çalışanların Korunması

Anayasa'nın 45'inci maddesine göre devlet, "tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak amacıyla, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların işletme araç ve gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırır."

"Devlet bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi ve gerçek değerlerinin üreticinin eline geçmesi için gereken önlemleri alır."

Türkiye'de ormanların korunması, taşıdığı önem nedeniyle, 1961'den bu yana Anayasal güvence altına alınmıştır. Anayasa'nın 169'uncu maddesine göre, devlet, ormanların korunması ve sahalarının genişletilmesi için gerekli önlemleri alır. Yanan ormanların yerine yeni orman yetiştirilir. Bütün ormanların gözetimi devlete aittir.

Devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunamaz; devletçe yönetilir ve işletilir. Bu ormanlar zamanaşımı ile mülk edinilemez ve kamu yararı dışında kullanım hakkına konu olamaz.

Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme izin verilmez, tahrip edilmelerine yol açan siyasi propaganda yapılamaz. Öyle ki, ormanları yakmak, yok etmek veya daraltmak amacıyla işlenen suçlar için genel ve özel af dahi çıkarılamaz ve hiçbir şekilde af kapsamına alınamaz.

Anayasa'nın 170'inci maddesine göre devlet, ormanlar içinde veya bitişiğindeki köyler halkının kalkındırılması ile ormanların gözetilmesi ve işletilmesinde devletle bu halkın işbirliğini sağlayıcı önlemler alır. Devlet, 31/12/1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tamamen kaybetmiş ya da orman olarak korunmasında yarar görülmeyen yerlerin tespiti ve orman sınırlarından çıkarılarak ihya edilmek suretiyle orman köylüsüne tahsisi için önlemler alır. Yine devlet, orman köylüsünün işletme araç ve gereçleriyle diğer girdilerin sağlanmasını kolaylaştırıcı önlemler alır.

k) Toprağın, Kıyıların, Tarih, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması

Anayasa'nın 44'üncü maddesine göre devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önlemek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilere toprak sağlamak amacıyla gerekli önlemleri alır. Bu amaçla, değişik tarım bölgeleri ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini tespit edebilir. Bu tür dağıtılan topraklar bölünemez ve miras dışında başkalarına devredilemez. Aksi halde, dağıtılan topraklar devletçe geri alınır. Yine, çiftçiye toprak sağlanması, üretimin düşürülmesi, ormanların küçülmesi ve diğer toprak ve yeraltı servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz.

Anayasa'nın 43'üncü maddesine göre, kıyılar, devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir.

Keza, Anayasa'nın 63'üncü maddesine göre de, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasının sağlanması, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici önlemlerin alınması devletin ödevidir. Yine, Anayasa'nın 168'inci maddesine göre, tabii servetler ve kaynaklar devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranma ve işletilmesi hakkı devlete aittir. Devlet bunu bizzat yapabileceği gibi kendi gözetim ve denetimi altında başkalarına da yaptırabilir.

l) Gençliğin Korunması ve Sporun Geliştirilmesi

Anayasa'nın 58'inci ve 59'uncu maddelerine göre, devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli önlemleri alır; başarılı sporcuyla korur, her yaştaki vatandaşların beden ve ruh sağlığını geliştirecek önlemler alır, sporun kitlelere yayılmasını teşvik eder.

E) Demokratik Devlet

1) Demokratik Devlet Olmanın Koşulları

Anayasa'nın 2'nci maddesine göre, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin niteliklerinden biri de "demokratik devlet" olmasıdır. Yunancadan türemiş olan demokrasi, basit anlamıyla halkın kendi kendisini yönetmesi demektir. Demokrasi, Batı toplumlarının sınıfsal yapılarındaki gelişmeler sonucunda ortaya çıkan bir yönetim anlayışı olarak, günümüzde bu gelişmeler sonucu, bazı temel ilkeler üzerine oturmuştur. Genellikle, bu ilkelerden birkaçına hatta birine uyulmadığı zaman, o ülkede demokrasinin de olmadığına inanılır. O halde, bir devletin demokratik olduğunu söylemek için, sadece, Anayasa'da devletin demokratik olduğundan söz edilmesi yeterli değildir. Çünkü demokrasi, vazgeçilmez temel ilke ve uygulamalardan oluşan bir bütündür, yapıdır.

Demokratik devlet, siyasal sistemdeki temel siyasal karar organlarının; herkesin yasalar önünde eşit olduğu, temel hak ve hürriyetlerin güvenceye alındığı ve serbestçe örgütlenen siyasi partilere eşit şartlarla iktidar yarışması olanaklarının sağlandığı bir ortam içinde yapılan, genel oya dayanan serbest seçimle oluşmasıdır.

2) Seçim

Temsili rejimlerde halk, egemenliğin kullanılmasına yöneticilerini seçmek suretiyle katılır. Demokratik toplumlarda iktidarın kaynağı halkın oluruna dayanır. Bu olur, belirli aralıklarla yapılan serbest seçimlerle açıklanır.

Seçimin bir görev mi yoksa hak mı olduğuna da değinmek gerekir. Seçimin bir görev ya da hak oluşu egemenlik anlayışı ile ilgilidir. Milli egemenlik anlayışına göre egemenliğin sahibi, tek tek vatandaşlar değil, vatandaşlardan oluşan millettir. Böyle olunca, vatandaşlara verilen seçme yetkisi de milletin temsilcilerini seçme görevi anlamını taşır. Halk egemenliği anlayışında ise, vatandaşlar tek tek egemenliğin kendine düşen bölümünde hak sahibidir. Seçme yetkisi de, vatandaşların kullanmaktan alıkonamayacakları seçme hakkıdır.

Halk egemenliği anlayışında seçim bir hak olup, vatandaş bu hakkı kullanıp kullanmamakta serbesttir. Milli egemenlik anlayışında ise seçim bir görev olduğundan, oy kullanmak zorunludur. Bizde zorunlu oy ilk kez, 1982 Anayasası'nın halkoylaması için uygulanmış olup, oy kullanmamanın yaptırımı para cezasıdır.

Anayasa'nın 79'uncu maddesine göre, seçimlerin başlamasından bitimine kadar, seçimin düzenli şekilde yönetimi ve dürüstlüğü ile ilgili bütün işlemleri yapma ve yaptırma ile seçim süresince ve seçimden sonra seçimle ilgili bütün şikâyet, itiraz ve yolsuzlukları kesin karara bağlamaya Yüksek Seçim Kurulu yetkilidir. Yüksek Seçim Kurulu, 7 asıl ve 4 yedek üyeden oluşur. Üyelerin altısı Yargıtay, beşi Danıştay genel kurullarınca kendi üyeleri arasından üye tam sayılarının salt çoğunluğunun gizli oyu ile seçilir. Bu üyeler, salt çoğunluk ve gizli oyla aralarından bir başkan ve bir başkanvekili seçerler. Kararları aleyhine başka mercie başvurulamaz. Böylece, seçim uyuşmazlıklarını çözmeye en üst yargı yeri de Yüksek Seçim Kurulu olmaktadır. Yüksek Seçim Kurulu seçimlerin yönetimi ve denetiminde, yine yargı içinden veya yargıya bağlı olarak oluşan il ve ilçe seçim kurullarından yararlanır.

a) Seçmen Olabilmenin Koşulları

Genel oy ilkesindeki genel sözcüğü herkesin değil, seçme yeterliğine sahip olanların oy kullanmalarını ifade eder.

SEÇMEN OLABİLMENİN KOŞULLARI (OY KULLANMA HAKKI SAHİPLİĞİ)

- T.C. vatandaşı olmak,
- 18 yaşını doldurmuş olmak,
- Kısıtlı ya da kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak,
- Seçmen kütüğüne yazılı olmak,

AŞAĞIDAKİLER OY KULLANAMAZ

- Oy verme günü silahaltında bulunan erler, onbaşılar ve kıta çavuşları,
- Askeri öğrenciler,
- Taksirli suçlar dışındaki suçlardan hüküm giyip ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler.

b) Milletvekili Seçilmenin Koşulları

- 18 yaşını doldurmuş olmak,
- En az ilkokul mezunu olmak,
- Askerlikle ilişkisi olmamak,
- Kısıtlı ya da kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak,
- Adaylığa engel bir mahkumiyet almamak.

- * Taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giyenler milletvekili seçilemezler.
- * Zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, devlet sırlarını açığa vurma; terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar, affa uğrasalar dahi milletvekili seçilemezler.

Ayrıca; Hâkimler ve Savcılar, yüksek yargı organları mensupları, Yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yüksek Öğretim kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ve yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ve Silahlı Kuvvetler mensupları, görevlerinden çekilmedikçe, aday olamazlar ve milletvekili seçilemezler.

3) Vatandaşlık

Anayasa'nın 66'ncı maddesine göre, Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür. Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk'tür. Bunun dışında vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir. Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz. Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz.

4) Kamu Hizmeti ile İlgili Hak ve Ödevler

Anayasa'da Siyasi Haklar ve Ödevler bölümünde düzenlenmiştir.

a) Kamu Hizmetine GİRME HAKKI

Anayasa'nın 70'inci maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, "her Türk kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir. Hizmete alınmada, görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemez."

b) Mal Bildirimi

Anayasa'nın 71'inci maddesine göre, yasama ve yürütme organlarında görev alanlar dâhil, kamu hizmetine giren herkesin yerine getirmesi zorunlu olan bir yükümlülüktür. Bildirimin hangi aralıklarla tekrarlanacağı kanunla belirlenir.

5) Vatan Hizmeti

Anayasa'da Siyasi Haklar ve Ödevler bölümünde düzenlenmiştir. Anayasa'nın 72'nci maddesine göre, her Türk'ün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin Silahlı Kuvvetlerde veya kamu kurumlarında ne şekilde yerine getirileceği ya da getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir.

6) Vergi Ödevi

Anayasa'da Siyasi Haklar ve Ödevler bölümünde düzenlenmiştir. Anayasa'nın 73'üncü maddesine göre, herkesin, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücü ile orantılı olarak üstlenmesi gereken bir yükümlülüktür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır. Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır. Buna vergide kanunilik ilkesi denir.

7) Dilekçe Hakkı, Bilgi Edinme ve Kamu Denetçisine Başvurma Hakkı

Dilekçe hakkı, daha monarşiler döneminde kabul edilmiş ve hemen tüm anayasalarda yer alan temel siyasi haklardan biridir. Doğal olarak, önceki anayasalarda olduğu gibi 1982 Anayasası da Siyasi Haklar ve Ödevler bölümünde bu hakka yer vermiştir.

Anayasa'nın 74'üncü maddesine göre vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye'de ikamet eden yabancılar, kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve TBMM'ye yazı ile başvurma hakkına sahiptir. Başvuruların sonucu, dilekçe sahiplerine gecikmeksizin yazılı olarak bildirilir.

Bununla birlikte, herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler. Kamu Başdenetçisi, TBMM tarafından gizli oyla 4 yıl için seçilir. İlk iki

oylamada üye tam sayısının üçte iki ve üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır. Üçüncü oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılır, dördüncü oylamada en fazla oy alan aday seçilmiş olur. Bu maddede sayılan hakların kullanılma biçimi, kamu denetçiliği kurumunun kuruluşu, görevi, çalışması, inceleme sonucunda yapacağı işlemler ile kamu başdenetçisi ve kamu denetçilerinin nitelikleri, seçimi ve özlük haklarına ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.

F) Hukuk Devleti

1) Hukuk Devleti Kavramı

Anayasa'ya göre, Türkiye Cumhuriyetinin niteliklerinden biri de hukuk devleti oluşudur. Günümüzde, hukuk devleti dendiğinde, kişilerin hak ve özgürlüklerini güvence altına alan ve yönetenlerin her türlü işlem ve eylemlerinin yargı denetimine tabi olduğu, kısaca vatandaşlarına hukuk güvenliği sağlayan devlet anlaşılır.

Tarihsel süreçte baktığımızda, hukuk devletine üç aşamada geldiğini görürüz. Tarihin uzunca bir döneminde, mutlak monarşi adı altında keyfi yönetim hüküm sürmüştür. Çünkü, mutlak monarşilerde kurallara sadece yönetilenler uymak zorundadır; yönetenler (krallar) kendi koydukları kurallarla bağlı değildirler. Kurallar toplumun ihtiyaçlarından çok, yönetenlerin keyfi iradelerine göre konular ve değiştirilir. Dolayısıyla, böyle bir yönetimde hukuk güvenliğinden söz etmek mümkün değildir.

Hukuk devletinin gelişiminde ilk aşama, 18. yüzyılda devletin yönetim düzeninin, bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin yazılı belgelere bağlandığı anayasacılık hareketiyle başlar. Yazılı anayasalarla siyasal iktidar sınırlanıp kurumsallaşırken, temel hak ve özgürlükler de tanınıp güvenceye kavuşmuştur. Ancak, bu dönemde henüz parlamentonun üstünlüğü anlayışı egemendi. Çünkü, hukuk güvenliği dendiğinde, öncelikle temel hak ve özgürlüklerin monarka ve onun bakanlarına karşı korunması akla geliyordu. Parlamentolar, tehlike olmak bir yana temel hak ve özgürlüklerin güvencesiydi. Parlametoda oluşan genel iradenin ürünü kanun özgürlük demektir. Bu yaklaşım içinde doğal olarak, kanun devleti anlayışı egemendi.

Hukuk devletine giden yolda ikinci aşama, temel hak ve özgürlüklerin parlamentoya karşı da korunması ihtiyacıyla ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'na neden olan Almanya ve İtalya'daki Nazizm ve Faşizm acı tecrübelerinden sonra, parlamentoları denetleyen anayasa mahkemelerine ihtiyaç duyulmuştur. Nitekim, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avusturya'da Anayasa Mahkemesi yeniden kurulurken, İtalya, Almanya ve Japonya anayasa mahkemelerinin ilk örneklerini sunmuşlardır. Bunları, başta Avrupa olmak üzere dünyadaki diğer anayasa mahkemeleri izlemiştir; 20'nci yüzyıl anayasa mahkemeleri yüzyıllı olmuştur. Anayasa mahkemeleri, temel hak ve özgürlükleri koruyucu işlevleriyle, siyasal demokrasinin olası zaafalarını tamamlayan, liberal oluşumlar olarak kurumsallaşmışlardır.

Bugün, hukuk devletinde üçüncü aşamaya geldiği söylenebilir. İnsan haklarının ulusal boyutu aşılıp, ulusalüstü-evrensel boyut kazanarak, ulusalüstü örgüt ve sözleşmelerle korunmasının yanında, insan haklarını koruyan ulusalüstü karar ve yargı mercilerinin oluşturulması, hukuk devletinde üçüncü aşama olarak değerlendirilebilir.

Türkiye'de Tanzimat döneminden başlayarak, cılız da olsa temel hak ve özgürlüklerden, siyasal iktidarın kendi kendini sınırlamasından, kanunun üstünlüğünden ve kanuna bağlılıktan söz edilerek, hukuk devletinin ilk tohumları atılmıştır. Birinci ve İkinci Meşrutiyet dönemlerinde anayasal düzene geçilerek hukuk devletinin ilk aşaması olan kanun devletine

ulaşıldığı söylenebilir. Anayasa Mahkemesinin eksikliği nedeniyle, 1924 Anayasası'nda da kanun devleti anlayışı devam etmiştir. 1961 Anayasası ile Anayasa Mahkemesinin kurulması, yargı bağımsızlığı ve teminatına ilişkin güvencelerin güçlendirilmesi suretiyle, hukuk devletinde ikinci aşamaya geçilmiştir. Türkiye'de 1990'dan itibaren İnsan Hakları Avrupa Mahkemesinin yargı yetkisinin tanınmasıyla birlikte, üçüncü aşamaya geçildiği söylenebilir.

Tarihsel sürecin de ortaya koyduğu gibi, hukuk devletini gerçekleştirmek için yapılacak ilk iş, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasıdır. Bunun için, genellikle başvuru yolu, bizde olduğu gibi, öncelikle temel hakları kolaylıkla değiştiremeyen metinler olan anayasalarda saymak ve bunların düzenlenmesi ve sınırlandırılması da yasama organına bırakılmaktadır.

Ancak, bu yeterli değildir, hukuk devletini gerçekleştirebilmek için ayrıca, yönetimde hukuka bağlılığın sağlanması da gerekir. Bunun için de, öncelikle yapılacak iş, anayasayla devlet içindeki güçlerin bir elde toplanmasını önlemek, yetkileri ve bunları kullanacak organları birbirinden ayırarak, karşılıklı denetleme ve birbirini frenleme mekanizmaları kurmaktır. Buna kuvvetler ayrılığı ilkesi diyoruz. Bu konuda alınması gereken daha etkili önlem ise, yönetenlerin her türlü eylem ve işlemlerine karşı bağımsız yargı denetimi yolunu açmaktır. Yani, ülkemizde olduğu gibi, yasama organının çıkardığı kanunların anayasaya uygunluğunun Anayasa Mahkemesi tarafından, yürütme organının çıkarmış olduğu yönetmelik gibi işlemlerin kanuna uygunluğunun da Danıştay tarafından denetlenmesidir. Ancak, bu şekilde yönetenlerin işlemlerinin anayasaya uygun olması sağlanabilecek ve anayasayla belirlenen temel haklar ve özgürlükler güvence altına alınmış olacaktır. Bu nedenle hukuk devleti bakımından yargı bağımsızlığı ile hakların korunması ve suç ve cezalara ilişkin esaslar büyük önem taşımaktadır.

YARGI YOLU KAPALI İŞLEMLER

- Yüksek Seçim Kurulu'nun kararları
- Kamu Görevlileri Hakem Kurulu'nun kararları
- Yüksek Hakem Kurulu'nun kararları
- Olağanüstü hal ve savaş dönemlerinde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri
- Yüksek Askeri Şura'nın belli kararları
- Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun belli kararları
- Sayıştay'ın kararları
- Spor Tahkim Kurulu'nun kararları

2) Yargı Bağımsızlığı ve Hâkim Teminatı

1982 Anayasası'nın temel özelliklerinden biri, 1961 Anayasası gibi, yargı bağımsızlığı ve hâkim güvencesini sağlamak amacıyla, çok ayrıntılı kurallar getirmiş olmasıdır. Anayasa, 9'uncu maddesinde, "Yargı yetkisi Türk milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerde kullanılır." dedikten sonra, 138'inci ve onu takip eden maddelerinde, yargı bağımsızlığı ve hâkim teminatı ile ilgili güvenceler koymuştur. Anayasa'ya göre, "Hâkimler, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre görev ifa ederler. Hâkimler görevlerinde bağımsızdır; Anayasa'ya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat

veremez, genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz. Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılmasıyla ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz. Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir surette değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez." Yine, Anayasa'ya göre, adli ve idari yargı görevleri meslekten hâkimler eliyle yürütülür.

3) Hakların Korunmasına İlişkin Güvenceler

a) Hak Arama Hürriyeti

Anayasa'nın 36'ncı maddesine göre, herkesin, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkı vardır. Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınmaz. Yine, Anayasa'nın 40'ıncı maddesine göre de, Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlal edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir. Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır. Kişinin, resmi görevlilerin neden olduğu haksız işlemler sonucu uğradığı zarar, kanuna göre, devletçe karşılanır.

b) Suç ve Cezada Kanunilik İlkesi

Anayasa'nın 38'inci maddesinde düzenlenen bu ilke, kimsenin, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmamasını; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilememesini öngörür. Uygulamada bu, yeni suç öngören veya cezaları artıran kanunların geriye yürümemesi anlamına gelir. Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçu sayılamaz. Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz. Ceza sorumluluğu şahsidir. Ayrıca, bu ilkeye göre suç ve cezalar ile ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri mutlaka kanunla düzenlenmelidir; bu tür düzenlemeler yürütme ya da idarenin işlemleriyle yapılamaz.

c) İspat Hakkı

Anayasa'nın 39'uncu maddesine göre, kamu görev ve hizmetinde bulunanlara karşı, bu görev ve hizmetin yerine getirilmesiyle ilgili olarak yapılan suçlamalardan dolayı açılan hakaret davalarında, sanığın, isnadın (suçlamanın) doğruluğunu ispatlama hakkı vardır. Bunun dışındaki hallerde ispat isteminin kabulü, ancak isnat olunan fiilin doğru olup olmadığının anlaşılmasında kamu yararı bulunmasına veya şikayetçinin ispata razı olmasına bağlıdır.

ç) Kanuni Hâkim Güvencesi

Bu güvence Anayasa'nın 37'nci maddesiyle düzenlenmiştir. Bu aslında tabii (doğal) hâkim güvencesidir. Doğal hâkim ya da kanunen tabii olunan hâkim, kuruluşu ile görev ve yetkileri suç işlenmezden önce ve herkes için kanunla belirlenmiş mahkeme ya da hâkimlerdir. Suç işleyen bir kimse ancak bu mahkemelerde yargılanabilir. Suç işlendikten sonra belirli kişi ya da suçlarla ilgili yargılama yapma amacıyla kurulmuş mahkemeler ise olağanüstü mahkemelerdir. Bu mahkemelerin objektif, tarafsız, adil kararlar veremeyecekleri düşüncesiyle bu tür olağanüstü mahkemeler yasaklanmıştır. Nitekim, Anayasa'nın 142'nci maddesine göre, Mahkemelerin

kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir. Disiplin mahkemeleri dışında askerî mahkemeler kurulamaz. Ancak savaş halinde, asker kişilerin görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevli askerî mahkemeler kurulabilir. Yine, Anayasa'nın 37'nci maddesine göre de "hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz."

4) Suç ve Cezalara İlişkin Diğer Esaslar

İnsanlığın uzun mücadeleler sonucu kazandığı ve hukuk devleti bakımından hayati önem taşıyan suç ve cezalara ilişkin diğer evrensel ilkeler, Anayasa'nın 38'inci maddesinde yer almaktadır. Bunların başlıcaları şunlardır:

- Suçluluğu mahkeme kararıyla sabit oluncaya kadar kimsenin suçlu sayılamayacağı (masumluk karinesi);
- Kimsenin kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamayacağı;
- Ceza sorumluluğunun şahsi olduğu;
- Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulguların delil olarak kabul edilemeyeceği;
- Hiç kimsenin yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlüğü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamayacağı (borç nedeniyle hapis yasağı);
- Genel müsadere cezası verilemeyeceği;
- Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç, vatandaşın suç sebebiyle başka bir ülkeye geri verilemeyeceği.

III) CUMHURİYETİN TEMEL ORGANLARI

A) Yasama

1) Türkiye Büyük Millet Meclisinin Oluşumu ve Üyelerinin Hukukî Statüsü

a) TBMM'nin Oluşumu

1961 Anayasası, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'ndan oluşan iki meclisli bir parlamento öngörmüştü. Bunlardan, Millet Meclisinin tümü, Cumhuriyet Senatosunun büyük bir kısmı genel oyla seçilmekteydi.

1982 Anayasası, 1961 öncesine geri dönerek, tek meclisli bir parlamento kurmuştur. Anayasa'nın 75'inci maddesinin ilk metnine göre, Türkiye Büyük Millet Meclisi genel oyla seçilen 400 milletvekilinden oluşurken; bu sayı 1987 Anayasa değişikliğinde 450, 1995 Anayasa değişikliğiyle de 550 milletvekiline yükseltiştir. Son olarak 2017 Anayasa değişikliğiyle bu sayı 550'den 600'e çıkartılmıştır.

Temsilî demokrasilerde parlamento seçimleri, periyodik aralıklarla kendiliğinden yenilenir. İki seçim arasındaki zaman dilimine seçim ya da yasama dönemi denir. Yaygın uygulama, 1982 Anayasası öncesi Türkiye'de de olduğu gibi, seçimlerin dört yılda bir yapılmasıdır. 1982 Anayasası 77'nci maddesiyle, TBMM seçimlerinin beş yılda bir yapılması öngörmekte iken, 2007 Anayasa değişikliği ile yasama dönemi yeniden dört yıl olarak belirlenmişti. Ancak 2017 yılında yapılan bir Anayasa değişikliğiyle bu süre tekrar beş yıl olarak belirlenmiştir. Cumhurbaşkanınca verilecek

karara göre de seçimler yenilenir. Süresi biten milletvekili yeniden seçilebilir. Yenilenmesine karar verilen meclisin yetkileri, yeni meclisin seçilmesine kadar sürer.

Anayasa, temsilin ve milli iradenin tam olarak oluşabilmesi amacıyla, ölüm ya da istifa gibi nedenlerle boşalan milletvekilleri için, ara seçim öngörmüştür. Anayasa'ya göre, ara seçim, her seçim döneminde bir defa yapılır; genel seçimden otuz ay geçmedikçe ve genel seçimlere bir yıl kala ara seçim yapılamaz. Ancak, boşalan üyeliklerin sayısının, üye tamsayısının yüzde beşini bulması ya da bir ilin veya seçim çevresinin TBMM'de üyesinin kalmaması hallerinde, ara seçimin üç ay içinde yapılmasına karar verilir.

Anayasa'nın 78'inci maddesine göre, TBMM, ancak savaş sebebiyle, seçimlerin yapılmasına imkân görülmezse, seçimlerin bir yıl geriye bırakılmasına karar verebilir. Geriye bırakma sebebi olan savaş hali ortadan kalkmamışsa, Meclis seçimlerin yapılmasını bir yıl daha geriye bırakabilir.

Anayasa, temsilin ve milli iradenin tam olarak oluşabilmesi amacıyla, ölüm ya da istifa gibi nedenlerle boşalan milletvekilleri için, ara seçim öngörmüştür. Anayasa'ya göre, ara seçim, her seçim döneminde bir defa yapılır; genel seçimden otuz ay geçmedikçe ve genel seçimlere bir yıl kala ara seçim yapılamaz. Ancak, boşalan üyeliklerin sayısının, üye tamsayısının yüzde beşini bulması ya da bir ilin veya seçim çevresinin TBMM'de üyesinin kalmaması hallerinde, ara seçimin boşalmayı takip eden 90 günden sonraki ilk Pazar günü ara seçim yapılır.

b) TBMM'nin Toplanması, Toplantı ve Karar Yeter Sayısı

Anayasa'nın 93'üncü maddesine göre, TBMM, her yıl Ekim ayının ilk günü kendiliğinden toplanır. Meclisin toplandığı günden başlayan bir takvim yılı çalışmasına yasama yılı denir. Meclis, bir yasama yılında en çok 3 ay tatil yapabilir; ara verme veya tatil sırasında, doğrudan doğruya Cumhurbaşkanınca toplantıya çağrılır. Meclis Başkanı da doğrudan doğruya veya üyelerin beşte birinin yazılı istemi üzerine meclisi toplantıya çağırır. Ara verme veya tatil sırasında toplanan TBMM'de öncelikle bu toplantıyı gerektiren konu görüşülmeden ara verme veya tatile devam edilemez.

Anayasa'nın 96'ncı maddesine göre, TBMM yapacağı seçimler dâhil bütün işlerinde üye tamsayısının en az üçte biri ile toplanır ve üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olmamak kaydıyla, toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir. Anayasa değişikliği, Cumhurbaşkanı seçimi, hükümetin siyasi sorumluluğu ve bakanların görevleri ile ilgili suçtan dolayı Yüce Divan'a sevki gibi konularda, Anayasa özel karar yeter sayıları öngörmüştür.

c) Meclis Başkanlık Divanı

Meclis Başkanlık Divanı, Meclis çalışmalarını yöneten organdır. Meclis çalışmalarının yansız, sağlıklı bir düzen ve hakkaniyet içinde yönetilmesi ve milletvekillerine parti gözetmeden söz hakkı sağlanması gerekir. Bu nedenle, Meclis Başkanlık Divanının bu işlevine uygun temel kuralları Anayasa'da konmuş, ayrıntıların düzenlenmesi Meclis İçtüzüğü'ne bırakılmıştır.

Anayasa'nın 94'üncü maddesine göre, TBMM Başkanlık Divanı, Meclis üyeleri arasından seçilen Meclis Başkanı, Başkanvekilleri, Kâtip Üyeler ve İdare Amirlerinden oluşmaktadır. Anayasa, Meclis Başkanlık Divanının yansızlığını sağlamak için, Divanın oluşumunda bazı ilkeler koymuştur. Bunlardan ilki, Başkanlık Divanı için, "bir yasama döneminde iki seçim yapılmasıdır." İlk seçilenlerin görev süresi iki, ikinci devre için seçilenlerin görev süresi ise üç yıldır. Yansızlık sağlamayı amaçlayan ikinci ilke ise, Başkanlık Divanının, "Meclisteki siyasi parti gruplarının üye sayısı oranında Divana katılmalarını sağlayacak şekilde kurulmasıdır. Siyasi parti grupları Başkanlık için

aday gösteremezler." Böylece, Anayasa, Meclis Başkanlık Divanının, yalnızca iktidar partisi ya da partilerinden oluşmasını önlemiş olmaktadır. Keza; TBMM Başkanlık Divanı için, bir yasama döneminde iki seçim yapılır. İlk seçilenlerin görev süresi 2 yıldır, ikinci devre için seçilenlerin görev süresi ise o yasama döneminin sonuna kadar devam eder.

1982 Anayasası, 1961 Anayasası dönemindeki Meclis Başkanı seçiminde yaşanan güçlükleri çözüm getirmek amacıyla, Meclis Başkanı seçiminde, hem süre hem de sonuç bakımından, radikal bir usul öngörmüştür. Buna göre, Başkan adayları, Meclisin toplandığı günden itibaren beş gün içinde Başkanlık Divanına bildirilir. Başkanlık seçimi gizli oyla yapılır. İlk iki oylamada üye tamsayısının üçte iki, üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır. Üçüncü oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılır. Dördüncü oylamada fazla oy alan aday Başkan seçilmiş olur. Başkan seçimi, aday gösterme süresinin bitiminden itibaren beş gün içinde tamamlanır. Böylece, Anayasa en çok on gün içinde Meclis Başkanının seçimini sağlayan kesin bir yöntem öngörmüştür.

ç) İçtüzük

TBMM'nin düzenli ve verimli çalışması, bu çalışmalarını yöneten Başkanlık Divanının yanında, çalışmalarını düzenleyen kurallara sahip olmayı da gerektirir. Meclis çalışmalarını düzenleyen kurallara İçtüzük denir.

Anayasa'nın 95'inci maddesine göre, "TBMM, çalışmalarını kendi yaptığı içtüzük hükümlerine göre yürütür. İçtüzük hükümleri siyasi parti gruplarının meclisin bütün faaliyetlerine üye sayısı oranında katılmalarını sağlayacak biçimde düzenlenir.

Siyasi parti grupları en az 20 üyeden meydana gelir. TBMM'nin bütün bina, tesis, eklenti ve arazisinde kolluk ve yönetim hizmetleri meclis başkanlığı eliyle düzenlenir ve yürütülür. Emniyet ve diğer kolluk hizmetleri için yeteri kadar kuvvet ilgili makamlarca meclis başkanlığına tahsis edilir." Meclisin kendi içtüzüğünü bizzat yapması, onun diğer devlet organlarından bağımsızlığının bir gereğidir. Meclis, içtüzüğünü, Anayasa'ya uygun olmak koşulu ile serbestçe yapar. Anayasa'ya göre, "İçtüzük hükümleri siyasi parti gruplarının, Meclisin bütün faaliyetlerine, üye sayısı oranında katılmalarını sağlayacak biçimde düzenlenir." Böylece, Meclis çalışmalarında iktidar partisi ya da partilerinin egemen olması yerine, iktidar-muhalefet ilişkilerinde demokratik bir çalışma usulü, Anayasa ile güvence altına alınmıştır.

d) Meclis Komisyonları

Mecliste çoğu işler, Genel Kuruldan önce, Meclisin çeşitli komisyonlarında görüşülür. Meclis çalışmalarında komisyonların faaliyetleri önemli bir yer tutar. Çeşitli tasarı ve teklifler üzerinde iktidar-muhalefet ya da partiler arası uzlaşma ve ödünleşmeler komisyonlarda yapılır. Meclis etkinliklerinde verimliliği de sağlayan komisyonlar adeta Meclisin mutfağı gibidir.

Komisyonlar, Meclis faaliyetlerinin konularına göre uzmanlaşmış birimleridir. Komisyonlarda siyasi parti grupları güçleri oranında temsil edilirler. Komisyonlar, Meclis Başkanlık Divanı gibi, bir yasama dönemi içinde, ilkinde iki yıl, ikincisinde üç yıl için seçilir.

İçtüzüğün 20'nci maddesi, Mecliste sürekli bulunan Komisyonları şöyle sıralamıştır:

- Anayasa Komisyonu,
- Adalet Komisyonu,
- Millî Savunma Komisyonu,
- İçişleri Komisyonu,

- Dışişleri Komisyonu,
- Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu,
- Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu,
- Çevre Komisyonu,
- Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu,
- Tarım, Orman ve Köy İşleri Komisyonu,
- Sanayi, Ticaret, Enerji, Tabii Kaynaklar, Bilgi ve Teknoloji Komisyonu,
- Dilekçe Komisyonu,
- Plan ve Bütçe Komisyonu,
- Kamu İktisadi Teşebbüsleri Komisyonu,
- İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu,
- Avrupa Birliği Uyum Komisyonu,
- Güvenlik ve İstihbarat Komisyonu,
- Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu.

Bu sürekli komisyonlar dışında, belli bir konuda araştırma ya da soruşturma amaçlı süreli komisyonlar da kurulabilir.

e) And İçme ve Üyelikle Bağdaşmayan İşler

Genel olarak parlamentolarda olduğu gibi, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri de Anayasa'nın 81'inci maddesinde belirlendiği şekilde and içerek göreve başlarlar. And içme, milletvekili olma değil, göreve başlama şartıdır. Bu nedenle, milletvekilleri and içmeden parlamenter fonksiyonlarını yerine getiremezler.

Anayasa'nın 82'nci maddesinde de milletvekilliğiyle bağdaşmayan işler ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Buna göre milletvekilleri, devlet ve diğer kamu tüzel kişileriyle bunlarla bağlantılı kuruluşlarda, kamu yararına çalışan derneklerde, devletten yardım sağlayan vakıflarda, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarında, sendikalar ve bunların üst kuruluşlarında yönetici ve denetçi olarak görev alamazlar; bunların vekili, temsilcisi olamazlar ve hakemlik yapamazlar. Ayrıca, milletvekilleri yürütme organının teklif, atama ya da onamına bağlı resmi veya özel herhangi bir işle görevlendirilemezler. TBMM üyeleri, yürütme organının teklif, inha, atama veya onamasına bağlı resmi veya özel herhangi bir işle görevlendirilemezler.

f) Yasama Sorumsuzluğu

Temsili demokrasilerde, milletvekilleri, yasama faaliyetlerini gereği gibi yerine getirebilmeleri için, bazı ayrıcalıklardan ve özel statüden yararlanırlar. Bunlara yasama muafiyetleri ya da parlamenter bağımsızlıklar denir.

Anayasa'nın 83'üncü maddesine göre, "TBMM üyeleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanının teklifi üzerine Meclisçe başka bir karar alınmadıkça bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar."

Bir milletvekilinin başka bir milletvekiline silah çekmesi ya da dövmesi gibi eylemlerin milli iradenin oluşumu ile hiçbir ilgisi olmadığından, yasama sorumsuzluğunun dışında kalır. Buna karşılık, milletvekillerinin, yasama fonksiyonunu yerine getirirken hakaret ve sövme gibi

sözle işlediği suçlar yasama sorumsuzluğu kapsamına girer. Keza, yasama sorumsuzluğu Genel Kurul ve hatta Meclis binası ile sınırlı değildir. Komisyonlar, Meclis dışında yerine getirilen yasama çalışmaları da yasama sorumsuzluğu kapsamındadır.

Yasama sorumsuzluğu milletvekillerine tam bir koruma sağlar. Bu koruma mutlak ve kamu düzenindedir. Sorumsuzluğun mutlak olması üç özelliği ile kendini gösterir. Bunlardan ilki, sorumsuzluğun cezai kovuşturmalara karşı mutlak koruma sağlamasıdır. Milletvekilleri, yasama fonksiyonu ile ilgili içeriği suç teşkil eden oy, söz ve düşünce açıklamalarından dolayı sorumsuz olup, herhangi bir cezai kovuşturma konusu yapılamaz. Hukuki sorumsuzluğun da koruma kapsamına girip girmeyeceği tartışmalı olmakla beraber; genel eğilim ve Türk mahkeme kararları, özellikle üçüncü kişilerin kişilik haklarına saldırı niteliğindeki söz ve ifadelerden dolayı, mağdur tarafından tazminat davası açılabilmesi yönündedir. Keza, sorumsuzluk, milletvekilini, Meclisin kendisine uygulayabileceği disiplin yaptırımlarına karşı korumaz. Sorumsuzluğun mutlak olmasının ikinci özelliği sürekli olmasıdır. Yani, milletvekili, sorumsuzluk kapsamına giren bir fiilinden dolayı sadece milletvekilliği süresince değil milletvekili sıfatı son bulduktan sonra da kovuşturulamaz. Mutlak oluşun üçüncü özelliği ise, sorumsuzluk korumasının, 1982 Anayasası'na özgü ve istisnai nitelikte olan, "Meclis Başkanlık Divanının teklifi üzerine, Meclisçe dışarıda tekrarlamama ve açığa vurmama karar" dışında, Meclis ya da başkaca bir makamca kaldırılamamasıdır.

Sorumsuzluğun kamu düzeninden olması, bu korumanın kamu yararı için tanınmış olmasındandır. Bunun sonucu olarak milletvekili kendi isteğiyle dahi bu korumadan vazgeçemez.

g) Yasama Dokunulmazlığı

Yasama dokunulmazlığı, milletvekillerinin, Meclis toplantılarına katılmalarına engel olunmamasını ve böylece Mecliste fiziki varlıklarını güvence altına almayı amaçlar. Çünkü, milletvekilinin yasama faaliyetlerini yapabilmesi, yasama sorumsuzluğu ile korunan oy, söz ve düşüncelerini açıklayabilmesi için, öncelikle bu faaliyetlere katılabilmemesinin sağlanması gerekir. Bu amaçla, yasama dokunulmazlığı, milletvekilinin kişi hürriyeti ve güvenliğini güvence altına alan bir kurum olarak, yasama sorumsuzluğu korumasını tamamlayıcı bir işlev görür. Böylece, milletvekillerinin, özellikle yürütme organınca tahrik edilebilecek keyfi ceza kovuşturmalarıyla, geçici de olsa, yasama faaliyetlerinden alıkonması önlenmiş olur. Sorumsuzluk, milletvekilini, yasama fonksiyonu ile ilgili fiillerinden korumayı amaçlarken; dokunulmazlık da, yasama fonksiyonu dışındaki fiilleri nedeniyle, yasama faaliyetlerine katılmasının engellenmemesi amacını güder.

Yasama sorumsuzluğu cezalandırmamayı, yasama dokunulmazlığı ise sadece cezalandırmayı ertelemeyi ifade eder. Cezalandırmayı ertelemenin amacı, kuşkusuz milletvekiline kişisel yarar sağlamak değil; iktidar çoğunluğunun, siyasi nedenlerle, muhalefet milletvekilleri üzerinde kurabileceği muhtemel baskıyı önlemek gibi bir kamu yararadır. Bu nedenle, günümüzde yasama dokunulmazlığı esas itibarıyla muhalefeti koruma işlevi görür.

Türk Anayasaları'nda yasama dokunulmazlığı oldukça geniş kapsamlı olarak düzenlenmiştir. 1982 Anayasası'nın 83'üncü maddesine göre, "seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir milletvekili, Meclisin kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz. Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasa'nın 14'üncü maddesindeki durumlar bu hükmün dışındadır. Ancak, bu halde, yetkili makam, durumu hemen ve doğrudan doğruya TBMM'ye bildirmek zorundadır. TBMM üyesi hakkında, seçimden önce veya sonra verilmiş bir

ceza hükmünün yerine getirilmesi üyelik sıfatının sona ermesine bırakılır; üyelik süresince zamanaşımı işlemez.”

Meclisin yasama dokunulmazlığının kaldırılması kararına karşı, kararın alındığı tarihten başlayarak yedi gün içinde, ilgili milletvekili veya herhangi bir milletvekili, kararın Anayasa'ya, kanuna veya içtüzüğe aykırılığı iddiasıyla iptali için Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Mahkeme, iptal istemini on beş gün içerisinde kesin karara bağlar.

ğ) Milletvekilliğinin Düşmesi

TBMM seçimlerinin yeniden yapılması ve ölüm milletvekili sıfatının doğal sona erme halleridir. Bunların dışındaki nedenlerle milletvekili sıfatının sona ermesine, milletvekilliğinin düşmesi denir. 1982 Anayasası 84'üncü maddesinde milletvekilliğinin düşmesi hallerini beş ayrı kategoride düzenlemiştir.

Anayasa'ya göre, bunlardan, "istifa eden milletvekilinin milletvekilliğinin düşmesi, istifanın geçerli olduğu TBMM Başkanlık Divanınca tespit edildikten sonra, TBMM Genel Kurulunca kararlaştırılır." Böylece, Anayasa, milletvekilliğinin düşmesi için istifayı yeterli görmemekte, bunun TBMM'nin basit çoğunluğunun kararıyla kabulünü de aramaktadır. Kuşkusuz, Meclisin bu kararı kurucu değil; tespit edici ve açıklayıcı niteliktedir.

Anayasa ve içtüzüğe göre, TBMM üyeliğine seçilmeye engel bir suçtan dolayı kesin hüküm giyen veya kısıtlanan milletvekilinin milletvekilliği, bu konulardaki kesinleşmiş mahkeme kararının Genel Kurula bildirilmesi ile düşer.

Anayasa'ya göre, üçüncü kategori üyeliğin düşmesi hali, milletvekilliği ile bağdaşmayan bir görevi sürdürmede ısrar edilmesidir. Bu durum, önce Başkanlık Divanınca ele alınır; daha sonra oluşturulan karma komisyonun konuyu inceleyerek hazırladığı rapor Genel Kurulda görüşülür. Genel Kurul, milletvekilliğinin düşmesine gizli oyla karar verir.

Dördüncü ve son kategori milletvekilliğinin düşmesi hali devamsızlıktır. Anayasa ve içtüzük'e göre, bir milletvekili, Meclis çalışmalarına özürsüz veya izinsiz olarak bir ay içinde toplam beş birleşim günü katılmazsa, devamsızlığı Başkanlık Divanınca tespit edilir ve oluşturulan karma komisyonun hazırladığı rapor Genel Kurulda görüşülür. Genel Kurul, devamsızlık sebebiyle milletvekilliğinin düşmesine üye tamsayısının salt çoğunluğu ile karar verebilir.

2) Türkiye Büyük Millet Meclisinin Görev ve Yetkileri

a) Genel Olarak

- Kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak,
- Bütçe ve kesin hesap kanunu tasarılarını görüşmek ve kabul etmek,
- Para basılmasına karar vermek,
- Savaş ilânına karar vermek,
- Milletlerarası antlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak,
- Genel ve özel af ilânına karar vermek,
- Anayasa'nın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmek.
- Anayasa'yı değiştirmek,
- Kalkınma planlarını onaylamak,
- TBMM İçtüzüğünü yapmak,
- Olağanüstü hâl kararını onaylamak, süresini her defasında 4 ayı geçmemek üzere uzatmak, kaldırmak,
- Olağanüstü hâl süresince Cumhurbaşkanının çıkaracağı Cumhurbaşkanlığı kararnamelerini onaylamak,
- TBMM Başkanını ve Başkanlık Divanı üyelerini seçmek,
- Anayasa Mahkemesine üye seçmek,
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu üyelerini seçmek.
- Sayıştay Başkan ve üyelerini seçmek.
- Kamu Başdenetçisini seçmek,
- Süresi dolmadan TBMM seçimlerinin yenilenmesine karar vermek,
- Milletvekili dokunulmazlığını kaldırmak,
- TBMM üyeliğinin düşmesine karar vermek,
- Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin vermek,
- Kamu iktisadi teşebbüslerini denetlemek
- Hakimler ve Savcılar Kurulu'na üye seçmek

b) Yasama Yetkisinin Özellikleri

1982 Anayasası, yasama yetkisinin TBMM'ye ait olduğunu ve bu yetkinin devredilemeyeceğini belirtmiştir. Fakat yasama yetkisinin ne olduğunu tanımlamamıştır. TBMM, yetkilerini ya kanun ya da karar biçiminde kullanacağına göre, yasama yetkisini "TBMM'nin kanun yapma ve parlamento kararları alma yetkisi" olarak tanımlayabiliriz.⁴ Ayrıca, TBMM'nin hükümeti denetleme rolünü de bu yetki içinde saymak gereklidir.

⁴ Ergun Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013, s.203.

Yasama yetkisinin temel nitelikleri genellik, asillik ve devredilmezlik olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

(1) Yasama Yetkisinin Genelliği (Sınırsızlığı)

Yasama organının, kanunla düzenleme alanı bakımından sınırlı olmaması ve Anayasa'ya aykırı olmamak şartıyla her konuyu istediği kadar ayrıntılı olarak düzenleyebilmesidir. Günlük kullanımda kısaca "yasama organının dilediği konuyu dilediği kadar ayrıntılı olarak düzenlemesi" olarak da tanımlanmaktadır.

Yasama yetkisinin genelliği ile kanunların genelliği birbirine karıştırılmamalıdır.⁵ Yasama yetkisinin genelliği yukarıda belirtildiği gibidir. Kanunların genel olması ise belli bir kişi, grup, zümre, bölge, yöreye yönelik değil herkese yönelik olması ve herkese uygulanması demektir.

Bu ilkenin sonuçlarını ele almak gerekirse:

- **Yasama organı her konuyu düzenleyebilir:** Bu ilke gereği kural olarak yasama organının (TBMM'nin) düzenleyemeyeceği bir alan yoktur. Ancak, 1982 Anayasasına göre yasama yetkisinin genelliği ilkesinin istisnası da yer almaktadır.

Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin konusunu oluşturan alan mahfuz (saklı) düzenleme alanıdır. Yasama organı bu konuda kanunla bir düzenleme yapamaz.

CUMHURBAŞKANLIĞI KARARNAMESİ İLE DÜZENLENEBİLECEK KONULAR

- Yürütme yetkisine ilişkin hususlar
- Millî Güvenlik Kuruluna ilişkin hususlar
- Devlet Denetleme Kuruluna ilişkin hususlar
- Üst yönetici atamalarına ilişkin hususlar
- Bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görev ve yetkileri
- Bakanlıkların teşkilat yapısı

Cumhurbaşkanlığı teşkilatlanmasına ilişkin bu konular için yasama organı herhangi bir düzenleme yapamaz ve burası yürütme organı için mahfuz alandır.

- **Yasama organı dilediği kadar ayrıntılı düzenleme yapabilir:** Bu ilke gereği yasama organı bir düzenlemeyi ister derinlemesine ve ayrıntılı isterse yüzeysel olarak ele alabilir.
- **Yasama organı kanunla düzenleme yapabilir:** Açıkça görüldüğü üzere, yasama organı kararname, yönetmelik gibi işlemlerle düzenleme yapamaz. TBMM bir düzenleme yapacaksa bunu ancak kanunla yapabilir. Bunun istisnası ise meclisin iş işleyişini ve çalışma düzenini belirleyen meclis içtüzüğüdür.

(2) Yasama Yetkisinin Asillliği (İlk Elliği)

Yasama organının, Anayasa'ya aykırı olmamak şartıyla bir konuyu doğrudan doğruya düzenleyebilmesidir.⁶ Günlük kullanımda "yasama organının, herhangi bir işleme veya verilecek yetkiye gerek duymaksızın doğrudan Anayasa'dan aldığı yetkiye dayanarak işlem yapması" olarak tanımlanmaktadır. Buna yasama yetkisinin "ilk elliği" de denilmektedir.

⁵ Ergun Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013, s.207.

⁶ Bülent Tanör- Necmi Yüzbaşıoğlu, 1982 Anayasasına göre Türk Anayasa Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, 2012, s.276.

Yasama yetkisinin asliliği ilkesinin sonuçları şunlardır:

- **Yasama yetkisi doğrudan Anayasa'ya dayanılarak kullanılır:** Anayasa, yasama yetkisini TBMM'ye vermiştir. TBMM bu yetkiyi doğrudan doğruya herhangi bir yetkiye ve izne tabi olmaksızın kullanabilir. Türkiye'de yasama ve yürütme organı arasındaki en önemli fark da burada görülür?
- **Yürütme yetkisi tali bir yetkidir ve idari işlemler türevseldir:** Yasama yetkisinin asli olması bunun haricindeki yetkilerin tali olmasını gerektirecektir. Çünkü normlar hiyerarşisini de ele aldığımızda idarenin işlemleri Anayasa ve kanunlardan sonra gelmektedirler.

Yürütme organının işlemleri (ister sübjektif isterse düzenleyici işlem olsun) daima o alanı önceden düzenleyen bir kanuna dayanmak zorundadır. Yani yürütme işlemleri ile Anayasa arasında bir kanun bulunmalıdır. Bu anlamda yürütme organının işlemleri, kanunu izleyen ve ondan kaynaklanan işlemlerdir. Yani yürütmenin işlemleri tali (türevsel, ikincil, kanunu izleyen) niteliktedir. Bu yürütmenin bir "görev" olması sonucunu doğurur.

Ancak bu durumun bir istisnası vardır. Bu istisna "Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (CBK)"dir. Anayasa hükümlerine göre, Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin hazırlanması veya değiştirilmesi için kanunla verilecek bir izne veya yetkiye ihtiyacı yoktur. Cumhurbaşkanı bu yetkiyi doğrudan Anayasa'dan almaktadır.

- **Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz:** Bir bakıma kanunun da anayasadan kaynaklandığı düşünülebilir ancak anayasa ile kanun arasında farklı bir durum söz konusudur. "Kanunlar, anayasanın uygulanmasına ilişkin işlemlerden ibarettir" denilemez. Yani bir kanunun anayasaya dayanması zorunlu değildir, esas mesele aykırı olmamasıdır.

(3) Yasama Yetkisinin Devredilmezliği

1982 Anayasası'nda "Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisindedir. Bu yetki devredilemez." hükmü yer almaktadır.

Devredilemezlik ilkesi ile yasaklanan şey; kanun veya kanun ile eşdeğer nitelikte hukuki işlem yapma yetkisinin devredilememesidir. Millet'in iradesinin temsilcisi olan TBMM'nin kanunla düzenlemesi gereken bir konu başka bir devlet organı tarafından düzenlenemeyecektir.

Devredilemezlik ilkesi ile aynı zamanda yasama yetkisi dahilinde olan parlamento kararları da kastedilmektedir. Yani TBMM'nin sahip olduğu parlamento kararı alma yetkileri de devredilemez. Örneğin, bir milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması veya ara seçim gibi parlamento kararı alma yetkisi devredilemez.

Devredilemezlik ilkesinin istisnası olan KHK'ler 2017 Anayasa değişikliği ile kaldırılmıştır.

c) Yasama İşlemleri

Yasama işlemleri, kanun ve parlamento kararları olmak üzere ikiye ayrılır.

TBMM tarafından, Anayasa'da öngörülen usullere uyularak yapılan ve Cumhurbaşkanınca yayımlanarak yürürlüğe giren soyut, genel, sürekli, objektif, düzenleyici işlemlere kanun denir. Anayasanın 87.maddesine göre "kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak" TBMM'nin görev ve yetkileri arasındadır.

Parlamento kararlarının net bir tanımı yapılamamaktadır. Çünkü hem içerik hem de nitelik bakımından çeşitli türlerde (kimi bireysel kimi düzenleyici, kimi tek seferlik kimi daima

7 Ergun Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013, s.207.

uygulamaya müsait) olmaları buna imkân vermemektedir. Bu sebeple parlamento kararları için olumsuz tanım, yani ne olmadığı şeklinde bir tanım yapılır. Bu bağlamda, TBMM Genel Kurulunun kanun dışındaki tüm işlemlerine parlamento kararı denilmektedir. Parlamento kararları, TBMM tarafından alınır ve meclis başkanı aracılığı ile Resmi Gazete'de yayımlanır.

ç) Kanun ve Kanun Yapma Usulü

Anayasa'ya göre, kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak yetkisi Meclise aittir. Kanun belli aşamaları izleyen bir süreç içinde yapılır. Bu süreç kanun teklifi ile başlar. Kanun teklif etmeye tek tek ya da grup olarak milletvekilleri yetkilidir. Cumhurbaşkanı da kanun teklifi sunabilir ancak Cumhurbaşkanının sunduğu kanunlar sadece iki tanedir. Bunlar "Bütçe Kanunu" ve "Kesin Hesap Kanunu"dur.

Kanun teklifleri, önce Meclisin ilgili komisyon ya da komisyonlarında görüşülür. Komisyonlar kanun yapımında işin mutfağıdır. Kanun metni üzerinde partiler arası uzlaşma komisyonlardaki görüşmelerde sağlanır. Teklifler, komisyonlardan sonra Meclis Genel Kurulunda görüşülür. Genel Kurulda kanunun önce tümü üzerinde görüşme ve oylama yapılır. Arkasından tek tek maddeler görüşülerek oylanır ve en son, maddelerin kabul edilen biçimiyle, kanunun tümü üzerinde oylama yapılır. Birbirini izleyen bu aşamalarda kabul edilen metin kanunlaşır.

Anayasa'ya göre, Meclisçe kabul edilen kanunların on beş gün içinde Cumhurbaşkanınca yayımlanması gerekir. Cumhurbaşkanı, yayımlanmasını "kısmen veya tamamen" uygun bulmadığı kanunları, "bir daha görüşülmek üzere" bu hususta gösterdiği gerekçe ile birlikte, aynı süre içinde TBMM'ye geri gönderir. Cumhurbaşkanınca kısmen uygun bulunmama durumunda, TBMM sadece uygun bulunmayan maddeleri görüşebilir. TBMM, geri gönderilen kanunu aynen kabul ederse, Cumhurbaşkanı kanunu yayımlamak zorundadır. Kanunun Cumhurbaşkanınca yayımlanması, bu metnin Meclis tarafından kabul edildiği; yasama, yürütme, yargı organları ve idare ile gerçek ve tüzel kişilerin uygulamaları ya da uymaları için haberdar olmaları işlevini görür.

Kanunlar Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girer. Yürürlük tarihi Resmi Gazete'de yayımlandığı tarih olabileceği gibi, kanun metninde başka bir tarih de gösterilebilir.

TBMM'NİN ÖZEL ÇOĞUNLUK İLE YAPTIĞI İŞLEMLER

Üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu (En az 400 milletvekili)

- TBMM Başkan seçimi 1. ve 2. tur oylama
- Kamu Başdenetçi seçimi 1. ve 2. tur oylama
- Anayasa Mahkemesi üye seçimi 1. tur oylama

Üye tam sayısının beşte üç çoğunluğu (En az 360 milletvekili)

- Genel ve özel af kanunu
- Anayasa değişikliği kabulü
- Hakimler ve Savcılar Kurulu üye seçimi 2. tur oylama
- Seçimlerin yenilenmesi
- Cumhurbaşkanı Yardımcısı hakkında meclis soruşturması açılması
- Bakan hakkında meclis soruşturması açılması
- Cumhurbaşkanı hakkında ceza soruşturması açılması

Üye tam sayısının salt çoğunluğu (En az 301 milletvekili)

- TBMM başkan seçimi 3. tur oylama
- Kamu Başdenetçi seçimi 3. tur oylama
- Anayasa Mahkemesi üye seçimi 2. tur oylama
- Devamsızlık nedeniyle milletvekili düşürülmesi
- İfade edilen kanunun aynen kabulü
- Cumhurbaşkanı hakkında ceza soruşturması açılması önergesi
- Bakan hakkında meclis soruşturması açılması teklifi
- Cumhurbaşkanı Yardımcısı hakkında meclis soruşturması açılması teklifi

TBMM'NİN GİZLİ OYLAMA YAPTIĞI HALLER

- TBMM Başkan seçimi
- Kamu Başdenetçisi seçimi
- Anayasa Mahkemesi üye seçimi
- Bağdaşmazlık nedeniyle milletvekilinin düşürülmesi
- Cezai soruşturması önergesinin kabulü (Cumhurbaşkanı hakkında)
- Meclis soruşturması önergesinin kabulü (Cumhurbaşkanı Yardımcısı /Bakan hakkında)
- Yüce divana sevk oylaması (Cumhurbaşkanı/Cumhurbaşkanı Yardımcısı/Bakan hakkında)
- Anayasa değişikliği
- Hakimler ve Savılar Kurulu üye seçimi

3) Türkiye Büyük Millet Meclisinin Bilgi Edinme ve Denetim Yolları

Yürütme organları, parlamentonun denetimi altında görev yaparlar. Hükümetlerin görevde kalabilmeleri için Meclisin güven ve desteğine ihtiyaçları vardır. Milletın temsilcisi sıfatıyla en yetkili kurum olarak Meclislerin, ülkenin hukuk düzenini oluştururken ve sorunlara çözüm ararken bilgi edinme, araştırma ve görüş alışverişinde bulunma ihtiyacı duymaları da normaldir⁸.

TBMM'NİN BİLGİ EDİNME VE DENETİM YOLLARI

- Yazılı soru
- Genel görüşme
- Meclis araştırması
- Meclis soruşturması

⁸ Bülent Tanör- Necmi Yüzbaşıoğlu, 1982 Anayasasına göre Türk Anayasa Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, 2012, s.307.

a) Yazılı Soru

Anayasa'nın 98'inci maddesine göre, "Yazılı soru, yazılı olarak en geç on beş gün içinde cevaplanmak üzere milletvekillerinin, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlara yazılı olarak soru sormalarından ibarettir." Anayasa'da bu konuda başka bir hüküm bulunmamaktadır ve "yazılı soru"ya ilişkin detaylar İçtüzükte düzenlenmiştir.

İçtüzük'e göre yazılı soru, yazılı olarak sorulur ve buna yazılı soru önergesi denir. Yazılı soru önergesi, sadece bir milletvekili tarafından imzalanır. Yazılı soru önergesi ile ilgili önemli hususlar şunlardır:

- Soru önergesine verilen cevap sonucunda mecliste hiçbir oylama yapılmaz.
- Soru ile sadece bilgi edinilebilir.
- Soru ile denetim yapılmış olmaz.
- Cumhurbaşkanı yardımcısının veya bir bakanın düşmesine yol açmaz.
- Siyasi veya cezai bir sorumluluk oluşturmaz, bu yüzden etkili bir denetim yolu değildir.

Yazılı soru, diğer milletvekillerinin hiç karışmadıkları, sadece soranla cevap veren arasında diyalog şeklindeki bir bilgi alışverişinden ibarettir⁹.

b) Genel Görüşme

Anayasa'nın 98.maddesine göre, "Genel görüşme, toplumu ve Devlet faaliyetlerini ilgilendiren belli bir konunun, TBMM Genel Kurulunda görüşülmesidir." Anayasa'da genel görüşmeye yönelik başka bir hüküm bulunmamaktadır ve buna ilişkin detaylar İçtüzükte düzenlenmiştir. İçtüzüğe göre, genel görüşme açılmasını siyasi parti grupları ve en az 20 milletvekili isteyebilir.

Genel görüşme, yazılı olarak istenir ve buna genel görüşme önergesi denir. Önerge, TBMM Başkanlığına verilir ve genel görüşme açılıp açılmayacağına Genel Kurul tarafından işaret oylama ile karar verilir. Genel görüşme ile ilgili önemli hususlar şunlardır:

- Genel görüşme sonrasında herhangi bir oylama yapılmaz.
- Sadece bilgi edinilmiş olur.
- Cumhurbaşkanı'nın veya bakanın düşmesine yol açmaz.
- Genel görüşme ile siyasi veya cezai sorumluluk oluşmaz, etkili bir denetim yolu değildir.

c) Meclis Araştırması

Anayasa'nın 98'inci maddesine göre Meclis araştırması, belli bir konuda bilgi edinmek için yapılan incelemeden ibarettir. Anayasa'da meclis araştırmasına yönelik başka bir hüküm bulunmamaktadır ve buna ilişkin detaylar İçtüzükte düzenlenmiştir.

İçtüzüğe göre, Meclis araştırmasının açılmasında genel görüşme açılmasındaki hükümler uygulanır. Dolayısıyla genel görüşme açılmasını siyasi parti grupları ve en az 20 milletvekili isteyebilir. Meclis araştırması talebi, yazılı olarak istenir ve buna meclis araştırması önergesi adı verilir. Talep, TBMM Başkanlığına verilir ve genel görüşme açılıp açılmayacağına Genel Kurul tarafından işaret oylama ile karar verilir.

⁹ Bülent Tanör- Necmi Yüzbaşıoğlu, 1982 Anayasasına göre Türk Anayasa Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, 2012, s.308.

Meclis araştırması için özel bir komisyon kurulur. Araştırmasını üç ay içinde bitiremeyen komisyona bir aylık kesin süre verilir. Komisyon bu süre sonunda da çalışmalarını tamamlayamazsa süre bitiminden itibaren on beş gün içinde araştırmanın tamamlanmaması nedenleri veya o ana kadar varılan sonuçlar üzerinde Genel Kurulda görüşme açılır. Genel Kurul bu görüşme ile yetinebilir ya da yeni bir komisyon kurabilir.

Komisyonun araştırma yaparak hazırladığı rapor Genel Kurula sunulur. Görüşme açılır. Ancak, görüşme sonunda herhangi bir karar alınmaz. Hukuki veya cezai sorumluluğa yol açacak bir durum oluşmaz. Sadece bilgi edinilmiş olur.

ç) Meclis Soruşturması

Anayasa'nın 106'ncı maddesinin beşinci altıncı ve yedinci fıkralarında meclis soruşturmasına ilişkin usul ve esaslar düzenlemiştir. Anayasa'da yer almayan hususlar ise içtüzükte düzenlenmiştir. Meclis soruşturması, cezai sorumluluğa yol açan bir denetim yoludur. Yani ilgili kişiler cezai açıdan yargılanırlar.

Anayasa'ya göre; Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakanlar hakkında, TBMM üye tamsayısının salt çoğunluğunun (yani en az 301 milletvekilinin) vereceği önerge ile soruşturma açılması istenebilir. İchtüzük hükmüne göre ise, hem görevinden ayrılmış hem de halen görevde olan Cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanlar için meclis soruşturması açılabilir.

TBMM, meclis soruşturması açılması istemini en geç 1 ay içinde görüşür ve gizli oyla karara bağlar. Bu karar üye tam sayısının 3/5 çoğunluğu (en az 360 milletvekilinin oyu) ile alınır.

Anayasa'ya göre, soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasi partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak 15 kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır.

İchtüzüğe göre, Komisyon çalışmalarını gizlidir. Komisyon üyesi olmayan milletvekilleri komisyon çalışmalarına katılamazlar. Gerekliğinde alt komisyonlar kurularak Ankara dışında da çalışılabilir.

Komisyon hem kamu hem de özel kuruluşlardan ilgili belge ve bilgiyi isteyebilir; gerekli gördüklerine el koyabilir. Adli mercilerden yardım alabilir.

Anayasa'ya göre, komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclise sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona bir aylık yeni ve kesin bir süre verilir.

Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır ve dağıtımdan itibaren on gün içinde Genel Kurulda görüşülür. Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının üçte ikisinin (en az 400 milletvekilinin) gizli oyuyla Yüce Divana sevk kararı alabilir. Yüce Divan yargılaması üç ay içinde tamamlanır, bu sürede tamamlanamazsa bir defaya mahsus olmak üzere üç aylık ek süre verilir, yargılama bu sürede kesin olarak tamamlanır.

2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği çerçevesinde ve Anayasa'nın 106'ncı maddesine göre, Bakan veya Cumhurbaşkanı yardımcısı Yüce Divan'a sevk edildiğinde görevleri sona ermez.

Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan sıfatıyla bakanları ve Cumhurbaşkanı yardımcılarını yargılar. Yüce Divan'da savcılık görevini Cumhuriyet Başsavcısı veya Cumhuriyet Başsavcavekili yapar.

2010 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle Yüce Divan kararlarına karşı yeniden inceleme başvurusu hakkı getirilmiştir. Anayasa Mahkemesinin yeniden inceleme sonucu vereceği kararlar kesindir.

Yüce Divanda yargılaması sonucunda Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakan hakkında görevlerine engel bir mahkûmiyet kararı verilirse görevleri sona erer ve cezaları infaz edilir.

B) Yürütme

2017 Referandumu'nda kabul edilen Anayasa değişiklikleri ile birlikte, "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi"ne geçilmesi onaylanmıştır. Böylece "Cumhurbaşkanı" terimi lâfzen korunmuş ancak Cumhurbaşkanı başkan yetkileriyle donatılmıştır. Yürütme organı monist bir yapıya kavuşmuştur. Yürütme yetkisi ve görevi, değişiklikler sonrası sadece Cumhurbaşkanına aittir. Cumhurbaşkanı, cumhuriyetle yönetilen rejimlerdeki devlet başkanıdır. Cumhurbaşkanı, devlet başkanı olarak hem devletin birliğini, bütünlüğünü hem de yürütme organını temsil eder.

1) Cumhurbaşkanının Nitelikleri

- Türk vatandaşı olmak
- 40 yaşını doldurmuş olmak,
- Yükseköğrenim mezunu olmak,
- Milletvekili olmak veya milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olmak

2) Cumhurbaşkanının Seçim Yöntemi

2017 Anayasa değişiklikleri sonrasında bir kimsenin Cumhurbaşkanı olarak aday gösterilmesi dört biçimde olabilir:

- Siyasi parti gruplarının aday göstermesi
- Son genel seçimlerde aldıkları geçerli oyların toplamı %5 ve üstü olan partilerin ortak bir aday göstermesi.
- Son genel seçimlerde aldıkları geçerli oyların toplamı %5 ve üstü olan bir partinin aday göstermesi.
- 100.000 seçmen imzası ile aday gösterilmesi

Cumhurbaşkanını halk seçer. Seçimler 5 yılda bir yapılır. 2007 Anayasa değişikliği öncesinde Cumhurbaşkanını TBMM seçmekteydi ve Cumhurbaşkanı seçimleri 7 yılda bir yapılmaktaydı.

Cumhurbaşkanı seçilen milletvekilinin Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sona erer.

Cumhurbaşkanı seçimi, Cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasından önceki altmış gün içinde yapılır. Bu seçim TBMM seçimleri ile birlikte yapılır.

Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir nedenle boşalması halinde, kırk beş gün içinde Cumhurbaşkanı seçimi yapılır. Yenisi seçilene kadar Cumhurbaşkanı yardımcısı Cumhurbaşkanlığına vekâlet eder ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır. Genel seçime bir yıl veya daha az kalmışsa Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimi de Cumhurbaşkanı seçimi ile birlikte yenilenir. Genel seçime bir yıldan fazla kalmışsa seçilen Cumhurbaşkanı Türkiye Büyük Millet Meclisi seçim tarihine kadar görevine devam eder. Kalan süreyi tamamlayan Cumhurbaşkanı açısından bu süre dönemden sayılmaz. Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimlerinin yapılacağı tarihte her iki seçim birlikte yapılır.

Genel oyla yapılacak seçimde, geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday, Cumhurbaşkanı seçilir. İlk oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamayı izleyen ikinci pazar günü ikinci oylama yapılır. Bu oylamaya, ilk oylamada en çok oy almış iki aday katılır ve geçerli oyların çoğunluğunu alan aday, Cumhurbaşkanı seçilir.

İkinci oylamaya katılmaya hak kazanan adaylardan birinin herhangi bir nedenle seçime katılmaması halinde; ikinci oylama, boşalan adaylığın birinci oylamadaki sıraya göre ikame edilmesi suretiyle yapılır. İkinci oylamaya tek adayın kalması halinde, bu oylama referandum şeklinde yapılır. Aday, geçerli oyların salt çoğunluğunu aldığı takdirde Cumhurbaşkanı seçilir. Oylamada, adayın geçerli oyların çoğunluğunu alamaması halinde, sadece Cumhurbaşkanı seçimi yenilenir.

Seçimlerin tamamlanamaması halinde, yenisi göreve başlayıncaya kadar mevcut Cumhurbaşkanının görevi devam eder.

3) Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu

Cezai sorumluluk, ceza hukuku karşısındaki sorumluluğu ifade eder. Bir kişi suç işlediğinde cezai sorumluluk doğar. Cezai sorumluluğun müeyyidesi hapis cezası veya para cezasıdır.

Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğu 1982 Anayasası'nda açıkça belirtilmiştir. İşlemlerine karşı yargısal denetim 1982 Anayasası'nda belirtilmiştir. Ancak hukuki sorumluluğuna ilişkin açık bir hüküm yoktur.

Anayasa'nın 105'inci maddesine göre, Cumhurbaşkanı hakkında, bir suç işlediği iddiasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebilir. Meclis, önergeyi en geç bir ay içinde görüşür ve üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verebilir.

Soruşturma açılmasına karar verilmesi halinde, Meclisteki siyasi partilerin, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı olarak gösterecekleri adaylar arasından her siyasi parti için ayrı ayrı ad çekme suretiyle kurulacak on beş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır. Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclis Başkanlığına sunar. Soruşturmanın bu sürede bitirilememesi halinde, komisyona bir aylık yeni ve kesin bir süre verilir.

Rapor Başkanlığa verildiği tarihten itibaren on gün içinde dağıtılır, dağıtımından itibaren on gün içinde Genel Kurulda görüşülür. Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tamsayısının üçte ikisinin gizli oyuyla Yüce Divana sevk kararı alabilir. Yüce Divan yargılaması üç ay içinde tamamlanır, bu sürede tamamlanamazsa bir defaya mahsus olmak üzere üç aylık ek süre verilir, yargılama bu sürede kesin olarak tamamlanır.

Hakkında soruşturma açılmasına karar verilen Cumhurbaşkanı, seçim kararı alamaz.

Yüce Divanda, seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilen Cumhurbaşkanının görevi sona erer.

Cumhurbaşkanının görevde bulunduğu sürede işlediği iddia edilen suçlar için görevi bittikten sonra da yukarıdaki hükümler uygulanır.

Meclis soruşturması ile cezai soruşturma birbirinden farklıdır. Meclis soruşturması, Cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanlar hakkında görevle ilgili suçlar için açılırken, cezai soruşturma cumhurbaşkanı hakkında görevle ilgili olan veya olmayan tüm suçlar için açılabilir.

Hukuki sorumluluk, özel hukuk alanında bulunan kanunlar karşısındaki sorumluluktur. Anayasa'da Cumhurbaşkanının kişisel işlem ve eylemlerinden dolayı hukuki sorumsuzluğuna dair herhangi

Bir hüküm bulunmamaktadır. Dolayısıyla Cumhurbaşkanının hukuki sorumluluğunun tam olduğu düşünülmektedir. Örneğin, Cumhurbaşkanı bir borç altına girdiyse ve bunu yerine getirmeyince Borçlar Hukuku kapsamında sorumlu olacaktır. Cumhurbaşkanı miras ile ilgili kusurlu bir davranışından dolayı Miras Hukukuna göre sorumlu olacaktır. Aynı şekilde, Cumhurbaşkanı kusurlu olarak bir trafik kazası yaparsa zararı ödemek zorundadır.

4) Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri

1982 Anayasası'nın 2017 referandumu sonrasındaki 104'üncü maddesine göre, Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir.

Cumhurbaşkanı Devletin başı olma sıfatıyla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder; Anayasa'nın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetir.

Anayasa, Cumhurbaşkanına, devletin birliği ve bütünlüğünün temsilcisi sıfatıyla sahip olduğu yetkilerin yanında, yürütmenin başı sıfatıyla da anayasal yetkilere sahiptir.

CUMHURBAŞKANININ GÖREV VE YETKİLERİ

- Gerekli gördüğü takdirde, yasama yılının ilk günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde açılış konuşmasını yapmak,
- Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni gerektiğinde toplantıya çağırarak,
- Yasaları yayımlamak,
- Yasaları yeniden görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne geri göndermek,
- Anayasa değişikliklerine ilişkin yasaları gerekli gördüğü takdirde halkoyuna sunmak,
- Ülkenin iç ve dış siyaseti hakkında Meclise mesaj vermek,
- Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin yenilenmesine karar vermek,
- Bakanları ve Cumhurbaşkanı yardımcılarını atamak ve görevlerine son vermek,
- Üst kademe kamu yöneticilerini atamak, görevlerine son vermek ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlemek,
- Yabancı devletlere Türk Devleti'nin temsilcilerini göndermek, Türkiye Cumhuriyeti'ne gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul etmek,
- Uluslararası anlaşmaları onaylamak ve yayımlamak,
- Milli güvenlik politikalarını belirlemek ve milli güvenliğe ilişkin gerekli tedbirleri almak,
- Yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarmak,
- Yasaların uygulanmasını sağlamak ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarmak,
- Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Başkomutanlığını temsil etmek,

- Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kullanılmasına karar vermek,
- Genelkurmay Başkanı'nı atamak,
- Milli Güvenlik Kurulu'nu toplantıya çağırmak,
- Milli Güvenlik Kurulu'na Başkanlık etmek,
- Devlet Denetleme Kurulu'nun üyelerini atamak,
- Devlet Denetleme Kurulu'na inceleme, araştırma ve denetleme yaptırmak,
- Yükseköğretim Kurulu üyelerini seçmek,
- Üniversite rektörlerini seçmek,
- Yasaların TBMM içtüzüğü'nün, tümünün ya da belirli hükümlerinin Anayasa'ya biçim ya da esas yönünden aykırı oldukları gerekçesi ile Anayasa Mahkemesinde iptal davası açmak,
- Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebi ile belirli kişilerin cezalarını hafifletmek ya da kaldırmak,
- Anayasa Mahkemesi üyelerini seçmek,
- Danıştay üyelerinin dörtte birin seçmek,
- Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilini seçmek,
- Hakimler ve Savcılar Kurulu üyelerini seçmek.

5) Bakanlar

Anayasa'nın 106'ncı maddesine göre, bakanlar, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olanlar arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanır ve görevden alınır.

Bir milletvekilinin bakan seçilmesi milletvekilliğini sona erdirir. Bakanlar da göreve başlarken milletvekili andı içerler ve tabi oldukları kayıt ve şartlara uyarlar. Bakanlar ayrıca milletvekili dokunulmazlığı ve sorumsuzluğundan da yararlanırlar.

Bakanlar, görevle ilgili suçlarından dolayı meclis soruşturması sonucunda Yüce Divan'da yargılanırlar. Görevle ilgili olmayan suçlardan dolayı ise dokunulmazlıkları kaldırıldıktan sonra yetkili ceza mahkemesinde yargılanırlar.

Ayrıca bakanlar, bakanlık teşkilatının en üst hiyerarşik amiridirler.

Anayasa'ya göre bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görev ve yetkileri, teşkilat esasları cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenir.

6) Cumhurbaşkanı Yardımcıları

Anayasa'nın 106'ncı maddesine göre, Cumhurbaşkanı yardımcıları milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olanlar arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanır ve görevden alınır.

Bir milletvekilinin Cumhurbaşkanı yardımcısı seçilmesi milletvekilliğini sona erdirir. Cumhurbaşkanı yardımcıları da göreve başlarken milletvekili andı içerler ve tabi oldukları kayıt ve şartlara uyarlar. Cumhurbaşkanı yardımcıları ayrıca milletvekili dokunulmazlığı ve sorumsuzluğundan da yararlanırlar.

Bakanlar, görevle ilgili suçlarından dolayı meclis soruşturması sonucunda Yüce Divan'da yargılanırlar. Görevle ilgili olmayan suçlardan dolayı ise dokunulmazlıkları kaldırıldıktan sonra yetkili ceza mahkemesinde yargılanırlar.

Cumhurbaşkanının görevinin başında bulunmadığı durumlarda yerine Cumhurbaşkanı yardımcısı vekalet eder.

7) Devlet Denetleme Kurulu

1982 Anayasası'ndan önce kurulmuştur. Daha sonra 1982 Anayasası'nın 108'inci maddesinde yer verilmiş ve anayasal bir kurum haline gelmiştir. Kamu tüzel kişiliği yoktur.

Devlet Denetleme Kurulu, başkan ve üyelerden oluşur. Anayasanın 108'inci maddesine göre kurulun başkan ve üyeleri Cumhurbaşkanınca atanır.

Devlet Denetleme Kurulu'nun teşkilat, görev, yetki ve diğer esasları Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenlenir.

Devlet Denetleme Kurulunun denetim, araştırma ve inceleme yapma yetkisi kapsamındaki kurumlar aşağıdakilerdir:

- Devlet kamu tüzel kişiliği kapsamındaki kurumlar
- Diğer kamu tüzel kişileri
- %50'den fazla kamu sermayeli her türlü kuruluş
- Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları
- İşçi ve işveren sendikaları
- Kamuya yararlı dernekler
- Kamuya yararlı vakıflar

Yargı organları Devlet Denetleme Kurulunun görev alanı dışındadır. 2017 Anayasa değişikliği ile TSK denetim kapsamına alınmıştır.

Devlet Denetleme Kurulunun yetkileri inceleme, araştırma, denetim ve idari soruşturma yapmaktır. Görev alanındaki kurumlarda hem şekil hem de yerindelik denetimi yapmaktadır. Denetim sonucunda rapor hazırlanır.

Denetimler periyodik değildir. DDK, Cumhurbaşkanının talimatı üzerine harekete geçer. Kurumun resen (kendiliğinden) denetim yapması mümkün değildir. Kurul raporları gizlidir. Kurulun görev alanına giren kuruluş ve kişiler, Kurulca istenen her türlü bilgiyi ve belgeyi vermekle yükümlüdür.

Kurul raporları icrai nitelikte değildir, Cumhurbaşkanına bilgi sunmaktan ibarettir.

Kurul raporları kurumlar açısından bağlayıcı değildir. İlgili kuruluşlar açısından sadece ön rapor niteliğindedir. İlgili kurumlar, kurul raporuna ihbar niteliğinde kabul ederek disiplin ve ceza soruşturması başlatabilirler veya benzeri kararlar alabilirler. Ancak, bir kurumun Kurul raporuna dayanarak işlem yapma zorunluluğu yoktur.

8) Yürütmenin Düzenleyici İşlemleri

Yürütme organının işlemleri konu, kapsam, içerik, yetki ve usul bakımından çok çeşitlilik arz etmektedir. Bu işlemleri genel olarak düzenleyici işlemler ve birel işlemler olarak ikiye ayırmak gerekir. Birel işlemler özellikle idare hukukunun konusudur.

a) Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

Cumhurbaşkanlığı kararnamesi (CBK) Anayasa hukukumuzda ilk defa 1982 Anayasası ile girmiştir. Anayasa'nın 107'nci maddesinde düzenlenen bu kararname ile yürütme organının başı olan Cumhurbaşkanı daha güçlü bir konuma gelmiştir.

Cumhurbaşkanlığı kararnamesi sadece Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılır. Kararname için Yetki Kanunu çıkarılmasına veya TBMM'den herhangi bir yetki alınmasına gerek yoktur. Kararname doğrudan Anayasa'nın 104, 108, 118 ve 123'üncü maddesinden alınan yetkiye dayanılarak çıkartılır. Yani doğrudan Anayasa'ya dayanarak çıkarıldığı için "asli" nitelikte bir işlemdir. Yürütme organını da "yetki" haline getirmektedir.

Anayasaya göre, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenebilecek konular, 2007 Anayasa değişiklikleri ile oldukça genişlemiştir.

Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Anayasa'nın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenemez. Anayasa'da münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Kanunla açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kanunlarda farklı hükümler bulunması halinde, kanun hükümleri uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin aynı konuda kanun çıkarması durumunda, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükümsüz hale gelir.

Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin uygulanabilmesi için Resmi Gazete'de yayımlanmasının yanı sıra yürürlüğe de girmesi gerekir. Cumhurbaşkanlığı kararnamelerin yürürlük maddesinde belirtilen tarihte yürürlüğe girer ve yürürlüğe girdikten sonra uygulanmaya başlar. Yürürlük maddesi bulunmayan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ise Resmi Gazete'de yayımlandıkları gün yürürlüğe girer.

Cumhurbaşkanlığı kararnameleri hem şekil hem de esas açısından yargı denetimine tabidir ve her ikisi için de iptal davası açma süresi Resmi Gazete'de yayım tarihinden itibaren 60 gündür. Cumhurbaşkanlığı kararnamelerine karşı iptal davası açma yetkisi Cumhurbaşkanı, TBMM üye tam sayısının 1/5 oranındaki milletvekili ve en çok üyeye sahip iki siyasi parti grubuna aittir.

Anayasa'nın 119'uncu maddesinin altıncı fıkrasına göre, olağanüstü hallerde Cumhurbaşkanı, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, Anayasa'nın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleriyle dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler alanı da dâhil olmak üzere, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir.

Savaş ve mücbir sebeplerle Türkiye Büyük Millet Meclisinin toplanamaması hâli hariç olmak üzere; olağanüstü hal sırasında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri üç ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülür ve karara bağlanır. Aksi halde olağanüstü hallerde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi kendiliğinden yürürlükten kalkar.

b) Yönetmelik

Yönetmelik, 1982 Anayasası'nın 124'üncü maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, Cumhurbaşkanı, bakanlıklar ve kamu tüzel kişileri, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabilirler.

Yönetmelikler, Türk hukukunda idarenin en geniş düzenleyici işlem türüdür¹⁰. Anayasa'ya göre Cumhurbaşkanlığı, bakanlıklar ve kamu tüzel kişileri yönetmelik çıkarma yetkisine sahiptir.

Yönetmeliklerin konusu Cumhurbaşkanlığı, bakanlıklar ve kamu tüzel kişilerinin kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin uygulanmasını sağlamaktır.

Yönetmeliklerin sebep unsuru kanunlar ve cumhurbaşkanlığı kararnameleridir. Kanunla veya cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile daha önceden düzenlenmemiş bir alanda yönetmelik çıkarılamaz. Yönetmelikler bir kanuna veya cumhurbaşkanlığı kararnamesine dayanmak zorundadırlar.

Her yönetmeliğin Resmi Gazete'de yayımlanması şart değildir. Anayasa'ya göre, hangi yönetmeliğin Resmi Gazete'de yayımlanacağı kanunda gösterilir. 3011 sayılı Kanun'a göre, ülke genelinde uygulanacak olan yönetmelikler Resmi Gazete'de yayımlanır.

Yönetmeliklerin uygulanabilmesi için yürürlüğe girmesi gerekir. Yönetmelikler yürürlük maddesinde belirtilen tarihte yürürlüğe girer ve yürürlüğe girdikten sonra uygulanmaya başlar. Yürürlük maddesi bulunmayan yönetmelikler ise Resmi Gazete'de yayımlandıkları gün yürürlüğe girer.

Yönetmeliklerin yargısal denetimi idari yargıda yapılır. Kimi yönetmelikler ilk derece mahkemesi olarak Danıştay'da yargısal denetime tabi iken kimileri idare mahkemelerinde yargısal denetime tabi tutulur.

9) Başkomutanlık ve Savaş Hali

Başkomutanlık, Türkiye Büyük Millet Meclisinin manevî varlığından ayrılamaz ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunur. Genelkurmay Başkanı; Silahlı Kuvvetlerin komutanı olup, savaşta Başkomutanlık görevlerini Cumhurbaşkanlığı namına yerine getirir. Genelkurmay Başkanı, Cumhurbaşkanınca atanır; görev ve yetkileri kanunla düzenlenir. Genelkurmay Başkanı, bu görev ve yetkilerinden dolayı Cumhurbaşkanına karşı sorumludur.

Savaş ilanına ilişkin esaslar Anayasa'da yasama bölümünde düzenlenmiştir. Bu asli kurucu iktidarın sembolik bir tercihidir ancak savaş ilanı konusu aslında yürütmeyi ilgilendirmektedir.

1982 Anayasası'na göre, savaş ilanına, TSK'nin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı askerlerin ülkemizde bulunmasına izin verme yetkisi TBMM'ye aittir. Ancak, TBMM tatilde veya ara vermede iken ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve bu sebeple silahlı kuvvet kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması halinde Cumhurbaşkanı da Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verebilir.

¹⁰ Ergun Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013, s.264.

10) Millî Güvenlik Politikası ve Millî Güvenlik Kurulu

Millî güvenliğin sağlanmasından ve Silahlı Kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanmasından Türkiye Büyük Millet Meclisine karşı, Cumhurbaşkanı sorumludur.

Millî Güvenlik Kurulu (MGK) ilk defa 1961 Anayasası'nda düzenlenmiş ve 1982 Anayasası'nın 118'inci maddesinde düzenlenmiş halinde yer almıştır.

Anayasa'nın 118'inci maddesine göre MGK, Cumhurbaşkanının başkanlığında Cumhurbaşkanı yardımcısı, Adalet Bakanı, Millî Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı, Dışişleri Bakanı, Genelkurmay Başkanı, Kara Kuvvetleri Komutanı, Deniz Kuvvetleri Komutanı ve Hava Kuvvetleri Komutanından kurulur. Cumhurbaşkanı katılmadığı zamanlar Millî Güvenlik Kurulu Cumhurbaşkanı yardımcısının başkanlığında toplanır. Gündemin özelliğine göre Kurul toplantılarına ilgili bakan ve kişiler çağrılıp görüşleri alınabilir.

Millî Güvenlik Kurulunun gündemi; Cumhurbaşkanı yardımcısı ve Genelkurmay Başkanı'nın önerileri dikkate alınarak Cumhurbaşkanınca düzenlenir. Millî Güvenlik Kurulu, Devletin millî güvenliği, güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili alınan tavsiye kararları ve gerekçeleri, koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini Cumhurbaşkanına bildirir. Kurul, Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınmasını zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararları Cumhurbaşkanınca değerlendirilir.

Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin teşkilatı ve görevleri Cumhurbaşkanınca kararnamesiyle düzenlenir. MGK cumhurbaşkanlığının bağlı kuruluşudur.

11) İdare

Anayasa'nın 126'ncı maddesinde göre, Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından, coğrafya durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre, illere; iller de diğer kademeli bölümlere ayrılır. İllerin idaresi "yetki genişliği" esasına dayanır.

Anayasa'nın 127'nci maddesine göre ise mahalli idareler; il, belediye veya köy halkını ilgilendiren mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileridir. Mahalli idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri, "yerinden yönetim" ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir.

Anayasa'nın 128'inci maddesine göre, Devletin, kamu iktisadi teşebbüsleri ve diğer kamu tüzelkişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevler, memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle görülür.

Memurların ve diğer kamu görevlilerinin nitelikleri, atanmaları, görev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri, aylık ve ödenekleri ve diğer özlük işleri kanunla düzenlenir. Ancak, mafi ve sosyal haklara ilişkin toplu sözleşme hükümleri saklıdır.

Üst kademe yöneticilerinin yetiştirilme usul ve esasları, kanunla özel olarak düzenlenir. Ancak söz konusu kanuni düzenleme halen yapılamamıştır.

C) Yargı

1) Yargının Kuruluşu ve Anayasa'da Belirlenen Temel Yargı Düzenleri

Anayasa, 142'nci maddesinde, mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usullerinin kanunla düzenlenmesini öngörmüştür. Dolayısıyla, mahkemelerin

kuruluşu bakımından "kanunilik" esastır. Ancak, bununla birlikte, temel yargı düzenleri ile Yüksek Mahkemeler için, bunların özellikleri, üyelerinin nasıl atanacağı ya da seçileceği; görev ve yetkileri gibi temel konular, doğrudan Anayasa'da belirlenmiştir.

Anayasa'nın belirlediği temel yargı düzenleri ile yüksek mahkemeler şöyledir:

a) Adli Yargı ve Yargıtay

Adli yargı, genel yargı düzenidir. Diğer yargı düzenleri, değişik zamanlarda genel yargı düzeni olan adli yargıdan koparak oluşmuşlardır. Dolayısıyla, bugün diğer yargı düzenlerinin görev alanlarına girmeyen tüm uyuşmazlıklara adli yargı bakar. Bu doğrultuda, ana uyuşmazlık konuları olan ceza ve hukuk davaları adli yargının konusuna girer. Bu amaçla adli yargı düzeni kendi içinde ceza ve hukuk mahkemeleri olarak örgütlenmiştir.

Anayasa'da, adli yargının başı olan Yargıtayın görev ve yetkileri, üyelerinin seçimi ile ilgili temel kurallar konulmuş; Yargıtay ile ilgili ayrıntılı düzenlemelerin ve adli yargı örgütü içindeki mahkemelerin kuruluş, görev ve yetkilerinin, "mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı" esaslarına göre kanunla düzenleneceği öngörülmüştür.

Anayasa'nın 154'üncü maddesine göre, Yargıtay, adliye mahkemelerince verilen ve kanunun başka bir adli yargı yerine bırakmadığı karar ve hükümlerin son derece inceleme (temyiz) yeridir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

Anayasa'ya göre, Yargıtay üyeleri, birinci sınıfa ayrılmış adli yargı hâkim ve Cumhuriyet savcılar ile bu meslekten sayılanlar arasından Hâkimler ve Savcılar Kurulunca, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Yargıtay Cumhuriyet başsavcısı ve başsavcı vekili, Yargıtay Genel Kurulunun kendi üyeleri arasından gizli oyla belirleyeceği beşer aday içinden Cumhurbaşkanı tarafından dört yıl için seçilir. Süresi bitenler yeniden seçilirler.

b) İdari Yargı ve Danıştay

Demokratik bir hukuk devletinde, yürütme organı ve idarenin de denetlenmesi esastır. Çünkü Cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar ile idari birimler, kanunları uygulamak için yapmaya yetkili oldukları tebliğ, genelge, yönetmelik gibi işlemleri ya da memurların atanması gibi birel işlemleri, kanunlara ve hukuka uygun olarak yapmayabilirler. Yine, idari birimler, eylemleriyle haksız olarak vatandaşlara zarar verebilirler. Böylece de vatandaşların hakları çiğnenmiş olur. Bir hukuk devletinde bu ihtimallerin de önlenmesi gerekir. İşte Danıştay, idari birimlerin bu hukuka ve kanuna aykırı işlemlerini ortadan kaldırmak, vatandaşların uğrayabilecekleri haksızlıkları önlemek, uğradıkları haksızlıkları gidermek, özetle vatandaşların hak ve özgürlüklerini korumak için vardır. İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.

Anayasa'nın 125'inci maddesine göre, kural, idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolunun açık olduğudur. Yüksek Askerî Şûranın terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma hariç her türlü ilişik kesme kararlarına karşı da yargı yolu açıktır. İdari işlemlere karşı açılacak davalarda süre, yazılı bildirim tarihinden başlar.

Yargı yetkisi, idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlı olup, hiçbir suretle yerindelik denetimi olarak kullanılamaz. Yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idari eylem ve işlem niteliğinde veya takdir yetkisini kaldıracak biçimde yargı kararı verilemez. İdari işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda gerekçe gösterilerek

yürütmenin durdurulmasına karar verilebilir. Kanun, olağanüstü hallerde, seferberlik ve savaş halinde ayrıca milli güvenlik, kamu düzeni, genel sağlık nedenleri ile yürütmenin durdurulması kararı verilmesini sınırlayabilir.

İdari yargı, bireyler ile idare arasında idari eylem ve işlemlerden doğan uyuşmazlıklara bakan yargı düzenidir. Adli yargıda olduğu gibi idari yargıda da Anayasa, idari yargı düzeninin en üst yargı yeri olan Danıştaya yer vermiş; idari yargı örgütünün kuruluşu, görev ve yetkileri kanuna bırakılmıştır. İdari yargı düzeninde genel görevli yargı yeri idare mahkemeleridir. Buna karşın, vergi mahkemeleri ile Danıştay dava daireleri, bazı idari uyuşmazlıklarda özel görevli ilk derece yargı yerleridir. Ancak, Danıştayın asıl işlevi, ilk derece idari yargı yerleri olan idare ve vergi mahkemelerinin son derece inceleme (temyiz) mahkemesi oluşudur. Keza, Danıştay, sadece bir yüksek mahkeme değil, aynı zamanda devletin en yüksek danışma organıdır.

Anayasa'nın 155'inci maddesine göre Danıştay, (idari) davaları görmek, kamu hizmetleriyle ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmeleri hakkında iki ay içinde düşüncesini bildirmek, idari uyuşmazlıkları çözmek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmakla görevlidir.

Anayasa'ya göre, Danıştay üyelerinin dörtte üçü, birinci sınıf idari yargı hâkim ve savcılar ile bu meslekten sayılanlar arasından Hâkimler ve Savcılar Kurulunca; dörtte biri, nitelikleri kanunda belirtilen görevliler arasından Cumhurbaşkanınca seçilir.

Ayrıca; Danıştay Başkanı, Başsavcı, Başkanvekilleri ve daire başkanları kendi üyeleri arasından Danıştay Genel Kurulunca üye tam sayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla 4 yıl için seçilirler. Süresi biten yeniden seçilebilir. Danıştayın; kuruluşu, işleyişi, Başkan, Başkanvekilleri, daire başkanları ile üyelerin nitelikleri ve seçim usulleri, idari yargının özelliği, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.

c) Uyuşmazlık Mahkemesi

Anayasa'nın 158'inci maddesine göre, Uyuşmazlık mahkemesi, adli ve idari yargı yerleri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözmeye yetkili bir Yüksek Mahkemedir. Dolayısıyla, Uyuşmazlık Mahkemesinin görev alanı yeni bir yargı düzeni değil, mevcut yargı düzenleri arasındaki uyuşmazlıkları çözmektir. Anayasa, Uyuşmazlık Mahkemesinin Başkanlığını, Anayasa Mahkemesinin kendi üyeleri arasından görevlendireceği bir üyenin yapmasını öngörmüş; Mahkemenin diğer üyelerinin seçimi ile işleyişini kanuna bırakmıştır.

2) Anayasa Yargısı

a) Anayasa Mahkemesinin Rejim İçindeki İşlevi

Bir hukuk devletinde, Anayasa Mahkemesinin rejim içindeki asıl işlevi, yasama organını denetlemektir. Bu denetim, Meclisin yapmış olduğu işlemlerin Anayasa'ya uygunluğunun denetimidir. Yasama işlemleri sonuçta Meclisteki çoğunluğun iradesidir. Çoğunluğun iradesi her zaman millî irade demek olmadığı gibi, bu irade her şeye yetkili demek değildir. Kaldı ki, genel oyla seçilmiş de olsa, insan topluluğundan oluşan çoğunluğun da yetkilerini kötüye kullanabileceği veya Anayasa'daki sınırları aşabileceği göz ardı edilemez. Demokratik hukuk devletinde, çoğunluğun iradesi Anayasa'ya uygun olmak zorundadır. İşte Anayasa Mahkemesi, hukuk devletinin ortaya çıkışında da vurguladığımız üzere, Mecliste oluşan çoğunluğun iradesini, bir toplum sözleşmesi olan ve herkesin hak ve özgürlüklerini koruyan Anayasa sınırları içinde tutmak için vardır. Anayasa Mahkemesinin olmadığı bir rejimde, çoğunluğun iradesinin keyfiliğe yönelmesi önlenemeyebilir.

b) Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu, Görev ve Yetkileri

Anayasa'nın 146'ncı maddesine göre, Anayasa Mahkemesi, 15 üyeden oluşur. TBMM; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkanı ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer adayından, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinde yapacağı gizli oylamayla seçer. TBMM'de yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş sayılır.

Cumhurbaşkanı; üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay genel kurullarınca kendi başkan üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilgiler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az 5 yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.

Anayasa'nın 148'inci maddesine göre, Anayasa Mahkemesi kanunların, cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve TBMM içtüzüğü'nün Anayasa'ya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler ve bireysel başvuruları karara bağlar. Ancak olağanüstü hallerde ve savaş hallerinde çıkarılan cumhurbaşkanlığı kararnameleri şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmaz. Anayasa değişikliklerinin Anayasa'ya uygunluğunu ise sadece şekil bakımından denetler. Bunlar Anayasa Mahkemesinin norm denetimine ilişkin yetkileridir. Keza; herkes, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır. Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.

Bireysel başvuruya ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.

Anayasa, Anayasa Mahkemesine, bu denetim yetkileri dışında, bazı konularda ceza yargılaması yapma yetkisi de vermiştir. Bu doğrultuda Anayasa'nın 148'inci maddesine göre, Anayasa Mahkemesi Yargıtay, Danıştay Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcivekilini, Hakimler ve Savcılar Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları görevleriyle ilgili işledikleri suçlarından dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar. Ayrıca TBMM Başkanı, Cumhurbaşkanı, bakanlar ve Cumhurbaşkanı yardımcılarını da yargılar.

Yine, Anayasa'nın 69'uncu maddesine göre, siyasi partilerin kapatılması davaları Anayasa Mahkemesinde görülür (Bu davaları Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya vekili açar). Keza, siyasi partilerin mali denetimi de Anayasa Mahkemesince yapılır.

Ayrıca, Anayasa'nın 85'inci maddesine göre, milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılması ve üyeliğin düşürülmesi kararlarını da Anayasa Mahkemesi denetler.

c) Anayasa Mahkemesi Kararlarının Özellikleri

Anayasa Mahkemesinin kararları nihai ve kesindir. Bu kararlar için iptal, itiraz ya da temyiz yolu yoktur. İptal kararları gerekçesi yazılmadan açıklanamaz ve geriye yürümez. Bu, yürürlükteki kanuna güvenilerek kazanılmış hak ve statüleri korumak içindir. Anayasa Mahkemesi kararları, Resmi Gazete'de hemen yayımlanır; yasama, yürütme ve yargı

organlarını, idare makamlarını gerçek ve tüzel kişileri bağlar. Yani, anayasa hükümleri ile eşdeğer güce sahiptir.

Anayasa Mahkemesinin iptal kararları, kural olarak Resmi Gazete'de yayımlandıkları tarihte yürürlüğe girer. Ama Mahkeme, iptal kararlarının yürürlük tarihini bir yılı geçmemek üzere erteleyebilir. Mahkemenin esasa dayalı ret kararı vermesi halinde, on yıl aynı kanunun Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvurulamaz.

3) Hâkimler ve Savcılar Kurulu

Hâkimler ve Savcılar Kurulu, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kurulur ve görev yapar. 13 üyeden oluşur.

Kurulun Başkanı Adalet Bakanıdır. Adalet Bakanlığı Bakan yardımcısı Kurulun tabii üyesidir. Kurulun, üç üyesi birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş adli yargı hâkim ve savcılar arasından, bir üyesi birinci sınıf olup, birinci sınıfa ayrılmayı gerektiren nitelikleri yitirmemiş idarî yargı hâkim ve savcılar arasından Cumhurbaşkanınca; üç üyesi Yargıtay üyeleri, bir üyesi Danıştay üyeleri, üç üyesi nitelikleri kanunda belirtilen yükseköğretim kurumlarının hukuk dallarında görev yapan öğretim üyeleri ile avukatlar arasından Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından seçilir. Öğretim üyeleri ile avukatlar arasından seçilen üyelerden, en az birinin öğretim üyesi ve en az birinin de avukat olması zorunludur.

Kurulun Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından seçilecek üyeliklerine ilişkin başvurular, Meclis Başkanlığına yapılır. Başkanlık, başvuru Anayasa ve Adalet Komisyonları Üyelerinden Kurulu Karma Komisyona gönderir. Komisyon her bir üyelik için üç aday, üye tamsayısının üçte iki çoğunluğuyla belirler. Birinci oylamada aday belirleme işleminin sonuçlandırılmaması halinde ikinci oylamada üye tamsayısının beşte üç çoğunluğu aranır. Bu oylamada da aday belirlenemediği takdirde, her bir üyelik için en çok oyu alan iki aday arasında ad çekme usulü ile aday belirleme işlemi tamamlanır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Komisyon tarafından belirlenen adaylar arasından, her bir üye için ayrı ayrı gizli oyla seçim yapar. Birinci oylamada üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu; bu oylamada seçimin sonuçlandırılmaması halinde, ikinci oylamada üye tamsayısının beşte üç çoğunluğu aranır. İkinci oylamada da üye seçilemediği takdirde en çok oyu alan iki aday arasında ad çekme usulü ile üye seçimi tamamlanır.

Üyeler dört yıl için seçilir. Süresi biten üyeler bir kez daha seçilebilir. Kurul üyeliği seçimi, üyelerin görev süresinin dolmasından önceki otuz gün içinde yapılır. Seçilen üyelerin görev süreleri dolmadan Kurul üyeliğinin boşalması durumunda, boşalmayı takip eden otuz gün içinde, yeni üyelerin seçimi yapılır.

Kurulun, Adalet Bakanı ile Adalet Bakanlığı Bakan yardımcısı dışındaki üyeleri, görevlerinin devamı süresince; kanunda belirlenenler dışında başka bir görev alamazlar veya Kurul tarafından başka bir göreve atanamaz ve seçilemezler.

Kurulun yönetimi ve temsili Kurul Başkanına aittir. Kurul Başkanı dairelerin çalışmalarına katılamaz. Kurul, kendi üyeleri arasından daire başkanlarını ve daire başkanlarından birini de başkanvekilli olarak seçer. Başkan, yetkilerinden bir kısmını başkanvekilline devredebilir.

Kurul, adli ve idarî yargı hâkim ve savcılarını mesleğe kabul etme, atama ve nakletme, geçici yetki verme, yükselme ve birinci sınıfa ayırma, kadro dağıtma, meslekte kalmaları uygun görülmeyenler hakkında karar verme, disiplin cezası verme, görevden uzaklaştırma işlemlerini yapar; Adalet Bakanlığının, bir mahkemenin kaldırılması veya yargı çevresinin değiştirilmesi konusundaki tekliflerini karara bağlar; ayrıca, Anayasa ve kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirir.

Hâkim ve savcıların görevlerini; kanun ve diğer mevzuata uygun olarak yapıp yapmadıklarını denetleme; görevlerinden dolayı veya görevleri sırasında suç işleyip işlemediklerini, hal ve eylemlerinin sıfat ve görevleri icaplarına uyup uymadığını araştırma ve gerektiğinde haklarında inceleme ve soruşturma işlemleri, ilgili dairenin teklifi ve Hâkimler ve Savcılar Kurulu Başkanının oluru ile Kurul müfettişlerine yaptırılır. Soruşturma ve inceleme işlemleri, hakkında soruşturma ve inceleme yapılacak olandan daha kıdemli hâkim veya savcı eliyle de yaptırılabilir.

Kurulun meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararlarına karşı yargı mercilerine başvurulamaz. Kurula bağlı Genel Sekreterlik kurulur. Genel Sekreter, birinci sınıf hâkim ve savcılardan Kurulun teklif ettiği üç aday arasından Kurul Başkanı tarafından atanır. Kurul müfettişleri ile Kurulda geçici veya sürekli olarak çalıştırılacak hâkim ve savcılar, muvafakatlerini alarak atama yetkisi Kurula aittir.

Adalet Bakanlığının merkez, bağlı ve ilgili kuruluşlarında geçici veya sürekli olarak çalıştırılacak hâkim ve savcılar ile adalet müfettişlerini ve hâkim ve savcı mesleğinden olan iç denetçileri, muvafakatlerini alarak atama yetkisi Adalet Bakanına aittir.

Kurul üyelerinin seçimi, dairelerin oluşumu ve işbölümü, Kurulun ve dairelerin görevleri, toplantı ve karar yeter sayıları, çalışma usul ve esasları, dairelerin karar ve işlemlerine karşı yapılacak itirazlar ve bunların incelenmesi usulü ile Genel Sekreterliğin kuruluş ve görevleri kanunla düzenlenir.

GENEL OLARAK DEVLET TEŞKİLATI

İ) TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ'NİN TEMEL ORGANLARI

Devlet, bir ulusun sahip olduğu ve coğrafi sınırları belirli ülke toprakları üzerinde; yasama, yürütme ve yargı işlemlerini yerine getiren, toplum düzenini sağlayan, yasal emretme gücüne sahip hukuki bir varlıktır. Her ulusun kurduğu devlet, her ulusun kendi tarihsel ve toplumsal koşullarının ürünüdür. Dolayısıyla, bir ülkenin anayasası bize, o ülke vatandaşlarının nasıl bir devlet kurduğunu anlatır. İşte, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin temel organlarını da Türkiye Cumhuriyeti Anayasası anlatmıştır.

Buna göre, devlet yapısını oluşturan organlar Cumhuriyetin Temel Organları olarak isimlendirilen; yasama, yürütme ve yargı organlarıdır. Bu organlara tanınan yetki, sorumluluk ve görev alanlarının sınırlarının belirlenmesinde güçler ayrılığı ilkesi esas alınmıştır. Bu ilke, anayasamızın başlangıç¹ bölümünde belirtildiği gibi, Devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmez. Belli devlet yetki ve görevlerinin kullanılmasından ibaret olup bununla sınırlı medeni bir iş bölümü ve işbirliği olduğunu anlatır. Üstünlük ancak anayasa ve yasalardadır.

A) Yasama

Yukarıda belirtilmiş olduğu gibi, yasama yetkisi, Türk Ulusu adına Türkiye Büyük Millet Meclisine aittir. Türkiye Büyük Millet Meclisi; ulusça genel oyla seçilen altı yüz milletvekilinden oluşur. On sekiz yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir. (Anayasa, md. 76)² Türkiye Büyük Millet Meclisinin seçimleri Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile birlikte beş yılda bir yapılır. Milletvekili olarak seçilenler Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi olarak Türk milleti önünde ant içerek göreve başlarlar.³ Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri, kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilânına karar vermek; milletlerarası anlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilânına karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir.

¹ "Anayasanın dayandığı temel görüş ve ilkeleri belirten başlangıç kısmı, anayasa metnine dahildir." (Anayasa., Madde 176)

² Anayasanın bu maddesi ile kimlerin milletvekili olamayacağı da hüküm altına alınmıştır. Şöyle ki; "En az ilkokul mezunu olmayanlar, kısıtlılar, askerlikle ilişkili olanlar, kamu hizmetinden yasaklılar, taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giymiş olanlar; zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, Resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar, affa uğramış olsalar bile milletvekili seçilemezler." Bunun yanı sıra, "hakimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ve Silahlı Kuvvetler mensupları, görevlerinden çekilmedikçe, aday olamazlar ve milletvekili seçilemezler." (Anayasa, md.76)

³ Anayasanın 81'inci maddesi uyarınca Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, göreve başlarken şu şekilde andiçerler: "Devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma, hukukun üstünlüğüne, demokratik ve laik cumhuriyete ve Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı kalacağıma, toplumun huzur ve refahı, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerden yararlanması ülküsünden ve Anayasaya sadakatten ayrılmayacağıma; büyük Türk Milleti önünde namusum ve şerefim üzerine andiçerim."

Türkiye Büyük Millet Meclisi, örgütsel yapı itibarıyla; Genel Kurul, Başkanlık Divanı, Siyasi Parti Grupları, Danışma Kurulu ve Komisyonlardan oluşur. Milletvekilleri bu kurul ve komisyonlarda çalışarak görevlerini yerine getirirler. Ayrıca, TBMM Genel Kurulundan alınacak karar üzerine, Dostluk Grupları ve Parlamentolararası Birlik Grupları da kurulabilmektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Başkanlık Divanı, Meclis üyeleri arasından seçilen Meclis Başkanı, Başkanvekilleri, Katip üyeler ve İdare Amirlerinden oluşur. Başkanlık Divanı, Meclisteki siyasi parti gruplarının üye sayısı oranında Divana katılmalarını sağlayacak şekilde kurulur. Siyasi parti grupları Başkanlık için aday gösteremezler. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı için, bir yasama döneminde iki seçim yapılır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, çalışmalarını, kendi yaptığı içtüzük hükümlerine göre yürütür. İchtüzük hükümleri, siyasi parti gruplarının, Meclisin bütün faaliyetlerine üye sayısı oranında katılmalarını sağlayacak yolda düzenlenir. Siyasi parti grupları, en az yirmi üyeden meydana gelir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, her yıl Ekim ayının ilk günü kendiliğinden toplanır. Meclis, bir yasama yılında en çok üç ay tatil yapabilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde teknik, destek, lojistik hizmetleri sağlamak üzere, Genel Sekreterlik biçiminde yapılandırılmış bir idari teşkilat bulunmaktadır.

TBMM İdari Teşkilatı kadrolarında görevli personel hakkında 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun istisnai memurlukla ilgili hükümleri uygulanır.

B) Yürütme

Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir. Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Cumhurbaşkanı, Devlet başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin birliğini temsil eder; Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını temin eder.

Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanıya aittir.

CUMHURBAŞKANININ GÖREV VE YETKİLERİ

- Gerekli gördüğü takdirde, yasama yılının ilk günü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde açılış konuşmasını yapmak,
- Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni gerektiğinde toplantıya çağırarak,
- Yasaları yayımlamak,
- Yasaları yeniden görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne geri göndermek,
- Anayasa değişikliklerine ilişkin yasaları gerekli gördüğü takdirde halkoyuna sunmak,
- Ülkenin iç ve dış siyaseti hakkında Meclise mesaj vermek,
- Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin yenilenmesine karar vermek,

- Bakanları ve Cumhurbaşkanı yardımcılarını atamak ve görevlerine son vermek,
- Üst kademe kamu yöneticilerini atamak, görevlerine son vermek ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlemek,
- Yabancı devletlere Türk Devleti'nin temsilcilerini göndermek, Türkiye Cumhuriyeti'ne gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul etmek,
- Uluslararası andlaşmaları onaylamak ve yayımlamak,
- Millî güvenlik politikalarını belirlemek ve millî güvenliğe ilişkin gerekli tedbirleri almak,
- Yürütme yetkisine ilişkin konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarmak,
- Yasaların uygulanmasını sağlamak ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarmak,
- Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Başkomutanlığını temsil etmek,
- Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kullanılmasına karar vermek,
- Genelkurmay Başkanı'nı atamak,
- Millî Güvenlik Kurulu'nu toplantıya çağırarak,
- Millî Güvenlik Kurulu'na Başkanlık etmek,
- Devlet Denetleme Kurulu'nun üyelerini atamak,
- Devlet Denetleme Kurulu'na inceleme, araştırma ve denetleme yaptırmak,
- Yükseköğretim Kurulu üyelerini seçmek,
- Üniversite rektörlerini seçmek,
- Yasaların TBMM İçtüzüğü'nün, tümünün ya da belirli hükümlerinin Anayasa'ya biçim ya da esas yönünden aykırı oldukları gerekçesi ile Anayasa Mahkemesinde iptal davası açmak,
- Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebi ile belirli kişilerin cezalarını hafifletmek ya da kaldırmak,
- Anayasa Mahkemesi üyelerini seçmek,
- Danıştay üyelerinin dörtte birin seçmek,
- Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilini seçmek,
- Hakimler ve Savcılar Kurulu üyelerini seçmek.

1) Cumhurbaşkanını Yardımcıları ve Bakanlar

- Cumhurbaşkanını, seçildikten sonra bir veya daha fazla Cumhurbaşkanını yardımcısı atayabilir.
- Cumhurbaşkanının hastalık ve yurt dışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hallerinde, Cumhurbaşkanını yardımcısı Cumhurbaşkanına vekâlet eder ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır.
- Cumhurbaşkanını yardımcıları ve bakanlar, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olanlar arasından Cumhurbaşkanını tarafından atanır ve görevden alınır.
- Cumhurbaşkanını yardımcıları ve bakanlar, 81 inci maddede yazılı şekilde Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde andiçerler.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Cumhurbaşkanını yardımcısı veya bakan olarak atanırlarsa üyelikleri sona erer.
- Cumhurbaşkanını yardımcıları ve bakanlar, Cumhurbaşkanına karşı sorumludur.
- Cumhurbaşkanını yardımcıları ve bakanlar, görevleriyle ilgili olmayan suçlarda yasama dokunulmazlığına ilişkin hükümlerden yararlanır.

Bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri ve yetkileri, teşkilat yapısı ile merkez ve taşra teşkilatlarının kurulması Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenir.

Bakan, bakanlık kuruluşunun en üst amiri olup, bakanlık icraatından ve emri altındaki faaliyet ve işlemlerinden sorumlu, bakanlık merkez, taşra ve yurtdışı teşkilatı ile bağı, ilgili ve ilişkili kuruluşların faaliyetlerini, işlemlerini ve hesaplarını denetlemekle görevli ve yetkilidir.

Bakanlar, kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli kullanımı amacıyla, bakanlık hizmetlerini mevzuata, Cumhurbaşkanının genel siyasetine, Cumhurbaşkanını karar ve talimatlarına, kalkınma planlarına ve yıllık programlara uygun olarak yürütmekle, bakanlığın faaliyet alanına giren konularda diğer bakanlıklarla işbirliği ve koordinasyonu sağlamakla görevli ve Cumhurbaşkanına karşı sorumludur.

2) Bakan Yardımcıları

Bakan Yardımcıları, bakanın emrinde ve onun yardımcısı olup bakanlık hizmetlerini bakan adına ve bakanın direktif ve emirleri yönünde, bakanlığın amaç ve politikalarına, kalkınma planlarına ve yıllık programlara, stratejik plan ve performans hedefleri ile hizmet gereklerine, mevzuat hükümlerine uygun olarak düzenler ve yürütür. Bu amaçla bakanlık teftiş kurulu hariç bakanlık kuruluşlarına gereken emirleri verir ve bunların uygulanmasını gözetir ve sağlar.

Bakan Yardımcıları yukarıda belirtilen hizmetlerin yürütülmesinden Bakana karşı sorumludur.

3) Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı

a) Cumhurbaşkanını Özel Kalem Müdürlüğü

Cumhurbaşkanını makamına ilişkin hizmetleri yürütmek, Cumhurbaşkanının resmi ve özel yazışmalarını yürütmek, Cumhurbaşkanının tören, yurtiçi ve yurtdışı gezi işlerini düzenlemek ve yürütmek, Cumhurbaşkanlığı makamının protokol, halkla ilişkiler ve kurumsal iletişim

hizmetlerini bünyesindeki birimler aracılığıyla yürütmek ve Cumhurbaşkanının Milli Saraylar ve Devlet Arşivlerine ilişkin talimat, iş ve işlemlerini yürütmek ile görevlidir.

b) Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı

İdari İşler Başkanı Cumhurbaşkanı adına aşağıdaki görevleri yapar.

- a) Anayasada belirtilen görevlerinin yerine getirilmesinde ve yetkilerinin kullanılmasında Cumhurbaşkanıya gerekli olan hizmetleri sunmak.
- b) Türkiye Büyük Millet Meclisi ile olan münasebetlerin yürütülmesi ve kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonun sağlanması için gerekli çalışmaları yapmak.
- c) Devlet Teşkilatının düzenli ve etkin bir şekilde işlemlerini temin edecek prensiplerin tespiti için gerekli çalışmaları yapmak.
- ç) İç güvenlik, dış güvenlik ve terörle mücadele konusunda koordinasyonun sağlanması için gerekli çalışmaları yapmak.
- d) Yapılan çalışmaların kamuoyundaki tesirlerini izleme ve değerlendirme çalışmalarını yapmak.

İDARİ İŞLER BAŞKANLIĞI TEŞKİLATI

- a) Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü
- b) Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü
- c) Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğü
- ç) Destek ve Mali Hizmetler Genel Müdürlüğü
- d) Koruma ve Güvenlik Genel Müdürlüğü

c) Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları

Cumhurbaşkanınca alınacak kararlar ve oluşturulacak politikalarla ilgili öneriler geliştirmek ve geliştirilen politika ve strateji önerilerinden Cumhurbaşkanınca uygun görülenler hakkında gerekli çalışmaları yapmak üzere Cumhurbaşkanlığı bünyesindeki kurullar oluşturulmuştur.

CUMHURBAŞKANLIĞI POLİTİKA KURULLARI

- a) Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikaları Kurulu
- b) Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu
- c) Ekonomi Politikaları Kurulu
- ç) Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu
- d) Hukuk Politikaları Kurulu
- e) Kültür ve Sanat Politikaları Kurulu
- f) Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu
- g) Sosyal Politikalar Kurulu
- ğ) Yerel Yönetim Politikaları Kurulu

d) Cumhurbaşkanlığına Bağlı Kurum ve Kuruluşlar

Aşağıda yer alan kurum ve kuruluşlar Cumhurbaşkanlığına bağlı olup, kanunları ve/veya Cumhurbaşkanlığı kararnamelerindeki hükümlere tabidir.

CUMHURBAŞKANLIĞI BAĞLI KURULUŞLARI

- a) Devlet Arşivleri Başkanlığı
- b) Devlet Denetleme Kurulu
- c) Diyanet İşleri Başkanlığı
- ç) İletişim Başkanlığı
- d) Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği
- e) Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanlığı
- f) Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı
- g) Savunma Sanayi Başkanlığı
- ğ) Strateji ve Bütçe Başkanlığı
- h) Türkiye Varlık Fonu

e) Cumhurbaşkanlığı Ofisleri

Cumhurbaşkanlığına bağlı, özel bütçeli, kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip birimlerdir.

CUMHURBAŞKANLIĞI OFİSLERİ

- a) İnsan Kaynakları Ofisi
- b) Yatırım Ofisi
- c) Dijital Dönüşüm Ofisi
- ç) Finans Ofisi

c) Yargı

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre yargı erki, yasama ve yürütme erklerinden bağımsızdır. Yasama ve yürütme ile yönetim, yargı kararlarına uymak zorundadır. Yargı yetkisi Türk Ulusu adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır. Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir. Hakimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz.

Anayasa'da düzenlenen yüksek mahkemeler, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay ve Uyuşmazlık Mahkemesidir. Ayrıca, Anayasa'da yüksek mahkemeler arasında sayılmasa da, ilke olarak TBMM adına Devletin gelir ve harcamalarını denetleme görevi yapan Sayıştay'ın yargı yetkisi de bulunmaktadır.

Anayasa'ya göre, mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik teminatı esaslarına göre kurulup görev yapan Hakimler ve Savcılar Kurulu, adli ve idari yargı hakim ve savcılarının özlük işlerini düzenlemek ve bir mahkemenin veya bir hakimin veya savcının kadrosunun kaldırılması ya da bir mahkemenin yargı çevresinin değiştirilmesi konusundaki teklifleri karara bağlamakla yetkili bir organdır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel organları olan yasama, yürütme ve yargının anayasal olarak düzenlenişini gördükten sonra Devlet teşkilatı yapısının daha iyi anlaşılması için idari örgütlenmeye biraz daha yakından bakmak gerekmektedir.

II) İDARE (YÖNETİM)

A) Tanım

Cumhuriyetin temel organlarından biri olan yürütme, Anayasa'ya göre, gerekli yetkilere sahip ve kanunların kendisine verdiği görevleri yerine getiren bir kuvvettir. (T.C. Anayasası md.8'in gerekçesi).⁴ İdare ise, kamu hizmetlerini yasalar gereğince yürütmekle görevli yapıdır. Yürütme yetkisi ve görevleri, uygulamada bu yapı aracılığıyla gerçekleştirilir. İdare, devlet ve toplum düzeninin kesintisiz işlenmesini sağlayan sistematik yapıdır.

Anayasa'da bulunan bazı temel ilkeler, kamu yönetimini etkiler ve ona yön verir.⁵ Bunların başlıcaları, Anayasa'nın Başlangıç kısmında ve 2'nci maddesinde ifadesini bulan "demokratik devlet", "hukuk devleti", "laik devlet", "sosyal hukuk devleti", "Atatürk milliyetçiliği" ile Anayasa'nın daha sonraki bölümlerinde yer alan "planlı kalkınma" (md.166), "inkılâp kanunlarının korunması" (md.174), "idarenin bütünlüğü" (md.123), "idarenin yasallığı (kanuniliği)" (md.123), "idarenin yargısal denetimi" (md.125), "merkezden yönetim", "yerinden yönetim" ve "yetki genişliği" (md.126) ilkeleri ve esaslarıdır.

Anayasa'nın 123'üncü maddesine göre, idare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir; idarenin kuruluş ve görevleri ise, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır. Merkezden yönetim, yönetsel hizmetlerin merkezde toplanması ve bu hizmetlerin merkez ve merkezin hiyerarşisi içinde yer alan örgütlerce ya da yerinde merkeze bağlı il yönetimi, ilçe yönetimi ve bölge yönetimi gibi taşra kuruluşları eliyle yürütülmesidir. Yerinden yönetim ise, kamu hizmetlerinin yöre halkınca seçilen kuruluş ya da organlar ile yönetsel, sosyal, bilimsel, teknik ve kültürel alanlarda tüzel kişiliği olan kuruluşlarca yerine getirilmesidir.

Ülkemizde devletin temel yönetsel görevleri genel (merkezi) yönetimi oluşturan kuruluşlarca yürütülür. Genel yönetimin merkez örgütü, Cumhurbaşkanı, Bakanlıklar ve Bakanlardan oluşur. Genel yönetim, üzerine aldığı hizmetleri hizmetin gereklerine, ekonomik ve toplumsal

⁴ T.C. Anayasası Komisyon Raporları ve Gerekçeleri, Millet Meclisi Vakfı Ofset Tesisi, Ankara, 1983, s. 11'den aktaran, **Devlet Memurları Elkitabı**, 3. Baskı, s. 17, TODAİE Yay., Ankara, 1987.

⁵ A. Şeref Gözübüyük; Yönetim Hukuku, Sevinç Matbaası, Ankara, 1983, s.18'den aktaran, **Devlet Memurları Elkitabı**, 3. Baskı, s. 17, TODAİE Yay., Ankara, 1987.

koşullara, ülkenin coğrafya durumuna göre yürütmek için taşrada örgütlenmiştir. Bu örgütler, merkezdeki genel yönetimin taşraya bir uzantısıdır ve genel olarak ülkeye yayılmıştır. Genel yönetimin taşra örgütlenmesinin dayandığı ilke, "yetki genişliği" ilkesidir. Yetki genişliği, merkezin ya da genel yönetimin, taşra kuruluşlarına ya da organlarına kendiliğinden karar alarak uygulama yetkisi tanınmasıdır. Ülkemizde genel yönetimin taşra kuruluşları, il idaresi, ilçe idaresi, bucak idaresi ve bölge yönetimidir. Anayasa'nın 126'ncı maddesi uyarınca, illerin yönetimi yetki genişliği esasına dayanır.

Ülkemizde yerel nitelikli birçok hizmetin görülmesini sağlayan ve demokratik yaşamın bir parçası olan yerel yönetim kuruluşları Anayasa'nın 127'nci maddesinde şöyle düzenlenmiştir:

"Mahalli idareler; il, belediye veya köy halkının müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir. Mahalli idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir. Merkezi idare, mahalli idareler üzerinde, mahalli hizmetlerin idarenin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmesi, kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve mahalli ihtiyaçların gereği gibi karşılanması amacıyla, kanunda belirtilen esas ve usuller dairesinde idari vesayet yetkisine sahiptir. Mahalli idarelerin belirli kamu hizmetlerinin görülmesi amacı ile kendi aralarında Cumhurbaşkanının Kararı ile birlik kurmaları, görevleri, yetkileri, maliye ve kolluk işleri ve merkezi idare ile karşılıklı bağ ve ilgileri kanunla düzenlenir. Bu idarelere, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır."

Ülkemizde bazı kamu hizmetleri, genel yönetimin dışında hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları olarak örgütlendirilmiştir. Yönetimsel, sosyal, bilimsel, teknik ve kültürel alanlarda "hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları" vardır. Üniversiteler, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu, Kamu İktisadi Teşebbüsleri bunlar arasında yer alır.

İDARENİN ANAYASAL İLKELERİ

- 1- İdarenin Kanuniliği (Kanuni İdare)
- 2- İdarenin Bütünlüğü
- 3- Merkezden Yönetim
- 4- Yerinden Yönetim
- 5- Yetki Genişliği
- 6- İdari Vesayet
- 7- İdarenin Yargısal Denetimi
- 8- İdarenin Mali Sorumluluğu
- 9- Kamu Tüzel Kişiliği
- 10- Yönetmelik
- 11- Kanunsuz Emir
- 12- Savunma Alınmadan Disiplin Cezası Verilememesi

B) Bakanlıklar ile Bağlı, İlgili ve İlişkili Kuruluşları

Anayasa; bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri, yetkileri ve örgütlenmesinin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenleneceğini hüküm altına almıştır. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile de ülkemizde kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinden sorumlu bakanlıkların örgütsel yapısı belirlenmiştir. Buna göre, bakanlıkların temel kuruluşları, her bakanlık için; "merkez teşkilat", ihtiyaca göre kurulan "taşra ve yurtdışı teşkilatı" ile "bağlı, ilgili ve ilişkili kuruluşlar"dan oluşur.

1) Bakanlık Merkez Teşkilatı

Bakanlık merkez teşkilatı, bakanlığın sorumlu olduğu hizmetlerin yürütülmesi, bu hizmetlerle ilgili amaç ve politika tayini, planlama, kaynakları düzenleme ve sağlama, koordinasyon, gözetim ve takip, idareyi geliştirme ve denetim gibi görevleri yerine getirmek üzere gerekli birimlerden meydana gelir.

Bakanlık merkez teşkilatının *hiyerarşik kademeleri ve birim unvanları* ise şöyledir:

- Bakan Yardımcılığı,
- Bakan Yardımcılığına bağlı Genel Müdürlük, Kurul Başkanlığı veya Daire Başkanlığı,
- Genel Müdürlük veya Kurul Başkanlığına bağlı Daire Başkanlığı, (1 s. CK /md. 509)

2) Bakanlık Taşra Teşkilatı

Bakanlığın kuruluş amaçlarını gerçekleştirmek ve yürütmekte oldukları hizmetleri vatandaşlara sunmakla görevli bakanlık taşra teşkilatı, ihtiyaca göre aşağıdaki kuruluşların tamamından veya birkaçından meydana gelecek şekilde düzenlenir.

- İl valisine bağlı il kuruluşları,
- Kaymakama bağlı ilçe kuruluşları,
- Doğrudan merkeze bağlı taşra kuruluşları (Bölge müdürlükleri ve diğer kuruluşlar).

Bakanlık taşra teşkilatının *hiyerarşik kademeleri ve birim unvanları*, hizmetin özelliklerinden kaynaklanan farklılıklar dikkate alınmak kaydıyla şöyle düzenlenir (1 s. CK /md. 509):

BÖLGE TEŞKİLATI

- Bölge müdürlüğü
- Şube müdürlüğü veya başmühendislik
- Şeflik veya mühendislik

İL TEŞKİLATI

- Vali
- İl müdürlüğü
- Şube müdürlüğü
- Şeflik

İLÇE TEŞKİLATI

- Kaymakam
- İlçe müdürlüğü
- İhtiyaç bulunan ilçelerde şube müdürlüğü
- Şeflik

3) Bakanlık Yurt Dışı Teşkilatı

Bakanlık yurt dışı teşkilatı, yurt dışında sürekli veya geçici görev yapan, hizmet gereklerine ve ihtiyaçlarına göre kurulan aşağıdaki kuruluşlardan meydana gelir:

- Dış temsilcilik niteliğindeki diplomatik temsilcilikler (büyükelçilik, daimi temsilcilik, temsilcilik, elçilik, ortaelçilik, büyükelçilik ve elçilik büroları ve daimi maslahatgüzarlıklar) ve konsolosluklar,
- Dış temsilcilikler bünyesindeki ihtisas birimleri, (Dış temsilciliklerin bünyesinde çalışan ve Dışişleri Bakanlığı dışındaki kamu kurum ve kuruluşlarına mensup memur ve diğer görevlilerden meydana gelen birimlerdir.)
- Dış temsilcilik niteliğinde olmayan yurt dışı teşkilatı (1 s. C.K. /md. 510)

4) Bakanlıkların Bağlı, İlgili ve İlişkili Kuruluşları

Bağlı kuruluşlar, merkez teşkilat ile ihtiyaca göre kurulan taşra teşkilatından meydana gelecek biçimde düzenlenir.

Bağlı kuruluşların taşra teşkilatı; bölge, il ve ilçe kuruluşları şeklinde veya doğrudan kendine bağlı olarak kurulabilir.

Bakanlık bağlı kuruluşlarında *hiyerarşik kademeler ve birim unvanları*, hizmetin özelliklerinden kaynaklanan farklılıklar dikkate alınmak kaydıyla aşağıdaki şekilde düzenlenir:

- Genel müdürlük,
- Daire başkanlığı,
- İhtiyaca göre kurulacak şube müdürlüğü (1 s. C.K. /md. 509)

İlgili kuruluşlar; Cumhurbaşkanlığı kararnamesi, özel kanun veya statü ile kurulan, iktisadi devlet teşekkülleri ve kamu iktisadi kuruluşları ile bunların müessese, ortaklık ve iştirakleri veya özel hukuki, mali ve idari statüye tabi, hizmet bakımından yerinden yönetim kuruluşları şeklinde düzenlenir.

İlişkili kuruluşlar; genel özellikleri itibarıyla piyasalara ilişkin düzenleyici ve denetleyici görev yapan, kamu tüzel kişiliği ile idari ve mali özerkliği haiz, özel kanunla kurulan hizmet bakımından yerinden yönetim kuruluşlarıdır.

IV) MERKEZİ İDARENİN TAŞRA TEŞKİLATI

Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından coğrafya durumuna, iktisadi şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre illere, iller de diğer kademeli bölümlere ayrılır. (Anayasa md.126)

İllerin idaresi yetki genişliği esasına dayanır. Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatı kurulabilir. Bu teşkilatın görev ve yetkileri kanunla düzenlenir. (Anayasa md.126)

A) İl İdaresi

İl idaresi, 10/06/1949 tarihli ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu⁶ ile düzenlenmiştir. 5442 sayılı Kanun uyarınca, illerin kurulması, kaldırılması, ad ve merkez sınırının belirtilmesi ve değiştirilmesi kanunla gerçekleşir. (md. 2)

Anayasa'da belirtildiği üzere illerin yönetiminin yetki genişliği ilkesine dayanacağı İl İdaresi Kanununda da hüküm altına alınmıştır. (5442 s. Kanun/md.3) İllerde genel idare teşkilatı il, ilçe ve bucak bölümlerine uygun olarak düzenlenir. Ancak, belli kamu hizmetlerinin görülmesi amacı ile, birden çok ili içine alan çevrede, bu hizmetler için yetki genişliğine sahip kuruluşlar meydana getirilebilir.

İl genel idaresinin başı ve mercii validir. (5442 s.Kanun/md. 4) Bununla birlikte vali, ilde Cumhurbaşkanının temsilcisi ve idari yürütme vasıtasıdır. (5442 s. Kanun/md. 9) Valiler, Cumhurbaşkanının kararıyla atanırlar. (3 sayılı Üst Kademe Kamu Yöneticileri İle Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usullerine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi/md.2) Ayrıca, valiler, ilin genel idaresinden Cumhurbaşkanına karşı sorumludur. Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar, görevlerine ait işleri için valilere re'sen emir ve talimat verirler. (5442 s. Kanun/md. 9)

Vali, kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ve diğer mevzuatın yayım ve ilanını ve uygulamasını sağlamak ve talimat ve emirleri yürütmekle ödevlidir. Bu işlerin gerçekleştirilmesi için gereken bütün tedbirleri almaya yetkilidir. Kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ve diğer mevzuatın verdiği yetkiyi kullanmak ve bunların yüklediği ödevleri yerine getirmek için valiler genel emirler çıkarabilir ve bunları ilan ederler. (5442 s. Kanun/md. 9)

İllerde, bakanlıkların kuruluş mevzuatına göre ve gerektiği kadar teşkilat bulunur. Bu teşkilatın her birinin başında bulunanlar il idare şube başkanlarıdır. Bu teşkilat valinin emri altındadır. (5442 s. Kanun/md.4) Ancak, Hâkimler Kanunu ile İcra ve İflas Kanununda yazılı yargıç, Cumhuriyet savcısı ve yargıç sınıfında bulunanlarla bu kanunlarda yazılı adalet memurları, askeri birlikler, askeri fabrika ve müesseseler, askerlik daire ve şubeleri bu madde hükmünden müstesnadır. (5442 s. Kanun/md.4)

İllerde, valilerin tayin ve tespit ettiği işlerde yardımcılığını ve valinin bulunmadığı zamanlarda vekilliğini yapmak üzere vali yardımcılarını bulunur. Valiliğin yazı işlerinin düzenlenmesinden de vali yardımcısı sorumludur. (5442 s. Kanun/md.4)

İl idare kurulu, valinin başkanlığında, valinin başkanlığı altında hukuk işleri müdürü, defterdar, milli eğitim, bayındırlık, sağlık ve sosyal yardım, tarım ve veteriner müdürlerinden teşekkül eder. Vali, il idare kuruluna başkanlık etmek üzere vali yardımcısını görevlendirebilir. (5442 s. Kanun/md.57)

⁶ Yayımlandığı Resmî Gazete Tarihi : 18/6/1949, Sayı: 7236.

VALİNİN GÖREV VE YETKİLERİ

- A) Valiler, ilin genel idaresinden Cumhurbaşkanına karşı sorumludur. Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar, görevlerine ait işleri için valilere re'sen emir ve talimat verirler.
- B) Bakanlıklar ve tüzelkişiliği haiz genel müdürlükler, il genel idare teşkilatına ait bütün işleri doğrudan doğruya valiliklere yazarlar. Valilikler de illere ait işler için ilgili Bakanlık veya tüzelkişiliği haiz genel müdürlüklerle doğrudan doğruya muhaberede bulunurlar.
- C) Vali, kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ve diğer mevzuatın neşir ve ilanını ve uygulanmasını sağlamak ve talimat ve emirleri yürütmekle ödevlidir. Bu işlerin gerçekleştirilmesi için gereken bütün tedbirleri almaya yetkilidir.
- Ç) Kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ve diğer mevzuatın verdiği yetkiyi kullanmak ve bunların yüklediği ödevleri yerine getirmek için valiler genel emirler çikarabilir ve bunları ilan ederler.
- D) Vali, adli ve askeri teşkilat dışında kalan bütün Devlet daire, müessese ve işletmelerini, özel işyerlerini, özel idare, belediye köy idareleriyle bunlara bağlı tekml müesseseleri denetler, teftiş eder.
- E) İlin her yönden genel idare ve genel gidişini düzenlemek ve denetlemekten sorumludur.
- F) Vali, ilde teşkilatı veya görevli memuru bulunmayan işlerin yürütülmesini, bu işlerin görülmesiyle yakın ilgisi bulunan her hangi bir idare şube veya daire başkanından isteyebilir. Bu suretle verilen işlerin yapılması mecburidir.
- G) Vali, Cumhuriyet Bayramında ilde yapılacak resmi törenlere başkanlık yapar ve tebrikleri kabul eder.
- Vali, ceza ve tevkif evlerinin muhafazasını ve Cumhuriyet savcısı ile birlikte hükümlü ve tutukluların sağlık şartlarını gözetim ve denetimi altında bulundurur.
- Ğ) Vali, il sınırları içinde bulunan genel ve özel bütün kolluk kuvvet ve teşkilatının amiridir. Suç işlenmesini önlemek, kamu düzen ve güvenini korumak için gereken tedbirleri alır. Bu maksatla Devletin genel ve özel kolluk kuvvetlerini istihdam eder, bu teşkilat amir ve memurları vali tarafından verilen emirleri derhal yerine getirmekle yükümlüdür.
- H) Memleketin sınır ve kıyı emniyetini ve sınır ve kıyı emniyetiyle ilgili bütün işleri, yürürlükte bulunan hükümlere göre sağlar ve yürütür.
- I) Valiler, halkın askerlik muameleleri hakkındaki müracaat ve şikayetlerini kabul ederler. Askerlik şubelerine ve dairelerine yazarlar.
- İ) Vali, lüzumu hâlinde, kolluk amir ve memurlarına suç faillerinin bulunması için gereken emirleri verebilir. Kolluk bu emirleri, mevzuatta belirlenen usule uygun olarak yerine getirir.
- J) Valiler, Devlet genel ve özel hukuku hükümlerine ve ikamet, seyahat, konsolosluk, ticaret antlaşmalarına göre yabancıların hukuki durumlarını ve deniz, kara ve hava ticaretlerini ilgilendiren işlerde konsolosluklarla muhabere ve bunların müracaat ve ziyaretlerini kabul ederler.

B) İlçe İdaresi

İl idaresinde olduğu gibi ilçe idaresi de, 10/06/1949 tarihli ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu⁷ ile düzenlenmiştir. 5442 sayılı Kanun uyarınca, ilçelerin kurulması, kaldırılması, ad ve merkez sınırının belirtilmesi ve değiştirilmesi kanunla olur. (md. 2)

İlçe genel idaresinin başı ve mercii kaymakamdır. (5442 s. Kanun/md.27) Aynı zamanda kaymakam, ilçede Cumhurbaşkanının idari yürütme vasıtasıdır. Kaymakamlar, Cumhurbaşkanının onayıyla atanırlar. (3 sayılı Üst Kademe Kamu Yöneticileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usullerine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi/md.2) İlçenin genel idaresinden kaymakam sorumludur. Bakanlıkların, kuruluş kanunlarına göre ilçelerde gerektiği kadar teşkilatı bulunur. Bu teşkilat, (adli ve askeri teşkilat hariç) kaymakamın emri altındadır. (5442 s. Kanun/md.27) İlçede genel idare teşkilatının başında bulunanlar ilçe idare şube başkanlarıdır. Bunların emri altında çalışanlar ilçenin ikinci derecede memurlarıdır. (5442 s. Kanun/md.28)

Kaymakam, kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ve diğer mevzuatın yayım ve ilanını, uygulanmasını sağlar ve bunların verdiği yetkileri kullanır ve görevleri yerine getirir. Ayrıca kaymakam, valinin talimat ve emirlerini yürütmekle görevlidir. Kaymakam, ilçenin her yönden genel idare ve genel gidişini düzenlemekten sorumludur ayrıca ilçe memurlarının çalışmalarını ve teşkilatın işlemlerini gözetim ve denetimi altında bulundurur. (5442 s. Kanun/md.31)

İlçe idare kurulu, kaymakamın başkanlığı altında tahrirat katibi, malmüdürü, Hükümet hekimi, milli eğitim memuruyla tarım memuru ve veterinerden teşekkül eder. (5442 s. Kanun/md.58)

KAYMAKAMIN GÖREV VE YETKİLERİ

- A) Kaymakam kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ve diğer mevzuatın neşir ve ilanını, uygulanmasını sağlar ve bunların verdiği yetkileri kullanır ve ödevleri yerine getirir. Kaymakam, valinin talimat ve emirlerini yürütmekle ödevlidir.
- B) Valiler, ilçeye ait bütün işleri doğrudan doğruya kaymakama yazarlar. Kaymakamlar da ilçenin işleri hakkında bağlı buldukları valilerle muhaberede bulunurlar. Ancak olağanüstü hallerde kaymakamlar İçişleri Bakanlığı ve diğer Bakanlıklarla muhabere edebilirler ve bu muhabereleden valiye bilgi verirler.
- C) Kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ve diğer mevzuat ile ve bunlara dayanılarak valiler tarafından verilecek talimat ve emirler ilçe idare, şube başkanlarına kaymakamlar yolu ile tebliğ olunur.
- Ç) Kaymakamlar, ASKERİ VE ADLİ TEŞKİLAT dışında kalan bütün Devlet daire ve müessese ve işletmelerini ve özel işyerlerini, özel idare, belediye ve köy idareleriyle bunlara bağlı tekmil müesseseleri denetler ve teftiş ederler.
- D) Kaymakam, denetlemesi sırasında iş başında kalmalarında mahzur gördüğü ilçe idare şube başkanlarını valinin muvafakatiyle, diğer memur ve müstahdemleri re'sen sorumluluğu altında işten el çektirebilir.

⁷ Yayınlandığı Resmi Gazete Tarihi : 18/6/1949, Sayı: 7236.

- E) Kaymakam, ilçenin her yönden genel idare ve genel gidişini düzenlemek ve denetlemekten sorumludur.
- F) Kaymakam, ilçede teşkilatı ve görevli memuru bulunmayan işlerin yürütülmesini, bu işlerin görülmesiyle yakın ilgisi bulunan herhangi bir idare veya daire başkanlığından isteyebilir.
- G) Kaymakam, ilçenin idare şube başkanlarıyla ikinci derecedeki memurlarına, genel ve özel kolluk amir ve memurlarına usulüne göre savunmasını aldıktan sonra uyarma, kınama cezaları verir ve uygular. Daha ağır disiplin cezaları verilmesi için özel kanunu hükümlerine göre teklif ve talepte bulunabilir. Kaymakamlarca verilen cezalar kesindir. Bu cezalar tebliğ tarihinden itibaren sicile geçer.
- H) Kaymakam, ilçe memurlarına takdirden verebilir.
- I) Kaymakamlar, halkın askerlik muameleleri hakkındaki müracaat ve şikayetlerini kabul ederler. Askerlik şubelerine ve dairelerine yazarlar.
- J) Kaymakam, ilçe sınırları içinde bulunan genel ve özel kolluk kuvvet ve teşkilatının amiridir.
- İ) Kaymakam, Cumhuriyet Bayramında ilçede yapılacak resmi törenlere başkanlık yapar ve tebrikleri kabul eder.
- K) Suç işlenmesini önlemek, kamu düzen ve güvenini korumak için gereken tedbirleri alır. Bu maksatla Devletin genel ve özel kolluk kuvvetlerini istihdam eder. Kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ve diğer mevzuat ile Cumhurbaşkanınca alınmış bulunan karar ve tedbirlerin yürütülmesi için emirler verir. Bu teşkilat amir ve memurları kaymakam tarafından verilen emirleri derhal yerine getirmekle ödevlidir.
- L) Kaymakam, memleketin sınır ve kıyı emniyetiyle ilgili bütün işleri yürürlükte bulunan hükümlere göre sağlar ve yürütür.
- M) İlçe sınırları içinde huzur ve güvenliğin, kişi dokunulmazlığının tasarrufa müteallik emniyetin, kamu esenliğinin sağlanması ve önleyici kolluk yetkisi kaymakamın ödev ve görevlerindedir. Bunları sağlamak için kaymakam gereken karar ve tedbirleri alır.
- N) Kaymakam, valinin tasvibiyle ilçe genel ve özel kolluk kuvvetleri mensuplarının geçici veya sürekli olarak yerlerini değiştirebilir.
- O) Kaymakam, ilçe çevresinde çıkabilecek olayların emrindeki kolluk kuvvetleriyle önlenmesine olanak bulunmayacağı kanısına varır veya ilçe içindeki kolluk kuvvetleriyle önlenemeyecek olağanüstü ve ani olaylar karşısında kalırsa hemen valiyeye bilgi vererek yardım ister ve en yakın askeri (Kara, Deniz ve Hava) komutanlara da haber verir.
- Ö) Kaymakam, ceza ve tutukevlerinin muhafazasını ve Cumhuriyet savcısı ile birlikte hükümlü ve tutukuların sağlık şartlarını gözetim ve denetimi altında bulundurur.

C) Bölge Kuruluşları

1982 Anayasasının 126'ncı maddesinde, kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatının kurulabileceği ve bu teşkilatın görev ve yetkilerinin kanunla düzenleneceği öngörülmüştür.

Bununla doğrultuda 5442 sayılı İl İdaresi Kanununda belli kamu hizmetlerinin görülmesi amacıyla birden çok il içine alan çevrede, bu hizmetler için yetki genişliğine sahip kuruluşların oluşturulmasına olanak tanınmıştır. (5442 s. Kanun/md. 3)

Genel yönetimin taşra kuruluşları genel olarak mülki yönetim bölümleri içinde örgütlenmelerine karşın, uygulamada, çeşitli nedenlerle genel yönetimle ilgili kimi kuruluşlar, taşra örgütlerini, mülki yönetim bölümlerini aşacak biçimde örgütlendirmişlerdir.

1) Bölge Müdürlükleri

Yukarıda bahsedilen hükümler bölge kuruluşlarının oluşturulmasına temel teşkil eden düzenlemeler olup, bakanlıklar ile bağlı ve ilgili kuruluşların teşkilat kararnamelelerinde de bölge teşkilatlanmasına ilişkin düzenlemeler yapılabilmektedir. Örneğin, Karayolları ve Devlet Su İşleri Genel Müdürlüklerinin taşra teşkilatları bölge müdürlüklerinden oluşmaktadır.

Bunlar da il ve ilçe müdürlükleri gibi, yetki genişliği ilkesi uyarınca oluşturulan ve coğrafi ölçüte göre belli bir alanla sınırlı olan teşkilatlanmalardır. Bölge müdürlükleri, valiye bağlı il müdürlükleri ve kaymakama bağlı ilçe müdürlüklerinden farklı olarak doğrudan merkeze bağlı teşkilatlar olarak tanımlanırlar. Devletin tüzel kişiliği içinde yer alırlar ve özerk değildirler. Merkezi idarenin merkez dışındaki teşkilatlara belli hizmetler için yetki vermesi söz konusudur.

2) Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatları

1989 yılında 388 sayılı Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Batman ve Kilis illerini içine alan bölgenin süratle kalkındırılması, yatırımların gerçekleştirilmesi için plan, altyapı, ruhsat, konut, sanayi, maden, tarım, enerji, ulaştırma ve diğer hizmetleri yapmak veya yaptırmak, yöre halkının eğitim düzeyini yükseltmek için gerekli tedbiri almak veya aldirmek, kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyonu sağlamak üzere, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bağlı tüzel kişiliğe sahip ve 23 yıl süreli Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı kurulmuştur.

Görev süresi sona erdiğinde kendiliğinden ortadan kalkması öngörülen Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının görev süresi, 15 yıl iken, bu süre önce 18 yıla daha sonrada 23 yıla çıkarılmış olup, son olarak da Cumhurbaşkanı Teşkilatın görev süresini uzatma yetkisi verilmiştir. (388 s. KHK/md. 1)

3/6/2011 tarihli ve 642 sayılı KHK ile Doğu Anadolu Projesi, Doğu Karadeniz Projesi ve Konya Ovası Projesinin uygulamalarını yerinde koordine etmek ve bu kalkınma projelerinin uygulandığı illerdeki yatırımların gerektirdiği araştırma, planlama, programlama, projelendirme, izleme, değerlendirme ve koordinasyon hizmetlerinin yerine getirilmesi suretiyle bu projelerin kapsadığı bölgelerin kalkınmasını hızlandırmak üzere, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bağlı ve tüzel kişiliğe sahip Doğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Konya Ovası Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. Başkanlıklar, bu Kanun Hükmünde Kararnamenin yayımı tarihinden itibaren beş yıllık süre için kurulmuştur. Bu süre, Cumhurbaşkanı kararıyla beş yıla kadar uzatılabilir. (642 s. KHK/md.1)

3) Kalkınma Ajansları

İlk defa 2006 yılında, 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile kurulan Kalkınma Ajansları kuruluş mevzuatı daha sonrasında 15/7/2018 tarihli ve 30479 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle Cumhurbaşkanınca belirlenen politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, gelişmenin sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla tüzel kişiliği haiz ve Kararnamede düzenlenmemiş bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabi olarak yeniden düzenlenmiştir.

Ajanslar, bölgeler esas alınarak Cumhurbaşkanı kararı ile kurulur ve ajans merkezinin bulunacağı il Cumhurbaşkanı kararında belirtilir. (4 s. CK/md.186) Ajansların ulusal düzeyde koordinasyonundan Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı sorumludur. Ajansın teşkilat yapısı; Kalkınma kurulu, yönetim kurulu, genel sekreterlik ve yatırım destek ofislerinden oluşur. (4 s. CK/md. 190)

V) YERİNDEN YÖNETİM KURULUŞLARI

Yerinden yönetim kuruluşlarının yetkileri yer, konu ve biçim yönünden sınırlandırılmıştır. Kamu hizmetlerinin, merkezi idareden ayrı özerk kamu hukuku tüzel kişilerince yürütülmesi söz konusudur. Yerinden yönetim kuruluşları; yer yönünden yerinden yönetim kuruluşları ve hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları olarak ikiye ayrılır. Yer yönünden yerinden yönetim kuruluşları, yerel yönetimler veya mahalli idareler olarak da bilinirken; hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları ise kısaca hizmet kuruluşları veya kamu kurumlarıdır.

A) Yer Yönünden Yerinden Yönetim Kuruluşları (Yerel Yönetimler/Mahalli İdareler)

Coğrafi ölçüde göre belli bir alanla sınırlı olan teşkilatlanmalardır. Anayasa'nın 127 nci maddesine göre, mahalli idareler; il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere, kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları gene kanunda gösterilen seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileridir. Mahalli idarelerin kuruluş, görev ve yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir.

Yine Anayasa hükmüne göre, mahalli idarelerin seçimleri, seçimler için uygulanan esaslara göre beş yılda bir yapılır. Kanun, büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir. (Anayasa, md. 127) (Büyükşehir belediyelerinin Anayasadaki dayanağı olan hüküm.)

Mahalli idarelerin seçilmiş organlarının, organlık sıfatını kazanmalarına ilişkin itirazların çözümü ve kaybetmeleri, konusundaki denetim yargı yolu ile olur. Ancak, görevleri ile ilgili bir suç sebebi ile hakkında soruşturma veya kovuşturma açılan mahalli idare organları veya bu organların üyelerini, İçişleri Bakanı, geçici bir tedbir olarak, kesin hükme kadar uzaklaştırabilir.

Merkezi yönetim, mahalli idareler üzerinde, mahalli hizmetlerin idarenin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmesi, kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının

korunması ve mahalli ihtiyaçların gereği gibi karşılanması amacıyla, kanunda belirtilen esas ve usuller dairesinde idari vesayet yetkisine sahiptir. (Anayasa, md.127)

Anayasa'da belirtildiği üzere, il özel idaresi, belediye ve köy olmak üzere üç ayrı mahalli idare yapısı bulunmaktadır.

1) İl Özel İdareleri

Merkezi idarenin taşra teşkilatı olan il aynı zamanda yerel yönetim kuruluşu olup, il özel idaresi olarak adlandırılır. İl özel idareleri, ilin kurulmasına dair kanunla kurulur ve ilin kaldırılmasıyla tüzel kişiliği sona erer. İl özel idaresinin görev alanı il sınırlarını kapsar.

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu gereğince, il özel idaresi, il halkının mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişisidir. Diğer taraftan, 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyelerinin bulunduğu illerde il özel idarelerinin tüzel kişiliği sona erdirilmiştir. Buna göre hâlihazırda 81 ilin 30'unda Büyükşehir Belediyesi, 51'inde ise İl Özel İdaresi varlığını sürdürmektedir.

İl Özel İdaresinin organları; il genel meclisi, il encümeni ve valî'dir. İl genel meclisi, il özel idaresinin karar organıdır ve ilgili kanunda gösterilen esas ve usullere göre ildeki seçmenler tarafından seçilmiş üyelerden oluşur. İl özel idaresinin danışma organı il encümeni; valinin başkanlığında, genel sekreter ile il genel meclisinin her yıl kendi üyeleri arasından seçeceği üç üye ve valinin her yıl birim amirleri arasından seçeceği iki üyeden oluşur. Ayrıca Valinin katılmadığı encümen toplantısına genel sekreter başkanlık eder. İl özel idaresinin yürütme organı Vali ise, il özel idaresinin başı ve tüzel kişiliğinin temsilcidir.

İl özel idaresi teşkilatı; genel sekreterlik, malî işler, sağlık, tarım, imar, insan kaynakları, hukuk işleri birimlerinden oluşur. İlin nüfusu, fiziki ve coğrafi yapısı, ekonomik, sosyal, kültürel özellikleri ile gelişme potansiyeli dikkate alınarak norm kadro sistemine ve ihtiyaca göre oluşturulacak diğer birimlerin kurulması, kaldırılması veya birleştirilmesi il genel meclisin kararıyla olur. Bu birimler büyükşehir belediyesi olan illerde daire başkanlığı ve müdürlük, diğer illerde müdürlük şeklinde kurulur. Toplam nüfusu 3.000.000'a kadar olan illerde, ihtiyaca göre en fazla iki, nüfusu bunun üzerinde olan illerde en fazla dört genel sekreter yardımcılığı kadrosu ihdas edilebilir. İlçelerde, özel idare işlerini yürütmek amacıyla kaymakama bağlı İlçe özel idare teşkilatı oluşturulabilir. (5302 s. Kanun/md. 35)

Vali tarafından hazırlanan il özel idaresi bütçesi tasarısı, eylül ayı başında il encümenine sunulur. Encümen, bütçeyi inceleyerek görüşüyle birlikte kasım ayının birinci gününden önce il genel meclisine sunar. İl genel meclisi bütçe tasarısını yıl başından önce aynen veya değiştirerek kabul eder. Bütçe tasarısının süresi içerisinde kesinleşmemesi halinde vali, görüşüyle birlikte durumu İçişleri Bakanlığına bildirir. İçişleri Bakanının otuz gün içinde vereceği karar kesindir. (5302 s. Kanun/md. 45)

2) Belediyeler ve Büyükşehir Belediyeleri

2018 yılı itibarıyla, Türkiye'de, 30 büyükşehir belediyesi, 51 il belediyesi, 519 büyükşehir ilçe belediyesi, 402 ilçe belediyesi ve 396 belediye belediyesi olmak üzere toplam belediye sayısı 1398'dir.⁸

⁸ www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkildariBolumleri.aspx (Erişim: 01.10.2018)

Belediyeler, iki ayrı Kanunla düzenlenmiştir. Bunlardan biri 3/7/2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu, bir diğeri ise 10/7/2004 tarihli ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'dur.

a) Belediyeler (5393 sayılı Belediye Kanunu)

5393 sayılı Kanun uyarınca, belediye, belde sakinlerinin mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisini ifade eder.

Nüfusu 5.000 ve üzerinde olan yerleşim birimlerinde belediye kurulabilir. İl ve ilçe merkezlerinde belediye kurulması zorunludur.

Bir veya birden fazla köyün köy ihtiyar meclisinin kararı veya seçmenlerinin en az yarısından bir fazlasının mahallin en büyük mülki idare amirine yazılı başvurusu ya da valinin kendiliğinden buna gerek görmesi durumunda, valinin bildirim üzerine, mahalli seçim kurulları, on beş gün içinde köyde veya köy kısımlarında kayıtlı seçmenlerin oylarını alır ve sonucu bir tutanakla valiliğe bildirir. İşlem dosyası valinin görüşüyle birlikte İçişleri Bakanlığına gönderilir. Cumhurbaşkanı kararı ile o yerde belediye kurulur. (5393 s. Kanun/md. 4)

Diğer taraftan, yeni iskan nedeniyle oluşturulan ve nüfusu 5.000 ve üzerinde olan herhangi bir yerleşim yerinde, Cumhurbaşkanı kararı ile belediye kurulabilir. (5393 s. Kanun/md. 4) Nüfusu 2.000 altına düşen belediyeler ise, Cumhurbaşkanı kararı ile köye dönüştürülür. (5393 s. Kanun/md. 11)

Belediye sınırları, belediye meclisinin kararı ve kaymakamın görüşü üzerine valinin onayı ile kesinleşir. (5393 s. Kanun/md. 6)

Belediye sınırları içinde, ihtiyaç ve öncelikleri benzer özellikler gösteren ve sakinleri arasında komşuluk ilişkisi bulunan idari birim olan mahalle muhtar ve ihtiyar heyeti tarafından yönetilir. (5393 s. Kanun/md. 9)

Bir beldenin adı, belediye meclisi üye tam sayısının en az dörtte üç çoğunluğunun kararı ve valinin görüşü üzerine İçişleri Bakanlığının onayı ile değiştirilir. Bu karar Resmi Gazete'de yayımlanır. Beldenin adının değişmesi ile belediyenin adı da değişmiş sayılır. (5393 s. Kanun/md.10)

Belediyenin organlarını, "belediye meclisi", "belediye encümeni" ve "belediye başkanı"dır.

Belediye meclisi, belediyenin karar organıdır ve ilgili kanunda gösterilen esas ve usullere göre seçilmiş üyelerden oluşur.

Belediye encümeni, haftada birden az olmamak üzere önceden belirlenen gün ve saatte toplanır. Belediye başkanı acil durumlarda encümeni toplantıya çağırabilir. Encümen üye tam sayısının salt çoğunluğuyla toplanır ve katılanların salt çoğunluğuyla karar verir. (5393 s. Kanun/md.35)

Belediye başkanı, belediye idaresinin başı ve belediye tüzel kişiliğinin temsilcisidir. Belediye başkanı, görevinin devamı süresince siyasi partilerin yönetim ve denetim organlarında görev alamaz; profesyonel spor kulüplerinin başkanlığını yapamaz ve yönetiminde bulunamaz. (5393 s. Kanun/md. 37)

Belediye başkanı, mahalli idareler genel seçimlerinden itibaren altı ay içinde; kalkınma planı ve programı ile varsa bölge planına uygun olarak stratejik plan ve ilgili olduğu yıl başından önce de yıllık performans programı hazırlayıp belediye meclisine sunar. (5393 s. Kanun/md. 41)

Belediye teşkilâtı, norm kadroya uygun olarak yazı işleri, mali hizmetler, fen işleri ve zabıta birimlerinden oluşur. Beldenin nüfusu, fiziki ve coğrafi yapısı, ekonomik, sosyal ve kültürel özellikleri ile gelişme potansiyeli dikkate alınarak, norm kadro ilke ve standartlarına uygun olarak gerektiğinde sağlık, itfaiye, imar, insan kaynakları, hukuk işleri ve ihtiyaca göre diğer

birimler oluşturulabilir. Bu birimlerin kurulması, kaldırılması veya birleştirilmesi belediye meclisinin kararıyla olur. (5393 s. Kanun/md.48)

Belediyenin stratejik plânına ve performans programına uygun olarak hazırlanan bütçe, belediyenin malî yıl ve izleyen iki yıl içindeki gelir ve gider tahminlerini gösterir, gelirlerin toplanmasına ve harcamaların yapılmasına izin verir. Belediye başkanı tarafından hazırlanan bütçe tasarısı eylül ayının birinci gününden önce encümene sunulur ve İçişleri Bakanlığına gönderilir. İçişleri Bakanlığı belediye bütçe tahminlerini konsolide eder ve 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu uyarınca merkezi yönetim bütçe tasarısına eklenmek üzere eylül ayı sonuna kadar Maliye Bakanlığına bildirir. Encümen, bütçeyi inceleyerek görüşüyle birlikte kasım ayının birinci gününden önce belediye meclisine sunar. Meclis bütçe tasarısını yılbaşından önce, aynen veya değiştirilerek kabul eder. Kabul edilen bütçe, malî yılbaşından itibaren yürürlüğe girer. (5393 s. Kanun/md. 62)

b) Büyükşehir Belediyeleri (5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu)

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu uyarınca, Büyükşehir Belediyesi, sınırları il mülki sınırı olan ve sınırları içerisindeki ilçe belediyeleri arasında koordinasyonu sağlayan; idari ve mali özerkliğe sahip olarak kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanılan; karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisidir. (md. 3) Toplam nüfusu 750.000'den fazla olan illerin il belediyeleri kanunla büyükşehir belediyesine dönüştürülebilir.

Büyükşehir belediyesinin organları: Büyükşehir belediye meclisi, büyükşehir belediye encümeni ve büyükşehir belediye başkanı'dır.

Büyükşehir belediye meclisi, büyükşehir belediyesinin karar organıdır ve ilgili kanunda gösterilen esas ve usullere göre seçilen üyelerden oluşur. Büyükşehir belediye başkanı büyükşehir belediye meclisinin başkanı olup, büyükşehir içindeki diğer belediyelerin başkanları, büyükşehir belediye meclisinin doğal üyesidir. (5216 s. Kanun/md. 12)

Büyükşehir belediye başkanı, büyükşehir belediye idaresinin başı ve tüzel kişiliğinin temsilcisidir. Büyükşehir belediye başkanı, ilgili kanunda gösterilen esas ve usullere göre büyükşehir belediyesi sınırları içindeki seçmenler tarafından doğrudan seçilir. Büyükşehir belediye başkan vekili, Belediye Kanunundaki usullere göre belirlenir. Ancak, büyükşehir kapsamındaki ilçe belediye başkanları büyükşehir belediye başkan vekili olamaz. (5216 s. Kanun/md. 17)

Büyükşehir belediyesi teşkilâtı; norm kadro esaslarına uygun olarak genel sekreterlik, daire başkanlıkları ve müdürlüklerden oluşur. Birimlerin kurulması, kaldırılması veya birleştirilmesi büyükşehir belediyesi meclisinin kararı ile olur. Büyükşehir belediyesinde başkan yardımcısı bulunmaz Hizmetlerin etkili ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi için, genel sekretere yardımcı olmak üzere, norm kadroya uygun olarak genel sekreter yardımcısı atanabilir. Büyükşehir belediyesinde hizmetlerin yürütülmesi belediye başkanı adına onun direktifi ve sorumluluğu altında mevzuat hükümlerine, belediyenin amaç ve politikalarına, stratejik plânına ve yıllık programlarına uygun olarak genel sekreter ve yardımcılığı tarafından sağlanır. (5216 s. Kanun/md. 21)

Büyükşehir belediye bütçesi ile ilçe belediyelerinden gelen bütçeler büyükşehir belediye meclisine sunulur ve büyükşehir belediye meclisince yatırım ve hizmetler arasında bütünlük sağlayacak biçimde aynen veya değiştirilerek kabul edilir. Büyükşehir ve ilçe belediye bütçeleri, büyükşehir belediye meclisinde aynı toplantı döneminde ve birlikte görüşülerek karara bağlanır ve tek bütçe hâlinde bastırılır. Bütçenin hazırlanması ve uygulanmasına ilişkin diğer hususlarda Belediye Kanunu hükümleri uygulanır. (5216 s. Kanun/md. 25)

3) Köyler

442 sayılı Köy Kanunu ile düzenlenen köyler, geleneksel bir yerel yönetim kuruluşu olup idari kararla kurulur. Köy kurma yetkisi İçişleri Bakanlığına aittir. Nüfusu iki binden aşağı yurtlara köy denir.

Köye ait olan işler ikiye ayrılır; mecburi olan işler ve köylünün isteğine bağlı olan işler. Köyün sağlık, temizlik, yol, su, okul işleri ile ilgili hizmetler köyün zorunlu görevleri; köye hamam, çamaşırılık, pazaryeri, çarşı yapmak gibi hizmetler ise köyün isteğe bağlı görevleri arasındadır. Köy işlerinin birçoğu bütün köylü birleşerek imce ile yapılır. (442 s. Kanun/md. 15)

Köy yönetimi, "köy derneği", "ihtiyar heyeti (meclisi)" ve "muhtar"dan oluşur. Köy derneği, köy muhtarını ve ihtiyar meclisi azalarını seçmeye hakkı olan kadın ve erkek köylülerden oluşur. Köy muhtarı ve ihtiyar meclisi azaları doğrudan doğruya köy derneği tarafından ve köylü kadın ve erkekler arasından seçilir. Köyün imamı ve öğretmen veya başöğretmen ihtiyar meclisinin doğal üyesidir. Köy muhtarı aynı zamanda ihtiyar meclisinin başıdır. (442 s. Kanun/md.20)

Köy yönetiminin başı olan muhtar, köy derneği tarafından beş yıl için seçilir. Kanuna göre köy işlerinde söz söylemek, emir vermek ve emrini yaptırmak muhtarın hakkıdır. Muhtar Devletin memurudur. Muhtar seçiminde siyasi partiler aday gösteremezler.

Muhtarın, hükümet tarafından bildirilecek kanunları, nizamları köy içinde ilan etmek ve halka anlatmak ve kanunlar, nizamlar, talimatlar, emirler ile kendisine verilecek işleri görmek gibi Devlet işleri; ihtiyar meclisi ile görüştüktan sonra köylüyü işe çağırmak, köy işlerine harcanacak parayı toplamak gibi köy işleri vardır. Köy muhtarının köylü faydasına olmayan kararlarını kaymakam bozabilir. (442 s. Kanun/md. 40)

Köy sınırı içinde herkesin ırzını, canını ve malını korumak için köy korucuları bulunur. Her köyde en aşağı bir korucu bulunur. Nüfusu binden yukarı köylerde her beş yüz kişiye bir korucu daha tutulur. Korucular ihtiyar meclisi tarafından tutulur ve köy muhtarının vereceği haber üzerine kaymakamın emri ile işe başlar. (442. Kanun/md. 70)

	KURULUŞ İŞLEMİ
BELDE BELEDİYESİ	Cumhurbaşkanı onayı ile
İLÇE BELEDİYESİ	İlçe kurulmasına dair kanun ile resen
İL BELEDİYESİ	İl kurulmasına dair kanun ile resen
BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	Kanun ile
İL ÖZEL İDARESİ	Kanun ile
KÖY	İçişleri Bakanı kararı ile

4) Mahalli İdare Birlikleri

5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu gereğince, mahalli idare birlikleri, birden fazla mahallî idarenin, yürütmekle görevli oldukları hizmetlerden bazılarını birlikte görmek üzere kendi aralarında kurdukları kamu tüzel kişisidir. (md.1)

Birlik, birlik tüzüğü'nün kesinleşmesinden sonra Cumhurbaşkanının izni ile kurulur ve tüzel kişilik kazanır. Mahallî idarelerin bütün görevlerini kapsayacak şekilde genel amaçlı veya amacı açıkça belirlenmemiş birlik kurulamaz.

Birliğin organlarını; birlik meclisi, birlik encümeni ve birlik başkanı oluşturur. Birlik meclisi, birliğin karar organıdır ve birlik üyesi mahalli idarelerin meclislerinin kendi üyeleri veya belediye meclis üyeliğine seçilmeyi haiz kişiler arasından, birlik tüzüğü'nde belirlenen sayıda ve gizli oyla seçecekleri üyelerden oluşur. Birlik encümeni, birlik başkanı ile sayısı yediyi geçmemek üzere birlik tüzüğü'nde gösterilecek sayıda meclis üyesinden oluşur. Birlik başkanı, birlik idaresinin başı ve tüzel kişiliğinin temsilcisidir.

B) Hizmet Yönünden Yerinden Yönetim Kuruluşları

Belli bir alana bağlı olmaksızın hizmetlerin özellikleri gereği ayrı bir tüzel kişilik şeklinde teşkilatlandırılması sonucu oluşmuşlardır.

Hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları idari, iktisadi, sosyal, bilimsel, teknik, kültürel alanlarda görev yaparlar. Bunlara kamu kurumu da denir.

1) Yükseköğretim Kurumları ve Üst Kuruluşları

a) Yükseköğretim Kurumları

Yükseköğretim kurumları, esas olarak üniversitelerdir. Anayasa'nın 130'uncu maddesinde üniversiteler, "kamu tüzel kişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip" kurumlar olarak düzenlenmiştir. Çağdaş eğitim-öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde milletin ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmek amacı ile ortaöğretime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma yayın ve danışmanlık yapmak, ülkeye ve insanlığa hizmet etmek üzere faaliyet gösterirler.

Yine Anayasa'nın 130'uncu maddesi uyarınca, üniversiteler Devlet tarafından kanunla kurulur; kanunda gösterilen usul ve esaslara göre, kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından, Devletin gözetim ve denetimine tabi yükseköğretim kurumları kurulabilir.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu, yükseköğretim kurumlarını, üniversiteler ile ileri teknoloji enstitüleri ve bunların bünyesinde yer alan fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, konservatuarlar, meslek yüksek okulları ile uygulama ve araştırma merkezleri biçiminde saymış ve her birisini tanımlamıştır. (2547 s. Kanun/md. Anayasa'da üniversiteden başkaca bir isim altında herhangi bir yükseköğretim kurumundan söz edilmemiştir.

2809 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında Kanunu gereğince, üniversite; fakülte, enstitü, yüksekokul, konservatuar, meslek yüksekokulu, araştırma ve uygulama merkezi ve benzeri birimlerden oluşur. Ancak bir üniversitede en az üç fakültenin bulunması zorunludur.

Üniversite organları; Rektör, Senato ve Üniversite Yönetim Kurulundan oluşur. (2547 s. Kanun/md. 13-14-15) Fakülte organları; Dekan, Fakülte Kurulu ve Fakülte Yönetim Kurulundan oluşur. (2547 s. Kanun/md. 16-17-18) Enstitü organları; Enstitü Müdürü, Enstitü Kurulu ve Enstitü Yönetim Kurulundan oluşur. (2547 s. Kanun/md. 19) Yüksekokul organları ise; Yüksekokul Müdürü, Yüksekokul Kurulu ve Yüksekokul Yönetim Kuruludur. (2547 s. Kanun/md. 20)

b) Yükseköğretim Üst Kuruluşları

Yükseköğretim üst kuruluşları; Yükseköğretim Kurulu (YÖK) ve Üniversitelerarası Kuruldan oluşur. Anayasa'nın 131'inci maddesi uyarınca YÖK, yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek, denetlemek, yükseköğretim kurumlarındaki eğitim-öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetlerini yönlendirmek, bu kurumların kanunda belirtilen amaç ve ilkeler doğrultusunda kurulmasını, geliştirilmesini ve üniversitelere tahsis edilen kaynakların etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak ve öğretim elemanlarının yetiştirilmesi için planlama yapmak maksadı ile kurulmuştur.

Yükseköğretim Kurulu, üniversiteler tarafından seçilen ve sayıları, nitelikleri, seçilme usulleri kanunla belirlenen adaylar arasından rektörlük ve öğretim üyeliğinde başarılı hizmet yapmış profesörlere öncelik vermek sureti ile Cumhurbaşkanınca atanan üyeler ve Cumhurbaşkanınca doğrudan doğruya seçilen üyelerden kurulur. (Anayasa md. 131)

Yükseköğretim Kurulu organları; Genel Kurul, Başkan ve Yürütme Kurulundan oluşur. (2547 s. Kanun/md. 6-c) Milli Eğitim Bakanı da gerekli gördüğü hallerde Kurula katılır ve başkanlık eder. (2547 s. Kanun/md. 6-c)

Yükseköğretim kurumlarının idari örgütlenişi, 124 sayılı, "Yükseköğretim Üst Kuruluşları ile Yükseköğretim Kurumlarının İdari Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" ile düzenlenmiştir.

Üniversitelerin idari teşkilatının başı Genel Sekreterdir ve bu teşkilatın çalışmasından Rektöre karşı sorumludur.

Genel sekreterlik, bir genel sekreter ile en çok iki genel sekreter yardımcısından ve daire başkanlığı şeklinde bağlı birimlerden oluşur.

2) Kamu İktisadi Teşebbüsleri

Kamu İktisadi Teşebbüsü (KIT), "İktisadi devlet teşekkülü" ile "kamu iktisadi kuruluşu"nun ortak adıdır.

İktisadi Devlet Teşekkülü

Sermayesinin tamamı devlete ait, iktisadi alanda ticari esaslara göre faaliyet göstermek üzere kurulan kamu iktisadi teşebbüsüdür.

Kamu İktisadi Kuruluşu

Sermayesinin tamamı devlete ait olup tekel niteliğindeki mal ve hizmetleri kamu yararı gözeterek üretmek ve pazarlamak üzere kurulan ve gördüğü bu kamu hizmeti dolayısıyla ürettiği mal ve hizmetler imtiyaz sayılan kamu iktisadi teşebbüsüdür.

İktisadi Devlet Teşekkülü; sermayesinin tamamı devlete ait, iktisadi alanda ticari esaslara göre faaliyet göstermek üzere kurulan kamu iktisadi teşebbüsüdür.

Kamu İktisadi Kuruluşu ise, sermayesinin tamamı devlete ait olup tekel niteliğindeki mal ve hizmetleri kamu yararı gözeterek üretmek ve pazarlamak üzere kurulan ve gördüğü bu kamu hizmeti dolayısıyla ürettiği mal ve hizmetler imtiyaz sayılan kamu iktisadi teşebbüsüdür.

Tüm kamu iktisadi teşebbüsleri ilgili kuruluş statüsüne sahip olup, hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları olarak örgütlendirilmişlerdir.

3) Özerk, Tarafsız ve Diğer Özel Statülü Kurum ve Kuruluşlar

Devlet kuruluşu içinde yer alan kimi kurumlar Anayasa'da özerk ya da tarafsız kuruluşlar olarak düzenlenmiştir. Bunlardan bilimsel özerkliği olanlar; yükseköğretim kurumları (üniversiteler, enstitüler, konservatuarlar vb.), tarafsız olanlar; radyo ve televizyon idareleri (TRT) ile kamuya ilişkili haber ajanslarıdır.

Anayasa'da gösterilen özerk ve tarafsız kuruluşlar arasında yer almamakla birlikte, çeşitli kanunlarla ya da öteki düzenleyici metinlerle özerklik ya da yarı özerklik kazanmış başka kuruluşlar da bulunmaktadır. Bunlar arasında; Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Başkanlığı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Başkanlığı, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Genel Müdürlüğü, Türk Standartları Enstitüsü Başkanlığı sayılabilir.

Bu kuruluşların kimi ilgili kuruluş kimi ise ilişkili kuruluş statüsüne sahiptir.

C) Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları

Anayasa'nın 135'inci maddesinde kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ayrıntılı olarak düzenlenmişlerdir. Bunlar, meslek mensuplarının oluşturduğu, kamu tüzel kişilikleri olan, bir kısım kamu görevlerini yerine getiren ve üyeleri üzerinde kamu hukukundan doğan kimi yetkileri olan örgütlenmelerdir. Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları yasayla kurulur ve belli bir mesleğin üyelerini kapsar. Bu nitelikteki kuruluşlar arasında; Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türkiye Barolar Birliği, Türk Tabipleri Birliği, Türk Dış Hekimleri Birliği, Türk Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği sayılabilir.

Ç) Bağımsız Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar ve Kurullar

Ülkemizde yakın geçmişten beri görülen ve "bağımsız idari otorite", "bağımsız düzenleyici kurumlar", "özerk kuruluşlar" gibi değişik isimlerle anılan bu kuruluşların fonksiyonları ve yapıları, kamu kurum ve kuruluşlarının bilinen yapılarından ve fonksiyonlarından farklıdır. Kuruluş yasalarında, bazıları "kurum", bazıları "kurul" biçiminde isimlendirilmiş olan bu kuruluşlardan bazılarının bir bakanlıkla "ilgili", bazılarının ise "ilişkili" olduğu görülür. Tüzel kişiliğe, idari ve mali özerliğe sahip bulunan bu bağımsız idari otoritelerin temel görevleri, kendi alanlarındaki faaliyetleri, aldığı kararlarla düzenlemek, uygulamaları izleyip denetlemek suretiyle kamunun ve kişilerin hak ve menfaatlerini korumaktır. Bu tip kuruluşlar, görevlerine ve yetkilerini kullanmalarına ilişkin kararları kendileri alıp uyguladıklarından ve bir bakanlığa "bağlı" olmadıklarından "bağımsız düzenleyici kurumlar" niteliğine sahiptirler. Bu kuruluşlar bütçe açısından bir bakanlıkla ilişkilendirilmişlerdir.

Bağımsız düzenleyici ve denetleyici kurumlar, faaliyet gösterdikleri alanda geniş düzenleme yetkileri yanında yaptırım uygulama yetkileri ile de donatılmışlardır.

5018 sayılı Kanun'un (III) sayılı ek cetvelinde yer alan bu kuruluşlar, "Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar" olarak nitelendirilmekte ve şu şekilde sıralanmaktadır:

- ✓ Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
- ✓ Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
- ✓ Sermaye Piyasası Kurumu
- ✓ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
- ✓ Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
- ✓ Kamu İhale Kurumu
- ✓ Rekabet Kurumu
- ✓ Nükleer Düzenleme Kurumu
- ✓ Kişisel Verileri Koruma Kurumu
- ✓ Kamu Gözetim, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
- ✓ Sigorta ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu

KURULUŞ İŞLEMİ

İL	Kanun ile
İLÇE	Kanun ile
ÜNİVERSİTE	Kanun ile
MESLEK KURULUŞLARI	Kanun ile
DÜZENLEYİCİ DENETLEYİCİ KURULUŞLAR	Kanun ile

VI) KAMUYA YARARLI DERNEKLER

Derneklerin kuruluşu, dernek kurma hakkı, derneklerin işleyişi, örgütlenmeleri, organları ile görev ve yetkileri, denetlenmeleri, tüzel kişiliğin sona ermesi, üyelik ve üyelerin hakları ve görevleri, yasak ve izne bağlı faaliyetler, cezalar ile derneklere ilişkin diğer konular, 04/11/2004 tarihli ve 5253 sayılı Dernekler Kanunu ve "Dernekler Biriminin Kuruluş Görev, Yetki

ve Çalışma Esasları ile Dernekler Kütüğünün Tesisi Hakkında Yönetmelik" ile yeniden düzenlenmiştir.

Dernekler, tüzüklerinde gösterilen amaç ve bu amacı gerçekleştirmek üzere sürdürüleceği belirtilen çalışma konuları dışında faaliyette bulunamazlar; Anayasa ve kanunlarla açıkça yasaklanan, amaçları veya konusu suç teşkil eden fiilleri gerçekleştirmek amacıyla kurulamaz. Askerliğe, milli savunma ve genel kolluk hizmetlerine hazırlayıcı öğretim ve eğitim faaliyetlerinde bulunamaz; bu amaçları gerçekleştirmek üzere kamp ve eğitim yerleri açamazlar. Üyeleri için özel kıyafet veya üniforma kullanamazlar.

Kamu yararına çalışan dernekler, Cumhurbaşkanı kararıyla tespit edilir. Bir derneğin kamu yararına çalışan derneklerden sayılabilmesi için, en az bir yıldan beri faaliyette bulunması ve derneğin amacı ve bu amacı gerçekleştirmek üzere giriştiği faaliyetlerin topluma yararlı sonuçlar verecek nitelikte ve ölçüde olması şarttır.

VII) VAKIFLAR

Anayasa'nın 33'üncü maddesi ve Türk Medeni Kanunu'nun 57 ve onu izleyen maddeleri uyarınca vakıf kurma hakkı herkese verilmiştir. Tüzel kişiler de vakıf kurabilirler. 27 Şubat 2008 tarihinde yürürlüğe giren 5737 sayılı "Vakıflar Kanunu" vakıfları dört ana grupta tanımlamıştır: "Mazbut Vakıflar", "Mülhak Vakıflar", "Cemaat Vakıfları" ve "Esnaf Vakıfları".

Mazbut vakıflar, Genel Müdürlük tarafından yönetilir ve temsil edilir.

Mülhak vakıflar, Anayasaya aykırılık teşkil etmeyen vakfiye şartlarına göre Meclis tarafından atanacak yöneticiler eliyle yönetilir ve temsil edilir. Vakıf yöneticileri kendilerine yardımcı tayin edebilirler. Mülhak vakıf yöneticilerinde aranacak şartlar ile yardımcıların nitelikleri yönetmelikle düzenlenir. Vakfiyedeki şartları taşımamaları nedeniyle kendilerine yöneticilik verilemeyenler bu şartları elde edinceye, küçükler ile kısıtlılar fiil ehliyetlerini kazanıncaya ve boş kalan yöneticilik yenisine verilmeye kadar, vakıf işleri Genel Müdürlükçe temsilen yürütülür. Aile Vakıfları, kamu yararına vakıflar, mülhak vakıf örnekleri arasında yer alırlar.

Cemaat vakıfları, gayrimüslim yurttaşlara ait vakıflardır. Cemaat vakıflarının yöneticileri mensuplarınca kendi aralarından seçilir. Vakıf yöneticilerinin seçim usul ve esasları yönetmelikle düzenlenir.

Esnaf vakıfları ise, belirli meslek gruplarına hitap eden vakıflardır. Esnaf vakıfları, mülhak vakıfların tabii olduğu hükümlere tabidir. Bu vakıflar, esnafın seçtiği yönetim kurulu tarafından yönetilir.

Yeni vakıfların yönetim organı vakıf senedine göre oluşturulur ve bu vakıfların yönetim organlarında görev alanların çoğunluğunun, Türkiye'de yerleşik bulunması gerekir.

VIII) BÜTÇELERİ BAKIMINDAN KAMU KURUMLARI

Genel yönetim kapsamındaki idarelerin bütçeleri; merkezî yönetim bütçesi, sosyal güvenlik kurumları bütçeleri ve mahallî idareler bütçeleri olarak hazırlanır ve uygulanır. Kamu idarelerince bunlar dışında herhangi bir ad altında bütçe oluşturulamaz.

Genel bütçe, Devlet tüzel kişiliğine dahil olan kamu idarelerinin (TBMM, Bakanlıklar, Yargıtay, Danıştay vs.) bütçesidir.

Özel bütçe, bir bakanlığa bağlı veya ilgili olarak belirli bir kamu hizmetini yürütmek üzere kurulan, gelir tahsis edilen, bu gelirlerden harcama yapma yetkisi verilen, kuruluş ve çalışma esasları kanunla veya Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenlenen her bir kamu idaresinin bütçesidir. (YÖK, üniversiteler vs.)

Düzenleyici ve denetleyici kurum bütçesi, kanunla veya Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurul, kurum veya üst kurul şeklinde teşkilatlanan her bir düzenleyici ve denetleyici kurumun bütçesidir. (RTÜK, BDDK, SPK vs.)

Sosyal güvenlik kurumu bütçesi, sosyal güvenlik hizmeti sunmak üzere, kanunla kurulan her bir kamu idaresinin bütçesidir. (Sosyal Güvenlik Kurumu, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü)

Mahallî idare bütçesi, mahallî idare kapsamındaki kamu idarelerinin bütçesidir.

657 SAYILI
DEVLET MEMURLARI KANUNU
VE
İLGİLİ MEVZUAT

I. GİRİŞ

1982 Anayasasının 128'inci maddesine göre, kamu kurum ve kuruluşlarının genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevleri yürüten kişilere memurlar ve diğer kamu görevlileri denir.

Memurların ve diğer kamu görevlilerinin nitelikleri, atanmaları, görev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri, aylık ve ödenekleri ve diğer özlük işleri kanunla düzenlenir. Ayrıca sosyal ve mali haklara ilişkin toplu sözleşme hükümleri saklıdır. Üst kademe yöneticilerinin yetiştirilme usul ve esasları, kanunla özel olarak düzenlenir.

II. TEMEL İLKELER

23/07/1965 tarihli ve 12056 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 14/07/1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun temel ilkeleri, "sınıflandırma", "kariyer" ve "liyakat"tir.

SINIFLANDIRMA

Devlet kamu hizmetleri görevlerini ve bu görevlerde çalışan Devlet memurlarını görevlerin gerektirdiği niteliklere ve mesleklere göre sınıflara ayırmaktır.

KARİYER

Devlet memurlarına, yaptıkları hizmetler için lüzumlu bilgilere ve yetiştirme şartlarına uygun şekilde, sınıfları içinde en yüksek derecelere kadar ilerleme imkânını sağlamaktır

LİYAKAT

Devlet kamu hizmetleri görevlerine girmeyi, sınıflar içinde ilerleme ve yükselmeyi, görevin sona erdirilmesini liyakat sistemine dayandırmak ve bu sistemin eşit imkânlarla uygulanmasında Devlet memurlarını güvenliğe sahip kılmaktır

Bu bağlamda, 18/04/1999 tarihli ve 23670 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "**Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Görevde Yükselme ve Unvan Değişikliği Esaslarına Dair Genel Yönetmelik**"le,şube müdürü, müdür ve daha alt düzeyde görevlere, liyakat ve kariyer ilkeleri çerçevesinde, hizmet gerekleri ve personel planlaması esas alınarak,atanacak Devlet memurları ile 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamındaki kamu iktisadi teşebbüslerinde görev yapan sözleşmeli personelin görevde yükselme ve unvan değişikliklerine ilişkinusul ve esasları düzenlenmiştir. Kurumlarca yapılan veya yaptırılan yazılı ve sözlü görevde yükselme sınavı sonucunda başarılı bulunanlar arasından, başarı sıralamasına göre boş kadro veya pozisyon sayısı kadar atama yapılır. Başarı puanı, yazılı ve sözlü sınav puanlarının aritmetik ortalaması alınarak hesaplanır. Yazılı sınavda başarılı olmak için ez az 60, sözlü sınavda başarılı olmak içinse en az 70 puan almak gerekir. Bu Yönetmelik kapsamındaki personelin, en az ortaöğretim düzeyinde mesleki veya teknik eğitim sonucu ihraz ettikleri unvanlara ilişkin görevlere atanmaları, yazılı ve sözlü olarak yaptırılacak unvan değişikliği sınavında alacakları başarı puanlarına göre gerçekleştirilir.

III. İSTİHDAM ŞEKİLLERİ

Devlet Memurları Kanunu, “memur”, “sözleşmeli personel” ve “işçi” olmak üzere üç istihdam şekli öngörmüştür. Bu Kanuna tabi kurumlar, üç istihdam şekli dışında personel çalıştıramaz.

MEMUR (4/A)

Mevcut kuruluş biçimine bakılmaksızın, Devlet ve diğer kamu tüzel kişiliklerince genel idare esaslarına göre yürütülen asli ve sürekli kamu hizmetlerini ifa ile görevlendirilenlere denir.

SÖZLEŞMELİ PERSONEL (4/B)

Kalkınma planı, yıllık program ve iş programlarında yer alan önemli projelerin hazırlanması, gerçekleştirilmesi, işletilmesi ve işleri için şart olan, zaruri ve istisnai hallerde münhasır olmak üzere özel bir meslek bilgisine ve ihtisasına ihtiyaç gösteren geçici işlerde, Cumhurbaşkanınca belirlenen esas ve usuller çerçevesinde ihdas edilen pozisyonlarda, mali yıla sınırlı olarak sözleşme ile çalıştırılmasına karar verilen ve işçi sayılmayan kamu hizmeti görevlileridir.

İŞÇİ (4/D)

Sürekli İşçi

İş Kanunu çerçevesinde, sürekli işçi kadrolarında belirsiz süreli iş sözleşmeleriyle istihdam edilen kamu görevlileridir. Bunlar hakkında 657 sayılı Kanun hükümleri uygulanmamaktadır.

Geçici İşçi

İş Kanunu çerçevesinde altı aydan az olmak üzere belirli süreli iş sözleşmeleriyle çalıştırılan kamu görevlileridir. bunlar hakkında 657 sayılı Kanun hükümleri uygulanmamaktadır.

Sözleşmeli Personel Ek Bilgiler

Ancak, yabancı uyrukluların; tarihi belge ve eski harflerle yazılmış arşiv kayıtlarını değerlendirenlerin mütercimlerin; tercümanların; Millî Eğitim Bakanlığında norm kadro sonucu ortaya çıkan öğretmenin ihtiyacının kadrolu öğretmen istihdamıyla kapatılamaması hallerinde öğretmenlerin; dava adedinin azlığı nedeni ile kadrolu avukat istihdamının gerekli olmadığı yerlerde avukatların, kadrolu istihdamın mümkün olmadığı hallerde tabip veya uzman tabiplerin; Adli Tıp Müessesesi uzmanlarının; Devlet Konservatuvarları sanatçı öğretim üyelerinin; İstanbul Belediyesi Konservatuvarı sanatçıların; bu Kanuna tâbi kamu idarelerinde ve dış kuruluşlarda belirli bazı hizmetlerde çalıştırılacak personelin de zorunlu hallerde sözleşme ile istihdamları mümkündür.

Bir yıldan az süreli veya mevsimlik hizmet olduğuna **Cumhurbaşkanınca karar verilen** görevlerde sözleşme ile çalıştırılanlar da sözleşmeli personel olarak istihdam edilebilir.

Özelleştirme uygulamaları sebebiyle iş akitleri kamu veya özel sektör işverenince feshedilen ve 24/11/1994 tarihli ve 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun kapsamında diğer kamu kurum ve kuruluşlarına nakil hakkı bulunmayan personel de yaşlılık veya malullük aylığı almaya hak kazanıncaya kadar bu statüde istihdam edilebilir. Bu kapsamda istihdam edileceklerin sayısı, öğrenim durumlarına göre çalışma şartları ve bunlara ödenecek ücretler ile diğer hususlar **Cumhurbaşkanınca** belirlenir.

IV. ÖDEVLER VE SORUMLULUKLAR İLE GENEL HAKLAR VE YASAKLAR

ÖDEV VE SORUMLULUKLAR	GENEL HAKLAR	YASAKLAR
<ul style="list-style-type: none"> - Sadakat - Tarafsızlık ve devlete bağlılık - Davranış ve işbirliği - Yurtdışında davranış - Amirin sorumlulukları - Memurun sorumlulukları - Kişisel sorumluluk ve zarar - Kişilerin uğradıkları zararlar - Basına bilgi demeç verme - Resmi belge, araç ve gereçlerin yetki verilen mahaller dışına çıkarılmaması ve iadesi 	<ul style="list-style-type: none"> - Uygulamayı isteme hakkı - Güvenlik - Emeklilik - Çekilme - Sendika Kurma - Müracaat şikayet ve dava açma - Kovuşturma ve yargılama - İsnad ve iftiralara karşı koruma - İzin 	<ul style="list-style-type: none"> - Toplu eylem ve hareketlerde bulunma yasağı - Grev yasağı - Ticaret ve diğer kazanç getirici faaliyetlerde bulunma yasağı - Hediye alma, menfaat sağlama yasağı - Denetimindeki teşebbüsten menfaat sağlama yasağı - Gizli bilgileri açıklama yasağı

A. Devlet Memurlarının Ödevleri ve Sorumlulukları

Devlet memurları görevlerini yerine getirirken Anayasaya bağlı kalmak ve yasalara saygılı olmak zorundadır. Devlet memurları bu hususu asli Devlet memurluğuna atandıktan sonra en geç bir ay içinde kurumlarınca düzenlenecek merasimle yetkili amirlerin huzurunda yapacakları yeminle belirtirler ve özlük dosyalarına konulacak "Yemin Belgesi"ni imzalayarak göreve başlarlar.

Memurlar görevlerini dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı yapmadan yerine getirmekle yükümlüdür. Herhangi bir siyasal parti veya kişinin yararını ve zararını amaçlayan davranışlarda bulunamazlar. Bu gibi davranışların cezası kademe

ilerlemesinin durdurulmasıdır. Devlet memurları her durumda Devletin menfaatlerini korumak zorundadırlar.

Devlet memurları, resmi sıfatlarının gerektirdiği itibar ve güvene layık olduklarını hizmet içindeki ve dışındaki davranışlarıyla göstermek zorundadırlar. Buna uymayan memurlara kınama (hizmet dışındaki davranışları için) ve aylıktan kesme (hizmet içindeki davranışları için) cezası verilir. Devlet memurlarının işbirliği içinde çalışmaları esastır. İşbirliği içinde çalışmamanın yaptırımı ise uyarma cezasıdır.

Devlet memurlarından sürekli veya geçici görevle veya yetiştirme, inceleme ve araştırma için yabancı memleketlerde bulunanlar Devlet itibarını veya görev haysiyetini zedeleyici fiil ve davranışlarda bulunamazlar. Böyle davranışlarda bulunanlar Devlet memurluğundan çıkarılır.

Amir, maiyetindeki memurlarını yetiştirmekten, hal ve hareketlerini takip ve kontrol etmekten görevli ve sorumludurlar.

Amir, maiyetindeki memurlara hakkaniyet ve eşitlik içinde davranır; yetkisini kanun ve diğer mevzuatta belirtilen esaslar içinde kullanır.

Devlet memurları kanun ve diğer mevzuatta belirtilen esaslara uymakla ve amirler tarafından verilen görevleri yerine getirmekle yükümlü ve görevlerinin iyi ve doğru yürütülmesinden amirlerine karşı sorumludurlar.

Devlet memuru amirinden aldığı emri, Anayasa, kanun, Cumhurbaşkanlığı karanamesi ve yönetmelik hükümlerine aykırı görürse, yerine getirmez ve bu aykırılığı o emri verene bildirir. Amir emrinde ısrar eder ve bu emrini yazı ile yenilerse, memur bu emri yapmağa mecburdur. Ancak, emrin yerine getirilmesinden doğacak sorumluluk, emri verene aittir.

Konusu suç teşkil eden emir, hiçbir suretle yerine getirilmez; yerine getiren kimse sorumluluktan kurtulamaz.

Devlet memurları, görevlerini dikkat ve itina ile yerine getirmek ve kendilerine teslim edilen Devlet malını korumak ve her an hizmete hazır halde bulundurmak için gerekli tedbirleri almak zorundadırlar. Devlete ait resmi belge, araç, gereç ve benzeri eşyayı korumada kayıtsızlık göstermenin yaptırımı uyarma cezası; bunları kaybetmenin yaptırımı kınama cezası; bunları kasıtlı olarak korumamanın cezası ise aylıktan kesmedir. Ayrıca, Devlet memurunun kasit, kusur, ihmal veya tedbirsizliği sonucu idare zarara uğratılmışsa bu zararın ilgili memur tarafından rayiç bedeli üzerinden ödenmesi esastır.

Kişiler kamu hukukuna tabi görevlerle ilgili olarak uğradıkları zararlardan dolayı bu görevleri yerine getiren personel aleyhine değil, ilgili kurum aleyhine dava açarlar. Kurumun, genel hükümlere göre sorumlu personele rücu hakkı saklıdır. İşkence ya da zalimane, gayri insani veya haysiyet kırıcı muamele suçları nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince verilen kararlar sonucunda Devletçe ödenen tazminatlar için de sorumlu personele rücu edilir.

Devlet memurları, kendileriyle, eşlerine ve velayetleri altındaki çocuklarına ait taşınır ve taşınmaz malları, alacak ve borçları hakkında özel kanunda yazılı hükümler uyarınca mal bildiriminde bulunurlar. “**Mal Bildiriminde Bulunulması Hakkında Yönetmelik**”in ilgili hükümlerine göre, Devlet memurları, arsa ve yapı kooperatif hisseleri de dâhil olmak üzere taşınmaz mallar ile net aylık tutarının beş katından fazla değer ve tutardaki para ve para hükmündeki kıymetli kâğıtlar, hisse senedi ve tahviller, altın ve mücevherat, her türlü taşıt ve ziraat araçları, iş makineleri, hayvanlar, koleksiyonlar, ev eşyaları ve diğer taşınır mallar ile haklar, alacaklar, borçlar ve gelirler mal bildiriminin konusunu oluşturur.

Mallar, mal bildiri tarihindeki değerleri esas alınmak suretiyle beyan olunur. Mal bildiriminin göreve giriş için gerekli olan belgelerle birlikte verilmesi gerekir.

- Kanun’a göre, Devlet memurları kendilerine, eşlerine ve velayeti altındaki çocuklarına ait taşınır ve taşınmaz malları, alacak ve borçları hakkında mal bildiri verirler.
- Devlet memurları görevlere atandıklarında, memuriyete giriş için gerekli olan belgelerle birlikte mal bildiriminde de bulunurlar.
- Devlet memurunun eşi ve velayeti altındaki çocuklarının mal varlığında mevzuatta belirtilen miktarda değişiklik olduğunda, değişikliği izleyen **BİR AY İÇİNDE** yeni edinilen mal, hak, gelir, alacak ve borçlara münhasır olmak üzere ek mal bildiri verilmesi gerekir.
- Mal bildiriminin yenilenmesi mal varlığında değişiklik olmasa bile **SONU (0) VE (5) İLE BİTEN YILLARIN EN GEÇ ŞUBAT AYININ SONUNA KADAR** yapılır.
- Bu hususlara uymayan Devlet memurları hakkında disiplin hükümleri uygulanır. Bu durumda **KADEME İLERLEMESİNİN DURDURULMASI CEZASI** verilir.

Devlet memurları, kamu görevleri hakkında basına, haber ajanslarına veya radyo ve televizyon kurumlarına bilgi veya demeç veremezler. Buna aykırı hareket etmenin yaptırımını kınama cezasıdır. Açıklanması yasaklanan bilgilerin açıklanmasına ise **kademe ilerlemesinin durdurulması** cezası verilir.

Devlet memurları görevleri ile ilgili resmi belge araç ve gereçleri, yetki verilen mahaller dışına çıkaramazlar, özel işlerinde kullanamazlar. Buna uymayanlara kınama cezası verilir. Devlete ait resmi belge, araç, gereç ve benzerlerini özel menfaat sağlamak için kullananlara verilecek ceza ise **aylıktan kesmedir**. Devlet memurları görevleri gereği kendilerine teslim edilen resmi belge, araç ve gereçleri görevleri sona erdiği zaman iade etmek zorundadırlar. Bu zorunluluk memurun mirasçılarını da kapsar.

Devlet memurları, mevzuatında belirtildiği şekilde kılık ve kıyafet kurallarına uymak zorundadırlar. “**Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmelik**”te yer verilen hükümlerine göre, bayan memurlar kolsuz ve çok açık yakalı gömlek, bluz veya elbise, dar pantolon, diz üstü ve yırtmaçlı etek, terlik tipi ayakkabı giyemezler.

Erkek memurların elbiseleri temiz, düzgün, ütülü ve sade olmalı, ayakkabıları ise kapalı temiz ve boyalı tutulmalıdır. Erkek memurlar için başlar daima açık bulundurulmalı ve kulak ortasından aşağı favori bırakılmamalıdır. Erkek memur kravat takmak zorundadır, kravatını örtecek şekilde balıkçı yaka ve süveter giyemez.

Resmi elbise (ünifforma) giymek zorunda olanlar ilgili kurum ve kuruluşun özel yönetmeliklerinde belirtilen usul ve esaslara tabidirler. Yaz döneminde personelin kılık-kiyafeti **15 Mayıs – 15 Eylül tarihleri arasında** uygulanır. Belirlenen kılık ve kiyafet hükümlerine aykırı davrananlara uyarma cezası verilir.

B. Devlet Memurlarının Genel Hakları

Devlet memurları, bu kanun ve diğer mevzuata göre tayin ve tespit olunup yürürlükte bulunan hükümlerin kendileri hakkında aynen uygulanmasını istemek hakkına sahiptirler.

Kanunlarda yazılı haller dışında Devlet memurunun memurluğuna son verilmez, aylık ve başka hakları elinden alınamaz.

Devlet memurlarının, özel kanununda yazılı belirli şartlar içinde, emeklilik hakları; bu kanunda belirtilen esaslara göre de memurluktan çekilme hakları vardır.

Devlet memurları kurumlarıyla ilgili resmi ve şahsi işlerinden dolayı müracaat; amirleri veya kurumları tarafından kendilerine uygulanan idari eylem ve işlemlerden dolayı şikâyet ve dava açma hakkına sahiptirler.

Müracaat ve şikâyetler söz veya yazı ile en yakın amirden başlayarak silsile yolu ile şikâyet edilen amirler atlanarak yapılır. "**Devlet Memurlarının Şikâyet ve Müracaatları Hakkında Yönetmelik**"in ilgili maddelerine göre, yazılı şikâyetler maksadı en iyi ifade edecek şekilde ve mevzuat hükümlerine uygun olarak yazılan bir dilekçe ile yapılacaktır.

Dilekçede tespit edilen eksiklikler ile suç teşkil etmeyen usulsüzlüklerin giderilmesi şikâyeti kabul eden amirlerce sağlanır. Şikâyeti kabul eden ancak karar verme yetkisi bulunmayan amirler, bunları **silsile yolu ile** ve kendi görüşlerini de ilave etmek suretiyle şikâyet olunanın ilk disiplin amirine **3 gün içinde** intikal ettirirler.

Şikâyetlerin incelenmesi ve bir karara bağlanarak şikâyet sahiplerine tebliğ edilmesi ile ilgili bütün işlemlerin en geç şikâyet dilekçesinin karar mercii ne intikal ettiği tarihi izleyen **30 gün içinde** tamamlanması zorunludur.

Şikâyet haklarını kullanan Devlet Memurlarına şikâyetlerinden dolayı bir **ceza verilemez**. Ancak, şikâyet haklarını mevzuata aykırı surette kullananların veya bu haklarını kullanırken bir suç işleyenlerin sorumlulukları saklıdır.

Müracaatlarda da, söz konusu müracaatı kabul eden ancak sorunu çözme yetkisi bulunmayan amirler, bunları **silsile yolu ile ilgili mercie 3 gün içinde intikal ettirmekle yükümlüdürler**.

Devlet memurları, Anayasa'da ve özel kanununda belirtilen hükümler uyarınca sendikalar ve üst kuruluşlar kurabilir ve bunlara üye olabilirler. 4688 sayılı "**Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu**"nun ilgili maddeleri çerçevesinde, kamu görevlileri çalıştıkları işyerinin girdiği hizmet kolunda kurulu sendikalara üye olabilirler.

Sendika Üyesi Olamayan Kamu Görevlileri

- Bakanlar
- Bakan yardımcıları
- Kurum ve kuruluşların başkanları ve yardımcıları
- Genel müdür ve yardımcıları
- Daire Başkanı ve yardımcıları
- Yönetim kurulu üyeleri
- Merkez teşkilâtlarının denetim birimleri yöneticileri ve kurul başkanları
- Hukuk müşavirleri
- Bölge, il ve ilçe teşkilâtlarının en üst amirleri ile bunlara eşit veya daha üst düzeyde olan kamu görevlileri
- Merkezi denetim elemanları
- Emniyet Hizmetleri Sınıfında görev yapan personel
- MİT bünyesinde çalışanlar
- Ceza infaz kurumlarında görev yapanlar
- Mülki idare amirleri
- Silahlı kuvvetler mensupları
- Yükseköğretim Kurulu Başkan ve üyeleri ile Yükseköğretim Denetleme Kurulu Başkan ve üyeleri, üniversite ve yüksek teknoloji enstitüsü rektörleri, fakülte dekanları, enstitü ve yüksek okulların müdürleri ile bunların yardımcıları
- Cumhurbaşkanlığı bağlı kurullarına çalışanlar
- Cumhurbaşkanlığı merkez teşkilatında çalışanlar
- MGK Genel Sekreteriğinde çalışan kamu görevlileri
- Yüksek yargı organlarının başkan ve üyeleri, hâkimler, savcılar ve bu meslekten sayılanlar
- Belediye başkanları ve yardımcıları

Kamu görevlileri, iş saatleri dışında veya işverenin izni ile iş saatleri içinde sendika veya konfederasyonların bu Kanunda belirtilen faaliyetlerine katılmalarından dolayı farklı bir işleme tâbi tutulamaz ve görevlerine son verilemez. Kamu işvereni, işyeri sendika temsilcisi ile sendika ve sendika şube yöneticilerinin işyerini haklı bir sebep olmadıkça ve sebebini açık ve kesin şekilde belirtmedikçe değiştiremez. Kamu işvereni kamu görevlileri arasında sendika üyesi olmaları veya olmamaları nedeniyle bir ayırım yapamaz.

Devlet memurları, bu Kanunda gösterilen süre ve şartlarla izin hakkına sahiptirler.

Devlet memurlarının görevleri ile ilgili veya görevleri sırasında işledikleri suçlardan dolayı soruşturma ve kovuşturma yapılması ve haklarında dava açılması özel hükümlere tabidir. Devlet memurları hakkındaki ihbar ve şikâyetler, garaz veya mücerret hakaret için, uydurma bir suç isnadı suretiyle yapıldığı ve soruşturma veya yargılamanın tabi olduğu kanuni işlem sonucunda bu isnat sabit olmadığı takdirde, merkezde bu memurun en büyük amiri, illerde valiler, isnatta bulunanlar hakkında kamu davası açılmasını Cumhuriyet Savcılığından isterler.

Bu bağlamda, 4483 sayılı **"Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun"**un ilgili maddelerine göre, ilçede görevli memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında kaymakam; ilde ve merkez ilçede görevli memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında vali; bölge düzeyinde teşkilatlanan kurum ve kuruluşlarda görev yapan memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında görev yaptıkları ilin valisi; Cumhurbaşkanına veya Cumhurbaşkanlığına bağlı, ilgili veya ilişkili kuruluşlar ve bakanlıkların merkez ve bağlı veya ilgili kuruluşlarında görev yapan diğer memur ve kamu görevlileri hakkında o kuruluşun en üst idari amiri; Cumhurbaşkanı kararıyla atanan memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında Cumhurbaşkanı veya ilgili bakan, yokluklarında ise bunların vekilleri tarafından, soruşturma izni yetkisi kullanılır.

SORUŞTURMA İZNI	
<i>İlgili Personel</i>	Soruşturma İzni Vermeye Yetkili Mercî
<i>İlçede çalışanlar</i>	Kaymakam
<i>İlde çalışanlar</i>	Vali
<i>Merkez ilçede çalışanlar</i>	Vali
<i>Bölge teşkilatlarında çalışanlar</i>	Bulunduğu ilin valisi
<i>Cumhurbaşkanına veya Cumhurbaşkanlığına bağlı, ilgili veya ilişkili kuruluşlarda çalışanlar</i>	En üst amir
<i>Bakanlıkların merkez ve bağlı veya ilgili kuruluşlarında çalışanlar</i>	Cumhurbaşkanı veya ilgili bakan
<i>Cumhurbaşkanı kararıyla atanan</i>	Cumhurbaşkanı veya ilgili bakan

Memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında yapılacak ihbar ve şikâyetlerin soyut ve genel nitelikte olmaması, ihbar veya şikâyetlerde kişi veya olay belirtilmesi, iddiaların ciddî bulgu ve belgelere dayanması, ihbar veya şikâyet dilekçesinde dilekçe sahibinin doğru ad, soyad ve imzası ile iş veya ikametgâh adresinin bulunması zorunludur. İddiaların, gerçekliği kuşkuyla yer vermeyecek belgelerle ortaya konulmuş olması halinde ad, soyad ve imza ile iş veya ikametgâh adresinin doğruluğu şartı aranmaz. Başsavcılar ve yetkili merciler ihbarcı veya şikâyetçinin kimlik bilgilerini gizli tutmak zorundadır. Yetkili mercî, soruşturma izni konusundaki kararını suçun öğrenilmesinden itibaren ön inceleme dâhil en geç otuz gün içinde verir. Bu süre, zorunlu hallerde on beş günü geçmemek üzere bir defa uzatılabilir.

Yetkili mercî, soruşturma izni verilmesine veya verilmemesine ilişkin kararını Cumhuriyet başsavcılığına, hakkında inceleme yapılan memur veya diğer kamu görevlisine ve varsa şikâyetçiye bildirir. Soruşturma izni verilmesine ilişkin karara karşı hakkında inceleme yapılan memur veya diğer kamu görevlisi; soruşturma izni verilmemesine ilişkin karara karşı ise Cumhuriyet başsavcılığı veya şikâyetçi, izin vermeye yetkili merciler tarafından verilen

işleme koymama kararına karşı da şikâyetçi itiraz yoluna gidebilir. İtiraz süresi,yetkili mercii kararının tebliğinden itibaren **10 gündür**.

İtirazlar kural olarak Danıştay 2. İdari Dava Dairesi tarafından incelenir. Ancak vali veya kaymakam tarafından verilen kararlara karşı bölge idare mahkemesine nezdinde itiraz edilir. Ayrıca Cumhurbaşkanı tarafından verilen soruşturma izni kabulü veya reddine ilişkin kararlara karşı itiraz mekanizması öngörülmemiştir. İtirazlar, öncelikle incelenir ve **en geç 3 ay içinde karara bağlanır. Verilen kararlar kesindir.**

SORUŞTURMA İZİNİ İTİRAZ	
İTİRAZ EHLİYETİ	<u>İzin Verilirse</u> : ilgili kamu görevlisi <u>İzin Verilmezse</u> : cumhuriyet savcısı
BAŞVURU SÜRESİ	10 gün
BAŞVURU MERCİİ	Kural: Danıştay 2. İdari Dava Dairesi <u>Vali/Kaymakam izin verdiyse</u> : Bölge İdare MAhkemesi
KARARA BAĞLAMA	En fazla 3 ay içinde (Kesin karar)

3628 sayılı “**Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu**”na göre, bu Kanunda ve 4389 sayılı “**Bankalar Kanunu**”nda yazılı suçlarla, irtikâp, rüşvet, basit ve nitelikli zimmet, görev sırasında veya görevinden dolayı kaçakçılık, resmî ihale ve alım vesatımlara fesat karıştırmâ, Devlet sırlarının açıklanması veya açıklanmasına sebebiyet verme suçlarından veya bu suçlara iştirak etmekten sanık olanlar hakkında 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümleri uygulanmaz. Söz konusu suçlara ilişkin ihbarlar doğrudan **Cumhuriyet Başsavcılıklarına** yapılır. İhbar üzerine derhal bir ihbar tutanağı düzenlenir ve bir örneği muhbire verilir. Acele ve gecikmesinde sakınca umulan hallerde tutanak düzenlenmesi sonraya bırakılabilir. Muhbirlerin kimlikleri, rızaları olmadıkça açıklanmaz. İhbar asılsız çıktığında aleyhine takibat yapılanın istemi üzerine muhbirin kimliği açıklanır. Özel kanunlarında aksine bir hüküm bulunsa bile ilgili gerçek veya tüzel kişiler veya kamu kurum ve kuruluşları; bu Kanuna göre takip, soruşturma ve kovuşturmaya yetkili kişi, Hazine ve Maliye Bakanlığı Baş Hukuk Müşavirliği ve Muhakemat Genel Müdürlüğü veya temsilcisi ve bu Kanundaki diğer mercilerce istenen bilgileri gecikmeksizin makul sürede eksiksiz vermek zorundadır.

SORUŞTURMA İZİNİ GEREKTİRMEYEN SUÇLAR
- Bankalar Kanunu'nda yer alan suçlar
- İrtikâp
- Rüşvet
- Basit ve nitelikli imza
- Görev sırasında veya görevinden dolayı kaçakçılık
- Resmî ihale ve alım vesatımlara fesat karıştırmâ
- Devlet sırlarının açıklanması veya açıklanmasına sebebiyet verme

C. Devlet Memurlarına İlişkin Yasaklar

Devlet memurlarının kamu hizmetlerini aksatacak şekilde memurluktan kasıtlı olarak birlikte çekilmeleri veya görevlerine gelmemeleri veya görevlerine gelip de devlet hizmetlerinin ve işlerinin yavaşlatılması veya aksatılması sonucunu doğuracak eylem ve hareketlerde bulunmaları yasaktır. Böyle eylem ve davranışlarda bulunanlar Devlet memurluğundan çıkarılır.

Devlet memurlarının belirli sınırlılıklar içerisinde de olsa sendika kurma ve sendikalara üye olma hakları bulunmakla birlikte; greve karar vermeleri, grev tertiplenmeleri, ilan etmeleri, bu yolda propaganda yapmaları yasaktır. Devlet memurları herhangi bir greve veya grev teşebbüsüne katılamaz, grevi destekleyemez veya teşvik edemezler. Buna aykırı davranışların cezası Devlet memurluğundan çıkarmadır.

Memurlar 6762 sayılı **“Türk Ticaret Kanunu”**na göre, tacir veya esnaf sayılmalarını gerektirecek bir faaliyette bulunamaz, ticaret ve sanayi müesseselerinde görev alamaz, ticari mümessil, ticari vekil, kolektif şirketlerde ortak veya komandit şirkette komandite ortak [üçüncü kişilere karşı şirketin tüm borçlarından müteselsilen (zincirleme olarak) ve sınırsız olarak sorumlu olan ve şirketi temsil ve yönetim yetkisi bulunan ortak] olamazlar. Memurlar, mesleki faaliyette veya serbest meslek icrasında bulunmak üzere ofis, büro, muayenehane ve benzeri yerler açamaz; gerçek kişilere, özel hukuk tüzel kişilerine veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına ait herhangi bir iş yerinde veya vakıf yükseköğretim kurumlarında çalışamazlar. Buna aykırı hareket edenlere kademe ilerlemesinin durdurulması cezası verilir. Memurların üyesi oldukları yapı, kalkınma ve tüketim kooperatifleri, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve kanunla kurulmuş yardım sandıklarının yönetim, denetim ve disiplin kurulları üyelikleri ile özel kanunlarda belirtilen görevler bu yasaklamanın dışındadır. Söz konusu özel kanunlara, 5580 sayılı **“Özel Eğitim Kurumları Kanunu”** ve 5846 sayılı **“Fikri ve Sanat Eserleri Kanunu”** örnek verilebilir. Devlet memurlarının, yönetim ve denetiminde görev almamaları şartıyla anonim veya limited şirketlere ortak olmaları ile komandit şirkette komanditer ortak (komandit şirkette sorumlulukları sınırlı olan ve şirketi temsil ve yönetim yetkisi bulunmayan ortak) olmalarına ise engel bulunmamaktadır.

Yasak Olan Ticari Faaliyetler

- Tacir sayılmalarını gerektirecek bir faaliyette bulunamaz
- Esnaf sayılmalarını gerektirecek bir faaliyette bulunamaz
- Ticaret ve sanayi müesseselerinde görev alamaz
- Ticari vekil olamaz
- Ticari mümessil olamaz
- Komandit şirkette komandite ortak olamaz
- Mesleki faaliyette veya serbest meslek icrasında bulunmak üzere ofis, büro, muayenehane ve benzeri yerler açamaz
- Komandit şirkette komandite ortak olamaz
- Gerçek kişilere, özel hukuk tüzel kişilerine veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına ait herhangi bir iş yerinde veya vakıf yükseköğretim kurumlarında çalışamazlar

Serbest Olan Ticari Faaliyetler

- Anonim şirket ortağı olabilir
- Komandit şirkette komanditer ortak olabilir
- Üyesi oldukları yapı, kalkınma ve tüketim kooperatifleri, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve kanunla kurulmuş yardım sandıklarının yönetim, denetim ve disiplin kurulu üyeliği olabilir
- Özel eğitim kurumlarında haftalık 10 saate kadar ders verebilir
- Kitap, makale, hıkaye, fıkrı yazabilir ve telif ücreti elde edebilir
- Film, reklam, dizi, sinema, tiyatro, opera, bale gibi faaliyetlerde bulunabilir ve ücret elde edebilir

Devlet memurlarının hediye istemeleri, menfaat sağlama amacıyla hediye kabul etmeleri veya iş sahiplerinden borç para istemeleri ve almaları yasaktır. Devlet memurunun, denetimi altında bulunan veya kendi görevi veya mensup olduğu kurum ile ilgisi olan bir teşebbüsten, doğrudan doğruya veya aracı eliyle her ne ad altında olursa olsun bir menfaat sağlaması da yasaktır. Görevi ile ilgili olarak her ne şekilde olursa olsun çıkar sağlamanın cezası kademe ilerlemesinin durdurulmasıdır.

Memurlar kamu hizmetleri ile ilgili gizli bilgileri yetkili bakanın izni olmadıkça açıklayamaz. Bu fiili işleyen memurlar Devlet memurluğundan çıkarılır.

V. MEMURLARIN SINIFLANDIRILMASI

Devlet Memurları Kanunu memurlar için **12 adet** hizmet sınıfı öngörmüştür. Bu hizmet sınıfları şunlardır:

- 1- Genel İdare Hizmetleri Sınıfı
- 2- Teknik Hizmetler Sınıfı
- 3- Sağlık Hizmetleri ve Yardımcı Sağlık Hizmetleri Sınıfı
- 4- Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Sınıfı
- 5- Avukatlık Hizmetleri Sınıfı
- 6- Din Hizmetleri Sınıfı
- 7- Emniyet Hizmetleri Sınıfı
- 8- Jandarma Hizmetleri Sınıfı
- 9- Sahil Güvenlik Hizmetleri Sınıfı
- 10- Yardımcı Hizmetler Sınıfı,
- 11- Mülki İdare Amirliği Hizmetler Sınıfı
- 12- Millî İstihbarat Hizmetleri Sınıfı

Genel İdare Hizmetleri Sınıfı

Yönetim, yürütme, büro ve benzeri hizmetleri gören ve diğer sınıflara girmeyen memurlardır

Teknik Hizmetler Sınıfı

Mühendis, mimar, jeolog, kimyager ve benzeri teknik unvanlara sahip olanlardır

Sağlık Hizmetleri ve Yardımcı Sağlık Hizmetleri Sınıfı

Tabip, diş tabibi, veteriner hekim, eczacı, biyolog, sağlık memuru ve benzeri sağlık personelidir

Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Sınıfı

Eğitim ve öğretim hizmetinde görevlendirilen öğretmenler ile ilköğretim müfettişleri ve yardımcılardır

Avukatlık Hizmetleri Sınıfı

Avukatlık ruhsatına sahip, baroya kayıtlı ve kurumlarını yargı yerlerinde temsil yetkisi olan memurlardır

Din Hizmetleri Sınıfı

Dini eğitim görmüş ve dini görev yapan memurlardır

Emniyet Hizmetleri Sınıfı

Emniyet hizmetlerini yürüten polis, komiser, emniyet amiri, emniyet müdürü, polis müfettişi, emniyet müfettişi gibi memurlardır

Jandarma Hizmetleri Sınıfı

Jandarma hizmetlerini yürüten memurlardır

Sahil Güvenlik Hizmetleri Sınıfı

Sahil güvenlik hizmetlerini yürüten memurlardır

Yardımcı Hizmetler Sınıfı

Her türlü yazı ve dosya dağıtmak, toplamak, iş sahiplerini karşılamak, yol göstermek, hizmet yerlerini temiz tutmak, ısıtmak, aydınlatmak gibi görevleri yapan memurlardır

Mülki İdare Amirliği Hizmetleri Sınıfı

Vali, kaymakam, maiyet memurlarıdır

Milli İstihbarat Hizmetleri Sınıfı

Milli İstihbarat Teşkilatı kadrolarında veya bu Teşkilat emrinde çalışan görevlilerdir

Ortaokul ve dengi, lise ve dengi okulların, normal öğrenim süresinden fazla olması halinde, başarılı her öğrenim yılı için bir kademe ilerlemesi uygulanır. Bunlardan teknik öğretim okulları mezunlarına, meslekleri ile ilgili görevlerde çalışmaları halinde ayrıca bir kademe ilerlemesi daha verilir.

Memuriyette iken veya memuriyetten ayrılarak (87'nci maddeye tabi kurumlarda çalışanlar dâhil) üst öğrenimi bitirenler, aynı üst öğrenimi tahsile ara vermeden başlayan ve normal süresi içinde bitirdikten sonra memuriyete giren emsallerinin ulaştıkları derece ve kademeyi aşmamak kaydıyla, bitirdikleri üst öğrenimin giriş derece ve kademesine memuriyette geçirdikleri başarılı hizmet sürelerinin tamamı her yıl bir kademe her üç yıl bir derece hesabıyla ilave edilmek suretiyle bulunacak derece ve kademeye yükseltirler.

Sağlık hizmetleri ve yardımcı sağlık hizmetleri sınıfına girenlerden memurluğa girmeden önce yurt içinde veya yurt dışında mesleklerini serbest olarak veya resmi veya özel müesseselerde ifa edenlerle memuriyetten ayrıldıktan sonra bu işlerde çalışarak yeniden memuriyete girmek isteyenlerin meslekleri ile ilgili hizmetlerde geçen süresinden bu Kanun ve bu Kanunun 87'nci maddesinde sözü edilen kurumlarda geçen sürenin tamamı ve geri kalan sürenin dörtte üçü toplamı memuriyette geçmiş sayılarak bu süreler her yılı bir kademe ilerlemesi ve her üç yıl için bir derece yükselmesi verilmek suretiyle değerlendirilir.

Teknik hizmetler sınıfına girenlerden memurluğa girmeden önce yurt içinde veya yurt dışında mesleklerini serbest olarak veya resmi veya özel müesseselerde ifa edenlerle memuriyetten ayrıldıktan sonra bu işlerde çalışarak yeniden memuriyete girmek isteyenlerin teknik hizmetlerde geçen süresinden bu kanun ve bu kanunun 87'nci maddesinde sözü edilen kurumlarda geçen sürenin tamamı ve geri kalan sürenin dörtte üçü toplamı memuriyette geçmiş sayılarak bu süreler her yılı bir kademe ilerlemesi ve her üç yıl için bir derece yükselmesi verilmek suretiyle değerlendirilir.

Yüksek mühendis, mühendis, mimar gibi unvanları kazanmış olanların çalıştırıldıkları hizmet sınıflarına bakılmaksızın giriş doroco ve kademelerine bir derece eklenir. Örneğin mühendis unvanını kazanmış birisi Genel İdare Hizmetleri Sınıfında memuriyete başlarsa veya bu hizmet sınıfında iken mühendis unvanını kazanırsa, bulunduğu derece ve kademeye bir derece eklenir.

Avukatlık hizmetleri sınıfına girenlerin memuriyete girmeden önce veya memurluktan ayrılarak avukatlıkla geçirdikleri sürelerin dörtte üçü memuriyette geçmiş sayılarak, bu sürelerin her yılı bir kademe ilerlemesine ve her üç yılı bir derece yükselmesine esas olacak şekilde değerlendirilir.

Avukatlık stajını açıkta iken yapanlara iki, memuriyette iken yapanlara bir kademe ilerlemesi uygulanır.

Basın kartına sahip olmak suretiyle gazetecilik yaparak memurluğa girenlerin; meslekleriyle ilgili görevlerde istihdam edilmeleri şartıyla, fiilen gazetecilik yaparak geçirdikleri sürenin 3/4 ü fiilen memuriyette geçmiş sayılarak, bu sürenin her yılı bir kademe ilerlemesi ve her üç yılı bir derece yükselmesi verilmek suretiyle değerlendirilir.

Özel okullarda öğretmenlik veya yöneticilik yaptıktan sonra Milli Eğitim Bakanlığı emrinde memuriyet kabul edenlerin özel okullarda geçen hizmet sürelerinin 2/3 ünün her yılı bir kademe ilerlemesine ve her üç yılı bir derece yükselmesine esas olacak şekilde değerlendirilir.

Ancak, yukarıda yer verilen intibak hükümleri için, özel sektörde geçen hizmet süresinin belirtilen oranlarınının 12 yılı geçen kısmı, kazanılmış hak aylığında değerlendirilmeyecektir.

Devlet Memurları Kanununa göre 12 sınıf tespit edilmesine rağmen, her sınıf için verilen kadrolarda çalıştırılacak kişilerde aranacak öğrenim, yabancı dil gibi özel nitelikler, yasa veya kuruluş yasalarına dayanarak çıkarılan yönetmeliklerle saptanır.

İlkokulu bitirmiş Devlet memurları 15'inci dereceden başlayıp 7'nci dereceye kadar; lise mezunları da 13'üncü dereceden başlayıp 3'üncü dereceye kadar yükseltilirler. 4 yıl süreli yükseköğrenim bitirenler ise 9'uncu dereceden işe girerler ve 1'inci derecenin son kademesine kadar yükseltilirler.

Memurluğa girmeden önce veya memuriyetleri sırasında yüksek öğrenim üstü master derecesi almış olanlarla yükseköğrenim kurumlarında en az bir yıl ilave öğrenim yaparak İlsansüstü İhtisas sertifikası alanlara bir kademe ilerleme hakkı verilir. Master derecesini alıp bir kademe ilerlemesinden yararlanan memura, mesleği ile ilgili öğrenim dalında doktora yaptığı takdirde iki kademe ilerlemesi uygulanır. Memuriyetleri sırasında mülga Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsünü bitirmiş olanlara her başarılı öğrenim yılı için öğrenim süreleri kadar (2 yılı geçmemek şartıyla) her yıl için bir kademe ilerlemesi uygulanır.

657 sayılı Kanun hükümlerine göre öğrenim durumları, hizmet sınıfları ve görev unvanları itibarıyla azami yükselebilecekleri derecelerin dördüncü kademesinden aylık almaya hak kazanan ve son sekiz yıllık süre içinde herhangi bir disiplin cezası almayanların kazanılmış hak aylıkları kadro şartı aranmaksızın bir üst dereceye yükseltilir.

Memurların eşit dereceler arasında veya derece yükselmesi suretiyle sınıf değiştirmeleri mümkündür. Bu şekilde sınıf değiştireceklerin geçecekleri sınıf ve görev için 657 sayılı Kanunda veya kuruluş kanunlarında belirtilen niteliklere sahip olmaları şarttır. Bu durumda sınıfları değişenlerin eski sınıflarının derecesinde elde ettikleri kademelerde geçirdikleri süreler yeni sınıflardaki derecelerinde dikkate alınır. Kurumlar, memurlarını meslekleri ile ilgili sınıftan genel idare hizmetleri sınıfına veya genel idare hizmetleri sınıfından meslekleri ile ilgili sınıfa, görev ve unvan eşitliği gözetmeden kazanılmış hak aylık dereceleriyle atayabilirler.

VI. DEVLET MEMURU OLMANIN ŞARTLARI

Memur olmak için Türk vatandaşı olmak gerekir.

Genel olarak on sekiz yaşını bitirmiş olanların memur olabilmesine karşılık, bir meslek veya sanat okulunu bitiren, on beş yaşını dolduran ve yargı yoluyla kazai rüşt kararı aldırılanlar da memur olabilir.

Genel olarak ortaokulu bitirenler memur olabilirler. Ortaokul mezunlarından istekli bulunmadığı takdirde ilkokulu bitirenler de memuriyete alınabilir. Bir sınıfta belli görevlere atanabilmek için kuruluş yasalarna ya da görev ve çalışma yönetmeliklerine daha yüksek öğrenim dereceleri veya belli fakülte, okul veya öğrenim dallarını bitirmiş olma, meslek içi veya meslekle ilgili eğitim programlarını bitirmiş olma ya da yabancı dil bilme gibi şartlar konabilir. Kurumların özel kanun veya diğer mevzuatında aranan diğer şartları da taşımak gerekir.

Devlet memuru olabilmek için kamu haklarından mahrum bulunmamak gerekir. Ayrıca, Türk Ceza Kanununun 53'üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasına ya da affa uğramış olsa bile devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından mahkûm olmamak da gerekir.

Bir kimsenin memur olabilmesi için askerlikle ilgisinin bulunmaması ya da askerlik çağına gelmemiş bulunması veya askerlik çağına gelmişse eylemli askerlik hizmetini yapmış olması yahut ertelenmiş veya yedek sınıfına geçirilmiş olması gerekir.

Bir kimsenin memur olabilmesi için, görevini devamlı yapmasına engel olabilecek akıl hastalığının bulunmaması gerekir. Sakatların Devlet memurluğuna alınma koşulları ile hangi işlerde çalıştırılacakları yönetmelikle saptanmıştır. Devlet memuru olabilmek için güvenlik soruşturması ve/veya arşiv araştırması yapılmış olmak da gerekir.

DEVLET MEMURU OLMANIN ŞARTLARI

Genel Şartlar	Ek Bilgiler
Türk vatandaşı olmak	Çift uyruklu olanlar da memur olabilirler
18 yaşını doldurmuş olmak	Meslek veya sanat okulu mezunu olup kazai rüşt kararı olanların memur olabilmek için 15 yaşını doldurmuş olması yeterlidir
En az ortaokul mezunu olmak	Ortaokul mezunlarından istekli bulunmadığı takdirde ilkokulu bitirenler de memuriyete alınabilir
Kamu haklarından mahrum bulunmamak	Ceza davaları sonucunda verilir
Kısıtlı olmamak	Hukuk davaları sonucunda verilir
Askerlikle ilgisi olmamak	Vatani görevde iken atama yapılabilir, ilgili kurum vatani görev sona erene kadar ilgili kadroyu kişi lehine saklı tutar ve askerlik dönüşünde göreve başlatır

<p>Görevini yapmasına engel akıl hastalığı olmamak</p>	<p>Uygulamada belli akıl hastalığına sahip kişiler EKPS ile memur olmaktadır</p> <p>Ayrıca, kamu kurumları toplam kadronun %3'ü kadar engelli çalıştırmak zorundadır</p>
<p>Engel mahkumiyet almamış olmak</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Taksirli suçlardan mahkum olanlar memur olabilir - Kasten suç işleyenler 1 yıl ve daha fazla mahkumiyet alırsa memur olamaz. <p><u>Ancak, aşağıdaki suçları işleyenler mahkumiyet süresi ne olursa olsun ve hatta affa uğrasalar bile memur olamaz:</u></p> <p>"Devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçları"</p>

Devlet kamu hizmet ve görevlerine Devlet memuru olarak atanacakların açılacak Devlet memurluğu sınavlarına girmeleri ve sınavı kazanmaları şarttır. Sınavların yapılmasına dair usul ve esaslar ile sınava tabi tutulmadan girilebilecek hizmet ve görevler ve bunların tabi olacağı esasları düzenleyen "**Kamu Görevlerine İlk Defa Atanacaklar İçin Yapılacak Sınavlar Hakkında Genel Yönetmelik**", özel yarışma sınavına tabi tutulmak suretiyle girilen ve belirli bir yetiştirme programı sonrası yeterli sınavına tabi tutulan mesleklerle ilişkin kadro ve görevler ile il özel idareleri ve belediyelerin teftiş kurullarına (A Grubu Kadrolar); genel ve katma bütçeli kurumlarla bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşlar, kanunlar ile kurulan fonlar ve kefalet sandıkları, il özel idareleri ve belediyeler, il özel idareleri ve belediyelerin kurdukları birlikler ile bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşlar ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarında A grubu kadrolar dışında, ilk defa kamu hizmeti ve görevlerine atama yapılacak kadro ve görevlere (B Grubu Kadrolar) atanacaklar için yapılacak işlem ve sınavları kapsamaktadır. KPSS'nin (Kamu Personel Seçme Sınavı) usul ve esasları, içeriği, yapılacağı yer ve zamanı, sınavın duyurulması, KPSS'de yer alacak konular ile testler ve bunların ağırlıkları, puan türleri ve hesaplama yöntemi, başvuru yapacakların öğrenim düzeyi, adayların başvurusu, sınavdan elde edilecek puan türlerinin yerleştirmede ve giriş sınavına çağrıda kullanılmasına ve KPSS sonuçlarının adaylara ve kurumlara bildirilmesine ilişkin esaslar, Çalışma Genel Müdürlüğü ve ÖSYM (Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı) tarafından müştereken belirlenir.

Kurum ve kuruluşlar bu Kanuna göre çalıştırdıkları personele ait kadrolarda **% 3 oranında** engelli çalıştırmak zorundadır. % 3'ün hesaplanmasında ilgili kurum veya kuruluşun (yurtdışı teşkilat hariç) toplam dolu kadro sayısı dikkate alınır.

Engelliler için sınavlar, ilk defa Devlet memuru olarak atanacaklar için açılan sınavlardan ayrı zamanlı olarak, özürlü kontenjanı açığı bulunduğu sürece özür grupları ve eğitim durumları itibarıyla sınav sorusu hazırlanmak ve ulaşılabilirliklerini sağlamak suretiyle merkezi olarak yapılır veya yaptırılır.

Engelli personel çalıştırma yükümlüğünün yerine getirilmesinin takip ve denetimi ile engellilerin Devlet memurluğuna yerleştirilmesinden Çalışma Genel Müdürlüğü sorumludur. Engelli açığı bulunan kamu kurum ve kuruluşları bir sonraki yıl için alım yapacakları engellilere ilişkin taleplerini her yılın Ekim ayının sonuna kadar Çalışma Genel Müdürlüğüne bildirmek zorundadır. Çalışma Genel Müdürlüğü kurum ve kuruluşların bildirimine üzerine, engelli kontenjanlarına yerleştirme yapabilir veya yaptırabilir.

Engellilerin memurluğa alınma şartlarına, merkezi sınav ve yerleştirmenin yapılmasına, eğitim durumu ve engel grupları dikkate alınarak kura usulü ile yapılacak yerleştirmelere, engellilerin görevlerini yürütmelerinde hangi yardımcı araç ve gereçlerin kurumlarınca temin edileceğine, kamu kurum ve kuruluşlarınca engelli personel istihdamı ile ilgili istatistiksel verilerin bildirilmesine ilişkin usul ve esaslar ile diğer hususlar Özürlüler İdaresi Başkanlığının görüşü alınarak Çalışma Genel Müdürlüğüne hazırlanacak yönetmelikle düzenlenir. Bu çerçevede, **“Engellilerin Devlet Memurluğuna Alınma Şartları ile Yapılacak Merkezi Sınav ve Kura Usulü Hakkında Yönetmelik”** yürürlüğe konmuştur.

İstisnai memurluklara atanmada ise, 657 sayılı Kanunun Devlet memuru olmak için aranan genel şartları, yani, öğrenime ilişkin şartlar ile kurumların özel kanun veya diğer mevzuatında aranan şartları taşımak dışındaki tüm koşullara sahip olunması gerekir; istisnai memuriyette söz konusu Kanunun atanma, sınavlar, kademe ilerlemesi ve derece yükselmesi dışında kalan bütün hükümleri uygulanır.

VII. ADAY MEMURLARLA İLGİLİ USUL VE ESASLAR

Memurluğa önce aday olarak girilir. Bu süre içinde aday memur hem denenir hem de yetiştirilir. Aday memurlara ilişkin eğitim süreleri, programları, değerlendirme esasları ve hangi kurumların sorumluluğunda yapılacağı ve diğer hususlar **“Aday Memurların Yetiştirilmelerine İlişkin Genel Yönetmelik”** ile belirlenmiştir.

Aday memurlar temel eğitime, hazırlayıcı eğitime ve staja tabi tutulurlar. Temel eğitim, hazırlayıcı eğitim ve staj birbirini takip eden sıra içinde uygulanır. Adaylık süresi en az 1 yıl en çok 2 yıldır. Bu süre içinde aday memurun başka kurumlara nakli yapılamaz.

Devlet memurlarının ortak vasıfları ile ilgili asgari bilgilerin verildiği “temel eğitim” on günden az, iki aydan çok olamaz. Temel eğitim programları, Temel eğitim Kurulunca eğitim düzeyleri göz önünde bulundurulmak suretiyle hazırlanır. Bu eğitimin sonunda temel eğitim sınavı uygulanacaktır. 100 üzerinden 60 ve daha fazla puan alan aday memurlar başarılı sayılırlar.

Aday memurların işgal ettikleri “hazırlayıcı eğitim” bir aydan az üç aydan çok olamaz. Hazırlayıcı eğitim programları, aday memurların kadro ve görevleri esas alınmak suretiyle kurum veya kuruluşlarca ayrı ayrı hazırlanır. Bu eğitimin sonunda hazırlayıcı eğitim sınavı uygulanacaktır. 100 üzerinden 60 ve daha fazla puan alan aday memurlar başarılı sayılırlar.

Hazırlayıcı eğitimde verilen teorik bilgilerin ve kazandırılan becerilerin uygulama aşaması olan “staj” iki aydan az olmamak kaydıyla adaylık süresi içinde tamamlanacaktır. Staj programları da kurum ve kuruluşlarca hazırlanır. Bu eğitimin sonunda aday memurlar kurumlarınca ya yazılı veya uygulamalı sınava tabi tutulurlar ya da “staj değerlendirme belgesi” ile değerlendirilirler.

Her kurum veya kuruluş hazırlayıcı eğitim ve staj programlarını, bu eğitimlerin başlangıç ve bitim tarihlerini, yerini, eğitime katılacakların sayısını, eğitimlerin başlamasıyla birlikte Çalışma Genel Müdürlüğüne bildirirler. Adaylık devresi içinde eğitimde başarılı olan adaylar

disiplin amirlerinin teklifi ve atamaya yetkili amirin onayı ile onay tarihinden geçerli olmak üzere asli memurluğa atanırlar.

Aday memurlara, asaletleri tasdik edilinceye kadar kademe ilerlemesi uygulanmaz. Adaylık süresi sonunda Devlet Memurları Kanununa göre asıl memurluğa atanmaların adaylıkta geçirdikleri süreler, kademe ilerlemesinde ve derece yükselmelerinde değerlendirilir.

ADAY MEMURLUK	
SÜRE	En az 1 yıl en çok 2 yıl
GENEL ESASLAR	<ul style="list-style-type: none"> - Başka kurumlara nakli yapılamaz - Kademe ilerlemesi uygulanmaz - Aylıktan kesme veya kademe ilerlemesinin durdurulması cezası alanların memuriyet ile ilişkisi kesilir
EĞİTİM ESASLARI	Temel eğitim ve hazırlayıcı eğitim verilir
TEMEL EĞİTİM	<ul style="list-style-type: none"> - Ortak vasıflar ile ilgili asgari bilgiler verilir - 10 günden az 2 aydan çok olamaz - Sınavdan en az 60 olmak gerekir
HAZIRLAYICI EĞİTİM	<ul style="list-style-type: none"> - Kadro ve görevler için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmaya ve görevlerine intibakını sağlamaya yönelik olarak verilir - Bir aydan az üç aydan çok olamaz - Sınavdan en az 60 olmak gerekir
EĞİTİMLERDE BAŞARISIZLIK	<ul style="list-style-type: none"> - Memuriyetlerine son verilir - 3 yıl memur olamazlar

VIII. ATAMALARDA İŞE BAŞLAMA SÜRESİ

Memurların yer değiştirme suretiyle atanmalarına ilişkin kurallar yönetmelikle düzenlenmiştir.

6245 sayılı Harcırah Kanununun 3'üncü maddesinin (g) ve (h) bentlerinde "memuriyet mahalli" ile "başka yer" tanımı yapılmıştır. Buna göre; memur ve hizmetlinin asıl görevli olduğu veya ikametgâhının bulunduğu şehir ve kasabaların belediye sınırları içinde bulunan mahaller ile bu mahallerin dışında kalmakla birlikte yerleşim özellikleri bakımından bu şehir ve kasabaların devamı niteliğinde bulunup belediye hizmetlerinin götürüldüğü veya kurumlarınca sağlanan taşıt araçları ile gidilip gelinebilen yerlere "memuriyet mahalli", memuriyet mahallinin dışındaki yerlere de "başka yer" denilmektedir.

Aynı yerde göreve atanmalar atama emrinin kendilerine duyurulduğu günü izleyen işgünü içinde işe başlamalıdır. Başka bir yerdeki göreve atanmaların on beş gün içinde görev yerine hareket etmeleri ve yol süresini izleyen iş günü işe başlamaları gerekir. Savaş ve olağanüstü hallerde bu süre Cumhurbaşkanlığı Kararı ile kısaltılabilir. Bu süreler, kanuni

izinlerin kullanılması veya geçici bir görevin yapılması sırasında başka bir göreve atanan memurlar için iznin veya geçici görevin bitimi; hesaplarını, yerlerine gelenlere devir zorunda bulunan sayman ve sayman mutemetleri için devrin sona ermesi; eski görevlerine devamları kurumlarınca yazılı olarak tebliğ edilenler için de yerlerine atanan memurların gelmesi veya yeni görev yerlerine hareketlerinin kurumlarınca tebliği tarihinde başlar.

Bir göreve ilk defa veya yeniden atananlardan belge ile ispatı mümkün zorlayıcı nedenler olmaksızın süresi içinde göreve başlamayanların atama işlemi iptal edilir.

Belge ile kanıtlanan zorlayıcı nedenler olsa bile sürenin bitimini izleyen iki ay içinde göreve başlamayanların atama işlemi, atamaya yetkili makamlarca iptal edilir.

Başka yerdeki bir göreve atananlardan süresi içinde hareket ederek belli yol süresi sonunda yeni görevlerine başlamayanlara, eski görevlerinden ayrılış ve yeni görevlerine başlayış tarihleri arasında aylık verilmemek şartı ile 10 günlük ek bir süre verilebilir. Belge ile ispatı mümkün zorlayıcı nedenler olmaksızın bu süre sonunda da yeni görevlerinde işe başlamayanlar memuriyetten çekilmiş sayılırlar.

Atamalarda Göreve başlama

Aynı yere atanan: takip eden iş günü

Farklı yere atanan: takip eden 15 gün içinde

Mücbir sebep varsa: 2 ay içinde

Başlamazsa: atama iptal edilir 1 YIL MEMUR OLAMAZ

Savaş ve olağanüstü hal var ise cumhurbaşkanı kararı ile bu süreler kısaltılabilir

Tayinlerde göreve başlama

Aynı yere atanan: takip eden iş günü

Farklı yere atanan: takip eden 15 gün içinde

Mücbir sebep varsa: fazladan 10 gün içinde (aylık verilmez)

Başlamazsa: çekilmiş sayılır

Savaş ve olağanüstü hal var ise cumhurbaşkanı kararı ile bu süreler kısaltılabilir

IX. DEVLET MEMURLUĞUNDA İLERLEME VE YÜKSELME

Kademe; derece içinde, görevin önemi veya sorumluluğu artmadan, memurun aylığındaki ilerlemedir.

Memurun kademe ilerlemesinin yapılabilmesi için bulunduğu kademede **en az bir yıl çalışmış olması** ve bulunduğu derecede ilerleyebileceği bir kademeden bulunması şartları aranır.

Son sekiz yıl içinde herhangi bir disiplin cezası almayan memurlara, aylık derecelerinin yükseltilmesinde dikkate alınmak üzere bir kademe ilerlemesi uygulanır.

Kademe ilerlemesi ile ilgili onay mercii atamaya yetkili amirdir. Onay mercileri kademe ilerlemeleri ile ilgili yetkilerini devredebilirler.

Diğer şartları taşımakla birlikte üst derecelerde kadro olmadığı için derece yükselmesi yapamayan memurların kazanılmış hak aylıkları, öğrenim durumları itibariyle yükselebilecekleri dereceyi aşmamak şartıyla işgal etmekte oldukları kadroların üst derecelerine yükseltilir.

Devlet memurunun derece yükselmesi yapabilmesi için;

1. Üst dereceden boş bir kadronun bulunması,
2. Derecesi içinde en az üç yıl ve bu derecenin 3'üncü kademesinde bir yıl bulunmuş olması,
3. Kadronun tahsis edildiği görev için öngörülen nitelikleri elde etmiş olması, şarttır.

Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Sınıfı ile Sağlık Hizmetleri ve Yardımcı Sağlık Hizmetleri Sınıfhariç, sınıfların 1, 2, 3 ve 4'üncü derecelerindeki kadrolarına, derece yükselmesindeki süre kaydı aranmaksızın, atanmasındaki usule göre daha aşağıdaki derecelerden atama yapılabilir.

Ancak, bu şekilde bir atamanın yapılabilmesi için ilgilinin;

- a) 1 inci dereceli kadrolardan ek göstergesi 5300 ve daha yukarıda olanlar için en az 12 yıl,
- b) 1 inci ve 2 nci dereceli kadrolardan ek göstergesi 5300'den az olanlar için en az 10 yıl,
- c) 3 üncü ve 4 üncü dereceli kadrolar için en az 8 yıl,

hizmetinin bulunması ve yükseköğrenim görmüş olması şarttır. Dört yıldan az süreli yükseköğrenim görenler için bu süreler iki yıl ilave edilir. Bu sürelerin hesabında; 8/6/1984 tarihli ve 217 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 2 nci maddesi kapsamına dâhil kurumlarda fiilen çalışılan süreler ile Yasama Organı Üyeliğinde, belediye başkanlığında, belediye ve il genel meclisi üyeliğinde, kanunlarla kurulan fonlarda, muvazzaf askerlikte, okul devresi dâhil yedek subaylıkta ve uluslararası kuruluşlarda geçen sürelerin tamamı ile yükseköğrenim gördükten sonra özel kurumlarda veya serbest olarak çalıştıkları sürenin; Başbakanlık ve bakanlıkların bağlı ve ilgili kuruluşlarının müsteşar ve müsteşar yardımcıları ile en üst yönetici konumundaki genel müdür ve başkan kadrolarına atanacaklar için tamamı, diğer kadrolara atanacaklar için altı yılı geçmemek üzere dörtte üçü dikkate alınır.

Yukarıdaki hükümlere göre atananlar atandıkları kadronun aylık (ek gösterge dâhil) ve diğer haklarından yararlanırlar. Bu suretle üst dereceye atananların bu kadrolarda geçirdikleri her yıl kademe ilerlemesi ve her "3" yıl derece yükselmesi sayılmak suretiyle kazanılmış hak ve emeklilik keseneğine esas aylık derecelerinin yükselmesinde göz önüne alınır. Ancak, atandıkları kadro aylıkları, başka görevlere atanma halinde kazanılmış hak sayılmaz.

Cumhurbaşkanı onayıyla yapılan atamalarda Cumhurbaşkanlığı kararnamesinde öngörülen hizmet süresi şartları aranır. Üst kademe kamu yöneticisi sayılmayan daire başkanı ve bu kadrolara denk yönetici kadrolarına yapılacak atamalarda bu bentte öngörülen hizmet süresi yükseköğrenim gördük-ten sonra beş yıl olarak uygulanır. Ancak bu beş yıllık sürenin hesabında Devlet memurlarının kazanılmış hak aylık derece ve kademesinde değerlendirilen hizmet süreleri esas alınır.

Derece yükselmesi ile ilgili onay merci atamaya yetkili amirdir. Müşterek kararla atanmış olanların derece yükselmeleri, ilgili Bakanın veya yetkili kıldığı makamın onayı ile yapılır. Üst

derece kadroya atanmış olup da kazanılmış hak ve emeklilik keseneğine esas aylık dereceleri daha aşağıda bulunanların kazanılmış hak ve emeklilik keseneğine esas aylık derecelerinin yükseltmeleri için, bu halin devamı süresince yukarıda belirtilen onay aranmaz.

X. MEMURLARIN YER DEĞİŞTİRMELERİ, NAKİLLERİ VE YURT DIŞINA GÖNDERİLMELERİ

Devlet memurlarının aynı kurum içinde yer değiştirme suretiyle atanmalarına ilişkin usul ve esaslar **“Devlet Memurlarının Yer Değiştirme Suretiyle Atanmalarına İlişkin Yönetmelik”** ile düzenlenmiştir.

Kurumlarda yer değiştirme suretiyle atanmalar; hizmetlerin gereklerine, özelliklerine, Türkiye'nin ekonomik, sosyal, kültürel ve ulaşım şartları yönünden benzerlik ve yakınlık gösteren iller gruplandırılarak tespit edilen bölgeler arasında adil ve dengeli bir sistem içinde yapılır. Bu bağlamda altı adet hizmet bölgesi kabul etmiştir. Çalışma Genel Müdürlüğü, Kalkınma Planı dönemlerinde bu hizmet bölgelerini, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeleri göz önünde bulundurarak ve Devlet Planlama Teşkilatının da görüşünü alarak yeniden düzenleme yetkisine sahiptir. Ancak, kamu kurum ve kuruluşlarını altıyı geçmemek ve en az üç bölge olmak üzere, hizmet özelliklerine göre, bu hizmet bölgelerinden farklı hizmet bölgeleri de belirleyebilirler.

Söz konusu Yönetmelik'e göre, bir hizmet bölgesindeki zorunlu hizmet süresi tamamlanmadan yapılabilecek yer değiştirmelerde, hizmetin gereği ve memurun isteği göz önünde bulundurulur. Memurun isteği üzerine sağlık durumu veya eş durumu sebebiyle ve bu özrünü belgelendirmesi şartıyla zorunlu hizmet süresini doldurmadan yer değiştirme suretiyle atanması mümkündür. Sağlık durumu, eş durumundan daha öncelikli olarak göz önünde bulundurulur. Memurun, sağlık durumuna dayanarak yer değiştirme isteğinde bulunabilmek için, kendisinin ve kanunen bakmakla yükümlü olduğu kimselerden birinin, bulunduğu yerde kalmasının sağlık durumunu tehlikeye sokacağına sağlık kurulu raporu ile belgelendirilmesi gereklidir. Eş durumuna dayanarak yer değiştirme isteğinde bulunabilmek için ise, eşin Devlet Personel Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında 217 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 2'nci maddesinde sayılan bir kurumda memur statüsünde çalıştığı, görev yeri belgesi ve nüfus kâğıdı örneği ile belgelendirilmesi gereklidir.

Kurumlar, memurları görev ve unvan eşitliği gözetmeden kazanılmış hak aylık dereceleriyle buldukları kadro derecelerine eşit, kurum içinde aynı veya başka yerlerdeki diğer kadrolara naklen atayabilirler. Memurlar kendi istekleriyle, kurumlarında kazanılmış hak derecelerinin en çok üç derece altında aynı veya başka yerlerdeki kadrolara atanabilirler.

Memurların, kurumların muvafakatı ile kazanılmış hak dereceleri üzerinden veya genel esaslar çerçevesinde, buldukları sınıftan veya öğrenim durumları itibarıyla girebilecekleri sınıftan bir kadroya nakilleri mümkündür. Kazanılmış hak derecelerinin altındaki derecelere atanabilmeleri için ise atanacakları kadro derecesi ile kazanılmış hak dereceleri arasındaki farkın 3 dereceden çok olmaması ve memurların isteği de şarttır.

Mesleklerine ait hizmetlerde yetiştirilmek, eğitilmek, bilgileri artırmak, staj, öğrenim veya ihtisas yaptırılmak üzere yurt dışına gönderilecek Devlet memurlarına ilişkin **“Yetiştirilmek Amacıyla Yurt Dışına Gönderilecek Devlet Memurları Hakkında Yönetmelik”** hükümleri uygulanır.

Şahsen özel burs sağlayan ve bu burstan yararlanması için kendilerine aylıksız izin verilenler dışında, her yıl yurt dışına gönderilebilecek Devlet memurlarının kurumlar itibarıyla sayısı, Cumhurbaşkanlığı kararı ile belirlenir.

Bütçe olanaklarıyla yetiştirilmek, eğitilmek, bilgileri artırılmak, staj, öğrenim veya ihtisas yaptırılmak üzere yurt dışına ve/veya Dışişleri Bakanlığınca bildirilen uluslararası kurum ve kuruluşlara gönderilenler, kadrolarında bırakılırlar. Kadro karşılığı sözleşme ile istihdam edilenlerin sözleşmeleri devam eder ve (şahsen özel burs sağlayan ve bu burstan istifade etmesi için kurumlarınca kendilerine maaşsız izin verilmesi uygun görülenler hariç) aylık ve diğer her türlü ödemeleri ile sözleşme ücretlerinin kanuni kesintilerinden sonra kalan net tutarının %60'ını kurumlarından alırlar. Bunların kademe ilerlemesi; emeklilik ve diğer bütün hakları ve yükümlülükleri devam eder. İzin bitiminde yol süresi hariç 15 gün içinde görevlerine dönerler. Bunlardan kurumlarınca kendilerine maaşsız izin verilmesi uygun görülenlerin bu süreleri keseneklerinin ve karşılıklarının kendileri tarafından her ay T.C. Emekli Sandığına gönderilmesini kabul etmeleri şartıyla emeklilik yönünden eski derecelerinde değerlendirilir.

Kurumlarınca gönderilenlere, gittikleri ülkelerde sürekli görevle bulunan ve dokuzuncu derecenin birinci kademesinden aylık alan meslek memurlarına ödenmekte olan yurtdışı aylığının $\frac{2}{3}$ 'ü ödenir. Burslu gidenlerin aldıkları burs miktarları bu miktarın altında ise aradaki fark kurumlarınca kendilerine ayrıca ödenir. Şahsen özel burs sağlayan ve bu burstan istifade etmesi için kendilerine maaşsız izin verilenler ile kurumlar itibarıyla belirlenen kontenjan dışında gönderilenler hariç olmak üzere, burslu gidenlerin aldıkları burs miktarları bu miktarın altında ise aradaki fark kurumlarınca kendilerine ayrıca ödenir. Bu suretle yapılacak fark ödeme, her türlü vergiden müstesnadır.

Bu Yönetmelik hükümlerine göre yurtdışına gönderilenler yurtdışında kaldıkları sürenin iki katı kadar, kurumlarına mecburi hizmet görmekte yükümlüdürler. Askerlikte geçen süreler mecburi hizmetten sayılmaz. Yurt dışına gönderilen personelin mecburi hizmet yükümlülüğünü yerine getirmeden veya tamamlamadan görevinden ayrılması, müstafi sayılması ya da bir ceza ile görevine son verilmesi halinde, kendileri için kurumlarınca fiilen döviz olarak yapılmış olan her türlü masraflar aynı döviz cins ve miktarı üzerinden borçlandırılır. İlgilinin eğitimdeki başarısızlığı veya kendi kusuru nedeniyle yurtdışından geri çağırılması ya da verilen süreyi tamamlayıp başarısız olarak dönmesi durumunda da, ilgili için fiilen döviz olarak yapılmış olan her türlü masrafların tamamı aynı esaslara göre ödettirilir.

XI. VEKALET GÖREVİ, İKİNCİ GÖREV, DERS GÖREVİ VE GEÇİCİ SÜRELİ GÖREVLENDİRME

A. Vekalet Görevi

Memurların kanuni izin, geçici görev, disiplin cezası uygulaması veya görevden uzaklaştırma nedenleriyle işlerinden geçici olarak ayrılmalari halinde yerlerine kurum içinden veya diğer kurumlardan veya açıktan vekil atanabilir. Bir görevin memurlar eliyle vekaleten yürütülmesi halinde aylıksız vekalet asıldır.

Sadece, ilkökul öğretmenliği (Yaz tatili hariç), tabiplik, dış tabipliği, eczacılık, köy ve beldelerdeki ebelik ve hemşirelik, mühendis ve mimarlık, veterinerlik, vaizlik, Kur'an kursu

öğreticiliği, imam-hatiplik ve müezzin-kayımlığa ait boş kadrolara Maliye Bakanlığının izni ile (mahallî idarelerde izin şartı aranmaz) açıktan vekil atanabilir.

Vekil memurlara vekalet görevinin 3 aydan fazla devam eden süresi için; kurum dışından veya açıktan atananlarla kurum içinden ilkokul öğretmenliğine atanan öğretmenler ile veznedarlık görevine atananlara da göreve başladıkları tarihten itibaren, vekalet aylığı ödenir.

657 sayılı Kanuna tabi kurumlarda çalışan veteriner hekim veya hayvan sağlık memurları, veteriner hekim veya hayvan sağlık memuru bulunmayan belediyelerin veterinerlik veya hayvan sağlık memurluğu hizmetlerini ifa etmek üzere bu hizmetlerle ilgili kadrolara vekalet aylığı verilmek suretiyle atanabilirler.

Bu Kanuna tabi kurumlarda, mali, nakdi ve aynı sorumluluğu bulunan saymanlık kadrolarının boşalması halinde bu kadrolara işe başladıkları tarihten itibaren vekalet aylığı verilmek suretiyle memurlar arasından atama yapılabilir.

B. İkinci Görev

Memurlara;

- Bu Kanuna tabi kurumlarda,
- Sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan iktisadi kurumlar ile sermayesinin yarısından fazlası Devlete ait bankalarda,
- Özel kanunlarla veya özel kanunların verdiği yetkiye dayanılarak kurulan banka ve kuruluşlarda,
- Yukarıdaki bentlerde yazılı idare, kuruluş ve bankalar tarafından sermayelerinin yarısından fazlasına katılmak suretiyle kurulan kuruluşlarla bunların aynı oranda katılmaları ile vücut bulan kurumlarda

ikinci görev verilemez; bu kurumlardan her ne ad ile olursa olsun para ödenemez ve yarar sağlanamaz. Yukarıda sayılan kurumların tabiplikleri, dış tabiplikleri, eczacılıkları, kimyagerlikleri, veterinerlikleri, avukatlıkları ve Adli Tıp Kurumu Uzmanlıkları ile Asıl görevlerinin bulunduğu bucak, ilçe ve zorunlu hallerde iller belediyelerinin yüksek mühendis, mühendis, yüksek mimar ve mimarlarca yürütülmesi gereken teknik hizmetleri, belirli şartlarda ikinci görev olarak verilebilir.

Asıl görevlerinin yanında;

- Tabiplere; il ve ilçe sağlık müdürlüğü, il sağlık müdür yardımcılığı, halk sağlığı müdürlüğü, halk sağlığı müdür yardımcılığı, sağlık grup başkanlığı, baştabiplik, baştabip yardımcılığı ile il sağlık ve halk sağlığı müdürlüklerinde ilgili mevzuatı uyarınca tabipler tarafından yürütülmesi öngörülen şube müdürlükleri,
 - Diş hekimlerine ve veterinerlere; meslekleri ile ilgili baştabiplik,
 - Veteriner, diş hekimi ve eczacılara; baştabip yardımcılığı,
 - Öğretmenlere; okul ve enstitü müdürlüğü, başyardımcılığı ve yardımcılığı görevleri
- ikinci görev olarak yaptırılabilir.

C. Ders Görevi

Her derecedeki eğitim ve öğretim kurumları ile Üniversite ve Akademi (Askeri Akademiler dahil), okul, kurs veya yaygın eğitim yapan kurumlarda ve benzeri kuruluşlarda öğretmen veya öğretim üyesi bulunmaması halinde öğretmenlere, öğretim üyelerine veya diğer memurlara veyahut açıktan atanacaklara ücret ile ek ders görevi verilebilir. Ücretle okutulacak ders saatlerinin sayısı, ders görevi alacakların nitelikleri ve diğer hususlar Cumhurbaşkanlığı kararı ile saptanır.

Devlet memurlarına, vekalet görevi, ikinci görev veya ders görevlerinden ancak birisi verilebilir. Öğretmenlerin idari görevi bu hükmün dışındadır. Bir memurun üstünde birden çok ücretli vekalet görevi veya ikinci görev bulunamaz. Memura ücretsiz olmak kaydıyla birden fazla vekalet görevi veya ikinci görev verilebilir.

Ç. Geçici Süreli Görevlendirme

Memurlar, geçici görevlendirme yapmak isteyen kurumun talebi ve çalıştıkları kurumun izni ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarında aşağıda belirtilen şartlarla geçici süreli olarak görevlendirilebilir:

- Yurtdışında görevlendirilen güvenlik görevlileri hariç olmak üzere, memurun görevlendirileceği kurumda göreve ilişkin 4 üncü ve daha yukarı bir dereceden boş bir kadronun bulunması şarttır.
- Geçici süreli görevlendirilen memurlar, geçici süreli olarak görevlendirildikleri kurumların mevzuatına uymakla yükümlüdür.
- Geçici süreli olarak görevlendirilen memurlar, yurtdışında görevlendirilen güvenlik görevlileri hariç olmak üzere, aylıkları ile diğer malfi ve sosyal haklarını kurumlarından alır. Bu memurların kadroları ile ilişkileri, kendi sınıf ve derecelerindeki terfi ve emeklilik hakları devam eder.
- Geçici süreli görevlendirme süresi **bir yılda altı ayı geçemez**. Yurtdışında görevlendirilen güvenlik görevlileri için geçici görevlendirme süresi en çok iki yıldır; gerekli görülmesi hâlinde bu süre **bir katına kadar** uzatılabilir.
- Geçici süreli görevlendirmenin, memurların göreviyle ilgili olması şarttır.
- Geçici süreli görevlendirmede memurun muvafakati aranır.

Yukarıda belirtilen hâller dışında memurlar, kamu yararı ve hizmet gerekleri sebebiyle ihtiyaç duyulması hâlinde kurumlarınca, Çalışma Genel Müdürlüğü'nün uygun görüşü alınarak diğer kamu kurum ve kuruluşlarında **altı aya kadar** geçici süreli olarak görevlendirilebilir.

XII. MEMURLUĞUN SONA ERMESİ VE MEMURLUĞA YENİDEN ATANMA

Devlet memurlarının, memurluktan çıkarılması, memurluğa alınma şartlarından herhangi birini taşımadığının sonradan anlaşılması veya memurlukları sırasında bu şartlardan herhangi birini kaybetmesi, memurluktan çekilmesi; istek, yaş haddi, malullük sebeplerinden biri nedeniyle emekliye ayrılması veya ölümü halinde memurluğu sona erer.

DEVLET MEMURLUĞUNUN SONA ERME HALLERİ

- Devlet memurluğundan çıkarılma ya da göreve son vermeyi gerektiren bir ceza ya da disiplin suçunun işlenmesi,
- Memurluğa alınma şartlarından (Türk vatandaşı olmak, yaş ve öğrenim şartlarını taşımak, kamu haklarından mahrum bulunmamak, bazı suçlardan mahkûm olmamak, askerlikle ilgili şartları taşımak, görevini devamlı yapmasına engel olabilecek akıl hastalığı bulunmamak, güvenlik soruşturması ve/veya arşiv araştırması yapılmış olmak genel şartlarını ve ayrıca kurumların özel kanun veya diğer mevzuatında aranan özel şartları taşımak) herhangi birini taşımadığının sonradan anlaşılması ya da memuriyeti sırasında bu şartlardan birini kaybetmesi,
- Memurluktan çekilme ya da çekilmiş sayılması,
- İstek, yaş haddi, malullük ve özlük dosyası sebeplerinden biri ile emekliye ayrılması,
- Ölümü.

“Görevden uzaklaştırma”, Devlet memurluğunu sona erdiren bir durum olmayıp Devlet kamu hizmetlerinin gerektirdiği hâllerde, görevi başında kalmasında sakınca görülecek memurlar hakkında alınan ihtiyati bir tedbirdir. Görevden uzaklaştırılan ve görevi ile ilgili olsun veya olmasın herhangi bir suçtan tutuklanan veya gözaltına alınan Devlet memurlarına bu süre içinde aylıklarının üçte ikisi ödenir. Görevden uzaklaştırılan memurlar, 657 sayılı Kanun’un öngördüğü sosyal hak ve yardımlardan faydalanmaya devam ederler.

Devlet memurları bağlı oldukları kuruma yazılı olarak müracaat etmek suretiyle memurluktan çekilme isteğinde bulunabilirler. Mazeretsiz veya kurumlarınca kabul edilen mazeretleri bulunmaksızın görevin terk edilmesi ve bu terkin **kesintisiz on gün** devam etmesi halinde yazılı müracaat şartı aranmaksızın, çekilme isteğinde bulunulmuş sayılır. Çekilmek isteyen memurlar yerine atanan kimsenin gelmesine veya çekilme isteğinin kabulüne kadar görevlerine devam ederler. Bu durumdaki memurlar, yerlerine atanan kimse **bir aya kadar** gelmediği veya yerine bir vekil atanmadığı takdirde, üstüne haber vererek görevlerini bırakabilirler. Bununla birlikte, çekilmek isteyen Devlet memurları, “**Devlet Memurlarının Çekilmelerinde Devir ve Teslim Süreleri Hakkında Yönetmelik**”le belirlenmiş bulunan usul ve esaslar çerçevesinde, yükümlü oldukları devir ve teslim işlemlerinin sonuna kadar görevlerini bırakamazlar. Buna göre, söz konusu Yönetmelik kapsamındaki memurlar, yerlerine asaleten veya vekaleten atananlara; atama yapılacak memur bulunmadığı, yerlerine atanacak kimse bir aya kadar gelmediği veya yerlerine bir vekil atanmadığı

takdirde de, yetkili amirce görevlendirilecek bir memura, para ve diğer kıymetli evrak, makbuzlar, ayniyat, demirbaş, taşınmayan mallar ve bunlara ait belgeler ile göreviyle ilgili her türlü hesaplar, defterler ve evrakı, yine yetkili amirce belirlenecek ve **30 gün aşmayacak bir süre içerisinde** devir ve teslim etmek zorundadırlar. Öngörülen devir ve teslim sürelerinin bitiminden önce devir ve teslim işlemlerini tamamlayan memurlar, yetkili amirini haberdar ederek görevlerini bırakabilirler. Hesaplarını yerlerine gelenlere devir zorunda bulunan saymanların devir ve teslim süresi **30 gün**, sayman mutemetlerinin ise **15 gündür**. Olağanüstü durumlarda bu süreler bir ayı aşmamak şartı ile yetkili amirce uzatılabilir.

Olağanüstü hal, seferberlik ve savaş halinde veya genel hayata müessir afetlere uğrayan yerlerdeki Devlet memurları yerlerine atanana gelip işe başlamadıkça görevlerini bırakamazlar.

İki defadan fazla olmamak üzere memurluktan kendi istekleriyle çekilenlerden veya bu Kanun hükümlerine göre çekilmiş sayılanlardan tekrar memurluğa dönmek isteyenler, ayrıldıkları sınıfta boş kadro bulunmak ve bu sınıfın niteliklerini taşımak şartıyla ayrıldıkları tarihte almakta oldukları aylık derecesine eşit bir derecenin aynı kademesine veya usulüne göre diğer bir sınıfta eşit derecedeki kadrolara atanabilirler. Bu personel için, yasama görevinde veya bakan olarak geçirilen her yıl bir kademe ilerlemesi ve her iki yıl bir derece yükselmesine esas olacak şekilde değerlendirilir.

657 sayılı Devlet Memurları Kanununa tabi olmayan personelden kendi istekleri ile görevinden çekilmiş olanlar, boş kadro bulunmak ve gireceği sınıfın niteliklerini taşımak kaydı ile bu Kanuna tabi kurumlardaki memuriyetlere atanabilirler. Ancak, 28/07/2009 tarihli ve 27302 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 1 seri numaralı **"Kamu Personeli Genel Tebliği"**ne göre, diğer personel kanunlarına tabi olarak çalışanların bu haktan yararlanmaları için görevlerinden kendi istekleriyle çekilmiş olmaları veya görev sürelerinin sona ermiş bulunması gerekmektedir.

Bununla birlikte, **"Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun"**a göre, kamu kurumları ile kamu kurumu niteliğinde bir kuruluşta memur olarak çalışmakta iken bu görevinden ayrılarak belediye başkanı seçilmiş olup da yeniden aday olamayan veya seçilemeyenler, hizmet süreleri itibarıyla veya yaş haddi nedeniyle emekliliğe hak kazanamamış olmaları kaydıyla, seçimlerin kesin sonuçlarının Yüksek Seçim Kurulunca ilanını takip eden iki ay içinde daha önceki kurumlarının bağlı bulunduğu bakanlığa başvurmaları halinde eski görevlerine veya istifa ettikleri tarihteki kurumun özelliği ve niteliğine uygun eşdeğer bir göreve atanabilirler. Ancak yargı kararı ile belediye başkanlığı görevi sona erenler ve istifa edenler hakkında bu hüküm uygulanmaz.

T.C. Emekli Sandığı Kanunu hükümlerine göre emekli olanlardan (5434 sayılı Kanunun 104'üncü maddesine göre emeklilikle ilgili görevlere yeniden atanamayacaklar hariç) sınıfında yazılı nitelikleri taşımakta bulunanlar yukarıdaki hükümlere göre kurumlarda boş kadro bulunmak şartıyla yeniden memurluğa alınabilirler. Ancak, **"21/04/2005 tarihli ve 5335 sayılı Kanun"**un ilgili maddelerine göre, Cumhurbaşkanı tarafından atanan veya görevlendirilenler, Türkiye Büyük Millet Meclisince yapılan seçimler sonucunda görev verilenler ile yükseköğretim kurumlarının öğretim üyeliklerine yapılacak atamalar hariç olmak üzere, herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan emeklilik veya yaşlılık aylığı alanlar, genel bütçeye dâhil dairelerin, katma bütçeli

idarelerin, döner sermayelerin, kefalet sandıklarının, sosyal güvenlik kurumlarının ve bütçeden yardım alan kuruluşların kadrolarına açıktan atanamazlar. Bazı istisnaları bulunmakla birlikte, herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan emeklilik veya yaşlılık aylığı alanlar bu aylıkları kesilmeksizin herhangi bir kadro, pozisyon veya görevde çalıştırılmaz ve görev yapamazlar.

İlişkileri kesilen Devlet memurlarının yeniden memurluğa atanmaları için bekleme süreleri öngörülmüştür. Buna göre;

- 1- Usulüne göre görevlerinden çekilenler 6 ay geçmedikçe,
- 2- Mazeretsiz ve kesintisiz on gün görevini terk etme, açıktan veya naklen atanma ya da yer değiştirmeler ile kullanılan kanuni izinlerin bitiminde süresi içerisinde görevine başlamama gibi nedenlerle memurluktan çekilmiş sayılanlar 1 yıl geçmedikçe,
- 3- Yükümlü oldukları devir ve teslim sürelerine uymaksızın görevlerini bırakanlar 3 yıl geçmedikçe,
- 4- Yerlerine atanmalar gelip işe başlamadan, olağanüstü hal, sıkıyönetim, seferberlik ve savaş halinde veya afete uğrayan yerlerdeki görevlerini bırakan Devlet memurları hiçbir surette,
- 5- Adaylık eğitiminde başarısız olma, hal ve hareketleri memurlukla bağdaşmama veya göreve devamsızlık nedenleriyle memuriyetle ilişkileri kesilen aday memurlar ise 3 yıl süreyle

Devlet memurluğuna yeniden atanamazlar.

Aşağıdaki durumlarda memurlar çekilmiş sayılırlar:

- Aynı yere tayin olan kişinin takip eden gün işe başlamaması
- Farklı yere atanan kişinin takip eden 15 günde işe başlamaması
- Yurtdışı görevden dönen kişinin 15 gün içinde göreve başlamaması
- Askerlikten dönen kişinin 1 ay göreve başlamaması
- Aylıksız izinden dönen kişinin 10 günde işe başlamaması
- Ardişik 10 gün işe gelinmemesi

Çekilenler veya Çekilmiş Sayılanlar Ne kadar süre memur olamaz?

- Usulüne uygun çekilenler: 6 ay
- Usulüne uygun çekilmeyenler: 1 yıl
- Usule uygunsuz + Olağanüstü mazeretle çekilenler: 6 ay
- Adaylık evresinde başarısız sayılanlar: 3 yıl
- Çekilmiş sayılanlar: 1 yıl
- Devir teslim yapmadan çekilenler: 3 yıl
- Olağanüstü hallerde uygunsuz çekilenler: asla

XIII. MEMURLARIN ÇALIŞMA SAATLERİ, FAZLA ÇALIŞMA VE İZİNLER

A. Memurların Çalışma Saatleri ve Fazla Çalışma

Memurların haftalık çalışma süresi, Cumartesi ve Pazar günleri tatil olmak üzere genel olarak **kırk saattir**. Ancak bu kanuna, özel kanunlara, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerine veya bunlara dayanılarak çıkarılacak yönetmeliklerle, kurumların ve hizmetlerin özellikleri dikkate alınmak suretiyle farklı çalışma süreleri tespit edilebilir.

Günlük çalışmanın başlama ve bitme saatleri ile öğle dinlenme süresi, bölgelerin ve hizmetin özelliklerine göre merkezde **Cumhurbaşkanınca**, illerde **valiler tarafından** tespit olunur.

Ancak engelliler için; engel durumu, hizmet gerekleri, iklim ve ulaşım şartları göz önünde bulundurulmak suretiyle günlük çalışmanın başlama ve bitiş saatleri ile öğle dinlenme süreleri merkezde üst yönetici, taşrada mülki amirlerce farklı belirlenebilir. Memurların yürüttükleri hizmetin özelliklerine göre, bu madde uyarınca tespit edilen çalışma saat ve süreleri ile görev yerlerine bağlı olmaksızın çalışabilmeleri mümkündür. Bu hususa ilişkin usul ve esaslar, **Çalışma Genel Müdürlüğünün teklifi üzerine Cumhurbaşkanınca** belirlenir.

Günün yirmi dört saatinde devamlılık gösteren hizmetlerde çalışan Devlet memurlarının çalışma saat ve şekilleri, kurumlarınca düzenlenir. Ancak, kadın memurlara; tabip raporunda belirtilmesi hâlinde hamileliğin yirmidördüncü haftasından önce ve her hâlde hamileliğin yirmidördüncü haftasından itibaren ve doğumdan sonraki iki yıl süreyle gece nöbeti ve gece vardiyası görevi verilemez. Engelli memurlara da isteği dışında gece nöbeti ve gece vardiyası görevi verilemez.

Salgın hastalık ve tabii afetler gibi olağanüstü hallerin olması durumunda ve bu hallerin devamı süresince; fabrika, atölye, şantiye, işletme gibi yerlerde İş Kanununa tabi olarak işçi çalıştıran kurumlarca hizmetin gereği olarak işçi ile birlikte çalışma saatleri ve gün dışında çalışmanın zorunlu bulunması durumunda; görevin kanuni bir süre içinde bitirilmesinin zorunlu olması ile görevin gereği olarak çalışma saatlerini aşması zorunlu işlerde çalışılması hallerine münhasır olmak üzere, yapılan fazla çalışmalar ücretle karşlanır. Ancak, 1, 2 ve 3. derece yönetici kadrolarında bulunanlara fazla çalışma ücreti ödenmez. Fazla çalışmanın süresi ve saat başına ödenecek ücret **Cumhurbaşkanı kararı ile** belirlenir.

Kurumlar gerektiği takdirde personelini günlük çalışma saatleri dışında fazla çalışma ücreti vermeksizin çalıştırabilirler. Bu durumda personele yaptırılacak fazla çalışmanın **her sekiz saati için bir gün hesabı ile izin verilir**.

Ancak, bu suretle verilecek iznin en çok on günlük kısmı yıllık izinle birleştirilerek yılı içinde kullanılabılır. Fazla çalışmanın uygulama esas ve usullerini belirleyen “Fazla Çalışmanın Uygulama Esaslarını Gösterir Yönetmelik”e göre, amirin memura fazla çalışma yapacağını bir hafta önceden yazılı olarak bildirmesi gerekir. Ancak acele ve özel durumlarda bildirme aynı günde de yapılabilir.

B. Memurların İzinleri

Devlet memurlarının yıllık izin, mazeret izni, hastalık izni ve aylıksız izin kullanma hakları vardır. Devlet memurlarına verilen ücretli izinler esnasında memurların özlük haklarına dokunulmaz.

1. Yıllık İzin

Yıllık izin, hizmeti bir yıldan on yıla kadar (10 yıl dâhil) olanlar için 20 gün, hizmeti on yıldan fazla olanlar için 30 gündür. Yıllık izinlerini ikamet ettikleri il dışında geçirmek isteyen Devlet memurlarına zorunlu hallerde gidiş ve dönüş için ikişer gün yol izni verilebilir.

Birbirini izleyen iki yılın izni bir arada verilebilir. Bu durumda önceki yıllara ait kullanılmamış izin hakları düşer.

Hizmetleri sırasında radyoaktif ışınlarla çalışan personele, her yıl yıllık izinlerine ilaveten bir aylık “sağlık izni” verilir.

YILLIK İZİN	
0-1 yıl hizmeti olanlar	Yıllık izin verilmez
1-10 yıl hizmeti olanlar	20 gün
10 yıl üstü hizmeti olanlar	30 gün
Radyoaktif ışınlarla çalışanlar	Fazladan 1 ay izin verilir

2. Mazeret İzni

- Kadın memura; doğumdan önce sekiz, doğumdan sonra sekiz hafta olmak üzere toplam onaltı hafta süreyle analık izni verilir. Çoğul gebelik durumunda, doğum öncesi sekiz haftalık analık izni süresine iki hafta eklenir. Ancak beklenen doğum tarihinden sekiz hafta öncesine kadar sağlık durumunun çalışmaya uygun olduğunu tabip raporuyla belgeleyen kadın memur, isteği hâlinde doğumdan önceki üç haftaya kadar kurumunda çalışabilir. Bu durumda, doğum öncesinde bu rapora dayanarak fiilen çalıştığı süreler doğum sonrası analık izni süresine eklenir. Doğumun erken gerçekleşmesi sebebiyle, doğum öncesi analık izninin kullanılmayan bölümü de doğum sonrası analık izni süresine ilave edilir. Doğum öncesi analık izninin başlaması gereken tarihten önce gerçekleşen doğumlarda ise doğum tarihi ile analık izninin başlaması gereken tarih arasındaki süre doğum sonrası analık iznine ilave edilir. Doğumda veya doğum sonrasında analık izni kullanılırken annenin ölümü hâlinde, isteği üzerine memur olan babaya anne için öngörülen süre kadar izin verilir. Üç yaşını doldurmamış bir çocuğu eşiyile birlikte veya münferit olarak evlat edinen memurlar ile memur olmayan eşin münferit olarak evlat edinmesi

hâlinde memur olan eşlerine, çocuğun teslim edildiği tarihten itibaren sekiz hafta süre ile izin verilir. Bu izin evlatlık kararı verilmeden önce çocuğun fiilen teslim edildiği durumlarda da uygulanır.

Kadın memura, çocuğunu emzirmesi için doğum sonrası analık izni süresinin bitim tarihinden itibaren ilk altı ayda günde üç saat, ikinci altı ayda günde bir buçuk saat **"süt izni"** verilir. Süt izninin hangi saatler arasında ve günde kaç kez kullanılacağı hususunda, kadın memurun tercihi esastır.

Doğum sonrası analık izni süresi sonunda kadın memur, isteği hâlinde çocuğun hayatta olması kaydıyla analık izni bitiminde başlamak üzere ayrıca süt izni verilmeksizin birinci doğumda iki ay, ikinci doğumda dört ay, sonraki doğumlarda ise altı ay süreyle günlük çalışma süresinin yarısı kadar çalışabilir. Çoğul doğumlarda bu süreler birer ay ilave edilir. Çocuğun engelli doğması veya doğumdan sonraki on iki ay içinde çocuğun engellilik durumunun tespiti hâllerinde bu süreler on iki ay olarak uygulanır. Üç yaşını doldurmamış bir çocuğu eşiyile birlikte veya münferit olarak evlat edinen memurlar ile memur olmayan eşin münferit olarak evlat edinmesi hâlinde memur olan eşleri de, istekleri üzerine, sekiz haftalık iznin bitiminden itibaren bu haktan aynı esaslar çerçevesinde yararlanır. Bu kapsamda yarım zamanlı çalışmaya başlayan memur, aynı çocuk için bir daha bu haktan yararlanmamak kaydıyla başvuru tarihini izleyen ay başından geçerli olmak üzere normal zamanlı çalışmaya dönebilir. Bu fıkra hükmünden yararlanan memura, yarım zamanlı çalışmaya başladığı tarihi izleyen ay başından itibaren, mali haklar ile sosyal yardımlarına ilişkin her bir ödeme unsurunun yarısı esas alınarak ödeme yapılır. Bunların fiili çalışmaya bağlı ödemeleri hakkında ise ilgili mevzuat hükümleri uygulanmaya devam olunur. Derece yükselmesi ile kademe ilerlemesi için aranan süreler açısından bu şekilde çalışılan dönemdeki hizmet süreleri yarım olarak dikkate alınır. Memurun çalışacağı süreler ilgili kurum tarafından belirlenir.

- Erkek memura eşinin doğum yapması sebebiyle isteği üzerine 10 gün "babalık izni" izin verilir.
- Memura, kendisinin veya çocuğunun evlenmesi ya da eşinin, çocuğunun, kendisinin veya eşinin ana, baba ve kardeşinin ölümü hâllerinde isteği üzerine yedi gün izin verilir.
- Memurlara; en az %70 oranında engelli ya da süreğen hastalığı olan çocuğunun (çocuğun evli olması durumunda eşinin de en az %70 oranında engelli olması kaydıyla) hastalanması hâlinde hastalık raporuna dayalı olarak ana veya babadan sadece biri tarafından kullanılması kaydıyla bir yıl içinde toptan veya bölümler hâlinde on güne kadar mazeret izni verilir.
- Merkezlerde atamaya yetkili amir, ilde vali, ilçede kaymakam ve yurt dışında diplomatik misyon şefi tarafından, birim amirinin muvafakati ile bir yıl içinde toptan veya bölümler hâlinde, mazeretleri sebebiyle memurlara on gün izin verilebilir. Zaruret hâlinde öğretmenler hariç olmak üzere, aynı usûle on gün daha mazeret izni verilebilir. Bu takdirde, ikinci kez verilen bu izin, yıllık izinden düşülür.

Yıllık izin ve mazeret izinleri sırasında malî haklar ile sosyal yardımlara dokunulmaz.

Mazeret İzni Sebebi	İzin Esasları
Analık İzni	<u>Tekil gebelik</u> : Doğumdan önce 8 hafta + doğumdan sonra 8 hafta <u>Çoğul gebelik</u> : Doğumdan önce 8+2 hafta ve doğumdan sonra 8+2 hafta
Babalık İzni	10 gün
Düğün İzni	7 gün (kendisi veya çocuğu evlenirse)
Ölüm İzni	7 gün (eşi, çocuğu, kardeşi, anne, baba ölürse)
Süt İzni	<u>Doğumdan sonra ilk 6 ay</u> : günde 3 saat <u>Doğumdan sonra ikinci 6 ay</u> : günde 1,5 saat
Özel Mazeretizni	Yukarıdaki sebepler haricinde 10 güne kadar verilebilir. Buna ek olarak 10 gün daha verilebilir ancak bu izin sonraki yılın yıllık izninden düşülür. (Öğretmenlere 2. kez 10 günlük mazeret izni hakkı yoktur)
Engelli Çocuk İzni	10 gün (%70 engelli çocuk varsa)

3. Hastalık ve Refakat İzni

Memura, aylık ve özlük hakları korunarak, verilecek raporda gösterilecek lüzum üzerine, kanser, verem ve akıl hastalığı gibi uzun süreli bir tedaviye ihtiyaç gösteren hastalığı hâlinde onsekiz aya kadar, diğer hastalık hâllerinde ise oniki aya kadar izin verilir.

Memurun, hastalığı sebebiyle yataklı tedavi kurumunda yatarak gördüğü tedavi süreleri, hastalık iznine ait sürenin hesabında dikkate alınır.

Bu maddede yazılı azamî süreler kadar izin verilen memurun, bu iznin sonunda işe başlayabilmesi için, iyileştigiine dair raporu (yurt dışındaki memurlar için mahallî usûle göre verilecek raporu) ibraz etmesi zorunludur. İzin süresinin sonunda, hastalığının devam ettiği resmî sağlık kurulu raporu ile tespit edilen memurun izni, birinci fıkrada belirtilen süreler kadar uzatılır, bu sürenin sonunda da iyileşemeyen memur hakkında emeklilik hükümleri uygulanır.

Bunlardan gerekli sağlık şartlarını yeniden kazandıkları resmî sağlık kurullarınca tespit edilen ve emeklilik hakkını elde etmemiş olanlar, yeniden memuriyete dönmek istemeleri hâlinde, niteliklerine uygun kadrolara öncelikle atanırlar.

Görevi sırasında veya görevinden dolayı bir kazaya veya saldırıya uğrayan veya bir meslek hastalığına tutulan memur, iyileşinceye kadar izinli sayılır.

Hastalık raporlarının hangi hallerde, hangi hekimler veya sağlık kurulları tarafından verileceği ve süreleri ile bu konuya ilişkin diğer hususlar, Sağlık, Maliye ve Dışişleri Bakanlıkları ile Sosyal Güvenlik Kurumunun görüşleri alınarak Çalışma Genel Müdürlüğüne hazırlanacak bir yönetmelikle belirlenir.

Ayrıca, memurun bakmakla yükümlü olduğu veya memur refakat etmediği takdirde hayatı tehlikeye girecek ana, baba, eş ve çocukları ile kardeşlerinden birinin ağır bir kaza geçirmesi veya tedavisi uzun süren bir hastalığının bulunması hâllerinde, bu hâllerin sağlık kurulu

raporuyla belgelendirilmesi şartıyla, aylık ve özlük hakları korunarak, üç aya kadar izin verilir. Gerektiğinde bu süre bir katına kadar uzatılır.

Hastalık izni süresince söz konusu memurun aylık ve özlük haklarına dokunulmaz. Ancak; sağlık kurulu raporu üzerine verilen hastalık izinleri; kanser, verem ve akıl hastalıkları gibi uzun süreli bir tedaviye ihtiyaç gösteren hastalığa yakalananların kullandığı hastalık izinleri ile hastalıkları sebebiyle resmi yataklı tedavi kurumlarında yatarak tedavi gördükleri tedavi süreleri hariç olmak üzere bir takvim yılı içinde kullanılan hastalık izin süreleri toplamının 7 günü aşması halinde, aşan süreler isabet eden zam ve tazminatlar % 25 eksik ödenir.

Bir memurun **yıllık izin kullanırken hastalanması ve bu hastalığını sağlık raporu ile belgelemesi halinde**, hastalık izninin verildiği tarih itibarıyla yıllık izin süresi durur. Ancak, hastalık izninin yıllık iznin bitiminden önce sona ermesi halinde memur yıllık izninin bitiminde, hastalık izninin yıllık izin süresini aşması halinde ise hastalık izninin bitiminde göreve başlar.

HASTALIK VE REFAKAT İZİNİ	
Kanser, verem ve akıl hastalığı gibi hastalıklara tutulanlar	<ul style="list-style-type: none"> - En fazla 18 ay - 18 ay daha uzatılabilir - Tüm süreler sonunda iyileşmezse emeklilik işlemleri uygulanır
Diğer hastalıklara tutulanlar	<ul style="list-style-type: none"> - En fazla 12 ay - 12 ay daha uzatılabilir - Tüm süreler sonunda iyileşmezse emeklilik işlemleri uygulanır
Görevi sırasında veya görevinden dolayı bir kazaya veya saldırıya uğrayan veya bir meslek hastalığına tutulanlar	İyileşinceye kadar izinli sayılır
Bakmakla yükümlü olduğu veya memur refakat etmediği takdirde hayatı tehlikeye girecek ana, baba, eş ve çocukları ile kardeşlerinden birinin ağır bir kaza geçirmesi veya tedavisi uzun süren bir hastalığının bulunması hâllerinde	<ul style="list-style-type: none"> - En fazla 3 ay - 3 ay daha uzatılabilir

4. Aylıksız İzin

- Memura, refakatizninin bitiminden itibaren, sağlık kurulu raporuyla belgelendirilmesi şartıyla, istekleri üzerine on sekiz aya kadar aylıksız izin verilebilir.
- Memura, yıllık izinde esas alınan süreler itibarıyla beş hizmet yılını tamamlamış olması ve isteği hâlinde memuriyeti boyunca ve en fazla iki defada kullanılmak üzere, toplam bir yıla kadar aylıksız izin verilebilir. Ancak, sıkıyönetim, olağanüstü hâl veya genel hayata müessir afet hâli ilan edilen bölgelere 72 nci madde gereğince belli bir süre görev yapmak üzere zorunlu olarak sürekli görevle atananlar hakkında bu bölgelerdeki görev süreleri içinde bu fıkra hükmü uygulanmaz.

- Doğum yapan memura, doğum sonrası analık izni süresinin bitiminden; eşi doğum yapan memura ise, doğum tarihinden itibaren istekleri üzerine yirmidört aya kadar aylıksız izin verilir.
- Üç yaşını doldurmamış bir çocuğu eşiyle birlikte veya münferit olarak evlat edinen memurlar ile memur olmayan eşin münferit olarak evlat edinmesi hâlinde memur olan eşlerine, sekiz haftalık iznin veya yarım zamanlı çalışma süresinin bitiminden itibaren, istekleri üzerine yirmi dört aya kadar aylıksız izin verilir. Evlat edinene her iki eşin memur olması durumunda bu süre, eşlerin talebi üzerine yirmi dört aylık süreyi geçmeyecek şekilde, birbirini izleyen iki bölüm hâlinde eşlere kullandırılabilir.
- Yabancı memleketlerin resmî kurumları veya uluslararası kuruluşlarda kurumlarının muvafakati ile görev alacak memurlara, ilgili Bakanın onayı ile (her üç yılda bir Bakan onayı yenilenmek kaydıyla) memuriyetli süresince yabancı memleketlerin resmî kurumlarında on yıla, uluslararası kuruluşlarda yirmibir yıla kadar aylıksız izin verilebilir.
- Özel burs sağlayan ve bu burstan istifade etmesi için kendilerine aylıksız izin verilenler de dâhil olmak üzere burslu olarak ya da bütçe imkânlarıyla yetiştirilmek üzere yurtdışına gönderilen veya sürekli görevle yurtiçine ya da yurtdışına atanan veya en az altı ay süreyle yurtdışında geçici olarak görevlendirilen memurlar veya diğer personel kanunlarına tâbi olanlar ile yurtdışına kamu kurumlarınca gönderilmiş olan öğrencilerin memur olan eşleri ile 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 77 nci maddesine göre izin verilenlerin memur olan eşlerine görev veya öğrenim süresi içinde aylıksız izin verilebilir.
- Muvazzaf askerliğe ayrılan memurlar askerlik süresince görev yeri saklı kalarak aylıksız izinli sayılırlar. Bunlardan askerlik görevini tamamlayıp memuriyete dönmek isteyenler, terhis tarihinden itibaren 30 gün içinde kurumlarına başvurmak ve kurumları da başvurma tarihinden itibaren en fazla 30 gün içinde ilgilileri göreve başlatmak zorundadırlar. Bunların muvazzaf askerlikte geçen süreleri muvazzaf askerliğe ayrıldıkları sırada iktisap etmiş oldukları derecede kademe ilerlemesi yapılmak suretiyle değerlendirilir.

Bu kimselerin görevlerine dönmek istemeleri halinde; yabancı memleketlerde veya uluslararası kuruluşlarda geçirdikleri hizmet sürelerinin her yılı bir kademe ilerlemesine ve her 3 yılı bir derece yükselmesine esas olacak şekilde ve boş kadro bulunduğu takdirde değerlendirilir.

Aylıksız izin süresinin bitiminden önce mazereti gerektiren sebebin ortadan kalkması hâlinde, on gün içinde göreve dönülmesi zorunludur. Aylıksız izin süresinin bitiminde veya mazeret sebebinin kalkmasını izleyen on gün içinde görevine dönmeyenler, memuriyetten çekilmiş sayılır.

5. Yurt Dışında Yetiştirilme İzni

657 sayılı Devlet Memurları Kanununa göre, mesleklerine ait öğrenimini bitirerek Devlet memurluğuna alınmış ve asli memur olarak atanmış olanlardan mesleklerine ait hizmetlerde yetiştirilmek, eğitilmek, bilgilerini artırmak veya staj yapmak üzere, kurumlarınca açılacak seçme veya yarışma sınavlarında başarı göstererek ya da dış burslara dayanılarak yurt dışına gönderilenlere, iki yıla kadar ayrılma izni verilebilir. Gerekirse bu süre en fazla dört yıla kadar uzatılabilir.

657 sayılı Devlet Memurları Kanununda yer alan bu izinlerin dışında, diğer bazı kanunlarda da memurlar için aylıklı ya da aylıksız izin öngörülen düzenlemeler söz konusudur.

4688 sayılı “Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu”na göre, kamu sendikalarının yönetim kurulu üyeleri, seçildikleri tarihten itibaren otuz gün içerisinde sendika tüzüğünde belirtilen hükümlere göre, yazılı talepte bulunmaları halinde bu görevleri süresince aylıksız izine

ayrılırlar. Talepte bulunmayanlar ise kurumlarındaki görevlerine devam ederler. İzine ayrılmayan yönetim kurulu üyeleri haftada bir gün kurumlarından izinli sayılırlar. Aylıksız izine ayrılan yöneticilerin bu süreleri, emekli kesenekleri ve karşılıklarının yöneticisi oldukları sendikaları tarafından her ay ödenmesini kabul etmeleri koşuluyla kazanılmış hak aylığı ile emeklilik hizmetine sayılır. Ayrıca, işyeri sendika temsilcileri de haftada iki saat olmak üzere işyerinde görevlerini yerine getirirler ve bu sürede izinli sayılırlar.

Aylıksız İzin Alma Sebebi	İzin Süresi Esasları
Hastalık-Refatat sebebiyle	En fazla 18 ay
Doğum yapan memura	En fazla 24 ay
Eşi doğum yapan memura	En fazla 24 ay
Evlat edinen memura	En fazla 24 ay
Yabancı memlekette göreve giden memura	En fazla 10 yıl
Uluslararası kuruluşa göreve giden memura	En fazla 21 yıl
Yurtdışına burslu giden memura	Burs süresi kadar
Eş yurt dışına giden memura	İlgili süre kadar
Vatan hizmetini yapan memura	Askerlik süresi kadar
Yukarıdaki haller dışında memurun talebi üzerine	En fazla 1 yıl (5 yıl hizmeti olmalı)
*** Aylıksız izin bitiminde 10 gün içinde göreve başlamayanlar çekilmiş sayılır	
*** Aylıksız izin alma sebebi ortadan kalkıp da 10 gün içinde göreve başlamayanlar çekilmiş sayılır	

XIV. MEMUR BİLGİ SİSTEMİ VE ÖZLÜK DOSYASI

Memurlar, Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası esas alınarak kurumlarınca tutulacak personel bilgi sistemine kaydolunurlar. Her memur için bir özlük dosyası tutulur.

Özlük dosyasına, memurun mesleki bilgileri, mal bildirimleri; varsa inceleme, soruşturma, denetim raporları, disiplin cezaları ile ödül ve başarı belgesi verilmesine ilişkin bilgi ve belgeler konulur.

Memurların başarı, yeterlik ve ehliyetlerinin tespitinde, kademe ilerlemelerinde, derece yükselmelerinde, emekliye ayrılmalarında veya hizmetle ilişkilerinin kesilmesinde, hizmet gerekleri yanında özlük dosyaları göz önünde bulundurulur.

Özlük dosyalarının tutulma esasları ile özlük dosyalarında yer alacak belgelere ilişkin usul ve esaslar Çalışma Genel Müdürlüğüne belirlenir.

Çalışma Genel Müdürlüğü, kuruluş kanunlarına ve bütçe türlerine bağlı kalınmaksızın, tüm kamu kurum ve kuruluşlarının teşkilat yapılarına ve personeline ilişkin konularda, gerekli gördüğü bilgi ve belgeleri kamu kurum ve kuruluşlarından talep eder. Kamu kurum ve kuruluşları bu bilgi ve belgeleri vermekle yükümlüdür.

Kamu kurum ve kuruluşları; atama, yer değiştirme, görevde yükselme, unvan değişikliği ve Çalışma Genel Müdürlüğüne belirlenecek diğer personel hareketlerini bildirmek zorundadır.

XV. MEMURLARA VERİLECEK BAŞARI BELGESİ, ÜSTÜN BAŞARI BELGESİ VE ÖDÜL

Görevli oldukları kurumlarda olağanüstü gayret ve çalışmaları ile emsallerine göre başarılı görev yapmak suretiyle; kamu kaynağında önemli ölçüde tasarruf sağlanmasında, kamu zararının oluşmasının önlenmesinde ve önlenemez kamu zararlarının önemli ölçüde azaltılmasında, kamusal fayda ve gelirlerin beklenenin üzerinde artırılmasında veya sunulan hizmetlerin etkinlik ve kalitesinin yükseltilmesinde somut olaylara ve verilere dayalı olarak katkı sağladıkları tespit edilen memurlara, merkezde bağlı veya ilgili **bakan**, illerde **valliler**, ilçelerde **kaymakamlar** tarafından başarı belgesi verilebilir. Türk Silahlı Kuvvetlerinde görevli Devlet memurları için Millî Savunma Bakanı bu yetkisini devredebilir. **Üç defa** başarı belgesi alanlara **üstün başarı belgesi** verilir.

Üstün başarı belgesi verilenlere, merkezde bağlı veya ilgili **bakan** ve illerde **valliler** tarafından uygun görülmesi hâlinde en yüksek Devlet memuru aylığının (ek gösterge dâhil) **% 200'üne kadar** ödül verilebilir.

Bu maddeye göre bir mali yıl içinde ödüllendirileceklerin sayısı, kurumun yılbaşındaki dolu kadro mevcudunun **binde onundan**, Ticaret Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü ile Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı kadroları için **binde yirmisinden** fazla olamaz. Yıl içinde ödüllendirilen personel sayısı kurumlarınca izleyen yılın **Ocak ayı** sonuna kadar **Çalışma Genel Müdürlüğüne** bildirilir.

Kamu kurum ve kuruluşları yürütmekte oldukları hizmetlerin özelliklerini göz önünde bulundurarak memurlarının başarı, verimlilik ve gayretlerini ölçmek üzere, Çalışma Genel Müdürlüğü'nün uygun görüşü alınmak kaydıyla, değerlendirme ölçütleri belirleyebilir.

XVI. MEMURLARIN DİSİPLİN İŞLEMLERİ

Devlet memurlarına, 657 sayılı Kanunun 125'inci maddesinde belirtilen eylemleri yapmaları halinde, eylem ve durumun ağırlık derecesine göre, **"uyarma"**, **"kinama"**, **"aylıktan kesme"**, **"kademe ilerlemesinin durdurulması"** veya **"Devlet memurluğundan çıkarma"** cezası verilebilir. Disiplin cezalarının verilme usul ve esaslarına ilişkin **"Disiplin Kurulları ve Disiplin Amirleri Hakkında Yönetmelik"** yürürlüğe konmuştur.

DİSİPLİN CEZASI TÜRLERİ

Uyarma	Memura, görevinde ve davranışlarında daha dikkatli olması gerektiğinin yazı ile bildirilmesidir.
Kinama	Memura, görevinde ve davranışlarında kusurlu olduğunun yazı ile bildirilmesidir.
Aylıktan Kesme	Memurun brüt aylığından 1/30 ile 1/8 oranında kesinti yapılmasıdır.
Kademe ilerlemesinin Durdurulması	Fiilin ağırlık derecesine göre memurun bulunduğu kademe ilerlemesinin 1-3 yıl durdurulmasıdır.
Memurluktan Çıkarma	Bir daha memuriyete dönememek üzere memurluktan çıkarmaktır.

Devlet memuruna savunması alınmadan disiplin cezası verilemez. Savunmasının yapabildiği için memura en az yedi gün süre verilir. Bu süre içinde savunmasını yapmayan memur, savunma hakkından vazgeçmiş sayılır.

Disiplin cezası verilmesine sebep olmuş bir eylem veya durumun cezaların özlük dosyasından silinmesine ilişkin süre içinde tekrarlanması halinde bir derece ağır ceza uygulanır. Geçmiş hizmetleri sırasındaki çalışmaları olumlu olan ve ödül veya başarı belgesi alan memurlar için verilecek cezalarda bir derece hafif olanı uygulanabilir.

Her kurum merkezinde bir disiplin ve yüksek disiplin kurulu kurulur. Uyarma, kınama ve aylıktan kesme cezaları disiplin amirleri tarafından; kademe ilerlemesinin durdurulması cezası, memurun bağlı olduğu kurumdaki disiplin kurulunun kararı alındıktan sonra, atamaya yetkili amirler, il disiplin kurullarının kararlarına dayanan hallerde de valiler tarafından verilir. Devlet memurluğundan çıkarma cezası amirlerin bu yoldaki isteği üzerine, memurun bağlı bulunduğu kurumun yüksek disiplin kurulu kararı ile verilir; bu cezayı alanlar bir daha memurluğa atanamazlar. Yurtdışında misyon şefleri, bakanlıkların ve diğer kurumların yurtdışı teşkilatında görevli bütün memurların disipline aykırı davranışları hakkında Dışişleri Bakanlığına başvurarak ilgili kurumca soruşturma yapılmasını isterler.

Bu fiil ve hallerin işlendiğinin öğrenildiği tarihten itibaren; uyarma, kınama, aylıktan kesme ve kademe ilerlemesinin durdurulması cezalarında bir ay içinde disiplin soruşturmasına; memurluktan çıkarma cezasında altı ay içinde disiplin kovuşturmasına başlanmadığı takdirde ve ayrıca disiplin cezasını gerektiren durumun ortaya çıktığı tarihten itibaren iki yıl içinde disiplin cezası verilmediği takdirde, disiplin cezası verme yetkisi zamanaşımına uğrar.

Disiplin amirleri uyarma, kınama ve aylıktan kesme cezalarını soruşturmanın tamamlandığı günden itibaren 15 gün içinde vermek zorundadırlar. Kademe ilerlemesinin durdurulması cezasını gerektiren hallerde soruşturma dosyası, kararını (görüşünü) bildirmek üzere yetkili disiplin kuruluna 15 gün içinde gönderilir. Disiplin kurulu, dosyayı aldığı tarihten itibaren 30 gün içinde soruşturma evrakına göre kararını bildirir. Memurluktan çıkarma cezası için disiplin amirlerince yaptırılan soruşturmaya ait dosyanın yüksek disiplin kurulunca kendisine verildiği tarihten itibaren en çok 6 ay içinde karara bağlanması gerekir.

Aynı olaydan dolayı memur hakkında ceza mahkemesinde kovuşturmaya başlanmış olması, disiplin kovuşturmasını geciktiremez. Memurun ceza kanununa göre mahkûm olması veya olmaması halleri, ayrıca disiplin cezasının uygulanmasına engel olamaz. Disiplin cezaları verildiği tarihten itibaren hüküm ifade eder ve derhal uygulanır. Ancak, aylıktan kesme cezası, cezanın veriliş tarihini takip eden ay başında uygulanır. Verilen disiplin cezaları üst disiplin amirine, Devlet memurluğundan çıkarma cezası ayrıca Çalışma Genel Müdürlüğüne bildirilir. Aylıktan kesme cezası ile tecziye edilenler 5 yıl, kademe ilerlemesinin durdurulması cezası ile tecziye edilenler 10 yıl boyunca daire başkanı kadrolarına, daire başkanı kadrosunun dengi ve daha üstü kadrolara, bölge ve il teşkilatlarının en üst yönetici kadrolarına, düzenleyici ve denetleyici kurumların başkanlık ve üyeliklerine, vali ve bükkelçi kadrolarına atanamazlar.

	Uyarma	Kınama	Aylıktan Kesme	Kademe İlerleme Durdurma	Meslekten Çıkarma
Cezayı Vermeye Yetkili Makam	Disiplin amiri	Disiplin amiri	Disiplin amiri	Atama amiri	Yüksek Disiplin Kurulu ¹
Soruşturma Zamanaşımı	1 ay	1 ay	1 ay	1 ay	6 ay
Savunma² (En az 7 gün)	Zorunlu	Zorunlu	Zorunlu	Zorunlu	Zorunlu
Ceza³ Zamanaşımı	2 yıl	2 yıl	2 yıl	2 yıl	2 yıl
Silinme Talebi⁴	5 yıl	5 yıl	10 yıl	10 yıl	-
Yargı Yolu	Dava açılabilir	Dava açılabilir	Dava açılabilir	Dava açılabilir	Dava açılabilir

Disiplin amirleri tarafından verilen uyarma, kınama ve aylıktan kesme cezalarına karşı disiplin kuruluna, kademe ilerlemesinin durdurulması cezasına karşı yüksek disiplin kuruluna itiraz edilebilir.

İtirazda süre, kararın ilgiliye tebliği tarihinden itibaren yedi gündür. Süresi içinde itiraz edilmeyen disiplin cezaları kesinleşir.

İtiraz mercileri, itiraz dilekçesi ile karar ve eklerinin kendilerine intikalinden itibaren otuz gün içinde kararlarını vermek zorundadır.

İtirazın kabulü hâlinde, disiplin amirleri kararı gözden geçirerek verilen cezayı hafifletebilir veya tamamen kaldırabilirler.

	İtiraz Süresi	İtiraz Mercii ⁵
Uyarma	7 gün	Disiplin kurulu
Kınama	7 gün	Disiplin kurulu
Aylıktan Kesme	7 gün	Disiplin kurulu
Kademe İlerleme Durdurulması	7 gün	Yüksek Disiplin Kurulu
Memuriyetten Çıkarma	-	-

¹ Memuriyetten çıkarma cezasını amirler teklif eder. YDK ise sadece ret veya kabul eder. Reddedecek olursa atama amiri **15 gün içinde** başka bir ceza verebilir

² 1982 Anayasası'nın 129.maddesinde yer alır ve **Savunma alınması**, anayasal şekil unsurudur. Savunma alınmadan ceza verilirse şekil açısından sakat olur. YOK HÜKMÜNDEDİR.

³ Ceza zamanaşımı, fiilin öğrenildiği tarihten itibaren başlar ve bu süre sonunda ceza verme yetkisi kalkar.

⁴ Memurun yazılı talebi gereklidir. Atama amirine başvurulur. İdarenin takdirine bağlıdır. Kademe ilerlemesi durdurulması için YDK görüşü alınır

⁵ Ceza zamanaşımı, fiilin öğrenildiği tarihten itibaren başlar ve bu süre sonunda ceza verme yetkisi kalkar.

Disiplin cezalarına karşı idari yargı yoluna başvurulabilir.

Kendisine uyarma ve kınama cezası verilmiş devlet memurları bu cezaların uygulanmasından beş sene sonra; aylıktan kesme ve kademe ilerlemesinin durdurulması cezası verilmiş olan memurlar ise on sene sonra, atamaya yetkili amire başvurarak bu cezaların özlük dosyasından silinmesini talep edebilirler.

Ceza Türü	Ceza Verilme Sebebi
Uyarma	<ul style="list-style-type: none"> a) Verilen emir ve görevlerin tam ve zamanında yapılmasında, görev mahallinde kurumlarca belirlenen usul ve esasların yerine getirilmesinde, görevle ilgili resmi belge, araç ve gereçlerin korunması, kullanılması ve bakımında kayıtsızlık göstermek veya düzensiz davranmak, b) Özürsüz veya izinsiz olarak göreve geç gelmek, erken ayrılmak, görev mahallini terk etmek, c) Kurumca belirlenen tasarruf tedbirlerine riayet etmemek, d) Usulsüz müracaat veya şikayette bulunmak, e) Devlet memuru vakarına yakışmayan tutum ve davranışta bulunmak, f) Görevine veya iş sahiplerine karşı kayıtsızlık göstermek veya ilgisiz kalmak, g) Belirlenen kılık ve kıyafet hükümlerine aykırı davranmak, h) Görevin işbirliği içinde yapılması ilkesine aykırı davranışlarda bulunmak.
Kınama	<ul style="list-style-type: none"> a) Verilen emir ve görevlerin tam ve zamanında yapılmasında, görev mahallinde kurumlarca belirlenen usul ve esasların yerine getirilmesinde, görevle ilgili resmi belge, araç ve gereçlerin korunması, kullanılması ve bakımında kusurlu davranmak, b) Eşlerinin, reşit olmayan veya mahcur olan çocuklarının kazanç getiren sürekli faaliyetlerini belirlenen sürede kurumuna bildirmemek, c) Görev sırasında amire hal ve hareketi ile saygısız davranmak, d) Hizmet dışında Devlet memurunun itibar ve güven duygusunu sarsacak nitelikte davranışlarda bulunmak, e) Devlete ait resmi araç, gereç ve benzeri eşyayı özel işlerinde kullanmak, f) Devlete ait resmi belge, araç, gereç ve benzeri eşyayı kaybetmek, g) İş arkadaşlarına, maiyetindeki personele ve iş sahiplerine kötü muamelede bulunmak, h) İş arkadaşlarına ve iş sahiplerine söz veya hareketle sataşmak, i) Görev mahallinde genel ahlak ve edep dışı davranışlarda bulunmak ve bu tür yazı yazmak, işaret, resim ve benzeri şekiller çizmek ve yapmak, j) Verilen emirlere itiraz etmek, k) Borçlarını kasten ödemeyerek hakkında yasal yollara başvurulmasına neden olmak, l) Kurumların huzur, sükün ve çalışma düzenini bozmak. m) Yetkili olmadığı halde basına, haber ajanlarına veya radyo ve televizyon kurumlarına bilgi veya demeç vermek.

- Aylıktan Kesme**
- a) Kasıtlı olarak; verilen emir ve görevleri tam ve zamanında yapmamak, görev mahallinde kurumlarca belirlenen usul ve esasları yerine getirmemek, görevle ilgili resmi belge, araç ve gereçleri korumamak, bakımını yapmamak, hor kullanmak,
 - b) Özürsüz olarak bir veya iki gün göreve gelmemek,
 - c) Devlete ait resmi belge, araç, gereç ve benzerlerini özel menfaat sağlamak için kullanmak,
 - d) Görevle ilgili konularda yükümlü olduğu kişilere yalan ve yanlış beyanda bulunmak,
 - e) Görev sırasında amirine sözle saygısızlık etmek,
 - f) Görev yeri sınırları içerisinde her hangi bir yerin toplantı, tören ve benzeri amaçlarla izinsiz olarak kullanılmasına yardımcı olmak,
 - ı) Hizmet içinde Devlet memurunun itibar ve güven duygusunu sarsacak nitelikte davranışlarda bulunmak,

Kademe İlerleme Durdurma

- a) Göreve sarhoş gelmek, görev yerinde alkollü içki içmek,
- b) Özürsüz ve kesintisiz **3 - 9 gün** göreve gelmemek,
- c) Görevi ile ilgili olarak her ne şekilde olursa olsun çıkar sağlamak,
- d) Amirine veya maiyetindekilere karşı küçük düşürücü veya aşağılayıcı fiil ve hareketler yapmak,
- e) Görev yeri sınırları içinde herhangi bir yeri toplantı, tören ve benzeri amaçlarla izinsiz kullanmak veya kullandırmak,
- f) Gerçeğe aykırı rapor ve belge düzenlemek,
- h) Ticaret yapmak veya Devlet memurlarına yasaklanan diğer kazanç getirici faaliyetlerde bulunmak,
- ı) Görevin yerine getirilmesinde dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı yapmak, kişilerin yarar veya zararını hedef tutan davranışlarda bulunmak,
- j) Belirlenen durum ve sürelerde mal bildiriminde bulunmamak,
- k) Açıklanması yasaklanan bilgileri açıklamak,
- l) Amirine, maiyetindekilere, iş arkadaşları veya iş sahiplerine hakarete bulunmak veya bunları tehdit etmek,
- m) Diplomatik statüsünden yararlanmak suretiyle yurt dışında, haklı bir sebep göstermeksizin ödeme kabiliyetinin üstünde borçlanmak ve borçlarını ödemedeki tutum ve davranışlarıyla Devlet itibarını zedelemek veya zorunlu bir sebebe dayanmaksızın borcunu ödemediği yurda dönmek,
- n) Verilen görev ve emirleri kasten yapmamak,

Memuriyetten Çıkarma

- a) İdeolojik veya siyasi amaçlarla kurumların huzur, sükün ve çalışma düzenini bozmak, boykot, işgal, kamu hizmetlerinin yürütülmesini engelleme, işi yavaşlatma ve grev gibi eylemlere katılmak veya bu amaçlarla toplu olarak göreve gelmemek, bunları tahrik ve teşvik etmek veya yardımında bulunmak, ⁽¹⁾
- b) Yasaklanmış her türlü yayını veya siyasi veya ideolojik amaçlı bildiri, afiş, pankart, bant ve benzerlerini basmak, çoğaltmak, dağıtmak veya bunları kurumların herhangi bir yerine asmak veya teşhir etmek,
- c) Siyasi partiye girmek,
- d) Özürsüz olarak bir yılda toplam **20 gün** göreve gelmemek,
- e) Savaş, olağanüstü hal veya genel afetlere ilişkin konularda amirlerin verdiği görev veya emirleri yapmamak,
- f) Amirlerine, maiyetindekilere ve iş sahiplerine fiili tecavüzde bulunmak,
- g) Memurluk sıfatı ile bağdaşmayacak nitelik ve derecede yüz kızartıcı ve utanç verici hareketlerde bulunmak,
- h) Yetki almadan gizli bilgileri açıklamak,
- ı) Siyasi ve ideolojik eylemlerden arananları görev mahallinde gizlemek,
- j) Yurt dışında Devletin itibarını düşürecek veya görev haysiyetini zedeleyecek tutum ve davranışlarda bulunmak,
- k) 5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanuna aykırı fiilleri işlemek.

XVII. GÖREVDEN UZAKLAŞTIRMA

Hizmetin gerekleri bakımından görevi başında kalmasında sakınca görülen devlet memurları hakkında görevden uzaklaştırma önlemi alınır.

Görevden uzaklaştırmaya yetkililer, atamaya yetkili amirler, bakanlık ve genel müdürlük müfettişleri ile illerde valiler, ilçelerde kaymakamlardır. Ancak, ilçe idare şube başkanları hakkında valinin muvafakatinin alınması şarttır. Valiler ve kaymakamlar tarafından alınan görevden uzaklaştırma tedbiri, memurun kurumuna derhal bildirilir. Haklarında mahkemelerce cezai kovuşturma yapılan Devlet memurları da söz konusu yetkililer tarafından görevden uzaklaştırılabilirler.

Görevinden uzaklaştırılan Devlet memurları hakkında görevden uzaklaştırmayı izleyen 10 iş günü içinde soruşturmaya başlanması zorunludur. Yaptırılan soruşturma sonunda memuru görevden uzaklaştırdıktan sonra hakkında derhal soruşturmaya başlamadığı, keyfi olarak bunu geciktirdiği anlaşılan amirler, hukuki, mali ve cezai sorumluluğa tabidir.

Görevden uzaklaştırılan ve görevi ile ilgili olsun veya olmasın herhangi bir suçtan tutuklanan veya gözaltına alınan memurlara bu süre içinde aylıklarının (gösterge ve ek gösterge aylığının) üçte ikisi ödenir. Ayrıca memur bu Kanunun öngördüğü sosyal hak ve yardımlardan faydalanmaya devam eder. Memurun tekrar görevine başlaması gereken

hallerde, bunların aylıklarının kesilmiş olan üçte biri kendilerine ödenir ve görevden uzakta geçirdikleri süre intibak ettirilir.

Soruşturma veya yargılama sonunda yetkili mercilerce;

- Haklarında memurluktan çıkarmadan başka bir disiplin cezası verilenler,
- Haklarında yargılamanın men'ine veya beraatına karar verilenler,
- Hükümden evvel haklarındaki kovuşturma genel af ile kaldırılanlar,
- Görevlerine ve memurluklarına ilişkin olsun veya olmasın memurluğa engel olmayacak bir ceza ile hükümlü olup cezası ertelenenler

bu kararların kesinleşmesi üzerine haklarındaki görevden uzaklaştırma tedbiri kaldırılır.

Disiplin kovuşturması gereği görevden uzaklaştırma en çok 3 ay devam edebilir. Bu süre sonunda hakkında bir karar verilmediği takdirde memur görevine başlatılır. Ceza kovuşturması gereği görevden uzaklaştırmada yetkili amir (Müfettişlerin görevinden uzaklaştırdıkları memurlar hakkında atamaya yetkili amir) ilgilinin durumunu her iki ayda bir inceleyerek görevine dönüp dönmemesi hakkında bir karar verir ve ilgiliye de yazı ile tebliğ eder.

GÖREVDEN UZAKLAŞTIRMA ESASLARI	
Uzaklaştırma Sebepi	- Disiplin soruşturması yürütülmesi - Görevle ilgili suç kovuşturması yürütülmesi
Uzaklaştırma Yetkisi	- Bakanlıkların müfettişleri - Genel müdürlüklerin müfettişleri - Atama yetkili amirler - Valiler - Kaymakamlar
Uzaklaştırma Süresi	- <u>Disiplin soruşturması var ise</u> : en fazla 3 ay - <u>Ceza Kovuşturması var ise</u> : üst sınır yoktur. Ancak hala uzaklaştırmaya gerek olup olmadığı 2 ayda bir gözden geçirilir.
Uzaklaştırılan Memurun Hakları	- Kişi memuriyetten çıkarılmaz - Kişi kadrosunu işgal etmeye devam eder - Maaşının 2/3'ü ödenmeye devam eder - Sosyal imkanlardan yararlanabilir - Kademe ilerlemesi yapılmaz - Derece yükselmesi yapılmaz
Uzaklaştırılan memurun Geri Dönme Halleri	- Disiplin cezası almaz ise - Disiplin cezası alır ise (memuriyetten çıkarma hariç) - Beraat eder ise - Mahkumiyet alır ise (engel olmayan)
Ger Dönerse	- Kademe ve derece intibakı yapılır - Ödenmemiş 1/3 maaşlar toplu halde ödenir

XVIII. MEMURLARIN MALİ HAKLARI

Memurlara hizmetlerinin karşılığında kadroya dayanılarak ay itibarıyla ödenen paraya **"aylık"** denir.

Bütün sınıflar itibarıyla her derece ve kademenin aylıklarının hesaplanmasında aylık gösterge tablosu esas alınır. Aylık gösterge tablosunda birden on beşe kadar derece vardır. En düşük derecede 9 kademe, en yüksek derecede 4 kademe vardır.

Bu derece ve kademelerde memurların aylıklarına esas alınacak gösterge rakamlarına yer verilmiştir.

657 sayılı Kanuna tabi kurumların kadrolarında bulunan personelin aylıkları; hizmet sınıfları, görev türleri ve aylık alınan dereceler dikkate alınarak bu Kanuna ekli (I) ve (II) sayılı cetvellerde gösterilen ek gösterge rakamlarının eklenmesi suretiyle hesaplanır.

Bu ek göstergeler, ilgililerin belirtilen sınıf ve görevlerde buldukları sürece ödemelere esas alınıp, terfi bakımından kazanılmış hak sayılmaz. Kurumların 1, 2, 3 ve 4'üncü dereceli kadrolarına atanana uygulanan ek göstergeler, ilgililerin daha önce bulunmuş oldukları kariyerleri ile ilgili sınıf veya ekli (I) sayılı Cetvelin Genel İdare Hizmetleri Sınıfı (g) bölümünde belirtilen görevlerde kazanılmış hak aylık derecelerine göre alabilecekleri ek göstergelerden düşük olamaz.

Gösterge tablosunda yer alan rakamlar ile ek göstergelerin aylık tutarlarına çevrilmesinde uygulanacak katsayı, memleketin ekonomik gelişmesi, genel geçim şartları ve devletin mali imkânları göz önünde bulundurularak genel bütçe kanunu ile tespit edilir.

Cumhurbaşkanı memleketin ekonomik gelişmesi, genel geçim şartları ve devletin mali imkânlarını birlikte göz önünde bulundurularak mali yılın ikinci yarısı için katsayıyı değiştirmeye yetkilidir. Bu katsayı Genel Bütçe Kanunu ile tespit olunan katsayı yerine uygulanır.

Memurların aylıkları her ay başında (ayın 15'inde) peşin olarak ödenir. Emekliye ayrılma ve ölüm hallerinde o aya ait peşin ödenen aylık geri alınmaz. Sözleşmeli personelin ücretleri sözleşme şartlarına göre ödenir. Geçici personelin gündelikleri gün hesabıyla hafta veya ay sonlarında ödenir. Bir göreve açıktan aday veya asil memur olarak atanana göreve başladıkları günden itibaren aylığa hak kazanırlar. Bir göreve açıktan atanana göreve başlamada ilk aylıkları ise gün hesabıyla ay sonunda ödenir.

Devlet Memurları Kanununda, hizmetin önem, sorumluluk ve niteliği, görev yerinin özelliği, hizmet süresi, kadro unvan ve derecesi ve eğitim düzeyi gibi hususlar dikkate alınarak memurlara çeşitli adlarla ek ücret ödenmesi imkânını sağlamıştır. Bu ödemelerin biri zamlar, diğeri ise tazminatlardır. Zamlar, **"iş güçlüğü zammı"**, **"iş riski zammı"**, **"eleman temininde güçlük zammı"** ve **"mali sorumluluk tazminatı (zammı)"** gibi ek ödemelerdir.

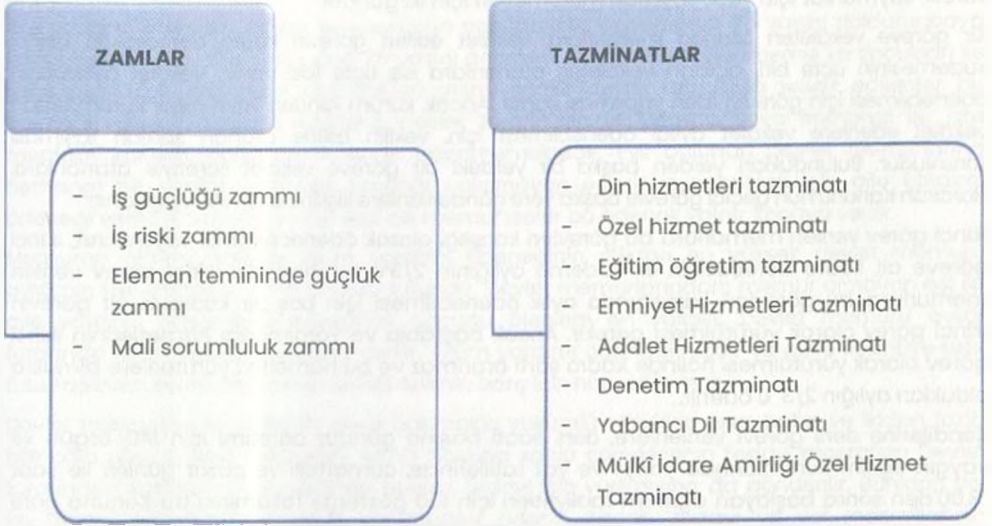
İş güçlüğü zammı, niteliği ve çalışma şartları bakımından güç olan işlerde çalışanlara ödenen paradır. Hayat ve sağlık için tehlike arz eden hizmetlerde çalışanlara ödenen paraya iş riski zammı denir. Temininde, görevde tutulmasında veya belli yerlerde istihdam edilmesinde güçlük bulunan elemanlar için ödenen para, temininde güçlük zammıdır. Mali sorumluluk tazminatı, Sayıştaya hesap vermekle yükümlü olan saymanlarca vevne açığından sorumlu veznedarlara ödenen para olarak ifade edilmektedir.

Zamların tutarı, hangi işi yapanlara ve hangi görevlerde bulunanlara ne miktarda ödeneceği ve ödeme biçimi, tüm kurumları kapsayacak şekilde yılda bir defa

Cumhurbaşkanı kararı ile (gösterge x kat sayı olarak) belirlenmektedir. Ancak, Cumhurbaşkanı kat sayıyı yıl içinde ikinci yarının tamamı veya üçer aylık dönemler itibarı ile belirleyebilmektedir.

Memurlara ödenecek tazminatlar ise, görevin önem, sorumluluk ve niteliği, görev yerinin özelliği, hizmet süresi, kadro unvan ve derecesi ve eğitim seviyesi gibi hususlar göz önüne alınarak Devlet Memurları Kanunu'nda belirtilen en yüksek Devlet memuru aylığının (ek gösterge dâhil) brüt tutarının belli bir yüzdesi olarak belirlenmektedir. Tazminatlar, Cumhurbaşkanınca belirlenen esas ve ölçülere uygun olarak ödenmektedir. Söz konusu tazminatlar; "Özel Hizmet Tazminatı", "Eğitim, Öğretim Tazminatı", "Din Hizmetleri Tazminatı", "Emniyet Hizmetleri Tazminatı", "Mülki İdare Amirliği Özel Hizmet Tazminatı", "Denetim Tazminatı" ve "Adalet Hizmetleri Tazminatı" olarak sayılmaktadır. Özel hizmet tazminatının tavanı kanunla, hangi görev için ne miktarda tazminat ödeneceği ise bu tavanı geçmemek üzere, Cumhurbaşkanlığı Kararı ile tespit edilir.

Ayrıca memurlara belirlenen ölçüler dâhilinde ve yabancı dil bilgisi düzeylerine göre Yabancı Dil Tazminatı da ödenebilmektedir.

Kadroları teknik ve sağlık hizmetleri sınıfında bulunan personelden, görevleriyle ilgili bir üst öğrenimi bitirenlerden, diploma veya çıkış belgelerini kurumlarına ibraz edenlere intibak işlemlerinin yapılıp yapılmadığına bakılmaksızın, ita amirlerinden alınacak ödeme onayını takip eden ay başından itibaren, bitirilen aynı sınıfla ilgili üst öğrenimin karşılığı olan zam ve tazminat ödenmesi gerekmektedir.

Kademe ilerlemesinde memur bir ileri kademeye ait göstergeye tekabül eden aylığı alır.

Bulunduğu dereceden yukarı bir dereceye atanan bir memur, yeni girdiği derecenin ilk kademe göstergesi evvelce iktisap ettiği göstergeden düşük ise, iktisap ettiği göstergeye eşit olan kademenin göstergesine karşılık olan aylığı alır. Alt derecede eşit göstergeli kademe geçiren süre dikkate alınır.

Kazanılmış hak aylık derecesinden daha aşağı bir dereceye atanan memur, kazanılmış hak aylık dereceleri saklı kalmak kaydıyla atandığı derecede eski göstergesinde almakta olduğu

kademe göstergesine atandığı derecede eşit gösterge yoksa, eski göstergesine en yakın kademenin göstergesine karşılık olan aylığı alır.

Buldukları yerden başka yerlerdeki görevlere nakledilen ve Devlet Memurları Kanunu'nda belirtilen süre içinde yeni görevlerinde işe başlayan memurların aylıkları, işe başladıkları tarihi takip eden ay başından itibaren yeni görev yerlerinde ödenir. Bunların atama emirlerinin kendilerine tebliğ tarihi ile yeni görevlerinde aylığa hak kazandıkları tarih arasında geçen süreye ait aylıkları, yeni görev yerlerinde kadro tasarrufundan karşılanır.

Yer değiştirme suretiyle başka kurumlara atanan memurların aylıkları, nakil emirlerinin kendilerine tebliğ tarihinden itibaren yeni kurumlarınca ödenir ve evvelce aldıkları aylıklar için kurumlar arası herhangi bir hesaplaşma yapılmaz.

Kanuni izinlerini kullandıkları sırada veya geçici görevde iken asıl görev yeri değiştirilen memurların aylıkları, izin veya geçici görevin sona ermesine kadar eski görev yerlerinde kadro tasarrufundan ödenir.

Hesaplarını yerlerine gelenlere devretmeleri zorunlu olan saymanların aylıkları, bir ay aşmamak üzere devir sonuna kadar eski görev yerlerinde kadro tasarrufundan ödenir. Devir süresi, saymanlar için yedi, sayman mutemetleri için iki gündür.

Bir göreve vekâleten atanan memurlara, vekâlet edilen görevin kadro derecesinin birinci kademesinin üçte biri, açıktan vekâleten atanarlara ise üçte ikisi verilir. Vekâlet aylıklarının ödenebilmesi için görevin fiilen yapılması şarttır. Ancak, kurum içinden veya diğer kurumlardan vekâlet edenlere vekâlet aylığı ödenebilmesi için, vekilin asilde aranan şartları taşıması zorunludur. Buldukları yerden başka bir yerdeki bir göreve vekâlet suretiyle atanarlara, Harcırah Kanunu'nun geçici görevle başka yere gönderilenlere ilişkin hükümleri uygulanır.

İkinci görev verilen memurlara bu görevleri karşılığı olarak ödenecek aylık veya ücret, ikinci göreve ait kadro derecesinin ilk kademe aylığının 2/3'ü tutarındadır. İkinci görev verilen memurlara, bu görevleri karşılığında aylık ödenebilmesi için boş bir kadroya ait görevin ikinci görev olarak yürütülmesi gerekir. Ancak baştabip ve yardımcılığı hizmetlerinin ikinci görev olarak yürütülmesi hâlinde kadro şartı aranmaz ve bu hizmetleri yürütenlere almakta oldukları aylığın 2/3'ü ödenir.

Kendilerine ders görevi verilene, ders saati başına gündüz öğretimi için 140, örgün ve yaygın eğitim kurumlarında yarıyıl ve yaz tatillerinde, cumartesi ve pazar günleri ile saat 18.00'den sonra başlayan öğretim faaliyetleri için 150 gösterge rakamının bu Kanuna göre belirlenen aylık katsayısı ile çarpımından oluşan miktar üzerinden ek ders ücreti ödenir. Bu ücretler, özel eğitime muhtaç öğrencilerin eğitim ve öğretim gördüğü kurumlarda görevli öğretmen ve yöneticiler ile bu öğrencilere yönelik olarak açılan özel sınıf öğretmenlerine ve cezaevlerinde görevli öğretmenlere% 25 fazlasıyla ödenir.

657 sayılı Kanun hükümlerine tabi Devlet memurlarından bir görevin ifası için sürekli veya geçici olarak görev yerinden ayrılanların yol giderleri ve gündelikleri, yolluklar hakkındaki özel kanun hükümlerine göre ödenir. 6245 sayılı "**Harcırah Kanunu**"nun ilgili maddelerine göre, yolluğun verilmesinde memurun fiilen almakta olduğu aylık (Kurumların 1 - 4'üncü derecelerdeki kadrolarında bulunanlardan kazanılmış hak aylık dereceleri daha düşük olanların işgal etmekte oldukları kadro) derecesi esas alınır.

375 sayılı KHK'ya eklenen madde ile kamu kurumlarında görev yapan daire başkanı ve diğer üst düzey personel ile kariyer meslek mensuplarının (uzman, müfettiş vd.) aylık sistemi ücret ve tazminatın müteşekkil olarak diğer memurlardan farklı olarak düzenlenmiştir.

XIX. MEMURLARIN SOSYAL HAKLARI VE YARDIMLAR

Devlet memurlarının emeklilik ve malullük hallerinde kendilerinin ölümleri halinde dul ve yetimlerinin sahip buldukları haklar emeklilik kanunlarıyla düzenlenir.

Devlet memurlarının hastalık, analık, görevden doğan kaza ile mesleki hastalık, eşlerinin bakmakla yükümlü oldukları ana baba ve çocuklarının, emekli veya malullük aylığı alanların ve bunların aile fertlerinin, dul veya yetim aylığı alanların hastalık hâllerinde gerekli sigorta yardımlarının sağlanması, bu yardımların özel kanunlarla düzenlenmesi Devlet Memurları Kanunu'nda öngörülmektedir.

Gerekli ve zorunlu görülen yerlerde memurların kiralık konut ihtiyaçlarının karşılanması için bir fon oluşturulması, bu konuda özel bir kanun çıkarılması Devlet Memurları Kanunu'nda öngörülmüştür.

Memurlara, her ay, aylıkları ile birlikte, gelir getiren bir işte çalışmayan eşi ve çocukları için Devlet Memurları Kanunu'nun 202'nci maddesi ile belirlenen miktar üzerinden aile yardımı ödeneği ödenir. "Çocuk Zammı" da aile yardımı ödeneğinin bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu ödenek, hiçbir vergi ve kesintiye tabi tutulmaksızın ve borç için haczedilmeksizin ödenir.

Aile yardımı ödeneği, Devlet memurunun çocuğu için, çocuğunun 25 yaşını dolduruncaya kadar ödenmekte olup, çocuğun 25 yaşını geçmesi, evlenmesi (Evlenmemiş kız çocukları ile çalışamayacak derecede malullükleri resmî sağlık kurulu raporuyla tespit edilenler bu ödeneği almaya devam ederler.), Devlet tarafından okutulması veya herhangi bir işte menfaat karşılığı çalışması hâlinde ödenmemektedir. Evli bulunan Devlet memurlarına herhangi bir şekilde menfaat karşılığı çalışmayan eşleri ve çocukları için aile yardımı ödeneği verilir. Karı kocanın her ikisi de memur iseler bu ödenek yalnız kocaya verilir.

Memurun ölmesi halinde ölüm yardımı ödeneğinin miktarı en yüksek devlet memuru aylığının (ek gösterge dâhil) iki katı tutarır. Devlet memurlarından; memur olmayan eşi ile aile yardımı ödeneğine müstahak çocuğu ölenlere en yüksek Devlet memuru aylığı tutarında ölüm yardımı ödeneği verilir. Ölüm yardımı ödeneği hiçbir vergi ve kesintiye tabi tutulmaksızın saymanlıklarca derhâl ödenir; borç için haczedilemez.

Devlet memurları ile eşlerinin veya bakmakla yükümlü oldukları ana, baba ve ikiden fazla bile olsa aile yardımı ödeneğini alma hakkına sahip çocuklarının tedavi masrafları Devlet tarafından karşılanır. Gerektiğinde bunlar, tedavi için yurt dışına da gönderilir. Bunların yol ve tedavi giderleri, memurun kurumunca ödenir. Ancak, tedavi ve yol masraflarının ödenebilmesi için tedaviye tabip raporu ile lüzum gösterilmesi şarttır. Bu yardıma ilişkin hususlar "**Devlet Memurlarının Tedavi Yardımı ve Cenaze Giderleri Yönetmeliği**" ve "**Kamu Personeli ve Bunların Emeklilerinin Yurt Dışında Tedavilerine İlişkin Yönetmelik**" ile düzenlenmiştir. Bununla birlikte, 5510 sayılı "**Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu**"nun yürürlüğe girmesinden sonra, tedavi yardımında bu Kanunun ilgili hükümleri uygulanacaktır.

Ölen memurun cenaze giderleri memurun kurumu tarafından ödenir. Yurt dışında sürekli veya geçici görevle bulunan ya da yetiştirilmek amacıyla yurt dışına gönderilen memurun, sürekli görevle yurt dışında bulunan memurun eşinin veya bakmakla yükümlü olduğu çocuğunun ya da ana, babasının yurt dışında ölümü hâlinde cenazenin yurda getirilmesine ilişkin giderleri yine memurun kurumu tarafından ödenir.

Devlet memurlarına giyecek ve yiyecek yardımı da yapılmaktadır. Giyecek yardımı, kurum tarafından temin edilip aynı olarak verilir. Giyecek ve yiyecek yardımının yapılmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikler ile belirlenmiştir.

- Emeklilik hakkı
- Hastalık ve analık sigortası
- Yeniden işe alıştırma (Rehabilitasyon)
- Kiralık konut ihtiyacının karşılanması
- Toplu konut kredisi
- Memurlar için ihtiyaç görülen yerlerde çocuk bakımevi ve sosyal tesisler kurulması
- Ölüm yardımı ödeneği
- Cenaze giderlerinin karşılanması
- Giyecek yardımı
- Yiyecek yardımı

XX. DEVLET MEMURLARININ YETİŞTİRİLMESİ

Devlet memurlarının yetişmelerini sağlamak verimliliğini artırmak ve daha sonraki görevlere hazırlamak amacıyla uygulanacak hizmet içi eğitim, Çalışma Genel Müdürlüğü tarafından ilgili kurumlarla birlikte hazırlanacak yönetmeliklerle düzenlenir.

Çalışma Genel Müdürlüğü, kamu personelinin yurt içinde ve yurtdışında hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim ve yetiştirilmeleri ile ilgili her türlü çalışmalarını yapmak, ilgili kurumlara tekliflerde bulunmak ve gereken hallerde işbirliği sağlamak, uygulamaları takip etmek, değerlendirmek ve denetlemekle; kamu görevlilerin modern yönetim esasları ve tekniğine göre bilgilerini arttırmak ve gelişim sağlayacak tedbirler almak, uygulamak ve bu gibi tedbirleri teşvik etmek ve desteklemek, bu alanda öğretim elemanları yetiştirilmesine yardımcı olmakla görevlidir.

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu da Çalışma Genel Müdürlüğü'nün kurumları yurt içi ve yurt dışı eğitim programlarının hazırlanmasında ve uygulanmasında yol göstermek, yetiştirme faaliyetlerini koordine etmek ve denetlemekle görevli olduğunu belirtmektedir.

"Devlet Memurları Eğitimi Genel Planı", hizmet öncesi eğitim ve hizmet içi eğitim olmak üzere 2 tür eğitim öngörmektedir. Hizmet öncesi eğitim yurt içinde ve yurt dışında verilebilecektir. Hizmet içi eğitimin de yurt içinde ve yurt dışında verilebilmesi söz konusudur. Yurt içinde verilecek olan hizmet içi eğitimler; aday memurlukta verilecek olan "temel eğitim", "hazırlayıcı eğitim" ve "staj" ile asli memurlukta verilecek olan eğitimlerdir. Asli memurlukta verilecek olan eğitimler ise, "bilgi tazeleme eğitimi" ve "değişikliklere itibak eğitimi"nden oluşan "verimliliği artırma eğitimi", "üst görev kadrolarına hazırlama eğitimi (görevde yükselme eğitimi)" ile "üst kademe yöneticilerinin yetiştirilmesi"dir. Bahsedilen Genel Plana göre, Çalışma Genel Müdürlüğü genel olarak kamu hizmetlerindeki görevlerin

gerektirdiği eğitim faaliyetleri ile ilgili esasları tespit, bu faaliyetleri koordine etme, denetleme ve danışmanlık hizmetlerini yerine getirmekle görevlidir.

Yurt dışında verilecek olan hizmet içi eğitimlerde **“Yetiştirilmek Amacıyla Yurt Dışına Gönderilecek Devlet Memurları Hakkında Yönetmelik”** hükümleri uygulanır. Buna göre, mesleklerine ait hizmetlerde yetiştirilmek, eğitilmek, bilgileri artırmak, staj, öğrenim veya ihtisas yaptırılmak üzere yurt dışına gönderilecek Devlet Memurları, yabancı ülkelerin hizmetle ilgili kurum veya kuruluşlarına, yetiştirme eğitim merkezlerine; araştırma enstitüsü veya kuruluşlarına, üniversite, yüksek okul, enstitü ve diğer öğretim kuruluşlarına, milli ve milletlerarası resmi ve özel kuruluşlarına gönderilebilirler.

Kurumlarınca yurt içinde veya yurt dışında okutulacak olan öğrenciler yarışma sınavı ile seçilirler.

Yurt içinde Devlet hesabına okutulan öğrencilerin mecburi hizmet yükümlülüğü yoktur. Ancak, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından okutulanlar (tatiller dâhil) öğrenim süresi kadar, yurt dışında okutulanlar ile yetiştirilmek, eğitilmek, bilgilerini artırmak, staj yapmak veya benzeri bir nedenle geçici süreli görevlendirilmek suretiyle, üç ay veya daha fazla süre ile yurtdışına gönderilen kamu personeli yurtdışında buldukları sürenin iki katı kadar mecburi hizmetle yükümlüdürler. Askerlikte geçen süre mecburi hizmetten sayılmaz.

Kurumlar yıllık eğitim programlarına göre yapmakta oldukları eğitim çalışmalarının sonuçlarını her altı aylık dönemin bitiminden en geç bir ay sonra Çalışma Genel Müdürlüğüne bir raporla bildirmek zorundadırlar.

KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİ
PERSONEL REJİMİNİN DÜZENLENMESİNE DAİR
399 SAYILI
KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME
VE
İLGİLİ MEVZUAT

I. GİRİŞ

Kamu İktisadi Teşebbüsleri Personel Rejiminin Düzenlenmesine Dair 22/01/1990 tarihli ve 399 Kanun Hükmünde Kararname ile, 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye tabi kamu iktisadi teşebbüsleri ve bağlı ortaklıkları personelinin hizmete alınmaları, görev ve yetkileri, nitelikleri, atanma, ilerleme, yükselme, hak ve yükümlülükleriyle diğer özlük hakları düzenlenmiştir.

II. TANIMLAR

Ders konusunun daha iyi anlaşılabilmesi bakımından metinde yer alan bazı terimlerin açıklanması yararlı olacaktır. Aşağıda çeşitli terimler ve kavramların ne anlama geldikleri açıklanmaktadır.

Kamu iktisadi kuruluşu (Kuruluş)

Sermayesinin tamamı Devlete ait olup tekel niteliğindeki mal ve hizmetleri kamu yararı gözeterek üretmek ve pazarlamak üzere kurulan ve gördüğü bu kamu hizmeti dolayısıyla ürettiği mal ve hizmetler imtiyaz sayılan kamu iktisadi teşebbüsüdür.

Kamu iktisadi teşebbüsü (Teşebbüs)

İktisadi devlet teşekkülü ile kamu iktisadi kuruluşunun ortak adıdır.

İktisadi devlet teşekkülü (Teşekkül)

Sermayesinin tamamı devlete ait, iktisadi alanda ticari esaslara göre faaliyet göstermek üzere kurulan, kamu iktisadi teşebbüsüdür.

Müessese

Sermayesinin tamamı bir iktisadi devlet teşekkülüne veya kamu iktisadi kuruluşuna ait olup, ona bağlı işletme veya işletmeler topluluğudur.

Bağlı ortaklık

Sermayesinin yüzde ellisinden fazlası iktisadi devlet teşekkülüne veya kamu iktisadi kuruluşuna ait olan işletme veya işletmeler topluluğundan oluşan anonim şirketlerdir.

İştirak

İktisadi devlet teşekküllerinin veya kamu iktisadi kuruluşlarının veya bağlı ortaklıklarının, sermayelerinin en az yüzde on beşine, en çok yüzde ellisine sahip buldukları anonim şirketlerdir.

İşletme

Müesseselerin ve bağlı ortaklıkların mal ve hizmet üreten fabrika ve diğer birimleridir.

III. TEMEL İLKELER

Kamu İktisadi Teşebbüsleri Personel Rejiminin Düzenlenmesine Dair 399 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye tabi personelin hizmet şartlarına, statülerine, hak, yükümlülük ve sorumluluklarına ilişkin esas ve usullerin belirlenmesinde aşağıdaki ilkeler göz önünde bulundurulur.

- A. İşin gerektirdiği nitelikleri haiz elemanların işe alınması ve işin gereğine uygun olarak yetiştirilmesi,
- B. Verimlilik ve karlılık ilkelerine bağlı olarak maliyet bilinci içinde çalıştırılması,
- C. Çalıştığı kuruluştaki göreve devamını özendirecek bir özlük hakları sisteminin gerçekleştirilmesi,
- Ç. Yaratıcılığı, girişimciliği, başarı ve çabasının maddi ve manevi olarak değerlendirilmesinin teşviki

IV. İSTİHDAM ŞEKİLLERİ VE PERSONEL İHTİYACINI KARŞILAMA

Teşebbüs ve bağlı ortaklıklarda hizmetler memurlar, sözleşmeli personel ve işçiler eliyle görürülür.

Teşebbüs ve bağlı ortaklıkların genel idare esaslarına göre yürütülmesi gereken asli ve sürekli görevler; genel müdür, genel müdür yardımcısı, teftiş kurulu başkanı, kurul ve daire başkanları, müessese, bölge, fabrika, işletme ve şube müdürleri, müfettiş ve müfettiş yardımcıları ile 399 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye ekli 1 sayılı cetvelde kadro unvanları gösterilen diğer personel eliyle görürülür. Bunlar hakkında bu Kanun Hükmünde Kararnamede belirtilen hükümler dışında 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu hükümleri uygulanır.

Yukarıda belirtilenler dışında kalan sözleşmeli personel, teşebbüs ve bağlı ortaklıkların genel idare esasları dışında yürüttükleri hizmetlerinde bu Kanun Hükmünde Kararnamede belirtilen hukuki esaslar çerçevesinde akdedilecek bir sözleşme ile çalıştırılan ve işçi statüsünde olmayan personeldir. Sözleşmeli personel işin niteliğine göre yılın veya günün belirli sürelerini kapsamak üzere kısmi zamanlı da istihdam edilebilir.

Memurlar ve sözleşmeli personel toplu iş sözleşmeleri kapsamına alınamaz ve bunlara toplu iş sözleşmeleriyle veya toplu iş sözleşmeleri emsal alınarak hiçbir aynı ve nakdi menfaat sağlanamaz.

Sözleşmeli statüde istihdam edilecek personele ait pozisyonların unvan ve sayıları Cumhurbaşkanlığı Kararı ile tespit edilir. Yeni kadro ve pozisyonların ihdası ile ihdas edilmiş kadro ve pozisyonların iptal ve değişiklikleri Cumhurbaşkanlığı Kararı ile yapılır. Sözleşmeli personel yönetim kurulu kararı ile işe alınır. İlk defa açıktan işe alınacak sözleşmeli personel ile 6 aylık sözleşme yapılır. Bunların müteakip sözleşmeleri bir kereye mahsus olmak üzere cari yıl sonuna kadar yapılır.

Sözleşme süresi içerisinde gelişen hizmet şartlarına göre sözleşmeli personelin görevi veya görev yeri değiştirilebilir. Sözleşmeli personelin daha üst bir göreve getirilebilmesi için bu görevin iş gereklerini taşıması, boş bir pozisyonun bulunması ve sicil ve başarı değerlemesinin A veya B düzeyinde olması gerekir.

KİT'LERDE PERSONEL İSTİHDAMI

MEMUR	SÖZLEŞMELİ PERSONEL	İŞÇİ
<ul style="list-style-type: none"> • Genel idare esaslarına göre yürütülmesi gereken asli ve sürekli görevleri yürütürler • 399 sayılı KHK'ye ekli 1 sayılı cetvelde yer alan unvanlarda çalışırlar • 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tabidirler • Toplu iş sözleşmesi kapsamına alınamaz 	<ul style="list-style-type: none"> • Genel idare esasları dışındaki yürütülmesi gereken hizmetleri yürütürler • Sözleşme ile çalıştırılırlar • 399 sayılı KHK'ye tabidirler • Yılın veya günün belirli sürelerini kapsamak üzere kısmi zamanlı da istihdam edilebilir • Toplu iş sözleşmesi kapsamına alınamaz • Unvan ve sayıları Cumhurbaşkanlığı Kararı ile tespit edilir • Pozisyon ihdası, iptali ve değişikliği Cumhurbaşkanlığı Kararı ile yapılır • Yönetim kurulu kararı ile işe alınır • İlk defa açıktan işe alınacak sözleşmeli personel ile 6 aylık sözleşme yapılır. Bunların müteakip sözleşmeleri bir kereye mahsus olmak üzere cari yıl sonuna kadar yapılır • Görevi veya görev yeri değiştirilebilir • Daha üst bir göreve getirilebilmesi için bu görevin iş gereklerini taşıması, boş bir pozisyonun bulunması ve sicil ve başarı değerlemesinin A veya B düzeyinde olması gerekir 	<ul style="list-style-type: none"> • KİT'lerde çalışan memur ve sözleşmeli personelin yürüttüğü hizmetler haricindeki işleri yürütürler • 4857 sayılı İş Kanunu'na tabidirler

V. SÖZLEŞMELİ PERSONELİN İŞE ALINMASINDA ARANAN ŞARTLAR

Sözleşmeli olarak işe alınacak personelin;

- A. Kamu haklarından mahrum bulunmamları,
- B. 18 yaşını tamamlamış olmaları,
- C. Taksirli suçlar hariç olmak üzere, ağır hapis veya 6 aydan fazla hapis veyahut affa uğramış olsalar bile Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlarla, zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı veya şeref ve haysiyeti kırıcı suçtan veya istimal ve istihlak kaçakçılığı hariç kaçakçılık, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma suçlarından dolayı hükümlü bulunmamları,
- Ç. Görevlerini yapmalarına engel olabilecek akıl hastalığı veya vücut sakatlığı ile engelli olmamları,
- D. En az ortaokul mezunu olmaları,
- E. Güvenlik soruşturması ve/veya arşiv araştırması yapılmış olmak gerekir.

VI. SÖZLEŞMELİ PERSONELİN ÖDEV VE SORUMLULUKLARI

- Sözleşmeli personel tarafsız olmak zorundadır.
- Herhangi bir siyasi parti, kişi veya zümrenin yararını veya zararını hedef tutan bir davranışta bulunamaz
- Görevini yerine getirirken dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep gibi ayırım yapamaz
- Hiçbir şekilde siyasi ve ideolojik amaçlı beyanda bulunamaz ve bu çeşit eylemlere katılamaz
- Sermayeyi ve sağlanan diğer kaynakları verimlilik ve karlılık esaslarına göre kullanmak ve değerlendirmek hususunda gereken gayret ve basireti göstermekle sorumlu ve yükümlüdür
- Görevleri ile ilgili olarak mensup oldukları teşebbüs ve bağlı ortaklığa verdikleri zarardan dolayı özel hukuk hükümlerine tabidirler
- Görevlerini yaptıkları sırada öğrendikleri gizli bilgileri, görevden ayrılmış olsalar bile, yetkili amirin izni olmadan açıklayamazlar. Aksi halde haklarında Türk Ceza Kanununun 229 uncu maddesi hükümleri uygulanır

Teşebbüslerin ve bağlı ortaklıkların paralarına ve para hükmündeki evrak ve senetlerine ve diğer mevcutlarına karşı işledikleri suçlar ile bilanço, tutanak, rapor ve benzeri her türlü belge ve defterleri üzerinde işledikleri suçlar ile ifa ettikleri görevlerinden doğan suçlardan dolayı memur sayılarak haklarında Türk Ceza Kanununun 2 nci kitap üçüncü ve altıncı bablarındaki hükümler uygulanır.

VII. SÖZLEŞMELİ PERSONELE UYGULANAN GENEL HAKLAR VE YASAKLAR

GENEL HAKLAR
<ul style="list-style-type: none"> Sosyal güvenlik bakımından 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanununa tabidir. İşe yeni başlayacak olanlar sosyal güvenlik bakımından, 5510 sayılı Kanunun 4/c maddesine tabidirler Sözleşmesinde belirtilen şartlarla görevinden çekilme hakkına sahiptir Sendika kurabilir ve üye olabilir

YASAKLAR
<ul style="list-style-type: none"> A. Grev yasağı B. Başka iş ve hizmet yasağı C. Hediye alma ve menfaat sağlama yasağı Ç. Basına bilgi veya demeç verme yasağı D. Siyasi faaliyet yasağı E. Toplu eylem ve hareketlerde bulunma yasağı

VIII. ÇALIŞMA SAATLERİ VE İZİNLER

Sözleşmeli personelin, haftalık çalışma süresi 40 saattir. İş ve işyerinin çalışma şartları dikkate alınarak tatil ve çalışma günleri, günlük çalışmanın başlama ve bitme saatleri ile günün 24 saatinde devamlılık gösteren hizmetlerdeki çalışma şekillerinin tespitine teşebbüs veya bağlı ortaklıkların yönetim kurulları yetkilidir.

Sözleşmeli personelden hizmeti 10 yıla kadar olanlara (10 yıl dahil) yılda 20 gün, 10 yıldan fazla olanlara yılda 30 gün ücretli izin verilir. Yıllık izin verilmesine esas hizmetin tespitinde kamu kurum ve kuruluşlarında geçen fiili hizmet süreleri ile askerlik hizmeti göz önüne alınır. İhtiyat olarak silâh altına alınanlar terhis oluncaya kadar ücretli izinli sayılırlar.

Yıllık izinler, teşebbüs veya bağlı ortaklığın uygun bulacağı zamanlarda toptan veya ihtiyaca göre kısım kısım kullanılabilir. Cari yıl ile önceki yıla ait kullanılmayan izinlerin kullanılması mümkündür. Daha eski izinler ise düşer.

YILLIK İZİN	
Hizmet süresi 10 yıla kadar olanlar	20 gün
Hizmet süresi 10 yıldan çok olanlar	30 gün
ESASLAR	<ul style="list-style-type: none"> Hizmet süresi tespitinde kamuda geçen fiili hizmet süreleri ile askerlik hizmeti esastır. İhtiyat olarak silâh altına alınanlar terhis oluncaya kadar ücretli izinlidir. Toptan veya kısım kısım kullanılabilir. Bir önceki yılın kullanılmayan izinleri düşmez. Daha eski izinler ise düşer.

Sözleşmeli personele isteği üzerine, eşinin doğum yapması halinde on gün babalık izni, kendisinin veya çocuğunun evlenmesi ya da eşinin, çocuğunun, kendisinin veya eşinin annesinin, babasının veya kardeşinin ölümü halinde ise yedi gün izin verilir. Analık izni, süt izni ve diğer mazeret izinleri, hastalık ve refakat izni ile aylıksız izinlerde de 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda öngörülen hükümler uygulanır.

Mazeret İzni Sebebi	İzin Esasları
Analık İzni	<u>Tekil gebelik</u> : Doğumdan önce 8 hafta ve doğumdan sonra 8 hafta <u>Çoğul gebelik</u> : Doğumdan önce 8 + 2 hafta ve doğumdan sonra 8 + 2 hafta
Babalık İzni	10 gün
Düğün İzni	7 gün (kendisi veya çocuğu evlenirse)
Ölüm İzni	7 gün (eşi, çocuğu, kardeşi, anne, baba ölürse)
Süt İzni	<u>Doğumdan sonra ilk 6 ay</u> : günde 3 saat <u>Doğumdan sonra ikinci 6 ay</u> : günde 1,5 saat
Özel Mazeret İzni	Yukarıdaki sebepler haricinde 10 güne kadar verilebilir. Buna ek olarak 10 gün daha verilebilir ancak bu izin sonraki yılın yıllık izninden düşülür. (Öğretmenlere 2. kez 10 günlük mazeret izni hakkı yoktur)
Engelli Çocuk İzni	10 gün (%70 engelli çocuk varsa)

IX. MALİ VE SOSYAL HAKLAR

A. Aylıklar ve Ücretler

Aylık ve ücretler yönünden memurlar, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu hükümlerine tabidir. Bu personel, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun ek geçici 21 inci maddesinde öngörülen ikramiyelerden yararlandırılır.

Sözleşmeli personele ödenecek **sözleşme ücreti; temel ücret ile başarı ve kıdem ücretleri toplamından oluşur ve bu ücret asgari ücretin altında olamaz.** Sözleşme ücretlerinin tavanı her yıl **bütçe kanunları ile** belirlenir. Kamu personeli için uygulanan aylık katsayısının mali yılın ikinci yarısı için değiştirilmesi veya mali yıl içinde 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun mali ve sosyal haklara ilişkin hükümlerinde değişiklik yapılması halinde sözleşmeli personel ücretlerinin tavanını değiştirmeye **Cumhurbaşkanı** yetkilidir.

Sözleşmeli personelin temel ücret tutarları, sözleşmeli personelin unvanı, eğitim düzeyi, iş gerekleri, işyeri ve çalışma şartları dikkate alınmak suretiyle teşebbüs ve bağlı ortaklıklarca tespit edilir.

Teşebbüs ve bağlı ortaklıklar, sözleşmeli personeline unvanları itibarıyla uygulayacakları azami temel ücret miktarlarına ilişkin tekliflerini **15 Kasım** tarihine kadar **Çalışma Genel Müdürlüğüne** gönderirler. Bu teklifler **Çalışma Genel Müdürlüğüne** teşebbüs ve bağlı

ortaklıklar arasında ücret dengesi ve uygulama birliği sağlamaya yönelik önerilerle birlikte **Cumhurbaşkanının onayına** sunulur.

Sözleşmeli personelden sicil ve başarı değerlendirilmesi sonucunda sicil ve başarıları (A) düzeyinde olanlara temel ücretlerinin % 8'i, (B) düzeyinde olanlara % 4'ü, (C) düzeyinde olanlara % 2'si oranında hesaplanacak miktarda ve 43 üncü maddedeki esaslara göre başarı ücreti ödenir.

Sözleşmeli personelden bir sosyal güvenlik kuruluşuna prim ödemek suretiyle geçen hizmet süresi toplamı, % 3'ü, % 4'ü ve % 5'i oranında kıdem ücreti verilir.

SÖZLEŞME ÜCRETİ:

Temel Ücret + Başarı Ücreti + Kıdem Ücreti

Temel Ücret

- Sözleşmeli personelin unvanı, eğitim düzeyi, iş gerekleri, işyeri ve çalışma şartlarına göre belirlenir
- Azami temel ücret teklifi 15 Kasım'a kadar ÇGM'ye gönderilir. Görüş ile birlikte Cumhurbaşkanı onayına sunulur.

Başarı Ücreti

Sicil ve başarı değerlendirilmesi sonucunda başarıları;

A olanlara	Temel ücretin %8'i kadardır
B olanlara	Temel ücretin %4'i kadardır
C olanlara	Temel ücretin %2'i kadardır

Kıdem Ücreti

Bir sosyal güvenlik kuruluşuna prim ödemek suretiyle geçen hizmet süresi toplamı;

6-10 yıl olanlara	Temel ücretlerinin % 2'si kadardır
11-15 yıl arası olanlara	Temel ücretlerinin % 3'si kadardır
16-20 yıl arası olanlara	Temel ücretlerinin % 4'si kadardır
21 yıl ve üstü olanlara	Temel ücretlerinin % 5'si kadardır
6-10 yıl olanlara	Temel ücretlerinin % 2'si kadardır

B. Fazla Çalışma ve Diğer Ödemeler

Sözleşmeli personele; zorunlu ve istisnai hollere münhasır olmak üzere, normal çalışma saatleri dışında veya tatil günlerinde yaptırılacak fazla çalışmalar karşılığında bütçe kanunlarında belirlenen miktarlarda saat başı fazla çalışma ücreti ödenir. Ancak aylık olarak, fazla çalıştırılacak personel sayısı kurumun sözleşmeli personel sayısının % 5'ini; personel başına ödenecek fazla çalışma ücreti toplamı da ilgililerin temel ücretlerinin % 15'ini geçemez.

Mal ve hizmet üretiminde darboğaz yaratılmaması bakımından kritik görevlerde bulunan sözleşmeli personel için, teşebbüs veya bağlı ortaklığın teklifi, **Çalışma Genel Müdürlüğünün** uygun görüşü ve **İlgili Bakanın onayı** ile toplam fazla çalışma süresi belirtilmek suretiyle % 5 oranının üzerinde de fazla çalışma yaptırılabilir.

Sözleşmeli personele 399 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede belirtilen ödemeler dışında herhangi bir ödeme yapılamaz.

Yurt içinde ve yurt dışında geçici olarak görevlendirilecek sözleşmeli personele gündelik ve yol gideri ödenir. Ödenecek gündelik miktarı 6245 sayılı Harcırah Kanunu uyarınca en yüksek Devlet memuru' için belirlenen gündeliği geçmemek üzere ilgililerin görev ve unvanları dikkate alınarak teşebbüs veya bağlı ortaklık yönetim kurullarınca tespit edilir.

İlk defa sözleşmeli statüde işe başlayan personele ikamet mahalli ile görev mahalli arasında kendisi ve aile efradına harcırah ödenmez.

C. Tedavi, Ölüm ve Cenaze Giderleri

Sözleşmeli personelin, eşinin ve bakmakla yükümlü olduğu ana, baba ve çocuklarının doğum, ölüm yardımı ve cenaze giderleri hakkında kadroları genel müdür, genel müdür yardımcısı, teftiş kurulu başkanı, kurul ve daire başkanları, müessese, bölge, fabrika, işletme ve şube müdürleri, müfettiş ve müfettiş yardımcıları ile ekli 1 sayılı cetvelde kadro unvanları gösterilen diğer personel gibi 657 sayılı Kanuna tabi personele ilişkin hükümler uygulanır. Ancak ölüm yardımının hesabında ilgililerin temel ücretleri esas alınır.

Ç. Sosyal Yardımlar

Sözleşmeli personel, bedelini ödemek şartıyla teşebbüs veya bağlı ortaklığın lojman, misafirhane, eğitim ve dinlenme tesisleri, yemek ve diğer sosyal imkânlarından yararlanır. İşin gerektirdiği araç, gereç ve giyim eşyası teşebbüs veya bağlı ortaklığın demirbaşı olarak verilebilir. Ancak bu yardımlar hiç bir surette nakdi ödeme şeklinde yapılamaz.

D. Ödül

Görevlerinde olağanüstü gayret göstermek suretiyle verimlilik veya karlılığı artıran veya teşebbüs ve bağlı ortaklığın faaliyetlerine yararlı buluş getiren veya büyük zararların doğmasını önlemede üstün gayret gösteren sözleşmeli personele genel müdürce **bir aylık** genel müdürün teklifi üzerine yönetim kurulunca **iki aylık** sözleşme ücretini aşmamak üzere ödül verilebilir. Ancak bu şekilde bir takvim yılı içinde ödüllendirileceklerin sayısı teşebbüs ve bağlı ortaklıkların toplam sözleşmeli personel sayısının % 2'sinden fazla olamaz.

E. Diğer Sözleşme Ücretleri

Teşebbüs ve bağlı ortaklıkların yurt dışındaki şube, mağaza, büro ve benzeri yerlerinde istihdam edilecek sözleşmeli personele ödenecek ücret süreli görevle yurt dışına gönderilen **2 nci derecenin 1 inci kademesinde bulunan Dışişleri Bakanlığı meslek memuruna** (bekar) ödenen aylığı geçmemek ve **15 inci derecenin 1 inci kademesinde bulunan memur** (bekar) için hesaplanacak aylıktan da az olmamak üzere öğrenim durumu, kıdem, görev unvanı, ülke ve görev yeri dikkate alınmak suretiyle teşebbüs yönetim kurullarınca belirlenir.

Teşebbüsler, yurt dışında kurdukları veya iştirak ettikleri şirketlerde 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 77'nci maddesi hükümleri çerçevesinde aylıksız ve ücretsiz olarak personelini görevlendirebilirler.

F. Avukatlık Vekâlet Ücreti

Mahkeme ve icra dairelerince teşebbüs ve bağlı ortaklık lehine hükmedilip borçlusundan tahsil olunan vekâlet ücretlerinin davaları izleyen ve sonuçlandıran avukatlara dağıtımında 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun ilgili hükümleri esas alınır.

X. SİCİL VE BAŞARI DEĞERLEMESİ

A. Tanımlar

1. Sicil ve Başarı Değerlemesi Raporu

Sicil ve başarı değerlendirme raporu, sicil amirlerinin, sözleşmeli personelin sicil ve başarısının tespiti için kullandıkları Kamu İktisadi Teşebbüsleri Sözleşmeli Personel Sicil ve Başarı Değerlemesi Hakkında Yönetmeliğe ekli formlardır.

2. Sicil Amiri

Sicil Amiri, Kamu İktisadi Teşebbüsleri Sözleşmeli Personel Sicil ve Başarı Değerlemesi Hakkında Yönetmeliğe göre sicil ve başarı değerlendirme raporlarını birinci ve ikinci derecede yetkili olarak doldurmakla görevlendirilen amirlerdir.

B. Personel Kütüğü, Özlük Dosyası ve Sicil Dosyası

Sözleşmeli personel teşebbüs ve bağlı ortaklıklarca tutulacak sözleşmeli personel kütüğüne kaydolunur. Her sözleşmeli personele bir numara verilir ve bir özlük dosyası tutulur.

Her sözleşmeli personelin bir sicil dosyası bulunur. Sicil amirleri tarafından düzenlenecek sicil raporları ile varsa müfettiş raporları sicil dosyasına konulur.

C. Başarı Değerleme Düzeyleri

Yapılan sicil ve başarı değerlendirme sonucunda; 59 ve daha aşağı puan alanlar (D), 60-75 puan alanlar (C); 76-89 puan alanlar (B), 90 ve daha yukarı puan alanlar (A), olmak üzere personel dört başarı düzeyinde değerlendirilir.

Formlarda yer alan bölümlerden sözleşmeli personelin "Genel durum ve davranışlarının değerlendirilmesi" bölümü, sicil amirinin kanaatine göre (olumsuz), (olumlu) veya (çok iyi) şeklinde

doldurulur. Sorular ise 100 tam not üzerinden değerlendirilir. Sicil amirlerinin her bir soruya verdikleri notların aritmetik ortalaması, değerlemeye alınan konuda verilen nihai sicil ve başarı notunu gösterir.

BAŞARI DEĞERLEME	
59 ve daha aşağı puan alanlar	(D) başarı düzeyi
60-75 puan alanlar	(C) başarı düzeyi
76-89 puan alanlar	(B) başarı düzeyi
90 ve daha yukarı puan alanlar	(A) başarı düzeyi

Ç. Sicil ve Başarı Değerleme Dönemi ve Raporu Doldurmak İçin Gerekli Süre

Sicil ve başarı değerlemesi raporları her yılın Aralık ayının ilk yarısı içinde doldurularak en geç **15 Aralık'a kadar** bunları muhafaza ile görevli birime teslim edilir.

İlk defa açıktan işe alınan sözleşmeli personelin sicil ve başarı değerlemesi raporları sözleşme sürelerinin bitiminden **15 gün önce** doldurulur. Bu personelin 6 aylık deneme süresinden sonraki ilk sözleşme dönemlerine ait sicil ve başarı değerlemesi raporları ile yıl içinde memur statüsünden sözleşmeli statüye geçenlerin sicil ve başarı değerlemesi raporları sözleşme sürelerine bakılmaksızın Aralık ayının ikinci yarısında doldurulur.

Haklarında rapor düzenlenecek sözleşmeli personelin, değerlendirilmelerini yapacak sicil amirlerinin yanında **en az 6 ay** çalışmış olmaları şarttır. Ancak söz konusu Yönetmelikte belirtilen hallerde, rapor düzenleme döneminde **3 aydan az olmamak üzere**, sözleşmeli personel ile en fazla çalışan sicil amiri tarafından doldurulur.

D. Sicil ve Başarı Değerlemesi Sonucunda Yapılacak İşlem

Sicil ve başarı değerlemeleri; (D) düzeyinde olanlarla başka bir sicil amirinin yanında, buldukları görevin temel ücreti tutarında bir ücretle altı ay daha denemek üzere yeni bir sözleşme yapılır. Bu süre sonunda da sicil ve başarıları (D) düzeyinde olanların **sözleşmeleri fesh edilir** ve haklarında 5434 sayılı T.C. Emekli Sandığı Kanunu hükümleri uygulanır. (C) düzeyinde olanların, buldukları görevin temel ücretine bu ücretin **% 2'si oranında**, (B) düzeyinde olanların, buldukları görevin temel ücretine bu ücretin **% 4'ü oranında**, (A) düzeyinde olanların, buldukları görevin temel ücretine bu ücretin **% 8'i oranında**, başarı ücreti ilave edilmek suretiyle sözleşmeleri yenilenir. Ancak, (D) düzeyinde bulunanlara başarı ücreti ödenmez.

XI. DİSİPLİN CEZALARI

Teşebbüs veya bağlı ortaklıklardaki hizmetlerin gereği gibi yürütülmesini sağlamak amacıyla sözleşmeli personelin görevleri ile ilgili kusurlu hareketleri, iş yerinde veya dışında teşebbüs ve bağlı ortaklıkla ilgili mevzuata aykırı davranışları nedeniyle kademe ilerlemesinin durdurulması hariç verilmesi gereken disiplin cezaları ile disiplin cezası vermeye yetkili merciler ve disiplin kurulları hakkında bu Kanun Hükmünde Kararnamede hüküm bulunmayan hallerde teşebbüs veya bağlı ortaklık memurlarının tabi olduğu hükümler uygulanır. Ancak, kademe ilerlemesinin durdurulması cezasını gerektiren fiiller için sözleşme ücretinden kesme cezası, aylıktan kesme cezası esaslarına göre uygulanır.

XII. SÖZLEŞMENİN FESHİ VE SONA ERMESİ

FESİH HALLERİ

- A. İzinsiz veya kabul edilebilir bir mazereti olmaksızın kesintisiz 5 gün veya bir sözleşme dönemi içinde kesintili 10 gün göreve gelmemeleri,
- B. İşe alınma şartlarından herhangi birini taşımadığının anlaşılması veya bu şartlardan birinin sonradan kaybedilmesi
- C. Görev veya görev yerinin değişmesi halinde belirlenen süre içinde mücbir bir sebep olmaksızın yeni görevine başlamamaları
- Ç. 399 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile sözleşme hükümlerine aykırı davranışlarda bulunmaları
- D. Sicil ve başarı değerlendirmeleri birbirini izleyen iki sözleşme döneminde (D) düzeyinde olmak

SONA ERME HALLERİ

- İstek nedeniyle emeklilik
- Yaş haddi nedeniyle emeklilik
- Malullük nedeniyle emeklilik
- Sicil nedeniyle emeklilik

XIII. SAVUNMA HAKKI, CEZALARA İTİRAZ, CEZALARININ KESİNLEŞMESİ VE ZAMANAŞIMI

Savunması alınmadan sözleşmeli personel hakkında disiplin cezası verilemez. Sözleşmeli personel, soruşturmayı yapanın, disiplin cezası vermeye yetkili organ, merci veya amirin veya disiplin kurulunun **yedi günden az olmamak üzere** vereceği süre içinde yazılı olarak savunmasını yapar. Bu süreler içinde savunmasını yapmayan sözleşmeli personel savunma hakkından vazgeçmiş sayılır.

Disiplin cezalarına karşı yapılacak itirazlarda süre, kararın ilgiliye tebliğ tarihinden itibaren **7 gündür**.

Sözleşmenin feshini gerektiren disiplin cezalarının kesinleşmesi; teşebbüs veya bağlı ortaklık yönetim kurullarının kararına bağlıdır. .

Disiplin kurulları kendilerine tevdi edilen dosyaları **en geç 3 ay içinde** karara bağlarlar. Disiplin cezasını gerektiren kusurlu bir halin öğrenilmesinden **6 ay geçtikten sonra** sözleşmeli personel hakkında bu kusurlu hareket ile ilgili olarak disiplin kovuşturması yapılamaz ve disiplin cezası verilemez.

Disiplin cezasını gerektiren fill ve hallerin işlendiği tarihten itibaren nihayet **iki yıl içinde** disiplin cezası verilmediği takdirde ceza verme yetkisi zamanaşımına uğrar.

XIV. GÖREVDEN UZAKLAŞTIRMA İLE UYGULAYACAK YETKİLİLER VE UYGULANACAĞI HALLER

SEBEP

Görevi başında kalmasında sakınca görülecek sözleşmeli personel hakkında tedbir alınması

HANGİ HALLERDE

- A. Teşebbüs ve bağlı ortaklığın; paraları, para hükmündeki evrak ve senetleri ile diğer mevcutlarına karşı veya bilanço, tutanak, rapor ve benzeri her türlü belge ve defterler üzerinde suç işlenmesi,
- B. Kasayı, ambarları saydırmaktan, para, para hükmündeki evrak, senet veya ayniyat veya bunların kayıt ve hesaplarını göstermekten veya sorulan sorulara kanuni bir sebep olmaksızın cevap vermekten kaçınılması,
- C. Teftiş veya soruşturmanın güçlendirilmesi,
- Ç. Sözleşmeli personel hakkında cezai kovuşturma yapılması,
- D. İş yerinde kişilere veya mallara karşı ağır zarar ıka edileceği hakkında kuvvetli emarelerin bulunması

UZAKLAŞTIRMA YETKİSİ

- * İşe almaya yetkili olanlar
- * İlgili bakanlık müfettişi
- * İlgili teşebbüs müfettişi
- * İlgili bağlı ortaklık müfettişi

UZAKLAŞTIRILANIN DURUMU

- Türlü hak ve yükümlülükleri sürer
- Sözleşme ücretinin 2/3'ü ödenir

UZAKLAŞTIRMA KALDIRMA HALLERİ

- A.** Haklarında sözleşmenin feshi cezasından başka bir disiplin cezası verilenler,
- B.** Takibata mahal olmadığına veya beraatine karar verilenler,
- C.** Hükümden evvel haklarındaki kovuşturma genel af ile kaldırılanlar,
- Ç.** Görevlerine ilişkin olsun veya olmasın çalıştırılmasına engel olmayacak bir ceza ile hükümlü olup bu cezası ertelenenler
 - * Görevden uzaklaştırma tedbiri sözleşmeli personelin soruşturmaya konu olan fiilinin hizmetlerine devam etmelerine engel olmadığı hallerde, her zaman kaldırılabilir.
 - * Ceza kovuşturması tutuksuz olarak devam edenlerden göreve başlamasında sakınca görülmeyenler görevlerine döndürülebilirler.

UZAKLAŞTIRMA KALDIRILIRSA

Sözleşme ücretinin kesilmiş bulunan 1/3 oranındaki kısmı ilgililere ödenir.

SÖZLEŞMELİ PERSONEL SİCİL VE BAŞARI DEĞERLEMESİ RAPORU
(DÖNEMİ:..... /...../20....-...../...../20....)

SÖZLEŞMELİ PERSONELİN				
Adı ve Soyadı :				
Unvanı :				
Birimi :				
Sicil No :				
SİCİL AMİRLERİNİN		1. SİCİL AMİRİ	2. SİCİL AMİRİ	
Adı:				
Soyadı:				
Unvanı:				
Sözleşmeli personelin genel durum ve davranışları hakkındaki değerlendirmesi (olumsuz-olumlu-çok iyi)				
SİCİL VE BAŞARI DEĞERLEMESİ				
Sicil ve başarı değerlemesinde esas alınan hususlar		1. SİCİL AMİRİNCE VERİLEN NOT	2. SİCİL AMİRİNCE VERİLEN NOT	SİCİL AMİRLERİ NOTLARININ ORTALAMASI
1	Göreve devam ve bağlılığı			
2	Görevlerini kendiliğinden zamanında ve doğru yapma, takip ederek sonuçlandırma alışkanlığı			
3	Çalışkanlığı, kabiliyeti, verimi			
4	Amirlerine, çalışma arkadaşlarına ve iş sahiplerine karşı tutum ve davranışı ile disipline riayeti			
5	Mesleki bilgisi, yazılı ve sözlü ifade kabiliyeti, kendini geliştirme ve yenileme gayreti			
SİCİL AMİRLERİNİN NOT ORTALAMALARI				
SÖZLEŞMELİ PERSONELİN SİCİL VE BAŞARI DEĞERLEME DÜZEYİ				
1. Sicil Amiri (Tarih ve İmza)		2. Sicil Amiri (Tarih ve İmza)		

**YÖNETİCİ DURUMUNDAKİ SÖZLEŞMELİ PERSONEL
SİCİL VE BAŞARI DEĞERLEMESİ RAPORU
(DÖNEMİ:..... /...../20....-...../...../20....)**

SÖZLEŞMELİ PERSONELİN				
Adı ve Soyadı :				
Unvanı :				
Birimi :				
Sicil No :				
SİCİL AMİRLERİNİN		1. SİCİL AMİRİ	2. SİCİL AMİRİ	
Adı:				
Soyadı:				
Unvanı:				
Sözleşmeli personelin genel durum ve davranışları hakkındaki değerlendirmesi (olumsuz-olumlu-çok iyi)				
SİCİL VE BAŞARI DEĞERLEMESİ				
Sicil ve başarı değerlemede esas alınan hususlar<		1. SİCİL AMİRİNCE VERİLEN NOT	2. SİCİL AMİRİNCE VERİLEN NOT	SİCİL AMİRLERİ NOTLARININ ORTALAMASI
1	Planlama, organizasyon ve koordinasyon kabiliyeti			
2	Karar verme, temsil ve müzakere, intibak kabliyeti			
3	Mevzuat ve teknolojik gelişmelere intibak kabiliyeti			
4	Mahiyetindekileri yetiştirme, değerlendirme, denetleme ve örnek olmada başarısı			
5	İş hakimiyeti, kendine güveni ve sosyal ve beşeri ilişkileri			
SİCİL AMİRLERİNİN NOT ORTALAMALARI				
SÖZLEŞMELİ PERSONELİN SİCİL VE BAŞARI DEĞERLEME DÜZEYİ				
1. Sicil Amiri (Tarih ve imza)		2. Sicil Amiri (Tarih ve imza)		

TÜRKÇE DİL BİLGİSİ

KURALLARI

TÜRKÇE DİL BİLGİSİ KURALLARI^{1,2}

1) GİRİŞ

Yeryüzünde ortalama 4000 dil konuşulmaktadır. Bu dillerden sadece 118'i "Devlet Dili" olabilmıştır. "Devlet Dilleri"nden biri de Türkçedir. Bu diller arasında en çok konuşulan on dil; Çince, İspanyolca, İngilizce, Fransızca, Arapça, Hintçe, Bengalce, Portekizce, Rusça ve Türkçedir.

M.Ö. 3. yüzyılda Hun İmparatorluğu'nda kullanılan dil Türkçeydi. Bu tarih esas alındığında Türkçeyi 2300 yıldır kullanılan bir dil olarak kabul edebiliriz. Bu anlamda Türkçe, dünya dilleri arasında en eski ve en köklü dillerden biri olma özelliği de göstermektedir.

Dünya dilleri, biçim (yapı) ve kaynak (köken) olmak üzere iki ayrı grupta değerlendirilmektedir:

A) Biçim Bakımından Dünya Dilleri

1) Tek Heceli Diller

Bu dillerdeki tüm sözcükler tek hecelidir. Sözcükler cümle içerisinde ek almadan kullanılırlar. Anlam, genellikle sözcükler üzerine yapılan vurgu ve ton değişiklikleriyle belirlenir. Çince, Vietnam dili, Bask dili, Himalaya ve Afrika dilleri bu grubun içindedir. Çincede bir sözcüğe farklı biçimde yapılan vurgularla 10-15 değişik anlam elde edilebilir.

¹ Dr. Reşide GÜRSES

² Yazım Kuralları ile ilgili olarak Türk Dil Kurumu tarafından 2005 yılında basılan *Yazım Kılavuzu* esas alınmıştır.

2) Bitişken Diller (Eklemeli Diller)

Bu dillerde kelime türetilirken genellikle kök değişmez. Değişmeyen bu kök üzerine yapım ve çekim ekleri eklenerek sözcükler oluşturulur. Bu grupta; Türkçe, Macarca, Moğolca gibi diller vardır.

3) Bükümlü Diller

Bu dillerde çekim ve yeni bir sözcüğün türetimi sırasında kök değişikliğe uğrar. Bükümlü diller kendi aralarında "kök bükümlü" ve "gövde bükümlü" olmak üzere ikiye ayrılır. Arapça kök bükümlü; Almanca, Fransızca, İngilizce gibi diller de gövde bükümlü dillerdendir.

B) Kaynakları Bakımından Dünya Dilleri

1) Hint-Avrupa Dil Ailesi

Bu aile biri Avrupa'da, diğeri Asya'da olmak üzere iki büyük kola ayrılır. Bu kollar da kendi içinde başka gruplara ayrılır:

a) Avrupa Kolu

- Germen dilleri: Almanca, Flemenkçe, İngilizce, İskandinav dilleri vd.
- Roman dilleri: Latince, Fransızca, İspanyolca, İtalyanca, Portekizce vd.
- Slav dilleri: Rusça, Bulgarca, Sırpça, Lehçe vd.
- Baltık dilleri
- Kelt dilleri
- Yunanca
- Arnavutça

b) Asya Kolu

- Sanskrit ve bugünkü Hint dilleri
- Farsça ve diğer İran dilleri
- Ermenice

2) Hami-Sami Dil Ailesi

Bu ailede; Arapça, İbranice, Süryanice, Aramice, Akatça, Habeş ve Kipti dilleri vardır.

3) Bantu Dil Ailesi

Bu ailede; Orta ve Güney Afrika'da konuşulan diller vardır.

4) Çin-Tibet Dil Ailesi

Asya'da kullanılan Çince, Tibetçe, Tayland ve Burma dilleri bu dil ailesini oluşturur.

5) Ural-Altay Dil Ailesi

Bu gruptaki dillerin yakınlık ve benzerlikleri, Hint-Avrupa Dil Ailesi'ndeki dillerin yakınlık ve benzerliği kadar net ortaya konulamamıştır. Ancak bu diller yapı bakımından birbirine benzer. Hepsini bitişken dillerdir. Hepsinde belli bir derecede ünlü uyumu vardır. Söz diziminde

sözcüklerin sıralanışı aynıdır. (Türkçeye en çok benzeyen dil Moğolcadır.) Bu aile iki ana gruba ayrılır. Bu gruplar da kendi içlerinde alt gruplara ayrılır:

a) Ural Kolu

- Fin-Ugor dilleri: Fince, Macarca vd.
- Samoyed dilleri

b) Altay kolu

- Türkçe
- Moğolca
- Mançu-Tunguz dilleri
- Japonca
- Korece

Türkçenin yazılı döneminde bilinen ilk alfabesi Göktürk alfabesidir. Türkiye Türkleri 1928 yılında Latin harflerini kabul etmişlerdir.

II) TÜRKÇEDE SESLER

Akciğerden gelen havanın ses yoluyla meydana getirdiği titreşime "ses" denir. Ses, dili oluşturan en küçük birimdir.

Harf ise sesin yazıdaki karşılığıdır. Bir dildeki harflerin belirli bir sıraya göre dizilmiş bütününe "alfabe" denir.

Türk alfabesi, Latin harfleri esas alınarak 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun ile kabul edilmiştir. Bu Kanuna göre, Türk Alfabesinde 29 Harf bulunmaktadır. Bu harflerin sıra sayıları, adları, kitap ve el yazısı biçimleri ile kodları TSE'nin Nisan 2005/TS 13148 numaralı belgesi ile *Türk Kodlama Sistemi* adı altında ölçünlü (standart) hâle getirilmiştir. Konuyla ilgili olarak söz konusu *Yazım Kılavuzu'na* bakılabilir.

Türkçede sesler, "ünlüler" ve "ünsüzler" olmak üzere iki ana gruba ayrılır.

A) Türkçede Ünlüler ve Ünlü Uyumları

Ses yolunda herhangi bir engele çarpmadan çıkan seslere "ünlü" denir.

Türkçede 8 ünlü vardır: a, e, ı, i, o, ö, u, ü

Türkçede ünlüler: "çıkış yeri ve dilin durumuna göre"; "kalın ünlüler", "ince ünlüler", "dudakların durumuna göre"; "yuvarlak ünlüler", "geniş ünlüler", "ağzın açıklığına göre"; "düz ünlüler" ve "dar ünlüler" olmak üzere altı gruba ayrılır.

Çıkış yeri ve dilin durumuna göre

Kalın Ünlüler a, ı, o, u

İnce Ünlüler e, i, ö, ü

Dudakların durumuna göre

Yuvarlak Ünlüler o, ö, u, ü

Düz Ünlüler a, e, ı, i

Ağzın açıklığına göre

Geniş ünlüler a, e, o, ö

Dar Ünlüler ı, i, u, ü

Ünlülerin birbirleriyle benzerlikleri veya uyumu noktasında Türkçenin iki önemli kuralı vardır. Bunlar, "büyük ünlü uyumu" ve "küçük ünlü uyumu"dur.

1) Büyük Ünlü Uyumu

Bir kelimenin birinci hecesinde kalın bir ünlü (a, ı, o, u) bulunuyorsa, diğer hecelerdeki ünlüler de kalın; ince bir ünlü (e, i, ö, ü) bulunuyorsa diğer hecelerdeki ünlüler de ince olur. Buna "büyük ünlü uyumu" ya da "kalınlık incelik uyumu" denir.

"anlamak" sözü, büyük ünlü uyumuna bağlı olarak kalın ünlüyle başlamış ve yine kalın ünlüyle bitmiştir.

"öncelikler" sözü ise ince ünlüyle başlamış ve ince ünlüyle bitmiştir.

- * **Büyük ünlü uyumuna aykırı Türkçe kelimeler de vardır.** Bunların bazıları şunlardır: *anne, dahi, elma, hangi, hani, inanmak, kardeş, şişman.*
- * **Alıntı kelimelerde büyük ünlü uyumu aranmaz:** *ahenk, badem, ceylan, çiroz, dükkân, fidan, gazete, hamsi, kestane, keman, limon, model, nişasta, pehlivan, selam, sinema, tiyatro, viraj, ziyaret.*
- * **Birleşik kelimelerde de büyük ünlü uyumu aranmaz:** *açık göz, bilgisayar, çekyat, hanımeli vb.*

- **Bazı eklerde büyük ünlü uyumuna uymaz.** Bunlar aşağıda belirtilmiştir:

-gil, -ken, -leyin, -mtirak, -yor ekleri büyük ünlü uyumuna uymaz: akşam-leyin, bakla-gil-ler, çalışır-ken, ekşi-mtirak, yürü-yor.

-ki aitlik eki büyük ünlü uyumuna uymaz: akşamki, yarınki, duvardaki, yoldaki, ondaki, yazıdaki, onunki.

2) Küçük Ünlü Uyumu

"Düzlük-yuvarlık uyumu" da denilen küçük ünlü uyumu iki yönlüdür:

Bir kelimenin ilk hecesinde düz ünlü (a, e, ı, i) varsa sonraki hecelerde de düz ünlü bulunur: anlaşmak, yavaşmak, kayıkçı, ısırarak, ılıklaşmak, seslenmek, yelek, bilek, çilek.

Bir kelimenin ilk hecesinde yuvarlak ünlü (o, ö, u, ü) varsa bunu izleyen ilk hecede dar yuvarlak (u, ü) veya geniş düz (a, e) ünlü bulunur: *boyunduruk, çocuk, odun, yorgunluk, yoklamak, vurmak, yumurta, özllemek, gürleşmek, surmek.*

Bu ünlü düzenleri ve ilk heceyi izleyen ünlüler aşağıda belirtilmiştir;

- İçinde a bulunan heceden sonra gelen hecede ya a, ya da ı olur: *tanımak, anlam, alınmak.*
- İçinde e bulunan heceden sonra gelen hecede ya e, ya da i olur: *ekmekçi, ezgi, emeklemek.*
- İçinde ı bulunan heceden sonra gelen hecede ya ı, ya da a olur: *ılık, ılımak, ısınmak.*
- İçinde i bulunan heceden sonra gelen hecede ya i, ya da e olur: *ilik, ilmek, izin.*
- İçinde o bulunan heceden sonra gelen hecede ya a, ya da u olur: *koltuk, kollamak, korumak.*
- İçinde ö bulunan heceden sonra gelen hecede ya e, ya da ü olur: *görölmek, köprücük, körük, köpük.*
- İçinde u bulunan heceden sonra gelen hecede ya u, ya da a olur: *kurul, kullanmak.*
- İçinde ü bulunan heceden sonra gelen hecede ya ü, ya da e olur: *büzölmek, dürüm, görünme, özölme.*

Küçük ünlü uyumuna aykırı bazı Türkçe kelimeler de vardır: *avuç, avurt, çamur, kabuk, kavuk, kavun, kavur-, kavuş-, savur-, yağmur.*

- **Alıntı kelimelerde, küçük ünlü uyumu aranmaz:** aktör, alkol, bandrol, daktilo, doktor, horoz, kabul, kitap, konsolos, muzır, mühim, mümin, müzik, profesör, radyo, vakur.

Küçük ünlü uyumuna aykırı kelimelere getirilen ekler, kelimenin son ünlüsüne uyar: kavun-u, konsolos-luğ-u, mümin-lik, müzik-çi, yağmur-luk.

- **"-ki" aitlik eki yalnızca birkaç örnekte küçük ünlü uyumuna uyar:** bugünkü, dünkü, öbürkü.

B) Türkçede Ünsüzler

Ses yolunda bir engele çarparak çıkan seslere "ünsüz" denir.

*Dilimizde yirmi bir ünsüz vardır: b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z.

* Ünsüzler ses tellerinin titreşime uğrayıp uğramamasına göre iki gruba ayrılır:

Ses tellerinin titreşmesiyle oluşan ünsüzlere tonlu (yumuşak) ünsüzler adı verilir: b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z.

Ses telleri titreşmeden oluşan ünsüzlere tonsuz (sert) ünsüzler denir: ç, f, h, k, p, s, ş, t.

Sert ünsüzler

ç, f, h, k, p, s, ş, t.

Yumuşak ünsüzler

b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z.

- * **Kökeni Türkçe olan kelimelerin sonunda b, c, d, g ünsüzleri bulunmaz.** Ancak, anlam farkını belirtmek üzere ad, od, sac gibi birkaç kelimenin yazılışında buna uyulmaz: *ad* (isim), *at* (binek hayvanı); *od* (ateş), *ot* (bitki); *sac* (yassı demir), *saç* (kıl).
- * **Dilimizdeki hac, şad, yâd gibi birkaç örnek dışında, alıntı kelimelerde tonsuzlaşma kuralına uyulmuştur:** *sebeP* (<sebeb), *kitap* (<kitab), *bent* (<bend), *cilt* (<cild), *bant* (<band), *etüt* (<etüd), *metot* (<metod), *standart* (<standard), *ahenk* (<aheng), *hevenk* (<aveng), *renk* (<reng). Bu gibi alıntılar ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında kelime sonundaki tonsuz ünsüzler tonlulaşır: *sebeP/sebebi*, *kitap/kitabı*, *bent/bendi*, *cilt/cildi*, *etüt/etüdü*, *metot/metodu*, *ahenk/ahengi*, *hevenk/hevengi*, *renk/rengi*.
- * **Ancak, bazı alıntı kelimelerde tonlulaşma (yumuşama) olmaz:** *ahlak/ahlakın*, *cumhuriyet/cumhuriyete*, *evrak/evrakı*, *hukuk/hukuku*, *ittifak/ittifaka*, *sepet/sepeti*, *tank/tankı*, *bank/bankı*.
- * **Birden fazla heceli kelimelerin sonunda bulunan p, ç, t, k ünsüzleri ünlüyle başlayan bir ek aldığı anda tonlulaşarak b, c, d, ğ'ye dönüşür:** *kelep/kelebi*; *ağaç/ağacı*, *kazanç/kazancı*; *geçit/geçidi*, *kanat/kanadı*; *başak/başağı*, *bıçak/bıçağı*. Tek heceli kelimelerin sonunda bulunan p, ç, t, k ünsüzleri ise iki ünlü arasında çoğunlukla korunur: *ak/akı*; *at/atı*; *ek/eki*; *et/eti*; *göç/göçü*; *ip/ipi*; *kaç/kaçınıcı*; *kök/kökü*; *ok/oku*; *ot/otu*.
- * **Ancak, tek heceli olduğu hâlde sonundaki ünsüzü tonlulaşan kelimeler de vardır:** *but/budu*, *dip/dibi*, *gök/göğü*, *kap/kabı*, *kurt/kurdu*.
- * **Dilimizde tonsuz (sert) ünsüzle biten kelimelere gelen ekler tonsuz (sert) ünsüzle başlar:** *aç-tı*, *aş-çı*, *bak-tım*, *bas-ki*, *çiçek-ten*, *düş-kün*, *geç-tim*, *ipek-çi*.
- * **Türkçede kullanılan bazı kelimelerdeki b ünsüzünden önce gelen n ünsüzü m'ye dönüşür:** *saklambaç* (< saklanbaç), *dolambaç* (< dolanbaç), *ambar* (< anbar), *amber* (< anber), *cambaz* (< canbaz), *çember* (< çenber), *kümbet* (< gunbed).

III) TÜRKÇE YAZIM KURALLARI

A) Büyük Harf Kullanma

Büyük harflerin kullanıldığı yerler aşağıda sıralanmıştır:

- Cümle büyük harfle başlar: "Ak akçe kara gün içindir."
- **Cümle içinde tırnak veya yay ayraç içine alınan cümleler büyük harfle başlar ve sonlarına uygun noktalama işareti (nokta, soru, ünlem) konur:** Atatürk, "Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur!" diyor. Ancak, iki çizgi arasındaki açıklama cümleleri büyük harfle başlamaz: Bir zamanlar -bu zamanlar çok da uzak değildir, bundan on, on iki yıl önce- Türk saltanatının maddi sınırları uçsuz bucaksız denilecek kadar genişti. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu)
- **İki nokta üst üstden sonra gelen cümleler büyük harfle başlar: "Menfaat sandalyeye benzer:** Başında taşırsan seni küçültür, ayağının altına alırsan yükseltir." (Cenap Şahabettin) Ancak, iki nokta üst üstden sonra cümle niteliğinde olmayan örnekler sıralandığında bu örnekler büyük harfle başlamaz: "Bu eskiliği siz de çok evde görmüşsünüzdür: duvarlarda çiviler, çivi yerleri, lekeler..." (Memduh Şevket Esenel)
- **Rakamla başlayan cümlelerde rakamdan sonra gelen kelime büyük harfle başlamaz:** "2005 yılında Türk Dil Kurumunun 73. yılını kutladık."
- **Örnek niteliğindeki kelimelerle başlayan cümlede de ilk harf büyük yazılır:** "Banka, bütçe, devlet, fındık, kanepa, menekşe, şemsiye" gibi yüzlerce kelime, kökenleri yabancı olmakla birlikte dilimizin malı olmuştur. "Et-, ol-" fiilleri, dilimizde en sık kullanılan yardımcı fiillerdir.
- **Özel adlar büyük harfle başlar. Kişi adlarıyla soyadları büyük harfle başlar:** Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Kâzım Karabekir, Yunus Emre, Evliya Çelebi, Gevheri, Karacaoğlan.
- **Kişi adlarından önce ve sonra gelen saygı sözleri, unvanlar, lakaplar, meslek ve rütbe adları büyük harfle başlar:** Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, Kaymakam Erol Bey, Sayın Prof. Dr. Hasan Eren, Hamdi Bey, Ahmet Efendi.
- **Akrabalık bildiren kelimeler büyük harfle başlamaz:** Tülay abla, Ayşe teyze.
- **Akrabalık bildiren kelimeler başa geldiğinde lakap yerine kullanıldığı için büyük harfle başlar:** Nene Hatun, Baba Gündüz, Dayı Kemal, Hala Sultan.
- **Bazı tarihî ve menkıbevi şahsiyetlerde ise akrabalık bildiren kelime sonda olduğu hâlde unvan değeri kazandığı ve özel ada dâhil olduğu için büyük harfle yazılır:** Gül Baba, Susuz Dede, Adile Hala, Gülüsm Bacı, Sultan Ana.
- **Resmî yazılarda saygı bildiren sözlerden sonra gelen ve makam, mevki, unvan bildiren kelimeler de büyük harfle başlar:** Sayın Bakan, Sayın Başkan.
- **Hitap kelimeleri de büyük harfle başlar:** Sevgili Kardeşim, Aziz Dostum.
- **Hayvanlara verilen özel adlar büyük harfle başlar:** Sarıkız, Fino, Karabaş.
- **Millet, boy, oymak adları büyük harfle başlar:** Türk, Alman, İngiliz, Kırgız.
- **Dil ve lehçe adları büyük harfle başlar:** Türkçe, Almanca, Özbekçe.
- **Devlet adları büyük harfle başlar:** Türkiye Cumhuriyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti.

- **Din ve mezhep adları ile bunların mensuplarını bildiren sözler büyük harfle başlar:** Müslümanlık, Müslüman; Hristiyanlık, Hristiyan; Musevilik.
- **Din ve mitoloji ile ilgili özel adlar büyük harfle başlar:** Tanrı, Allah, Cebrail, Zeus, Oziris, Kibebe. Ancak tanrı kelimesi özel ad olarak kullanılmadığında küçük harfle başlar: Eski Yunan tanrıları. Bazı dinî terimlerin küçük harfle başlaması gelenekleşmiştir: cennet, cehennem, uçmak, tamu, peygamber, sırat köprüsü.
- **Gezegen ve yıldız adları büyük harfle başlar:** Merkür, Neptün, Plüton.
- **"Dünya, güneş, ay" sözcükleri gezegen anlamı dışında kullanıldığında küçük harfle başlar.**
- **Yer adları (kıta, bölge, il, ilçe, köy, semt, cadde, sokak, semt vb.) büyük harfle başlar:** Asya, Avrupa, Afrika, Amerika; İç Anadolu, Doğu Anadolu.
- **Doğu ve batı sözleri yön bildirdiğinde küçük olarak yazılır:** Bursa'nın doğusu. Bu sözler düşünce, hayat tarzı, politika vb. anlamlar bildirdiğinde ise büyük olarak yazılır. Batı medeniyeti, Doğu mistisizmi vb.
- **Yer adlarında ilk isimden sonra gelen deniz, nehir, göl, dağ, boğaz vb. tür bildiren ikinci isimler büyük harfle başlar:** Ağrı Dağı, Aral Gölü, Çanakkale Boğazı, Dicle Irmağı, Ege Denizi, Erciyes Dağı, Fırat Nehri, Tuna Nehri.
- **Özel ada dâhil olmayıp tamlama kuran şehir, il, ilçe, bucak, belde, köy vb. sözler küçük harfle başlar:** Konya ili, Etimesgut ilçesi, Taflan köyü vb.
- **Mahalle, meydan, bulvar, cadde, sokak adlarında geçen mahalle, meydan, bulvar, cadde, sokak kelimeleri büyük harfle başlar:** Gazi Osmanpaşa Mahallesi, Yıldız Mahallesi, Karaköy Meydanı, Zafer Meydanı, Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, Ziya Gökalp Bulvarı, Nene Hatun Caddesi.
- **Yer bildiren özel isimlerde de kısaltmalı söyleyiş söz konusu olduğu zaman, kelime başında büyük harf kullanılır:** Hisar'dan, Boğaz'dan, Bulvar'dan.
- **Saray, köşk, han, kale, köprü, anıt vb. yapı adlarının bütün kelimeleri büyük harfle başlar:** Topkapı Sarayı, Dolmabahçe Sarayı, İshakpaşa Sarayı, Çankaya Köşkü, Horozlu Han, Ankara Kalesi, Alanya Kalesi, Galata Köprüsü, Fatih Sultan Mehmet Köprüsü, Mostar Köprüsü, Beyazıt Kulesi, Zafer Abidesi, Bilge Kağan Anıtı.
- **Kurum, kuruluş ve kurul adlarının her kelimesi büyük harfle başlar:** Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk Dil Kurumu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Devlet Malzeme Ofisi, Millî Kütüphane, Çocuk Esirgeme Kurumu, Atatürk Orman Çiftliği, Çankaya Lisesi, Anadolu Kulübü, Mavi Köşe Bakkaliyesi, Türk Ocağı, Yeşilay Derneği, Muharip Gaziler Derneği, Emek İnşaat; Bakanlar Kurulu.
- **Kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge, genelge adlarının her kelimesi büyük harfle başlar:** Medeni Kanun, Borçlar Hukuku (kanun), Atatürk Uluslararası Barış Ödülü Tüzüğü, Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği.
- **Kurum, kuruluş, kurul, merkez, bakanlık, üniversite, fakülte, bölüm, kanun, tüzük, yönetmelik vb.ni bildiren kelimeler, belli bir kurum vb. kastedildiğinde büyük harfle başlar:** Bu yıl Meclis, yeni döneme erken başlayacaktır. Son aylarda Kurum, yazım konusunda yoğun bir çalışma içine girmiştir. 2876 sayılı Kanun bu yıl yeniden gözden geçiriliyor. Bu madde Yönetmelik'in 4'üncü maddesine aykırı düşmektedir.

- **Kitap, dergi, gazete ve sanat eserlerinin (tablo, heykel, müzik) her kelimesi büyük harfle başlar:** Nutuk, Safahat, Kendi Gök Kubbemiz, Anadolu Notları, Sinekli Bakkal; Türk Dili, Türk Kültürü, Varlık; Resmî Gazete, Hürriyet, Milliyet, Türkiye, Yeni Yüzyıl, Yeni Asır; Saraydan Kız Kaçırma.
 - **Özel ada dâhil olmayan gazete, dergi, tablo vb. sözler büyük harfle başlamaz:** Milliyet gazetesi, Türk Dili dergisi, Halı Dokuyan Kızlar tablosu.
 - **Büyük harflerin kullanıldığı yerlerde bulunan ve, ile, ya, veya, yahut, ki, da, de sözleriyle mi, mi, mu, mü soru eki küçük harfle yazılır:** Mai ve Siyah, Suç ve Ceza, Leyla ile Mecnun, Turfanda mı, Turfa mı?
 - **Millî ve dinî bayramlarla bayram niteliği kazanmış günlerin adları büyük harfle başlar:** 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı, Nevruz Bayramı.
 - **Kurultay, bilgi şöleni, açık oturum vb. toplantıların adlarında her kelime büyük harfle başlar:** V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Manas Bilgi Şöleni.
 - **Tarihi olay, çağ ve dönem adları büyük harfle başlar:** Kurtuluş Savaşı, Millî Mücadele, Cıtalı Taş Devri, İlk Çağ, Yükselme Devri.
 - **Tarihi dönem bildirmeyip, tür veya tarz bildiren terimler küçük harfle başlar:** divan şiiri, divan edebiyatı, halk şiiri, halk edebiyatı, eski Türk edebiyatı, Türk dili, Türk sanat müziği, Türk halk müziği, tekke edebiyatı.
 - **Özel adlardan türetilen bütün kelimeler büyük harfle başlar:** Türklük, Türkleşmek, Türkçe, Türkolog, Türkoloji, Avrupalı, Avrupalılaşmak.
 - **Özel ad kendi anlamı dışında yeni bir anlam kazanmışsa büyük harfle başlamaz:** acem (Türk müziğinde bir perde), hicaz (Türk müziğinde bir makam), nihavent (Türk müziğinde bir makam), acemi (tecrübesiz), amper (elektrik akımında şiddet birimi).
 - **Para birimleri büyük harfle başlamaz:** avro, dolar, dinar, lira, yeni kuruş.
 - **Özel adlar yerine kullanılan "o" zamiri cümle içinde büyük harfle yazılmaz.**
 - **Yer, millet ve kişi adlarıyla kurulan birleşik kelimelerde özel adlar büyük harfle başlar:** Antep fıstığı, Brüksel lahanası, Japon gülü, Maraş dondurması, Van kedisi.
 - **Belirli bir tarih bildiren ay ve gün adları büyük harfle başlar:** 29 Mayıs 1453 Salı günü, 29 Ekim 1923, 28 Aralık 1982'de göreve başladı.
- Belirli bir tarihi belirtmeyen ay ve gün adları küçük harfle başlar. Okullar genellikle eylülün ikinci haftasında öğretime başlar. Yürütme Kurulu toplantılarını perşembe günleri yaparız.
- **Levhalar ve açıklama yazıları büyük harfle başlar:** Giriş, Çıkış, Müdür, Vezne, Başkan, Doktor, Otobüs Durağı, Dolmuş Durağı, Şehirler Arası Telefon.

B) Birleşik Kelimeler

Belirtisiz isim tamlamaları, sıfat tamlamaları, isnat grupları, birleşik fiiller, ikilemeler, kısaltma grupları ve kalıplaşmış çekimli fiillerden oluşan ifadeler, yeni bir kavramı karşıladıklarında birleşik kelime olurlar: yer çekimi, hanımeli, beyaz peynir, açık göz, toplu iğne; eli açık, söz etmek, zikretmek, hasta olmak, gelebilmek, alivermek.

Birleşik kelimeler belirli kurallar çerçevesinde bitişik veya ayrı olarak yazılır:

1) Bitişik Yazılan Birleşik Kelimeler

Birleşik kelimeler aşağıdaki durumlarda bitişik yazılırlar:

Ses düşmesine uğrayan birleşik kelimeler bitişik yazılır. kaynana (< kayın ana), nasıl (< ne asıl), niçin (< ne için), pazartesi (< pazar ertesi).

-Et- ve ol- yardımcı fiilleriyle birleşirken ses düşmesine veya ses türemesine uğrayan birleşik kelimeler bitişik yazılır: emretmek (<emir etmek), kaybolmak (<kayıp olmak); haletmek (<hal' etmek=tahttan indirmek).

İki veya daha çok kelimedenden oluşmuş Türkçe yer adları bitişik yazılır: Çanakkele, Gümüşhane; Acıpayam, Pınarbaşı, Şebinkarahisar; Beşiktaş, Kabataş.

Şehir, kent, köy, mahalle, dağ, tepe, deniz, göl, ırmak, su vb. kelimelerle kurulmuş sıfat tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması kalıbındaki yer adları bitişik yazılır: Akşehir, Eskişehir, Atakent, Batıkent, Konutkent, Yenimahalle, Karabağ, Uludağ; Kocatepe, Tınaztepe; Akdeniz, Karadeniz, Yeşilirmak; İncesu, Akçay.

Ara yönleri belirten kelimeler bitişik yazılır: güneybatı, güneydoğu, kuzeybatı, kuzeydoğu.

BUNLARDAN BAŞKA DİLİMİZDE HER İKİ ÖGESİ DE ASIL ANLAMINI KORUDUĞU HÂLDE YAYGIN BİR BİÇİMDE GELENEKLEŞMİŞ OLARAK BİTİŞİK YAZILAN KELİMELER DE VARDIR:

- **Baş sözüyle oluşturulan sıfat tamlamaları:** başbakan, başçavuş, başeser, başhekim, başhemşire.
- **Bir topluluğun yöneticisi anlamındaki başı sözüyle oluşturulan belirtisiz isim tamlamaları:** aşçıbaşı, binbaşı, çarkçıbaşı, çeribaşı.
- **Oğlu, kızı sözleri:** çapanoğlu, eloğlu, hinoğluhin, elkızı.
- **Ağa, bey, efendi, hanım, nine vb. sözlerle kurulan birleşik kelimeler:** ağababa, ağabey, beyefendi, efendibaba.
- **Biraz, birkaç, birkaçı, birtakım, birçok, birçoğu, hiçbir, hiçbir, herhangi belirsizlik sıfat ve zamirleri de gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır.**
- **Ev kelimesiyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır:** aşevi, bakımevi, basımevi, doğumevi.
- **Hane, name, zade kelimeleriyle oluşturulan birleşik kelimeler bitişik yazılır:** çayhane, dershane, kahvehane, yazıhane; beyanname.
- **Eczahane, hastahane, pastahane, postahane sözleri kullanımındaki yaygınlık dolayısıyla eczane, hastane, pastane, postane biçiminde yazılmaktadır.**
- **Kanunda bitişik geçen veya bitişik olarak tescil ettirilmiş olan kuruluş adları bitişik yazılır:** İçişleri, Dışişleri, Genelkurmay, Yükseköğretim.

2) Ayrı Yazılan Birleşik Kelimeler

- **Yol ve ulaşım ile ilgili birleşik kelimeler:** Arnavut kaldırımı; çevre yolu, deniz yolu, hava yolu, kara yolu, keçi yolu; köprü yolu.
- **Durum, olgu ve olay bildiren sözlerden biriyle kurulan birleşik kelimeler:** açık oturma, açık öğretim, ana dili, ay tutulması, baş ağrısı, baş belası, baş dönmesi, çıkış yolu, çözüm yolu, dil birliği, din birliği.
- **Bilim ve bilgi sözleriyle kurulan birleşik kelimeler:** anlam bilimi, dil bilimi, edebiyat bilimi, gök bilimi, halk bilimi.

- **Yuvar ve küre sözleriyle kurulan birleşik kelimeler:** göz yuvarı, hava yuvarı, ısı yuvarı, ışık yuvarı, renk yuvarı.
- **Yiyecek, içecek adlarından biriyle kurulan birleşik kelimeler:** bohça böreği, su böreği, talaş böreği; badem yağı, çiçek yağı, kuyruk yağı, arpa suyu.
- **Gök cisimleri:** Çoban Yıldızı, Kervan Yıldızı, Kutup Yıldızı, kuyruklu yıldız; gök taşı, hava taşı, meteor taşı.
- **Benzetme yoluyla insanın bir niteliğini anlatmak üzere bitki, hayvan ve nesne adlarıyla kurulan birleşik kelimeler:** çetin ceviz, çöpsüz üzüm; eski kurt, sarı çıyan, sağmal inek.
- **Zamanla ilgili birleşik kelimeler:** gece yarısı, gün ortası.
- **Kişi adlarından oluşmuş mahalle, bulvar, cadde, sokak, ilçe, köy vb. yer ve kuruluş adlarında sondaki unvanlar hariç, şahıs adları ayrı yazılır:** Yunus Emre Mahallesi, Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, Ziya Gökalp Bulvarı, Nene Hatun Caddesi, Fevzi Çakmak Sokağı, Cemal Nadir Sokağı.

C) Deyimlerin Yazılışı

Deyimler ayrı yazılır: akıntıya kürek çekmek, çam devirmek, çanak tutmak, gönlünden geçirmek, göz atmak, kulak asmak, kulak vermek, çantada keklik, deveye kulak, yağlı kuyruk, yüz görümlüğü.

Ç) İkillemelerin Yazılışı

İkillemeler ayrı yazılır: adım adım, ağır ağır, akın akın, allak bullak, aval aval (bakmak), cır cır (ötmek), çeşit çeşit, derin derin, gide gide, güzel güzel, karış karış, bata çıka, çoluk çocuk, düşe kalka, eciş bücüş, eğri büğrü, enine boyuna.

"m" ile yapılmış ikillemeler de ayrı yazılır: at mat, çocuk mocuk, dolap molap.

İsim durum ekleri ve iyelik ekiyle yapılan ikillemeler de ayrı yazılır: baş başa, diz dize, el ele, göz göze, iç içe, omuz omuza, yan yana; baştan başa, daldan dala.

D) Bazı Kelime ve Eklerin Yazılışı

1) Bağlaç Olan "da/de"nin Yazılışı

- **Bağlaç olan "da/de" ayrı yazılır. Kendisinden önceki kelimenin son ünlüsüne bağlı olarak ünlü uyumlarına uyar:** Kızı da geldi gelini de. Durumu oğluna da bildirdi. Sen de mi kardeşim?
- **Ayrı yazılan "da/de" hiçbir zaman ta/te biçiminde yazılmaz.**
- **Ya sözüyle birlikte kullanılan da mutlaka ayrı yazılır:** ya da.
- **"da/de" bağlacını kendisinden önceki kelimeden kesme ile ayırmak yanlıştır:** Ayşe de geldi ("Ayşe'de geldi" yanlıştır).

2) Bağlaç Olan "ki"nin Yazılışı

Cümleleri, kelime gruplarını ve cümlecikleri birbirine bağlayan ve onlar arasında anlam ilgisi kuran "ki" bağlacı ayrı yazılır: demek ki, kaldı ki, bilmem ki.

Ki bağlacı, birkaç örnekte kalıplaşmış olduğu için bitişik yazılır: belki, çünkü, hâlbuki, mademki, meğerki, oysaki, sanki. Bu örneklerden çünkü sözünde ek aynı zamanda küçük ünlü uyumuna uymuştur.

Şüphe ve pekiştirme göreviyle kullanılan ki sözü de ayrı yazılır: Babam geldi mi ki? Başbakan konuşacak mı ki?

'Ki' bağlacı aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi bazı kelimelerle birlikte hazır söz kalıpları olarak kullanılır: Ne yazık ki, tabii ki, muhakkak ki, elbette ki.

3) Soru Eki "mı/mi", "mu/mü" nün Yazılışı

Bu ek gelenekleşmiş olarak ayrı yazılır ve kendisinden önceki kelimenin son ünlüsüne bağlı olarak ünlü uyumlarına uyar.

Kaldı mı? Sen de mi geldin? Olur mu?

Soru ekinden sonra gelen ekler, bu eke bitişik olarak yazılır: Verecek misin? Okuyor muyuz?

4) "İle"nin Ek Olarak Yazılışı

İle ayrı olarak yazılabildiği gibi kelimelere eklenerek de yazılabilir. Kelimelere eklenerek yazıldığında ünlü uyumlarına uyar.

- **İle, ünsüzle biten kelimelere ek olarak getirildiğinde i ünlüsü düşer ve bitişik yazılır:** bulut-la (bulut ile), çiçek-le (çiçek ile), kuş-la (kuş ile).
- **İle, ünlüyle biten kelimelere ek olarak getirildiğinde başındaki i ünlüsü düşer ve araya y ünsüzü girer. Ek, ünlü uyumlarına uyar:** arkadaşı-y-la (arkadaşı ile), anası-y-la, (anası ile), çevre-y-le (çevre ile).

5) Pekiştirmeli Sıfatların Yazılışı

Pekiştirmeli sıfatlar bitişik yazılır: apaçık, apak, büsbütün, çepeçevre, çırçıplak, çırılçıplak, dümdüz, düpedüz, gömgök.

IV) NOKTALAMA İŞARETLERİ

A) Nokta (.)

- **Cümlelerin sonuna konur:** Türk Dil Kurumu, 1932 yılında kurulmuştur.
- **Bazı kısaltmaların sonuna konur:** Alb. (albay), Dr. (doktor), Yard. Doç. (Yardımcı Doçent), Prof. (Profesör), Cad. (cadde).
- **Sayılarından sonra sıra bildirmek için konur:** 3. (üçüncü), 15. (on beşinci); II. Mehmet, XIV. Louis, XV. yüzyıl; 2. Cadde, 20. Sokak, 4. Levent.
- **Arka arkaya sıralandıkları için virgülle veya çizgiyle ayrılan rakamlardan yalnızca sonuncu rakamdan sonra nokta konur:** 3, 4 ve 7. maddeler; XII - XIV. yüzyıllar arasında.
- **Bir yazının maddelerini gösteren rakam veya harflerden sonra konur:** I., I., A., a.
- **Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur:** 29.5.1453, 29.X.1923.
- **Tarihlerde ay adları yazıyla da yazılabilir. Bu durumda ay adlarından önce ve sonra nokta kullanılmaz:** 29 Mayıs 1453, 29 Ekim 1923.

- **Saat ve dakika gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur:** Tren 09.15'te kalktı.
- **Bibliyografik künyelerin sonuna konur:** Agâh Sırrı Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, TDK Yayınları, Ankara, 1960.
- **Beş ve beşten çok rakamlı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve araya nokta konur:** 326.197, 49.750.812,
- **Matematikte çarpma işareti yerine kullanılır:** $4.5=20$

B) Virgül (,)

- **Birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelime ve kelime gruplarının arasına konur:** "Sessiz dereler, solgun ağaçlar, sarı güller", "Zindana atılan mahkûmlar gibi titreyerek, haykırarak geri geri kaçmaya uğraşıyorduk."
- **Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur:** Bir varmış, bir yokmuş.
- **Cümlede özel olarak vurgulanması gereken öğelerden sonra konur.**
- **Uzun cümlelerde yüklemden uzak düşmüş olan öğeleri belirtmek için konur:** "Saniye Hanımefendi, merdivenlerde oğlunun ayak seslerini duyar duymaz, hasretlisini karşılamaya atılan bir genç kadın gibi, koltuğundan fırlamış ve ona kapıyı kendi eliyle açmaya gelmişti."
- **Cümle içinde ara sözlere ve ara cümleleri ayırmak için konur:** Şimdi, efendiler, müsaade buyurursanız, size bir soruyum. (Mustafa Kemal Atatürk)
- **Anlama güç kazandırmak için tekrarlanan kelimeler arasına konur:**

Akşam, yine akşam, yine akşam.

Göllerde bu dem bir kamış olsam! (Ahmet Haşim)

- **Konuşma çizgisinden önce konur:** Bahçe kapısını açtı. Sermet Bey'e,
– Bu anahtar köşkü de açar, dedi. (Ömer Seyfettin)
- **Kendisinden sonraki cümleye bağlı olarak ret, kabul ve teşvik bildiren hayır, yok, evet, peki, öyle, haydi gibi kelimelerden sonra konur:** Peki, gideriz. Olur, ben de size katılırım. Haydi, geç kalıyoruz.
- **Bir kelimenin kendisinden sonra gelen kelime veya kelime gruplarıyla yapı ve anlam bakımından bağlantısı olmadığını göstermek ve anlam karışıklığını önlemek için kullanılır:** Bu, tek gözlü, genç fakat ihtiyar görünen bir adamcağızdır.
- **Hitap için kullanılan kelimelerden sonra konur:** Efendiler, bilirsiniz ki hayat demek, mücadele, müsademe demektir.
- **Sayıların yazılışında, kesirleri ayırmak için konur:** 38,6 (otuz sekiz tam, onda altı)
- **Metin içinde ve, veya, yahut bağlaçlarından önce de sonra da virgül konmaz:** Nihat sabaha kadar uyuyamadı ve şafak sökerken Faik'e bol teşekkürlerle dolu bir kâğıt bırakarak iki gün evvelki cephe dönüşü kıyafeti ile sokağa fırladı. (Peyami Safa)
- **Metin içinde tekrarlı bağlaçlardan önce ve sonra virgül konmaz:** Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli. Siz ister inanın ister inanmayın, bir gün bile durmam. Öyle zekiler vardır, konuştular mı ağızlarından bal akıyor sanırsın.
- **Şart ekinden sonra virgül konmaz:** Tenha köşelerde ağız ağıza konuşurken yanlarına biri gelecek olursa hemen susuyorlardı.

- * **Metin içinde zarf-fil ekleriyle oluşturulmuş kelimelerden sonra virgül konmaz.** Meydanlığa varmadan bir iki defa İsmail kendisini gördü mü diye kahveye baktı. (Necati Cumalı)

C) Noktalı Virgül (;)

- * **Cümle içinde virgüllerle ayrılmış tür veya takımları birbirinden ayırmak için konur:** Erkek çocuklara Doğan, Tuğrul, Aslan, Orhan; kız çocuklara ise İnci, Çiçek, Gönül, Yonca adları verilir.
- * **Ögeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur.** Sevinçten, heyecandan içim içime sığmıyor; bağlamak, kahkahalar atmak, ağlamak istiyorum.

Ç) İki Nokta (:)

- * **Kendisinden sonra örnek verilecek cümlelerin sonuna konur: Yeni harfler alındıktan sonra eski yazı ile bir tek kelime bile yazmayan iki kişi görmüşümdür.** Atatürk ve İnönü! (Fahri Rıfkı Atay)
- * **Kendisinden sonra açıklama yapılacak cümlelerin sonuna konur:** Bu kararın istinat ettiği en kuvvetli muhakeme ve mantık şu idi: Esas, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır.
- * **Edebî eserlerdeki karşılıklı konuşmalarda, konuşan kişinin adından sonra konur:** Bilge Kağan: Türklerim, iştin! Üstten gök çökmedikçe, alttan yer delinmedikçe, ülkenizi, törenizi kim bozabilir sizin?

D) Üç Nokta (...)

- * **Tamamlanmamış cümlelerin sonuna konur:** Ne çare ki çirkinliği hemencecik ve herkes tarafından görülüyordu da, bu yanı... (Tarık Buğra)
- * **Alıntılarda; başta, ortada ve sonda alınmayan kelime ve bölümlerin yerine konur:** ...derken şehrin öte başından boğuk boğuk sesler gelmeye başladı... (Tarık Buğra)
- * **Sözün bir yerde kesilerek geri kalan bölümün okuyucunun hayal dünyasına bırakıldığını göstermek veya ifadeye güç katmak için konur:** Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz! (Faruk Nafiz Çamlıbel)
- * **Ünlem ve seslenmelerde anlatımı pekiştirmek için konur:** Gölgeler yaklaştılar. Bir adım kalınca onu kıyafetinden tanıdılar.
— Koca Ali... Koca Ali, be!.. (Ömer Seyfettin)
- * **Karşılıklı konuşmalarda, yeterli olmayan, eksik bırakılan cevaplarda kullanılır:**
— Kimsin?
— Ali..
— Hangi Ali?
— ..

Üç nokta yerine iki veya daha çok nokta kullanılmaz.

E) Soru İşareti (?)

- **Soru bildiren cümle veya sözlerin sonuna konur:** Ne zaman tükenecek bu yollar, arabacı?
- **Bilinmeyen, kesin olmayan veya şüpheyle karşılanan yer, tarih vb. durumlar için kullanılır:** Yunus Emre (1240?-1320), (Doğum yeri: ?).
- **Soru ifadesi taşıyan sıralı ve bağlı cümlelerde soru işareti en sona konur:** Çok yakından mı bu sesler, çok uzaklardan mı?

F) Ünlem İşareti (!)

- **Sevinç, kıvanç, acı, korku, şaşma gibi duyguları anlatan cümlelerin sonuna konur:** Ne mutlu Türk'üm diyene! (Mustafa Kemal Atatürk)
- **Seslenme, hitap ve uyarı sözlerinden sonra konur:** Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri! (Mustafa Kemal Atatürk)
- **Ünlem işareti, seslenme ve hitap sözlerinden hemen sonra konulabileceği gibi cümlelerin sonuna da konabilir:** Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz!
- **Alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırılmak istenen sözden hemen sonra yay ayraç içinde ünlem işareti kullanılır:** İsteseymiş bir günde bitirmiş (!) ama ne yazık ki vakti yokmuş (!).
- **Ünlemlerden sonra üç nokta yerine iki nokta konulması yeterlidir:** Gök ekini biçer gibii.. Başaklar daha dolmadan. (Tarık Buğra)

G) Kısa Çizgi (-)

Satıra sığmayan kelimeler bölünürken satır sonuna konur.

- **Ara sözcükleri ve ara cümleleri ayırmak için kullanılır:** Küçük bir sürü -dört inekle birkaç koyun- köye giren geniş yolun ağzında durmuştu. (Ömer Seyfettin)
- **Dil bilgisinde kökleri ve ekleri ayırmak için konur:** al-ış, dur-ak, gör-gü-süz-lük.
- **Eklerin başına konur:** -ak, -den, -ış, -lık.
- **Heceleri göstermek için kullanılır:** a-raş-tır-ma, bi-le-zik, du-ruş-ma, ku-yum-cu-luk, prog-ram, ya-zar-lik.
- **Kelimeler arasında "-den...-a, ve, ile, ila, arasında" anlamlarını vermek için kullanılır:** Türkçe-Fransızca Sözlük, Türk-Alman ilişkileri, Ural-Altay dil grubu, 09.30-10.30, Beşiktaş-Fenerbahçe karşılaşması, Manas Destanı'nda soy-dil-din üçgeni, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı, 2003-2004 öğretim yılı.
- **Matematikte çıkarma işareti olarak kullanılır:** 50 - 20=30

Ğ) Uzun Çizgi (-)

Yazıda satır başına alınan konuşmaları göstermek için kullanılır. Buna konuşma çizgisi de denir.

Frankfurt'a gelene herkesin sorduğu şunlardır:

- Eski şehri gezdin mi?
- Rothschild'in evine gittin mi?
- Goethe'nin evini gezdin mi? (Ahmet Haşim)

H) Eğik Çizgi (/)

- **Yan yana yazılması gereken durumlarda mısraların arasına konur:** Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak/Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak/O benim milletimin yıldızıdır parlayacak/O benimdir o benim milletimindir ancak. (Mehmet Akif Ersoy)
- **Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur:** 18/11/1969.
- **Dil bilgisinde eklerin farklı biçimlerini göstermek için kullanılır:** -lık /-lik, -madan /-meden.

I) Ters Eğik Çizgi (\)

Bilgisayar yazılımlarında art arda gelen dizinleri birbirinden ayırt etmek için kullanılır.
C:\Dos>MD \Oyun

İ) Tırnak İşareti (" ")

- **Başka bir kimseden veya yazıdan olduğu gibi aktarılan sözler tırnak içine alınır:** Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin ön cephesinde Atatürk'ün "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir." vecizesi yer almaktadır.
- **Uzun alıntılarda her paragraf ayrı ayrı tırnak içine alınır.**
- **Özel olarak belirtilmek istenen sözler tırnak içine alınır:** Yeni bir "barış taarruzu" başladı.
- **Cümle içerisinde kitapların ve yazıların adları ve başlıkları tırnak içine alınır.** Yahya Kemal'in bazı şiirleri "Kendi Gök Kubbemiz" adı altında çıktı.

Cümle içerisinde özel olarak belirtmek istenen sözler, kitapların ve yazıların adları ve başlıkları tırnak içine alınmaksızın koyu yazılarak veya eğik yazıyla (italik) dizilerek de gösterilebilir.

J) Tek Tırnak İşareti (' ')

Tırnak içinde verilen ve yeniden tırnağa alınması gereken bir sözü belirtmek için kullanılır. Edebiyat öğretmeni "Şiirler içinde 'Han Duvarları' gibisi var mı?" dedi ve Faruk Nafiz'in bu güzel şiirini okumaya başladı.

K) Yay Ayraç (())

- **Cümlenin yapısıyla doğrudan doğruya ilgili olmayan açıklamalar için kullanılır:** Anadolu kentlerini, köylerini (Köy sözünü de çekinerek yazıyorum.) gezsek bile görmek için değil, kendimizi göstermek için geziyoruz.
- **Yay ayraç içinde bulunan özel isimler ve yargı bildiren anlatımlar büyük harfle başlar ve sonuna uygun noktalama işareti getirilir.**
- **Hakkında açıklama yapılan söze ait ek, ayraç kapandıktan sonra yazılır:** Yunus Emre (1240?- 1320)'nin...

- **Tiyatro eserlerinde ve senaryolarda konuşanın hareketlerini, durumunu açıklamak ve göstermek için kullanılır:**
İhtiyar – (Yavaş yavaş Kaymakama yaklaşıyor.) Ne oluyor beyefendi? Allah rızası için bana da anlatın... (Reşat Nuri Güntekin)
- **Alıntıların aktarıldığı eseri veya yazarı göstermek için kullanılır:** Cihanın tarihi, vatani uğrunda senin kadar uğraşan, kanını döken bir millet daha gösteremez. Senin kadar kimse kendi vatanına sahip olmaya hak kazanmamıştır. Bu vatan ya senindir, ya kimsenin. (Ahmet Hikmet Müftüoğlu)
- **Alıntılarda, başta, ortada ve sonda alınmayan kelime ve bölümlerin yerine konulan üç nokta, yay ayraç içine alınabilir.**
- **Bir söze alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırmak için kullanılan ünlem işareti yay ayraç içine alınır.**
- **Bir bilginin şüpheyle karşılandığını veya kesin olmadığını göstermek için kullanılan soru işareti yay ayraç içine alınır.**
- **Bir yazının maddelerini gösteren sayı ve harflerden sonra kapama ayraç konur: a), 2), vı)**

L) Köşeli Ayraç ([])

Ayraç içinde ayraç kullanılması gereken durumlarda yay ayraçtan önce köşeli ayraç kullanılır: Halikarnas Balıkcısı [Cevat Şakir Kabaağaçlı (1886-1973)] en güzel eserlerini Bodrum'da yazmıştır.

Bibliyografik künyelere ilişkin bazı ayrıntıları göstermek için kullanılır: Reşat Nuri [Güntekin], Çalıkıuşu, Dersaadet, 1922. Server Bedi [Peyami Safa]

M) Kesme İşareti (')

Aşağıda sıralanan özel adlara getirilen iyelik, durum ve bildirme ekleri kesme işaretiyle ayrılır.

- **Kişi adları, soyadları ve takma adlar:** Atatürk'üm, Sultan Ana'nın, Kâzım *Karabekir'i, Yunus Emre'yi, Ziya Gökalp'tan.

Sonunda p, ç, t, k ünsüzlerinden biri bulunan Ahmet, Çelik, Çiçek, Halit, Mehmet, Mesut, Murat, Özbek gibi özel adlara ünlüyle başlayan ek getirildiğinde kesme işaretine rağmen Ahmedî, Çeliği, Çiçeği, Halidi, Mehmedî, Mesudu, Muradı, Özbeği, biçiminde son ses yumuşatılarak söylenir.

Özel adlar için yay ayraç içinde bir açıklama yapıldığında kesme işareti yay ayraçtan sonra konur. Yunus Emre (1240?-1320)'nin,

Özel adlar yerine kullanılan "o" zamiri cümle içinde büyük harfle yazılmaz ve kendisinden sonra gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmaz.

- Hayvanlara verilen özel adlar: Sarıkız'ın, Karabaş'a, Pamuk'u, Minnoş'tan.
- **Millet, boy, oymak adları:** Türk'üm, İngiliz'den, Rus'muş, Oğuz'un.
- **Devlet adları:** Türkiye Cumhuriyeti'ni, Osmanlı Devleti'ndeki, Amerika Birleşik Devletleri'ne, Azerbaycan Cumhuriyeti'nden.

- **Din ve mitoloji ile ilgili özel adlar:** Allah'ın, Cebrael'den, Zeus'u.
- **Kıta, deniz, nehir, göl, dağ,; ülke, bölge, il, ilçe, köy, semt, bulvar, cadde, sokak vb. coğrafyayla ilgili yer adları:** Asya'nın, Marmara Denizi'nden, İç Anadolu'da, Doğu Anadolu'ya, Ankara'yımsı, Taksim Meydanı'ndan, Reşat Nuri Sokağı'na.
- **Yer bildiren özel isimlerde kısaltmalı söyleyiş söz konusu olduğu zaman ekten önce kesme işareti kullanılır:** Hisar'dan, Boğaz'dan.
- **Gök bilimiyle ilgili adlar:** Jüpiter'den, Venüs'ü, Samanyolu'nda.
- **Saray, köşk, han, kale, köprü, anıt vb. adları:** Dolmabahçe Sarayı'nın, Ankara Kalesi'nden, Galata Köprüsü'nün, Bilge Kağan Abidesi'nde, Çanakkale Şehitleri Anıtı'na.
- **Kitap, dergi, gazete ve sanat eseri (tablo, heykel, müzik vb.) adları:** Nutuk'ta, Safahat'tan, Sinekli Bakkal'ı, Hürriyet'te, Resmî Gazete'de.
- **Kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge ve genelge adları:** Millî Eğitim Temel Kanunu'na, Medeni Kanun'un, Aday Memurların Yetiştirilmelerine İlişkin Genel Yönetmelik'teki.
- **Belli bir kanun, tüzük, yönetmelik kastedildiğinde büyük harfle yazılan kanun, tüzük, yönetmelik sözlerinin ek alması durumunda kesme işareti kullanılır:**
"Bu Kanun'un 17. maddesinin c bendi..."
"Yukarıda adı geçen Yönetmelik'in 2'nci maddesine göre... vb."
- **Kurum, kuruluş, kurul ve iş yeri adlarına gelen ekler kesmeyle ayrılmaz.**
- **Özel adlara getirilen yapım ekleri, çokluk eki ve bunlardan sonra gelen diğer ekler kesmeyle ayrılmaz:** Türklük, Türkleşmek, Türkçü, Müslümanlık, Hristiyanlık, Avrupalı, Konyalı, Bursalı, Ahmetler, Hollandalıdan, Hristiyanlıktan.
- **Kişi adlarından sonra gelen saygı sözlerine getirilen ekleri ayırmak için konur:** Nihat Bey'e, Ayşe Hanım'dan.
- **Unvanlardan sonra gelen ekler kesmeyle ayrılmaz:** Cumhurbaşkanınca, Başbakanca, Türk Dil Kurumu Başkanına göre vb.
- **Kısaltmalara getirilen ekleri ayırmak için konur:** TBMM'nin, BM'de.
- **Sayılarla getirilen ekleri ayırmak için konur:** 1985'te, 8'inci madde, 2'nci kat; 7,65'lik, 9,65'lik. 1919 senesi Mayısın 19'uncu günü Samsun'a çıktım.
- **Bir ek veya harften sonra gelen ekleri ayırmak için konur:** a'dan z'ye kadar, b'nin m'ye dönüşmesi.
- **Akım, çağ ve dönem adlarından sonra gelen ekler kesmeyle ayrılmaz:** Eski Çağın, Yükselme Döneminin, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatına.

N) Denden İşareti (")

Bir yazıdaki maddelerin sıralanmasında veya bir çizelgede alt alta gelen aynı sözlerin, söz gruplarının ve sayıların tekrar yazılmasını önlemek için kullanılır:

- a. Etken fiil
- b. Edilgen "
- c. Dönüşlü "
- ç. İşteş "

V) CÜMLE BİLGİSİ (SÖZ DİZİMİ)

Düşünce, duygu, durum veya olayı yargı bildirerek anlatan kelime (sözcük) veya kelime grubu dizisine cümle (tümce) denir.

Cümlede kelimeler ve kelime grupları yargı bildirirken çeşitli görevler yüklenir. Bunlar cümlelerin öğelerini oluşturur.

Cümlelerin öğeleri; cümlede bir yargı bildiren, ondan etkilenen veya etkileyen veya yargının geçtiği zamanını veya yerini gösteren unsurlardır. Bunlar; yüklem, özne, nesne, dolaylı tümleş, zarf tümleşci ve edat tümleşci olarak adlandırılır.

A) Cümlelerin Öğeleri

- Yüklem - Özne - Nesne - Dolaylı Tümleş - Zarf Tümleşci

1) Yüklem

Cümlede yargı bildiren çekimli unsura yüklem denir. Yüklem çekimli bir fiil veya ek fiille çekimlenmiş bir isim olabilir.

İş, hareket, oluş, durum yüklem tarafından karşılanır. Cümlelerin ana unsurunu yüklem oluşturur. Diğerleri ise yüklem anlamını zaman, yer vb. yönden destekleyen veya tamamlayan unsurlardır. Bir cümle birden çok öğeden oluşabileceği gibi tek bir yüklemde de oluşabilir.

2) Özne

- Yüklem bildirdiği işi, hareketi yapan veya yargının gerçekleşmesine araç olan unsura özne denir.
- Cümlelerin temel ögesidir ancak her cümlede bulunmak zorunda değildir.
- Cümlede özneyi bulmak için yükleme "kim" veya "ne" sorusunu sorarız.

- * **Cümlede olmayan, yüklemdeki kişi eklerinden anlaşılan öznelere "gizli özne" adı verilir:** "Seni bu konuda daha önce uyardım." cümlesinde, "Uyaran kim?" sorusunun yanıtı olan "ben" gizli öznedir.
- * **Yüklemi edilgen çatılı cümlelerde, aslında nesne olan öge "sözde özne" olarak kullanılır:** "Hırsız kıskıvrak yakalandı." cümlesinde, yakalayan belli olmayıp "Yakalanan kim?" sorusunun yanıtı olan "hırsız" sözde öznedir.
- * **Yüklemi edilen çatılı cümlelerde bazen "-ce, tarafından, nedeniyle" gibi ek ve sözcükler kullanılmak suretiyle işi bizzat yapan varlığa "örtülü özne" olarak yer verilebilir:** "Tüm sorularınıza kurumumuzca derhal yanıt verilecektir." cümlesindeki "kurumumuzca" sözcüğü örtülü öznedir.

3) Nesne (Düz Tümleç)

Nesne, cümlede yüklem bildirdiği, öznenin yaptığı işten etkilenen unsurdur. Geçişli fiiller, nesneye yönelerek onu etkiler. Geçişsiz fiillerde ise hareket öznenin üstündedir. Böyle fiiller nesne almaz. Nesne, sadece yüklemi geçişli olan cümlelerde olur.

Nesne görevinde bulunan söz, "-i" durum ekini almışsa, nesneye "belirtili nesne" denir. Belirtili nesne, yükleme "kimi" veya "neyi" sorusu sorularak bulunur: "Dün geceki fırtına ağacın tüm dallarını kırdı." cümlesindeki "ağacın tüm dallarını" kelime öbeği belirtili nesnedir.

Nesne görevinde bulunan söz "-i" durum ekini almamışsa (yalın hâldeyse) buna, "belirtisiz nesne" denir. Belirtisiz nesne, yükleme "kim" veya "ne" sorusu sorularak bulunur: "Dün akşam eşine büyük bir buket çiçek götürmüştü." cümlesindeki "büyük bir buket çiçek" kelime öbeği belirtisiz nesnedir.

4) Dolaylı Tümleç

- Yönelme, bulunma ve çıkma bildiren cümlelerin anlamını tamamlayan unsura dolaylı tümleç denir.
- Dolaylı tümleç olan öge mutlaka "-e", "-de", "-den" durum eklerinden birini alır.
- Dolaylı tümleci bulmak için yükleme; "kime", "kimde", "kimden", "nereye", "nerede", "nereden" soruları sorulur.

"Annem geçen hafta Ankara'ya gitti." cümlesindeki "Ankara'ya" kelimesi dolaylı tümleçtir.

5) Zarf Tümleci

- Yön, zaman, tarz, sebep, miktar, vasıta ve şart bildiren yüklemi tamamlayan unsura zarf tümleci denir.
- Zarf tümlecini bulmak için yükleme; "nasıl", "niçin", "neden", "ne kadar", "ne zaman", "kim tarafından", "ne tarafından" gibi sorular sorulur.

"Ahmet sabaha kadar ders çalışmış." cümlesindeki "sabaha kadar" ifadesi zarf tümlecidir.

6) Edat Tümleci

Edat tümleci, bazı edatlarla öbekleşerek cümleyi "amaç, araç, birliktelik, özgünlük, karşılaştırma vb." anlamlarla açıklayan unsurdur:

"Bu yaz ailesiyle Antalya'ya gidecek." cümlesinde birlikteliği ifade eden "ailesiyle" sözcüğü edat tümlecidir.

B) Cümle Çeşitleri

Cümleler anlam ve yapılarına, yüklem türü ve yerine göre sınıflandırılır.

1) Yüklem Türüne Göre Cümleler

a) Fiil Cümlesi

- Yüklemi çekimli bir fiil veya fiil grubu olan cümlelerdir. Her türlü hareket, iş, oluş, fiil cümleleri ile karşılaşılır. Bu sebeple fiil cümleleri, isim cümlelerine göre daha fazladır.
- Geçişli fiil cümlelerinde cümle unsurlarının hepsi bulunabilir.
Sadrazam / o zaman / kethüdasını / Muhsin Çelebi'nin Üsküdar'daki evine gönderdi.
("göndermek" geçişli fiil)
Geçişsiz fiil cümlelerinde nesne bulunmaz.
"Doktorun içine / birdenbire / bir hüzün / çöktü."

b) İsim Cümlesi

- Yüklemi ek fiille çekimlenmiş bir isim veya isim grubu olan cümlelere denir.
- İsim ve isim grupları, "i-" ek fiili ile görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman ve şart kipinde çekime girerek yüklem görevi yaparlar. Geniş zaman çekiminin 3. şahıslarında kullanılan -dır/-dir eki, "durur" fiilinden ekleşmiştir. İsim cümlelerinde, kip eki taşımayan yüklem de geniş zaman ifade ederler. En çok kullanılan isim cümlesi; "var", "yok" isimlerinin yüklem olduğu cümlelerdir.
"Sekiz saattir trendeyim. Tren, boş ve neşesiz. Körfezde bizim Haliç suyunun koyu durgunluğu var."
- İsim cümleleri, genellikle iki unsurdan, özne ve yüklemden meydana gelir.

2) Yüklem Yerine Göre (Dizilişlerine Göre) Cümleler

Yüklem cümle içindeki yerine göre kurallı/düz cümle ve devrik cümle olmak üzere iki çeşit cümle vardır.

a) Kurallı Cümle (Düz Cümle)

Yüklem sonda bulunan cümle, kurallı cümledir. Türkçede cümlelerin ana unsuru yüklem, genellikle cümlelerin sonunda bulunur. Yardımcı unsurdan ana unsura doğru diziliş, Türk cümle yapısının temel özelliğidir. Yüklem tamamlayan unsurlar, yüklem önünde sıralanır. Yükleme en yakın unsur genellikle belirtilmek istenen unsuru ifade eder.

"Arabalar çok yavaş ilerliyordu."

b) Devrik Cümle

Devrik cümle, yüklem sonda bulunmayan cümledir. Bu tür cümleler, daha çok şiir dilinde görülür. Çünkü şiirde, kelimelerin ses yapısı, her zaman ön plandadır. Atasözlerinde, günlük konuşmalarda, günlük konuşmaların aksettirildiği veya konuşma, sohbet uslubunun hâkim olduğu eserlerde devrik cümle kullanılmıştır.

"Çok insan anlayamaz eski musikimizden
Ve ondan anlamayan bir şey anlamaz bizden."

3) Anlamlarına Göre Cümleler

a) Olumlu Cümle

Yargının gerçekleştiğini anlatan cümle, olumlu cümledir. Bu cümlenin yüklemi yapma, yapıma veya olma bildirir.

Kütüphanenin yolunu tuttu.

b) Olumsuz Cümle

Yargının gerçekleşmediğini anlatan cümledir. Bu cümlelerin yüklemi yapmama, yapılmama, olmama bildirir.

"-ma, -me" olumsuzluk eki, "değil" edatı ve "yok" ismi, cümleyi olumsuz yapan unsurlardır. "Değil" edatı, hem isim, hem de fiil cümlesini olumsuz yapar.

Salih'i artık çarşıda bilen yoktu.

c) Soru Cümlesi

Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümledir. Soru cümlesi, olumlu veya olumsuz olabilir. Soru sıfatları, soru zamirleri, soru zarfları, soru edatları ve soru eki -mı/-mi, bir cümleye soru anlamı kazandıran unsurlardır.

Niçin Bursa'yı bu kadar seviyorsunuz?

4) Cümle Çözümlemeleri

Yazılan her değerli eser, insanı geliştirir.
Özne nesne yüklem

İnsan, erdemli olmak için çalışmalıdır.

Özne zarf tümleci yüklem

Ayşe, bütün yaz kitap okudu.

Özne zarf tümleci nesne yüklem

"Ayla kalem masada gördü." cümlesi etken bir cümledir.

Cümleyi, "Kalem görüldü." biçimine getirdiğimizde cümle edilgen olur. Burada üç değişiklik olmuştur. "Ayla" öznesi cümleden çıkmıştır. Fiile -ül edilgen eki getirilmiştir. "Kalem" nesnesinden -ı eki kaldırılmıştır.

VI) YAZIŞMA KURALLARI

Devlet yönetiminde, ticaret alanında, eğitimde kullanılan yazışmalarda uygulanır.

Günlük hayatta ya da iş hayatında karşılaşılan başlıca iş yazılarına aşağıda yer verilmiştir:

A) Rapor

Herhangi bir konu, olay ya da sorunla ilgili olarak yapılan araştırma ve incelemenin sonuçlarını belirtmek, varılan sonuçlarla ilgili değerlendirmeyi bildirmek için yazılan yazılara denir.

Hangi amaçla yazılırsa yazılsın rapor, önce rapora konu olan olay, durum ya da sorun belirtilerek başlar. Daha sonra, inceleme ve araştırma sonucunda elde edilen bilgiler ve bulgular sıralanır. Son bölümde ise raporu yazan kişinin o konuda vardığı yargılar, kendi kanıları yer alır.

Raporlar iş ve bilimsel raporlar olmak üzere ikiye ayrılır:

1) İş Raporları

Bilimsel bir araştırmadan çok; bir olayın ya da bir durumun değerlendirilmesini, bir soruşturmanın sonuçlarını içeren çalışmalardır.

2) Bilimsel Raporlar

İnceleme ve araştırmaya dayanan ve konunun bilimsel yöntemlerle ele alındığı çalışmalardır.

Raporun en belirgin özelliği, tutanağa göre; çok daha uzun süreli olması, daha fazla belge ve bilgiye dayanması, kişisel görüş ve yorumları içermesidir.

Herkes rapor hazırlayamaz. Rapor hazırlayan kişinin bilirkişi olması gerekir.

Raporlar, elde edilen belge ve bilgilere göre belli bir plan çerçevesinde, açık anlaşılır bir dille ve tartışmaya meydan vermeyecek bir şekilde kaleme alınmalıdır.

Rapor metninin en üst köşesine tarih, orta kısmına raporun adı, metin tamamlandıktan sonra alt kısmına raporu hazırlayanların isimleri yazılmalı ve imzalanmalıdır.

B) Dilekçe

Bir durumu bildirmek, bir istek ya da dilekte bulunmak amacıyla yazılıp resmî veya özel kuruluşlara gönderilen yazılara dilekçe denir.

İş başvurularında kişilerden dilekçeyle birlikte öz geçmiş de istenir.

Dilekçelerde istek ve dilekler, yalın ve açık bir biçimde belirtilmeli, sözü uzatmamalıdır. Eğer dilekçeye bir belge eklenecekse, adresten sonra satır başı açılarak "Eki/Ekleri." başlığı altında belgenin ne olduğu belirtilmelidir. Ayrıca, istek bölümü, "Bilgilerinize arz ederim." sözleriyle bitirilmelidir.

Dilekçeler düz beyaz çizgisiz kâğıda yazılır. El veya daktilo ile yazılan dilekçelerde hiçbir şekilde kısaltma kullanılmamalıdır. Dilekçede özlü ve resmî bir üslup kullanılmalıdır. Dilekçeler belli bir plana göre yazılır. İstek ve dilekler belirtildikten sonra üç ara verilerek sağ alt köşeye baş harf büyük olacak biçimde isim ve soyadının tamamı büyük harfle yazılarak dilekçe sahibinin ad ve soyadı yazılır. Ad ve soyadın üstüne imza atılır. Dilekçe sahibi, dilekçesinin sol alt tarafına adresini yazar.

Resmî kurumlara yazılan imzasız dilekçeler geçersiz sayılır.

C) Öz Geçmiş

Öz geçmiş; bir kimsenin eğitimi, iş deneyimi, sosyal etkinlikleri, kişisel özellikleriyle ilgili kendisinin verdiği bilgileri, değerlendirmeleri içeren bir özettir.

Öz geçmişte şu hususlar yer alır: Adı, soyadı, doğum yeri ve tarihi, adresi, telefon numarası, elektronik posta adresi, ilgi alanları, akademik unvanı (varsa), yayınları (varsa).

Ç) Tutanak

Yasama meclisleri, mahkemeler, kongreler vb. yerlerde yapılan toplantılarla herhangi bir olayın nasıl, ne zaman, nerede ve ne şekilde meydana geldiğini, nasıl sonuçlandığını tespit eden kısa yazılara "tutanak" denir. Kısaca, bir durumun ya da olayın nasıl oluştuğunu saptayıp anlatan, ilgililerce imzalanan yazılı belgelere denir.

Tutanak, herhangi bir toplantının nasıl açıldığını, kimlerin neler konuştuğunu ve nasıl kapandığını objektif olarak özlü bir biçimde ortaya koyan yazılardır. Bu tip tutanaklara "toplantı tutanağı" denir.

Aynı şekilde herhangi bir olayın oluş ve sonuçlarıyla ilgili objektif belge ve bilgileri kapsayan yazılara da "olay tutanağı" denir.

Tutanağın en belirgin özelliği, bilirkişiler tarafından tutulması, kısa süreli yazılar olması (toplantı ya da olay anında hazırlanması) ve hiçbir şekilde kişisel görüş ya da yorumlara yer verilmemesidir.

En üstte sağ köşeye tarih konur, ortasına TUTANAK ifadesi yazılarak başlanır. Metin tamamlandıktan sonra metnin altı yetkililer tarafından imzalanır.

D) Resmî Yazı

Resmî Yazışmalarda Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 10.06.2020 tarihli ve 31151 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmış ve 01.07.2020 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Resmî yazılarla ilgili olarak bu yönetmelikte belirtilen hususlara uyulması gerekmektedir. Yönetmeliğin 2'nci maddesinde kapsam alanı "bütün kamu kurum ve kuruluşları" biçiminde geçmektedir. Söz konusu Yönetmelik metni için <https://www.mevzuat.gov.tr> adresine bakılabilir.

E) Genelge

Yasa ve yönetmeliklerin uygulanmasında yol göstermek, herhangi bir konuda aydınlatmak, dikkat çekmek üzere ilgililere gönderilen yazı türüne "genelge" denir.

İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRK İLKELERİ

1) TRABLUSGARP SAVAŞI (1911 - 1912)

SEBEP

- İtalya'nın hammadde ve pazar arayışı (Sömürgecilik amacı ile)
- Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'ı koruyacak gücünün olmaması
- Trablusgarp'ın konum olarak İtalya'ya yakın olması
- İtalya'nın Habeşistan yenilgisinin ezikliğini atmak istemesi
- İtalya'nın büyük devletlerin desteğini alması

SÜREÇ

- İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal etmesine karşı karadan ve denizden yardım yapamayan Osmanlı Devleti gönüllü subaylar göndererek halkı direnişe geçirmeye çalışmıştır.

NOT: Mustafa Kemal'in ilk askeri başarıları Trablusgarp Savaşı'nda Derne ve Tobruk'ta elde ettiği başarılarıdır.

- İtalya Osmanlı Devleti'ni barışa zorlamak için On İki Ada'yı işgal etmiş, Çanakkale Boğazı'nı abluka altına almıştır. Özellikle Balkan Savaşlarının çıkmış olması üzerine Osmanlı Devleti barış istemek zorunda kalmış, **1912 Uşi Antlaşması**'ni imzalanmıştır.

SONUÇ

UŞİ ANTLAŞMASI MADDELERİ

- Trablusgarp ve Bingazi İtalyanlara bırakılacak.
- On İki Ada Osmanlı Devleti'ne ait olacak fakat Yunan tehdidine karşı geçici olarak İtalyan idaresine bırakılacak.
- Trablusgarp dini yönden halifeye bağlı kalacak.
- Kapitülasyonların kaldırılmasında İtalyanlar, Osmanlı'ya yardım edecek.
- Trablusgarp'ın Düyunu Umumiye' ye olan borcunu İtalya ödeyecektir.

NOT: Osmanlı Devleti Kuzey Afrika'daki son topraklarını da kaybetmiştir. Osmanlı'nın güçsüzlüğü anlaşılmıştır.

II) I. BALKAN SAVAŞI (1912-1913)

SEBEP

- Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı milliyetçilik akımının etkisi ile kurulan Balkan Devletleri'nin sınırlarını genişletmek istemeleri.
- Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp Savaşıyla meşgul olması ve güçsüzlüğünün anlaşılması.
- Rusların takip ettiği Panslavizm politikası.
- Avrupa Devletleri'nin kışkırtmaları.
- Osmanlı Devleti'ni Balkanlar'dan atma düşüncesi.

SÜREÇ

Karadağ, Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan, Osmanlı Devleti'ne karşı Balkan İttifakı'nı oluşturdular. 8 Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa açmasıyla Balkan Savaşları başladı ve diğer Balkan Devletleri de bu savaşa katıldılar.

Osmanlı Devleti savaştan kısa bir süre önce ordularının bir kısmını terhis etmiş ve sonrasında mağlup olarak Çatalca'ya kadar çekilmiştir. Rauf(Orbay) Bey, Hamidiye Zırhlısı ile başarılı mücadeleler vermişse de Ege adaları Yunanlar tarafından işgal edilmiştir. Sonunda **1913-Londra Antlaşması** imzalanmıştır.

SONUÇ

LONDRA ANTLAŞMASI İLE; bütün Balkanlar, Edirne dahil Trakya kaybedilmiş, Midye -Enez hattı sınır kabul edilmiştir.

- 🔗 **Not-1:** Osmanlı Devleti'nin yenilmesinin en önemli sebebi ordunun siyasete karışmasıdır.
- 🔗 **Not-2:** Balkanlar'da Osmanlılardan ayrılan en son topluluk olan Arnavutlar da bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir (1912).
- 🔗 **Not-3:** İttihat ve Terakki mensupları Bab-ı Âli baskını ile iktidarı resmen ele geçirmişlerdir.
- 🔗 **Not-4:** Batı Trakya sorunu ortaya çıkmıştır.

III) II. BALKAN SAVAŞI (1913)

SEBEP

I.Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nden aldıkları toprakları paylaşamayan Balkan Devletleri daha fazla pay aldığı gerekçesiyle Bulgaristan'a savaş açmıştır.

SÜREÇ

I.Balkan Savaşı'na katılmadığı halde Romanya da (Bulgaristan'ın güçlenmesinden rahatsız olduğu için) savaşa girmiştir. Osmanlı Devleti kaybettiği toprakların bir kısmını olsun geri alabilmek için Bulgaristan'ın karşısında yer almıştır.

SONUÇ

Bulgaristan bütün cephelerde mağlup olmuş, barış istemiştir.

1913 Bükreş Antlaşması: Osmanlı hariç Balkan Devletleri'nin kendi aralarında yaptıkları ve Bulgaristan'ın paylaştığı bir antlaşmadır.

1913 İstanbul Antlaşması: Osmanlı ile Bulgaristan arasında imzalanmıştır. Edirne geri alınmış, Meriç nehri sınır kabul edilmiştir.

1913 Atina Antlaşması: Osmanlı ile Yunanistan arasında imzalanmıştır. Girit, Selanik ve Yanya'nın Yunanistan'a ait olduğu kabul edilmiştir.

1914 İstanbul Antlaşması: Osmanlı ile Sırbistan arasında yapılmıştır. Sadece Müslüman azınlığın durumu görüşülmüştür.

IV) I. DÜNYA SAVAŞI (1914 - 1918)

A) Sebepleri

- Sanayi devrimi sonucunda devletler arasında hammadde ve pazar arayışından doğan sömürgecilik yarışı ve ekonomik rekabet
- Ekonomik yarışın devletlerarası bloklaşmalara sebep olması
- Almanya ile Fransa arasındaki Alsas Loren bölgesinden (kömür yatakları olan bölge) doğan çekişme
- Rusya ile Avusturya – Macaristan İmparatorluğu arasında Rusların Panславizm politikasından doğan gerginlik
- Rusların Osmanlı toprakları üzerindeki boğazları ele geçirme ve sıcak denizlere inme politikası
- Avusturya – Macaristan İmparatorluğunun Bosna Hersek'i ilhakının Sırbistan ile arasında meydana getirdiği gerginlik
- Avusturya – Macaristan İmparatorluğu veliahdının Bosna Hersek'i ziyaretinde bir Sırp tarafından öldürülmesi
- Ulusal birliğini geç sağlayan Almanya ve İtalya'nın güç kazanmak için sömürgecilik yarışına katılmak istemeleri
- İngiltere ve Fransa'nın var olan sömürgelerini koruma isteği
- Fransız İhtilali ile birlikte ortaya çıkan milliyetçilik akımı etkisi ile her ulusun kendi milli devletini kurmak istemesi

B) Savaşın Başlaması ve Gelişmesi

Avusturya ile Sırbistan arasında başlayan savaş, Almanya, Rusya, Fransa ve İngiltere'nin de savaşa katılmasıyla bir dünya savaşı haline dönüşmüştür. Taraflar İttifak ve İtilaf Devletleri olarak ikiye ayrılarak adlandırılmıştır:

İttifak (Bağlaşma) Devletleri

Almanya, Avusturya – Macaristan İmparatorluğu, İtalya (Savaş başlayınca taraf değiştirmiştir.) Daha sonra Osmanlı Devleti ve Bulgaristan da katılmışlardır.

İtilaf (Anlaşma) Devletleri

İngiltere, Fransa, Rusya. Savaş başlayınca Romanya, İtalya, Portekiz, Brezilya, Japonya, A.B.D, Yunanistan, Sırbistan...

Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girme ve İttifak Devletleri'ni Tercih Etme Sebepleri:

- Başta Balkanlar olmak üzere kaybedilen toprakları geri alma düşüncesi.
- Turancılık (Türkçülük) idealini gerçekleştirme düşüncesi.
- Almanya'nın savaşı kazanacağına kesin gözüyle bakılması.
- Siyasi yalnızlıktan kurtulmak istemesi.
- Kapitülasyonlar ve Düyunu Umumiye'den dolayı İngiltere ve Fransa'nın ekonomik baskısı altında bulunması.
- İttihatçı subaylarda Alman hayranlığı olması.
- İngiltere'den kaçan "Goben" ve "Breslav" adlı iki Alman gemisinin "Yavuz" ve "Midilli" adı verilerek satın alındığının ilan edilmesi sonrasında Karadeniz'e geçen bu gemilerin Ruslara ait Sivastopol ve Odesa limanlarını bombalaması.

Almanların Osmanlı Devleti'ni Savaşa Çekmekteki Amaçları:

- Yeni cephe açmak, kendi yüklerini hafifletmek
- Osmanlı'nın jeopolitik konumundan yararlanmak
- Halifenin nüfuzundan faydalanmak (Cihat ilanı)
- Petrol bölgelerini kontrol altında tutmak
- İngilizlerin sömürgeleri ile irtibatını kesmek
- Osmanlı'nın mevcut asker potansiyelinden faydalanmak
- Boğazlar'ın kontrol altında tutulmasıyla Rusya'ya yardım yapılmasını engellemek

C) I.Dünya Savaşı Sırasında Büyük Devletlerin Durumu

İtalya'nın Durumu: Savaş öncesi gruplaşmalarda Almanya'nın yanında yer alan İtalya, savaş başlayınca tarafsız kalmıştı. On İki Ada ve Osmanlı topraklarındaki Batı Anadolu'nun vaat edilmesiyle İttifak Devletleri yanında savaşa katılmıştır.

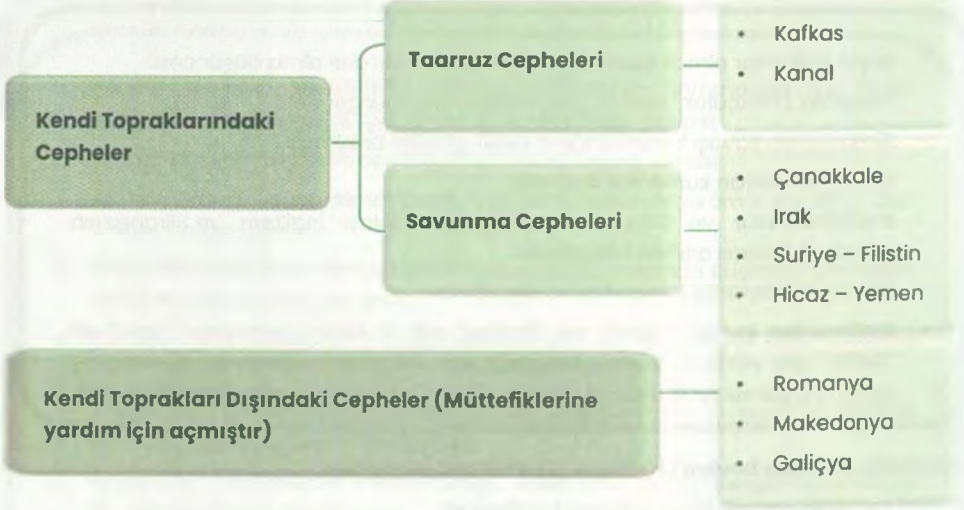
Bulgaristan'ın Durumu: II. Balkan Savaşında kaybettiği toprakları geri almak isteyen Bulgaristan, Çanakkale Cephesi'ndeki galibiyetimizden sonra İttifak Devletleri'nin yanında savaşa girmiştir. Böylece Osmanlı Devleti - Almanya arasındaki kara bağlantısı sağlanmıştır.

Rusya'nın Durumu: Rusya'ya müttefikleri tarafından yardım yapılamayınca zor durumda kalmış, 1917'de Bolşevik İhtilali ile Çarlık Rusya'sı yıkılmış ve Sovyet Rusya kurulmuştur. Sovyet Rusya 3 Mart 1918 **Brest-Litovsk Antlaşması'yla** savaştan çekilmiştir.

ABD'nin Durumu: Savaşta uzun süre tarafsızlığını koruyan ABD, ticaret ve yolcu gemilerinin Alman denizaltıları tarafından vurulması sonucu savaşa katılmıştır. ABD'nin katılımıyla savaş kısa sürede sona ermiştir.

⚠ **UYARI:** Yunanistan, İttifak grubunda savaşa en son katılan devlettir. Bulgaristan, İttifak grubunda savaşa en son katılan devlettir.

D) Osmanlı Devleti'nin Savaştığı Cepheler

Kafkas Cephesi: Doğu Anadolu'nun Rusların eline geçmesini engellemek, daha önce kaybedilen toprakları geri almak, Bakü petrolünün kontrolünü sağlamak ve Kafkasları ele geçirerek Turancılık (Türkçülük) idealini gerçekleştirmek amaçlanmıştır.

Osmanlı Devleti soğuk, hastalık ve açlık karşısında Sarıkamış Harekât'ında yaklaşık 90 bin şehit vermiştir. Ruslar ilerleyerek Muş, Bitlis, Van, Erzurum ve Trabzon'a kadar Doğu Anadolu'yu ele geçirmiştir. Mustafa Kemal, Muş ve Bitlis'i Ruslardan geri almıştır. 3 Mart 1918 Brest-Litovsk Antlaşması ile bu bölgeler, hatta 1878 Berlin Antlaşması'yla kaybedilen Kars, Ardahan ve Batum da geri alınmış, Kafkas Cephesi kapanmıştır.

BİLGİ NOTU: Doğu Anadolu Bölgesi'nde karışıklık çıkaran Ermeniler I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Kafkas Cephesi'nde Rusların yanında yer alarak bölgenin savunulmasını zorlaştırmışlardır. Osmanlı Devleti bunun üzerine bölgede güvenliği sağlamak amacıyla Ermenilere yönelik "**Sevk ve İskân Kanunu**"nu çıkarmıştır.(27 Mayıs 1915) **Tehcir (Göç) Kanunu** olarak da bilinen bu kanunla Ermeniler Suriye'ye ve Irak'ın kuzeyine göç ettirilmiştirlerdir.

Kanal Cephesi: İngiltere'nin sömürgeleri ile irtibatını kesmek için Almanlarla beraber Süveyş Kanalı'na iki kez çıkarma yapılmışsa da başarılı olunamamıştır.

NOT: İngiltere tepki olarak Çanakkale ve Irak cephelerini açmıştır.

E) Çanakkale Cephesi (18 Mart 1915)

Açılma Sebepleri

- İtilaf Devletleri'nin Boğazlar üzerinden Rusya'ya yardım göndermek istemesi.
- İtilaf Devletleri'nin Osmanlı Devleti'ni savaş dışında bırakarak savaşı kısa sürede sonlandırmak istemeleri.
- İtilaf Devletleri'nin Boğazları ve İstanbul'u ele geçirerek jeopolitik açıdan avantaj elde etmek istemeleri.
- İtilaf Devletleri'nin Balkan Devletleri'ni kendi yanlarında savaşa çekerek yeni cepheler açmak istemeleri.

Sonuçları

- Nusret Mayın Gemisi'nin başarılı çalışmaları, Türk askerinin kahramanlığı ve topçuların isabetli atışları karşısında İtilaf Devletleri gerek denizde gerekse karada mağlup olmuşlardır.
- Savaş en az 2 yıl daha uzamıştır.
- Bulgaristan Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa girmiştir.
- İngiltere ve Fransa'nın itibarı sarsılmıştır.
- Gizli anlaşmalar ortaya çıkmıştır. (Rusya'nın savaştan çekilmesi üzerine).
- Rusya'ya yardım yapılamayınca Çarlık Rejimi zor duruma düşmüş ve 1917 Bolşevik İhtilali'ne zemin hazırlamıştır.
- Mustafa Kemal'in Anafartalar, Conkbayırı, Arıburnu ve Kireçtepe'de elde ettiği başarıları, "Anafartalar Kahramanı" ilan edilerek Milli Mücadele'de lider olmasını sağlamıştır.

Irak Cephesi: İngiltere Rusya'ya karadan yardım yapmak ve petrol bölgelerini ele geçirmek amacıyla taarruza geçmişse de Osmanlı orduları tarafından Kut'ül-Amare bölgesinde durdurulmuşlardır. Fakat yardım alan İngilizler ilerleyerek Bağdat'ı ele geçirmişler ve Musul önlerine geldiklerinde Mondros Mütarekesi imzalanmıştır.

Not: Osmanlı Devleti Kut'ül Amare bölgesinde 13 bin civarında İngiliz askerini esir alarak zafer kazanmıştır. Ancak genel anlamda cephede başarısız olunmuştur.

Suriye, Filistin, Hicaz ve Yemen Cephesleri: Bu cephelerde İngilizlerle ve onların tarafına geçen Araplarla mücadele edilmiş ve kaybedilmiştir.

Not-1: İslamcılık (Ümmetçilik) fikrinin geçerliliğini kaybettiği görülmüştür.

Not-2: Osmanlılardan ayrılan en son topluluk Araplardır.

Not-3: Mustafa Kemal'in I. Dünya Savaşı'ndaki son resmi görevi; en son kapanan Suriye cephesindeki Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'dır.

Romanya, Makedonya, Galiçya Cepheleri: Müttefiklerine yardım amacıyla ordular gönderilen bu cepheler, Rusya'da ihtilalin çıkması ve Brest-Litovsk Antlaşmasıyla kapanmıştır.

ABD'NİN SAVAŞA GİRİŞİ VE WILSON İLKELERİ (8 OCAK 1918): Alman denizaltıları İngiltere'ye ticari amaçlı mal satan ABD ticaret gemilerini batırınca ABD, İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa girdi. ABD Başkanı Wilson, savaşa girme koşulu olarak bazı ilkeler sundu. Amacı; savaş sonrası düzeni sağlamak ve barışı korumak olan 14 maddelik ilkelerini yayınladı. Buna göre;

- Boğazlar bütün devletlere açık olacaktır.
- Her millet kendi geleceğini kendisi tayin edebilecektir. Türkler nüfus çoğunluğuna sahip oldukları bölgelerde bağımsız olarak yaşayabilecekler, azınlıklar nüfus çoğunluğuna sahip oldukları bölgelerde bağımsız devletler kurabilecekler.
- Savaş sonrası toprak işgali olmayacaktır.
- Yenen devletler yenilen devletlerden savaş tazminatı ve toprak almayacaktır.
- Gizli anlaşmalar iptal edilecek, barış görüşmeleri açık olacaktır.
- Alsas Loren bölgesi Fransa'ya verilecektir.
- Dünya barışını sağlamak ve sürdürmek için Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti) kurulacaktır.
- Sömürgecilik yapılmayacaktır.

Not: ABD'nin savaşa girişi kazanan tarafı belirleyerek savaşın bitişini hızlandırmıştır.

F) Gizli Antlaşmalar (Osmanlı Devleti'ni Paylaşma Tasarıları)

1915 Boğazlar Antlaşması

Rusya'yı kendi yanlarında tutabilmek için İngiltere ve Fransa tarafından İstanbul, Boğazlar ve Marmara kıyıları Rusya'ya vadedildi.

1915 Londra Antlaşması

On İki Ada ve Batı Anadolu'nun İtalyanlara vadedilerek İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa çekildiği anlaşmadır.

1916 Sykes – Picot Antlaşması

İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı topraklarını paylaştıkları anlaşmadır. Çukurova, Güneydoğu Anadolu, Musul ve Suriye çevresi Fransızlara, Irak İngilizlere bırakılacak, diğer bölgelerde ise bir Arap Devleti kurulacaktır.

1916 Petrograd Antlaşması

Doğu Anadolu ve Trabzon'a kadar olan Karadeniz kıyıları daha önceki bölgelere ek olarak Rusya'ya bırakılmıştır.

1916 Mac – Mahon Antlaşması

İngilizler' in Mısır Valisi Mac-Mahon ile Hicaz Emiri Şerif Hüseyin arasında yapılmıştır. Arapların Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmelerine karşılık bağımsız bir Arap Devleti vadedilmiştir.

1917-Saint Jean de Maurienne Antlaşması

Rusya'nın savaştan çekilme ihtimali üzerine İtalya'nın önemi artmış ve önceki bölgelere ek olarak Batı Anadolu da İtalyanlara vadedilmiştir.

G) I.Dünya Savaşı'nın Sonuçları

- Yaklaşık 10 milyon insan hayatını kaybetmiştir.
- Bazı büyük devletler yıkılmış, milliyetçilik esasına dayalı yeni devletler kurulmuştur (Avusturya, Macaristan, Yugoslavya, Polonya, Çekoslovakya).
- Bazı devletlerde rejim değişikliği meydana gelmiştir (Rusya'da komünizm, İtalya'da faşizm, Almanya'da nazizm, Türkiye'de cumhuriyet). Genel olarak cumhuriyet ağırlıklı rejimler kurulmuştur.
- Bazı devletlerde yönetimde değişiklik olmuştur (İttihat ve Terakki mensupları yurt dışına kaçmış, yeni kabine kurulmuştur).
- Yeni teknolojik silahlar kullanılmıştır (Uçak, tank, denizaltı).
- Kurtuluş Savaşı'na sebep olmuştur.
- Mağlup devletlerle önce ateşkes, daha sonra barış antlaşmaları imzalanmıştır.

Osmanlı ile	Mondros Mütarekesi – Sevres(Sevr) Barış Antlaşması
Bulgaristan ile	Selaniç Mütarekesi – Neuilly(Nöyvi) Barış Antlaşması
Avusturya ile	Villa Gusti Mütarekesi – Saint Germain (Sen Jermen) Barış Antlaşması
Almanya ile	Rethondes Mütarekesi – Versailles(Versay) Barış Antlaşması
Macaristan ile	Trianon (Triyanon)Barış Antlaşması

- Osmanlı Devleti Ortadoğu'daki topraklarını kaybetmiştir.
- I. Dünya Savaşı'nın sonuçları, özellikle yapılan ağır şartlardaki antlaşmalar (Versay Antlaşması gibi) II. Dünya Savaşı'na sebep olmuştur.
- Milletler Cemiyeti (Cemiyeti Akvam) kurulmuştur. (Bugünkü Birleşmiş Milletlerin ilk halidir)

H) Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918)

Siyasi Alandaki Maddeler

- Boğazlar İtilaf Devletleri denetimine bırakılacak (Osmanlı Devleti'nin Anadolu toprakları ile Rumeli toprakları arasındaki bütünlük bozulmuştur.)
- İtilaf Devletleri güvenliklerini tehlikede gördükleri bölgeleri işgal edebileceklerdir. **(7. Madde; Bu madde ile Osmanlı toprakları işgale açık hale gelmiştir.)**
- Doğu'daki 6 ilde (Diyarbakır, Elazığ, Van, Bitlis, Erzurum, Sivas) herhangi bir karışıklık çıkarsa buralar işgal edilebilecektir. **(24. Madde; Bu madde ile Doğu Anadolu'da Ermeni Devleti kurulmasına zemin hazırlanmak istenmiştir.)**

Askeri Alandaki Maddeler

- 1000 kişilik jandarma kuvveti dışındaki bütün Osmanlı orduları terhis edilecektir.
- Osmanlı donanması, gösterilen limanlarda İtilaf Devletleri'ne teslim olacaktır.
- Osmanlı Devleti silah ve cephanelerini İtilaf Devletleri'ne teslim edecektir.
- İtilaf Devletleri esirleri serbest bırakılacak, fakat Osmanlı esirleri serbest bırakılmayacaktır.

Teknik ve Ekonomik Alandaki Maddeler

Demiryolları, bütün ulaşım ve haberleşme araçları, limanlar, Toros tünelleri ve geçitler İtilaf Devletleri denetimine bırakılacaktır.

Çok ağır şartlar taşıyan, işgallere zemin hazırlayan (özellikle 7. maddesiyle) **Osmanlı Devleti'ni fiilen sona erdiren** bir anlaşmadır. İstanbul Hükümeti anlaşmayı olumlu karşılamış, Mustafa Kemal'in de içinde bulunduğu birçok aydın ise tepki göstermiştir. Mondros'a karşı Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, işgallerin başlamasıyla da Kuvay-ı Milliye birlikleri kurulmuştur.

⚠ **UYARI:** Mondros Ateşkes Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin kayıtsız şartsız teslim belgesidir.

I) MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI'NDAN SONRAKİ İŞGALLER

İngiltere

Musul (**ilk işgal edilen yer**), Urfa, Antep ve Maraş'ı işgal etmiş, ayrıca İzmit, Eskişehir, Afyon, Samsun, Merzifon ve Batum'a asker çıkarmıştır.

İtilaf Devletleri

İstanbul'u fiilen işgal etmiştir. (13 Kasım 1918)

Fransa

Adana (Çukurova) ve Hatay (Dört Yol) işgal etmiştir.

İtalya

Antalya ve Konya çevresini işgal etmiştir.

ℓ **Not-1:** Urfa, Antep ve Maraş sonradan Fransa'ya devredilmiştir.

ℓ **Not-2:** Paris Barış Konferansı'ndan sonra Yunanistan İzmir'i işgal etmiştir (15 Mayıs 1919).

V) MONDROS'TAN SONRA KURULAN CEMİYETLER ZARARLI CEMİYETLER

Azınlıkların Kurduğu Cemiyetler

Mavri Mira

Rumlar tarafından kurulmuştur. Batı Anadolu ve Trakya'yı Yunanistan'a dahil ederek "Megalo idea"yı (Büyük Yunanistan'ı kurmak ve Bizans İmparatorluğunu yeniden canlandırmak) gerçekleştirmek istemişlerdir. Yunan Kızıl Haçı, Fener Rum Patrikhanesi, okullardaki izci teşkilatları ve diğer Rum cemiyetleriyle işbirliği içindeydiler.

Etnik-i Eteryay Cemiyeti

"Megalo İdea" amacıyla 19. yy. başlarında kurulmuş, aynı amaçla Mondros'tan sonra da faaliyetlerini sürdürmüş bir Rum cemiyetidir.

Rum Pontus Cemiyeti

Fatih'in 1461'de ortadan kaldırdığı Trabzon Rum Pontus İmparatorluğu'nu yeniden kurmak için çalışmalar yapmıştır.

Hınçak ve Taşnak Cemiyeti

Çukurova'dan Trabzon'a çizilen bir hattın doğusunda kalan bütün topraklarda bir Ermeni Devleti (Magna Armenia) kurmak için çalışmalar yapmışlardır.

Alyans – İsrailit (Makkabi) Cemiyeti

Yahudi azınlık tarafından ekonomik, dini ayrıcalıklar sağlamak amacıyla kurulmuştur.

Milli Varlığa Düşman Cemiyetler**İngiliz Muhipleri Cemiyeti**

İngilizlerle iyi geçinerek ülkeyi en az zararla kurtarmak isteyen ve İngiliz mandasını savunan bu cemiyete Padişah Vahdettin, Sadrazam Damat Ferit gibi kimseler de üyedir.

Teali İslam Cemiyeti

Halifeye ve İslamiyet'e kesin bağlılıkla kurtuluşun gerçekleşeceğine inanmışlardır; ilmi, ahlaki, sosyal yollarla siyaset yapmışlardır.

Wilson Prensipleri Cemiyeti

Amerikan mandasını savunmuşlardır.

Sulh ve Selamet-i Osmaniye Cemiyeti

Kurtuluşun Osmanlı saltanatına bağlılık ve padişaha kesin itaatle mümkün olacağına inanmışlardır. Meşruti demokrasiyi ilke edinmişlerdir.

Kürt Teali Cemiyeti

Doğu Anadolu'da bağımsız bir Kürt Devleti kurmak için kurulmuşsa da halkın fazla desteğini alamamıştır.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası

İttihat ve Terakî'ye muhalif olarak kurulmuş, Mondros'tan sonra da milli mücadeleye karşı faaliyet sürdürmüştür.

Trabzon Adem-i Merkeziyet Cemiyeti

Trabzon ve çevresinde bağımsız bir Türk Devleti kurmak istemişler, zamanla milli mücadele safına geçmişlerdir.

VI) YARARLI (MİLLİ) CEMİYETLER**Trakya ve Paşaeli Cemiyeti**

Trakya ve çevresini özellikle Mavri Mira'nın faaliyetlerine karşı korumak amacıyla kurulmuştur, **ilk kurulan cemiyettir.**

İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Batı Anadolu'yu Rumlara karşı korumak amacıyla kurulmuştur. İzmir'in işgali sonrası Anadolu'ya milli mücadele için cephaneye taşımışlardır.

Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Bir yandan Rum Pontus Cemiyeti'ne diğer yandan Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'ne karşı faaliyet gösteren, Trabzon ve çevresini korumaya çalışan cemiyettir.

Kilikyalılar Cemiyeti

Çukurova bölgesini Ermenilere ve Fransızlara karşı savunma amacıyla kurulmuştur.

Harekât-ı Milliye ve Reddi İlhak Cemiyeti

İzmir'in Yunanlarca işgaliyle beraber ilhaki önlemek amacıyla kurulmuştur. İşgallere karşı fiilen karşı koymuşlardır.

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti

Merkezi Sivas olmak üzere kurulmuş ve kısa sürede bütün vatana yayılmıştır. İşgalleri protesto ettikleri gibi Milli Mücadele'ye para ve mal yardımı sağlamışlardır.

Milli Kongre Cemiyeti

Türk halkının haklılığını basın yayın yoluyla Dünya kamuoyuna duyurmayı amaçlayan bir cemiyettir. Silahlı direnişi düşünmemiştir.

Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Doğu Anadolu'da Ermeni Devleti'nin kurulmasına engel olmak amacıyla ortak savunma kararı almış bir cemiyettir.

2. **Not-1:** Cemiyetlerin hemen hemen hepsinin kuruluşunda dayandıkları nokta Wilson İlkeleri'dir.
2. **Not-2:** Millî cemiyetler kendi bölgelerini kurtarmak için kurulmuş, Sivas Kongresi'nde "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adı altında birleştirilmişlerdir.
2. **Not-3:** Milliyetçilik ve bağımsızlık amacıyla Mondros Mütarekesi'nden sonra kurulmuşlardır.
2. **Not-4:** Başlangıçta basın-yayın yoluyla mücadeleyi, gerekirse silahlı direnişe geçmeyi amaçlamışlardır.

VII) PARİS BARIŞ KONFERANSI (18 OCAK 1919)

İtilaf Devletleri'nin temsilcileri mağlup devletleri ile yapacakları barış antlaşmalarının şartlarını belirlemek için Paris'te toplanmıştır. Sevr hariç diğer barış antlaşmalarının şartları belirlenmiş, Osmanlı topraklarını paylaşma konusunda anlaşmadıkları için Sevr sonraya bırakılmıştır. Gizli anlaşmalar feshedilmiştir. Daha önce İtalya'ya vadedilen Batı Anadolu, İngiltere'nin çıkarına ters düştüğü için ve Yunan propagandasının etkisinde kalarak Yunanistan'a verilmiştir. Bu olay İtilaf Devletleri arasında ilk defa ikilik çıkmasına ve bir yönüyle II. Dünya Savaşı'na sebep olmuştur.

ℓ Wilson İlkeleri'nin "sömürgecilik yapılmayacak" maddesine karşı "manda ve himaye" fikri ilk kez burada ortaya atılmıştır.

VIII) İZMİR'İN İŞGALİ (15 MAYIS 1919)

Yunanlar Paris Konferansı'nda alınan karara dayanarak 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etmişler, özellikle Hasan Tahsin'in attığı ilk kurşunla beraber katliamlara girişmişlerdir.

ℓ **Not-1:** İzmir'in işgalinin önemli sonuçları:

- Kuvay-i Milliye'nin doğmasına yol açmıştır.
- İlhak amacı taşıdığı için Türk halkı büyük tepki göstermiştir.
- Reddi İlhak Cemiyeti kurulmuştur.

IX) AMİRAL BRİSTOL RAPORU (13 EKİM 1919)

Amerikalı bir amiral olan Bristol'un başkanlığındaki bir heyet Batı Anadolu'ya gelerek incelemelerde bulunmuş ve burada nüfus çoğunluğunun Türklere ait olduğunu, katliamlardan Yunanların sorumlu olduğunu ve İzmir'in işgalinin haksız olduğunu ileri sürmüştür. ABD kandırıldığını görmüş, Wilson ilkelerinin uygulanmamasına kızarak aktif dünya siyasetinden çekilmiş ve "Monroe Doktrini"ne geri dönmüştür.

ℓ **NOT:** Amiral Bristol raporu Türk halkının ve Kurtuluş Savaşı'nın haklılığını göstermesi açısından önemlidir. Batı Anadolu'daki Yunan işgalinin haksızlığını dünyaya duyuran ilk uluslararası belgedir.

KUVAY-I MİLLİYE: Mondros Mütarekesi'nden sonra başlayan işgaller, işgallere İstanbul Hükümeti'nin sessiz kalması ve Osmanlı ordularının terhis edilmiş olması üzerine kurulmuştur. Halkın kurduğu bölgesel direniş güçleridir. Düzenli ordu kuruluncaya kadar düşmanı oyalamayı ve kayıp verilmeyi amaçlamış; ihtiyaçlarını halktan karşılayan, belli bir merkezden yönetilmeyen düzensiz ordulardır.

ℓ **NOT:** TBMM'ye karşı çıkan isyanların bastırılmasında etkili olmuşlar ve düzenli ordunun çekirdeğini oluşturmuşlardır. İlk Kuvay-ı Milliye direnişi Dörtöyl'de (Hatay) başlamıştır.

X) KURTULUŞ SAVAŞI HAZIRLIK DÖNEMİ

13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelen Mustafa Kemal siyasi yollarla mücadele etmek, bir hükümet kurmak veya kurulacak hükümette bakan olabilmek için çalışmıştır. Baskı altındaki İstanbul'da amacına ulaşamayacağını anlayınca Anadolu'ya geçmek ve milli mücadeleyi başlatmak istemiştir.

Kurtuluş Çareleri:

Aydınlar arasında vatanın kurtuluşu için şu görüşler ileri sürülmüştür:

- Amerikan mandasına girmek.
- İngiliz mandasına girmek.
- Bölgesel kurtuluş gerçekleştirmek.
- Milli iradeye dayalı, tam bağımsız yeni bir devlet kurmak.

A) Mustafa Kemal'in Samsun'a Çıkması (19 Mayıs 1919)

Samsun çevresindeki Türklerin silahlanmasını ve teşkilatlanmasını engellemek için Mustafa Kemal 9. Ordu Müfettişi olarak 19 Mayıs 1919'da Samsun'a gönderilmiştir. Samsun'da yayınladığı raporda Rumların siyasi emellerinden vazgeçmeleri halinde karışıklığın kendiliğinden sona ereceğini belirtmiştir.

📌 **NOT:** 19 Mayıs 1919 Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcı kabul edilmektedir.

B) Genelgeler

HAVZA GENELGESİ (28 MAYIS 1919)

Mustafa Kemal daha güvenli bir bölge olan Havza'ya gitmiş, orada halkı bilinçlendirmek ve halkın işgallere karşı tepkisini artırmak için bir genelge yayınlamıştır. Buna göre;

- İşgallere karşı mitingler düzenlenerek işgaller protesto edilecek.
- İtilaf Devletleri temsilcilerine ve İstanbul Hükümeti'ne işgalleri kinayıcı telgraflar çekilecek.
- Müdafaa – i Hukuk Cemiyetleri yaygınlaştırılacak.
- İşgallerin ciddiyeti halka anlatılacak.
- Bütün bunlar yapılırken azınlıklara iyi davranılacak.

Genelge etkili olmuş, ilk önce Havza'da daha sonra başta İstanbul olmak üzere birçok bölgede mitingler düzenlenmiştir. Mustafa Kemal Harbiye Nezareti tarafından İstanbul'a çağırılmışsa da dönmemiş, Amasya'ya hareket etmiştir.

AMASYA GENELGESİ (22 HAZİRAN 1919)

Mustafa Kemal milli birliği gerçekleştirmek ve Kurtuluş Savaşı'na çağrıda bulunmak amacıyla çeşitli komutanların da imza ve desteğini alarak Amasya'da yeni bir genelge yayınlamıştır (Ali Fuat, Kazım Karabekir Rauf Orbay, Refet Bele). Buna göre;

- Vatanın bütünlüğü ve milletin istiklali tehlikededir. (Kurtuluş Savaşı'nın gerekçesidir.)
- İstanbul Hükümeti üzerine aldığı vazifenin gereğini yerine getirememekte, bu durum milletimizi yok olmuş gibi göstermektedir. (Gerekçe)
- Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır. (Kurtuluş Savaşı'nın amaç ve yöntemi)
- Milletin haklarını tüm dünyaya duyuracak olan milli bir kurul oluşturulmalıdır. (Temsil heyetinden bahsediliyor.)
- Her bakımdan güvenli bir bölge olan Sivas'ta milli bir kongre toplanmalıdır. (Davet)
- Bunun için yurdun her yerinden 3 delege seçilmeli, seçimlerin yapılamadığı yerde halkın güvenini kazanmış 3 kişi belirlenip derhal yola çıkarılmalıdır.
- Delegelerin belirlenmesinde, Müdafaa-i Hukuk ve Reddi-i İlhak Cemiyetleri ve belediyeler görevlendirilmiştir. (Böylece Kurtuluş Savaşı'nı yayma ve millete mal etmek hedeflenmiştir)
- Bütün bu işler büyük bir gizlilik içinde yapılmalı ve milli bir sır olarak saklanmalıdır.
- 10 Temmuz'da Erzurum'da Doğu illeri adına bir kongre toplanacaktır.

Not-1: Türk inkılabının ihtilal safhası başlamıştır. İlk kez millet egemenliğine dayalı bir yönetim kurulacağından bahsedilmiştir.

Not-2: Halk milli mücadeleye davet edilmiştir. Milli Mücadele ruhunu harekete geçiren ilk belgedir.

Not-3: Sivas Kongresi'ne çağrı yapılmış, Erzurum Kongresi'nin toplanacağı duyurulmuştur.

Not-4: Mustafa Kemal'in Amasya Genelgesi ile yetkilerini aşması önce İstanbul Hükümeti tarafından daha sonra padişah tarafından geri çağrılmasına sebep olmuş, Mustafa Kemal, 7-8 Temmuz gecesi askerlikten istifa etmiştir.

C) Kongreler

ERZURUM KONGRESİ (23 TEMMUZ – 7 AĞUSTOS 1919)

Erzurum'da 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa Mustafa Kemal'e destek vermiş, Erzurum Kongresi'ne katılmasını ve başkan seçilmesini sağlamıştır.

Kongre'de çok önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlar:

- Milli sınırlar içerisinde vatan bir bütündür, parçalanamaz. (Misak-ı Milli'ye temel teşkil etmiştir.)
- İşgallere karşı topyekûn savunmaya geçilecektir.
- Osmanlı Hükümeti vatanın bütünlüğünü koruyamazsa geçici bir hükümet kurulacak, bu hükümet üyeleri milli kongre tarafından seçilecek, milli kongre toplanana kadar hükümet görevi yapacak olan Temsil Heyeti oluşturulacaktır.
- Milli kuvvetleri etkili, milli iradeyi hâkim kılmak esastır.
- Azınlıklara milli birliğimizi ve sosyal dengemizi bozacak hak ve ayrıcalıklar verilemez.
- Manda ve himaye kabul edilemez. (İlk kez reddedilmiştir.)
- Osmanlı Mebusan Meclisi'nin bir an önce toplanmasına çalışılacaktır.
- Doğu Anadolu'daki cemiyetler, "Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adı altında birleştirilmiştir.

📌 **NOT-1:** Toplanması yönüyle bölgesel, kararları yönüyle millidir.

📌 **NOT-2:** İhtilal özelliği belirgindir. İlk kez milli sınırlardan bahsedilmiştir

📌 **NOT-3:** Sivas Kongresi'nin ve Misak-ı Milli'nin temelini oluşturmuştur.

BALIKESİR KONGRESİ (28 – 30 TEMMUZ 1919)

ALAŞEHİR KONGRESİ (16 – 25 AĞUSTOS 1919)

Batı Anadolu'da Yunanlara karşı elde edilen bazı başarılar, birliklerimizin desteklenmesi düşüncesini doğurmuştur. Bu amaçla Edirne, Balıkesir, Alaşehir ve Nazilli'de kongreler toplanmıştır.

Balıkesir Kongresi Kararları:

- Yunanlara karşı mücadele devam ettiği sürece seferberlik vardır.
- İdareyi tek elden sağlamak için merkez heyeti kurulacaktır.
- Sancaklarda ve kazalarda levazım birlikleri oluşturulacaktır.
- Ayvalık kıyılarından başlayan Soma, Akhisar, Salihli, Nazilli kasabalarından geçen bir hat üzerinde Batı Cephesi oluşturulmuştur. (**Kurtuluş Savaşı'nın ilk cephesi**)

📌 **Not-1:** Erzurum Kongresi kararlarından habersizdir.

📌 **Not-2:** Bölgeseldir.

📌 **Not-3:** Alaşehir Kongresi'nde Balıkesir Kongresi kararları onaylanmıştır.

SİVAS KONGRESİ (4-11 EYLÜL 1919)

Amasya Genelgesi'nde toplanması istenilen Sivas Kongresi yurdun her yerinden gelen delegelerin katılımıyla toplanmıştır. İtilaf Devletleri'nin Sivas'ı işgal etme tehdidi ve Elazığ Valisi Ali Galip'in kongreyi basma girişimi sonuç vermemiştir. Kongrede Mustafa Kemal'in başkanlığı, manda fikri ve Erzurum Kongresi kararları tartışılmıştır.

Alınan Kararlar

- Erzurum Kongresi kararları kabul edilmiş, bazı konularda değişiklik yapılmıştır.
- "Temsil Heyeti, Doğu Anadolu'yu temsil eder." cümlesi "Temsil Heyeti bütün vatani temsil eder." şeklinde değiştirilmiştir.
- Bütün cemiyetler "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adı altında birleştirilmiştir.
- Manda ve himaye kesin olarak reddedilmiştir.
- "İrade-i Milliye" adıyla bir gazete çıkarılmasına karar verilmiştir.
- Mebusan Meclisi'nin açılması için yapılan çalışmaların hızlandırılması kararlaştırılmıştır.
- Yurdun bölünmesini düşünen, Ermeni ve Rum Devleti kurmayı amaçlayan cemiyetlerin çalışmalarına izin verilemeyeceği belirtilmiştir.

Özellikleri

- 1) Toplanması ve aldığı kararlar yönüyle millidir.
- 2) Mustafa Kemal'in güç ve otoritesi artmış, milli bir lider olarak ortaya çıkmıştır.
- 3) Kurtuluş Savaşı bütün vatana yayılmış, millete mal edilmiştir.
- 4) Sivas Kongresi'nde Ali Fuat Paşa Batı Cephesi Komutanlığı'na getirilmiş, böylece Temsil Heyeti ilk defa yürütme yetkisini kullanmıştır.

Sonuçlar

- 1) Mustafa Kemal İstanbul ile haberleşmeme emrini vermiştir.
- 2) Padişah'tan Mebusan Meclisi'nin bir an önce toplanmasını ve Damat Ferit'in istifa etmesi istenmiştir.
- 3) Anadolu'daki gelişmeleri önleyemeyen Damat Ferit Paşa istifa etmiş ve yerine Ali Rıza Paşa Hükümeti kurulmuştur.
- 4) Vatansever bir kişi olan Ali Rıza Paşa milli mücadeleciyle iyi geçinmeye çalışmış, gönderdiği temsilcilerle Amasya Görüşmelerini yapmıştır.

Not: Temsil Heyeti'nin ilk siyasi başarısı Damat Ferit'in istifasıdır.

D) Amasya Görüşmeleri (20 - 22 Ekim 1919)

Ali Rıza Paşa Bahriye Nazırı Salih Paşa'yı Amasya'ya göndermiş, Temsil Heyeti ile 3 gün süren görüşmeler sonunda Salih Paşa, ileri sürülen konuları şahsen kabul etmiş, İstanbul Hükümeti'ne de kabul ettirmeye çalışacağını belirtmiştir.

Görüşülen konular:

- 1) Vatanın bütünlüğü, işgallere izin verilmemesi gerektiği
- 2) Mebusan Meclisi'nin İstanbul dışında, güvenli bir bölgede toplanması
- 3) Temsil Heyeti'nin haberi olmadan düşmanla barış görüşmelerine gidilmemesi
- 4) Azınlıklara dengeyi bozucu imtiyazlar verilmemesi

İstanbul Hükümeti meclisin toplanması dışındaki konulara sıcak bakmamıştır.

NOT: Temsil Heyeti ilk defa İstanbul Hükümeti tarafından tanınmıştır.

E) Temsil Heyeti'nin Ankara'ya Gelişi (27 Aralık 1919)

Mustafa Kemal meclisin İstanbul dışında toplanmasını istemişse de arkadaşları bile mevcut kanunlara göre bunun mümkün olmadığını belirtince ısrarcı olmamış, seçimlerin yapılmasını beklemeye başlamıştır. Bu arada Temsil Heyeti'nin merkezi Ankara'ya taşınmıştır.

Bunun sebepleri:

- 1) Ulaşım ve haberleşme yönünden elverişli olması
- 2) Coğrafi konumunun uygunluğu
- 3) Batı Cephesi'ne yakınlığı
- 4) İşgallerden uzak güvenli bir bölge olması
- 5) İstanbul'daki meclisin çalışmalarının daha yakından takip edilebilmesi

F) Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin Toplanması (12 Ocak 1920)

Seçimler hiçbir müdahale olmadan yapılmış ve genellikle Müdafaa-i Hukuk taraftarları kazanmış, Mustafa Kemal görüşmelere katılacak arkadaşlarından bazı önemli isteklerde bulunmuştur. Bu istekler;

- Kendisinin meclis başkanı seçilmesi (Böylece meclis başkanı sıfatıyla, meclisin dağıtılması durumunda, yeni bir meclis toplayabilecektir.)
- Müdafaa-i Hukuk adlı bir grup oluşturmaları
- Misak-ı Milli kararlarının kabul ettirilmesi

NOT: İstanbul'daki padişah taraftarlığı havasından etkilenen mebuslar fikirlerini değiştirmişlerdir. Böylelikle Mustafa Kemal başkan seçilmemiş, Müdafaa-i Hukuk Grubu yerine Felah-ı Vatan adlı bir grup oluşturulmuştur. Ancak Misak-ı Milli Kararları kabul ve ilan edilmiştir.

G) Misak-ı Milli Kararları (23 Ocak 1920)**MADDELER**

- Mondros imzalandığı tarihteki sınırlarımızda vatan bölünmez bir bütündür.
- Mondros'tan önce işgal edilmiş olan üç bölgede ise halk oylamasına gidilecektir:
 - Kars, Ardahan, Batum
 - Batı Trakya
 - Arapların yaşadığı yerler
- İstanbul, Marmara ve Halifenin güvenliğinin sağlanması şartıyla Boğazlardan geçiş serbest olacaktır.
- Ülkemizdeki azınlıklara tanınan haklar, komşu devletlerdeki Türklere tanınan haklar kadar olacaktır.(Uluslararası eşitlik ilkesi)
- Siyasi, adli ve ekonomik bağımsızlığımızı kısıtlayıcı ayrıcalıkların varlığı kabul edilemez. Dış borçların ödenmesi de bununla ilgilidir.

ÖNEMİ

- Yeni kurulacak Türk Devleti'nin sınırları çizilmiştir.
- Erzurum ve Sivas Kongresi kararlarına dayanır.
- Son Osmanlı Mebuslar Meclisince onaylanmış, ilk TBMM tarafından uygulanmıştır.
- Kabul edilebilecek askeri şartları içerdiğinden bir barış programı niteliğindedir.
- Wilson ilkeleri esas alınmıştır.

SONUÇLARI

- Seçimlerin yapılmasına ve meclisin çalışmalarına müdahale etmeyen İtilaf Devletleri, Misak-ı Milli'nin ilanını büyük bir şaşkınlık ve öfke ile karşılamışlardır.
- İstanbul Hükümeti'ne baskı yapmışlar, Ali Rıza Paşa istifa etmiş, Salih Paşa hükümeti kurulmuştur.
- Kararlara tepki olarak İstanbul'u işgal etmişlerdir (16 Mart 1920). Böylece Osmanlı Devleti bir kez daha fiilen sona ermiştir.
- Meclis dağıtılmış, üyelerinin bir kısmı tutuklanıp sürgün edilmiştir.
- Mebusların bir kısmı Anadolu'ya kaçarak Milli Mücadele'nin kadro yönüyle güçlenmesini sağlamışlardır.
- İstanbul'un işgalini kınayan ve baskılara rağmen Milli Mücadele'ye karşı olduğunu bildirmeyen Salih Paşa istifa etmek zorunda kalmış, Damat Ferit Paşa yeniden hükümeti kurmuştur.
- Böylece Temsil Heyeti ile İstanbul Hükümeti arasında başlayan yakınlaşma tekrar gergin bir hale dönmüştür.
- Mustafa Kemal Kurtuluş hareketinin padişah ve halifenin de kurtuluşunu amaçladığını belirtmiştir.

📌 NOT: Böylece milli birlik ve bütünlüğün sağlanmasına çalışılmıştır.

- Anadolu'da yeni bir meclisin toplanması tartışmasız kabul edilir hale gelmiştir.

H) TBMM'nin Açılışı (23 Nisan 1920)

İstanbul'daki gelişmeleri yakından takip eden Mustafa Kemal 19 Mart'ta yayınladığı bir genelgeyle bütün yurttaki seçimler yapılmasını ve Ankara'da yeni bir meclis toplanmasını istemiştir. Buna göre TBMM, 23 Nisan 1920'de Sinop mebusu Şerif Bey'in başkanlığında toplanmıştır. İstanbul'dan kaçan Mebusan Meclisi üyeleri de TBMM'ye kabul edilmiştir.

📌 Not: Böylece milli iradeye saygı gösterilmiş, milli birlik ve bütünlüğün sağlanmasına çalışılmıştır.

Alınan İlk Kararlar:

- Yeni bir hükümet kurmak zorunludur.
- Geçici bir hükümet kurmak veya padişah vekili atamak doğru değildir (Meclisin bağımsızlığını ve devamlılığını sağlamak istenmiştir).
- TBMM'nin üzerinde hiçbir güç yoktur.
- Yasama, yürütme ve yargı yetkileri (**güçler birliği ilkesi**) meclise aittir (Amaç; işlerin tek elden ve hızlı bir şekilde yürütülmesidir).

- Hükümetin üyeleri meclis içerisinde seçilir. Meclisin başkanı Hükümetin de başkanıdır.(Meclis Hükümeti Sistemi vurgulanmıştır)
- Padişah ve halife baskı ve zorlamadan kurtulduğu zaman meclisin aldığı karara göre uygun olan yerini alır.

Yorumlar:

- Amacı Misak-ı Milli'yi gerçekleştirmek ve vatani düşman işgalinden kurtarmak olan kişilerden (idealistlerden) kurulmuştur.
- Kurtuluştan sonra yapılacak inkılaplar bu meclisin gündemini oluşturmayacaktır.
- Bu meclisin gerçekleştirdiği tek inkılap; saltanatın kaldırılmasıdır.
- Meclisteki subaylar askerlik mesleğini de beraber yürütmüşlerdir. (Meclisle cephelelerin irtibatını sağlamak için)
- TBMM'ye karşı çıkan isyanlara karşı 29 Nisan 1920'de "Hiyanet-i Vataniye Kanunu" çıkarılmıştır.
- İstiklal Mahkemeleri vasıtasıyla meclis yargı gücünü kullanmıştır.
- Olağanüstü yetkilere sahip, sert tedbirler alan ihtilalci meclistir.
- 20 Ocak 1921 'de "Teşkilat-ı Esasiye" adıyla ilk anayasa hazırlanmıştır.
- Kurucu meclis özelliği taşımasına rağmen, "Olağanüstü yetkilere sahip meclis" statüsünde açılmış, Meclis Hükümeti sistemi benimsenerek işlerin hızlı yürümesi ve meclis ile hükümetin uyum içinde çalışması sağlanmıştır.

Not: Misak-ı Milli kararlarının kabulüyle birlikte Mebusan Meclisi'nin dağıtılması ve İstanbul'un işgal edilmesi, Ankara'da TBMM'nin açılmasına zemin hazırlamıştır.

XI) TBMM'YE KARŞI ÇIKAN İSYANLAR

Sebepleri

- İtilaf Devletleri'nin denetimleri devam ettirebilmek amacıyla Boğazlar'ın çevresinde tampon bölgeler oluşturmak istemeleri
- Şeyhülislamdan alınan fetva ile Kuvay-ı Milliyecilerin dinsiz ilan edilmesi
- Yapılan gıyabi yargılamada Mustafa Kemal ve arkadaşları hakkında idam kararı çıkarılması
- Milli mücadelelerin Bolşeviklikle veya İttihatçılıkla suçlanmaları
- Bütün bu suçlamaların İngiliz uçaklarıyla halka ulaştırılması
- Bazı zengin ve nüfuz sahibi kişilerin çıkarlarını korumak istemesi
- Azınlıkların bağımsız devlet kurma amaçları
- Bazı Kuvay-ı Milliyecilerin halka baskı yapması
- Bazı Kuvay-ı Milliyecilerin düzenli orduya katılmak istememesi

Istanbul Hükümeti'nin Çıkardığı İsyanlar

Anzavur İsyanı: Balıkesir çevresinde iki kez isyan etmiş; Çerkez Ethem kuvvetlerince bastırılmıştır.

Kuvay-ı İnzibatiye İsyanı (Halifelik Ordusu): Geyve, Adapazarı çevresinde faaliyet gösteren Halifelik Ordusu Ali Fuat Paşa birlikleri tarafından mağlup edilmiştir. Kuvayı İnzibatiye'nin bir kısmı Kuvayı Milliye safına katılmışlardır.

Istanbul Hükümeti ile İtilaf Devletleri'nin Çıkardığı İsyanlar

Bolu, Düzce, Hendek, Adapazarı İsyanları: İtilaf Devletleri'nin Boğazlar çevresinde tampon bölgeler oluşturmak amacıyla çıkarttıkları isyanlardır. Ali Fuat Paşa ve Refet Bey birlikleri tarafından bastırılmıştır.

Afyon İsyanı (Çopur Musa): Askerleri firara teşvik eden Çopur Musa'nın isyanı Kuvay-ı Milliye birlikleri tarafından bastırılmış, Yunanlara sığınmıştır.

Yozgat İsyanı: Çapanoğlu ailesi nüfuzlarını kaybetmek endişesiyle isyan etmiş, birliklerimizi uzun süre uğraştırmıştır. İsyani Çerkez Ethem kuvvetlerinin de yardımıyla bastırılmıştır.

Konya İsyanı: Delibaş Mehmet adında birisi isyan başlatmış, hükümet konağını basmış ve isyanı genişletmiştir. Daha sonra Refet Bey tarafından isyan bastırılmıştır.

Milli Aşireti İsyanı: Urfa taraflarında Fransızlar tarafından kıskırılan Milli Aşireti, Fransız ordusuyla beraber Kuvayı Milliyecilere karşı mücadele etmişse de başarılı olamamıştır.

NOT: Ayrıca Bayburt'ta Şeyh Eşref İsyanı, Bozkır'da Zeynel Abidin İsyanı, Diyarbakır'da Ali Batı İsyanı, Yeni Han'da Postacı Nazım İsyanı, Garzan'da Cemil Çeto İsyanı, Dersim çevresinde Koçgiri İsyanı gibi isyanlar da çıkmıştır.

Azınlıkların Çıkardığı İsyanlar

Azınlıklar Wilson ilkelerine göre buldukları bölgelerde bağımsız Devletler kurabilmek için isyanlar çıkarmışlardır. İtilaf Devletleri tarafından da desteklenen azınlık isyanları Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasıyla son bulmuştur

Not: En son bastırılan isyan Karadeniz'den yardım alabilen Pontus Rumlarının isyanıdır.

Kuvay-ı Milliyeciler'in Çıkardığı İsyanlar

Çerkez Ethem İsyanı: Emrindeki Kuvayi Seyyare adındaki kuvvetlerle Yunanlara ve TBMM'ye karşı çıkan isyanların bastırılmasında önemli rol oynamıştır. Fakat daha sonra düzenli orduya katılmak istemeyerek isyan etmiş, I. İnönü Savaşı'nın hemen sonrasında isyanı bastırılmış, Çerkez Ethem Yunanlara sığınmıştır.

Demirci Mehmet Efe İsyanı: Demirci Mehmet Efe de düzenli orduya katılmayarak isyan etmiş, Ali Fuat Paşa tarafından isyanı bastırılmıştır.

TBMM'nin Aldığı Tedbirler

- "Hiyanet-i Vatanîye Kanunu" çıkarılmıştır. (29 Nisan 1920).
- İstanbul Hükümeti ile bütün haberleşme kesilmiş, evraklar geri gönderilmiştir.
- Ankara müftüsü Rifat Börekçi Efendi'nin başkanlığında birçok âlimin imzasını taşıyan karşı fetva yayınlanmıştır.
- Gezici "Nasihât Heyetleri" oluşturulmuştur.
- Üyeleri milletvekillerinden oluşan İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur. (11 Eylül 1920)

NOT: İstiklal Mahkemeleri TBMM'nin yargı gücünü kullanmasına bir örnektir.

İsyanların Sonuçları

- Milli Mücadele'nin uzamasına ve kurtuluşun gecikmesine sebep olmuştur.
- Yunanların ilerlemesine zemin hazırlamıştır.
- Boş yere kardeş kanı akıtılmış, cephane harcanmıştır.
- İsyanların bastırılmasıyla Anadolu'da TBMM'nin güç ve otoritesi artmıştır.

XII) SEVR BARIŞ ANTLAŞMASI (10 Ağustos 1920)

Diğer mağlup devletlerle yapılan barış antlaşmalarının şartları Paris Konferansı'nda belirlendiği halde Sevri'n şartları San Remo görüşmelerinde ortaya konmuştur. **Bu gecikmenin sebebi:**

- Osmanlı'yı paylaşma konusunda anlaşmaya varamamaları
- Geçen süre içerisinde daha fazla toprak işgal etmek istemeleri
- Bir ateşkes antlaşması olan Mondros'un bir barış antlaşması gibi hükümler taşıması

Sevr'deki görüşmelerde şartları çok ağır bulan Tefik Paşa antlaşmayı imzalamayınca İngilizlerin desteklediği Yunanlar bir taraftan Edirne'yi diğer taraftan Balıkesir ve Bursa'yı

işgal etmişlerdir. Bu gelişmeler üzerine Saltanat Şurası toplanmış ve Sevr'in imzalanmasına karar verilmiştir.

Kararlar:

- Osmanlı Devleti İstanbul ve Orta Anadolu'da küçük bir bölgeyle sınırlandırılacak.
- Boğazlar Türklerin dahil olmadığı bir komisyon tarafından idare edilecek.
- Kapitülasyonlar en geniş şekli ile bütün devletlere tanınacak.
- Azınlıklar vergi vermeyecek, askerlik yapmayacak.
- Yunanlara; İzmir dahil Batı Anadolu ve Midye - Büyük Çekmece hattının batısında kalan bütün Doğu Trakya bırakılacak.
- İngilizlere; Musul, Kerkük, Irak, Filistin ve Arabistan bırakılacak.
- Fransızlara; Adana, Malatya, Sivas çevresi ile Suriye bırakılacak.
- İtalyanlara; Antalya, Konya ve Güneybatı Anadolu'nun içlerine kadar olan bölgeler bırakılacak.
- Doğu Anadolu'da iki yeni devlet kurulacak (Ermenistan, Kürdistan).
- 50000 kişi haricinde asker bulundurulmayacak, ağır silahlar edinilmeyecek.

⚡ **Not-1:** Antlaşmanın geçerli olabilmesi için meclis tarafından onaylanması gerekmekte idi. Mebusan Meclisi kapatıldığı için bu mümkün olmadı. Bu yüzden Sevr hukuki geçerliliği olmayan ölü doğmuş bir antlaşma olarak kalmıştır.

⚡ **Not-2:** TBMM antlaşmayı onaylamamış, onaylayanları da vatan haini ilan etmiştir.

⚡ **Not-3:** Kurtuluş Savaşı sonrasında Sevr yerine Lozan Barış Anlaşması imzalanmıştır.

XIII) KURTULUŞ SAVAŞI'NDAKİ CEPHELER

A) Doğu Cephesi

GENEL

1878 Berlin Antlaşması'nda Rusya'nın Ermenilerin koruyuculuğunu üstlenmesiyle Ermeni sorunu ortaya çıkmıştır. Özellikle Rusya'nın, ayrıca İngiltere ve Fransa'nın kışkırtmaları söz konusudur. Brest-Litovsk Antlaşması'ndan sonra Kafkaslar'da ilerleyişe geçen Osmanlı ordusu Mondros'tan sonra geri çekilmiş ve burada Ermenistan ve Gürcistan Devletleri kurulmuştur. Ermeniler Wilson ilkeleri'ne göre nüfus çoğunluğunda olduklarını iddia ediyorlar, Çukurova ve Doğu Anadolu'yu içine alan bölgede bir Ermeni Devleti kurmak istiyorlardı. **General Harbord yayınladığı raporda Ermeni iddialarının doğru olmadığını açıklamıştır.**

TBMM açıldığı sırada Ermeniler saldırılarını artırmış, bunun üzerine Doğu Cephesi komutanlığına getirilen Kazım Karabekir Paşa'ya hareket emri verilmiştir (24 Eylül 1920). Sankarış, Kars ve Gümrü ele geçirilmiş, Ermeniler barış istemiştir. Bunun üzerine Gümrü Anlaşması imzalanmıştır.

GÜMRÜ ANLAŞMASI (3 Aralık 1920)

- Çıldır gölü ile Aras nehri sınır olacaktır.
- Berlin Antlaşması ile kaybedilen Kars çevresi ile Ardahan'ın bir bölümü TBMM'ye bırakılacaktır.
- Ermenistan TBMM'nin onaylamadığı hiçbir anlaşmayı imzalamayacaktır.
- Doğu Anadolu'da Ermenilerin çoğunlukta olmadığı kabul edilmiştir.

ÖNEMİ

- **TBMM'nin ilk askeri ve siyasi zaferidir.**
- Sev'in geçersizliği ilk kez belirtilmiştir.
- Misak-ı Milli kısmen gerçekleştirilmiştir.
- Doğu sınırı belirlenmeye başlanmıştır.
- Ermeni meselesi çözüme kavuşturulmuştur.
- İlk kapanan cephe Doğu Cephesi'dir. Buradaki birlikler batıya kaydırılmıştır.
- Gürcistan'a bir nota verilmiş, yapılan Batum Antlaşması'yla (23 Şubat 1921) Ardahan, Batum TBMM'ye verilmiştir.
- Halkın TBMM'ye güveni artmıştır.
- TBMM'nin varlığını tanıyan ilk devlet Ermenistan'dır.

B) Güney Cephesi

Urfa, Antep ve Maraş bölgesi önce İngilizler, daha sonra Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Bölge halkı Fransızların Ermenileri kıskırtmaları ve yapılan katliamlar karşısında direnişe geçmiştir. Maraş ve Urfa TBMM açılmadan kurtarılmış, Antep bir yıllık bir kuşatmadan sonra düşmüştür. Çukurova bölgesinde de bazı mücadeleler yapılmıştır. Sivas Kongresi'nde alınan kararlar güneyde Kuvay-ı Milliye kurulmasına çalışılmıştır. Bölgenin işgal altında tutulmasının mümkün olmadığını anlayan Fransızlar Sakarya Savaşı'ndan sonra imzalanan Ankara Antlaşması'yla askerlerini çekmişler, Hatay hariç Suriye sınırımız belirlenmiştir.

Not-1: Güney cephesindeki başarılar halkın düşmana karşı kazandığı başarılardır. Bu cephede düzenli ordu kurulamamıştır.

Not-2: Fransa, Ankara Antlaşması ile TBMM'yi tanıyan ilk İtilaf Devleti olmuştur.

BATI ANADOLU VE İTALYA: Savaş sırasında yapılan gizli anlaşmalar ile Ege ve Akdeniz İtalya'ya verilmiş iken Doğu Akdeniz'de gücü bir İtalya'yı menfaatlerine uygun bulmayan İngiltere, Ege Bölgesi'ni Yunanistan'a verince İtalya'nın diğer İtilaf Devletleri ile arası açılmış ve Milli Mücadele'den yana tavır koymuştur. Her ne kadar İtalyanlar Antalya yöresini işgal

etmişlerse de Ankara Hükümeti'nin orduları başarılar kazanmaya başlayınca TBMM ile çatışmayı göze alamamış ve II. İnönü'den sonra kısmen, Sakarya Zaferi'nden sonra da tamamen Anadolu'dan çekilmiştir.

NOT: İtalya ile silahlı mücadeleye girilmemiştir.

C) Batı Cephesi

Düzenli ordunun kurulması: Yunanların Bursa - Uşak arasındaki ilerleyişlerinin durdurulamaması, Gediz muharebelerinde alınan mağlubiyet, Kuvay-ı Milliye birliklerinin vatani topyekün kurtaramayacağıının, düzenli ordular karşısında başarılı olamayacağıının anlaşılması ve zaman zaman halka baskı ve zulüm yapmaları üzerine düzenli ordu kurma çalışmaları hızlandırılmıştır. Ali Fuat Paşa'nın yerine Batı Cephesi komutanlığına getirilen İsmet ve Refet beylerin çalışmalarıyla düzenli ordu kurulmuştur.

D) I. İnönü Savaşı (6 - 10 Ocak 1921)

GENEL

Yunanlar;

- Sevr'i TBMM'ye kabul ettirebilmek,
- Eskişehir'i alıp Ankara'ya ulaşarak Milli Mücadeleyi sona erdirmek,
- Gücünü göstererek İtilaf Devletleri'nden daha fazla yardım sağlamak,
- Çerkez Ethem'in isyanından faydalanmak amacıyla harekete geçmişler ve İnönü mevkiinde mağlup olarak geri çekilmişlerdir. Hemen arkasından Çerkez Ethem mağlup edilmiş, Yunanlara sığınmıştır.

SONUÇLAR

- TBMM'nin kurduğu düzenli orduların ilk zaferidir.
- Düzenli ordu çalışmaları sona ermiş, millî birlik ve bütünlük sağlanmıştır.
- Halkın kendisine ve düzenli orduya duyduğu güven artmıştır.
- Teşkilatı Esasiye (1921 Anayasası) kabul edilmiştir. (20 Ocak 1921)
- Londra Konferansı toplanmıştır. (23 Şubat - 12 Mart 1921)
- İstiklal Marşı kabul edilmiştir. (12 Mart 1921)
- Afganistan ile Dostluk Antlaşması imzalanmıştır. (1 Mart 1921)
- Ruslarla Moskova Antlaşması imzalanmıştır. (16 Mart 1921)
- İsmet Bey generalliğe yükselmiştir.
- İstiklal Mahkemeleri kaldırılmıştır.

E) Londra Konferansı (23 Şubat – 12 Mart 1921)

TBMM'nin arka arkaya aldığı başarılar özellikle de I. İnönü Zaferi'nden sonra İtalya ve Fransa'nın ısrarıyla Londra'da bir konferans toplanarak Sevr'in yeniden gözden geçirilmesine sebep olmuştur. Amaçları küçük değişikliklerle Sevr'i TBMM'ye kabul ettirmek ve Yunan ordusuna zaman kazandırmaktır. İliklik çıkarmak amacıyla hem İstanbul Hükümeti hem de TBMM konferansa davet edilmiştir.

TBMM'nin Amaçları:

- 1) Misak-ı Milli'yi dünya kamuoyuna duyurmak,
 - 2) Savaş tarafları olmadıklarını göstermek amacıyla konferansa Bekir Sami Bey'i göndermişlerdir.
- İstanbul Hükümeti temsilcisinin sözü TBMM temsilcisine bırakması ikilik çıkmasını önlemiştir. Bekir Sami Bey Misak-ı Milli'yi, İtilaf Devletleri ise Sevr'i savunmuşlar; neticede konferans bir netice almadan dağılmıştır.

- ℓ **Not-1:** Londra Konferansı'nın önemi TBMM'nin varlığının İtilaf Devletleri tarafından resmen tanınmış olmasıdır.
- ℓ **Not-2:** Milli Mücadele'nin savaş meydanlarında kazanılacak başarılarından sonra gerçekleşebileceği anlaşılmıştır.
- ℓ **Not-3:** İtilaf Devletleri arasındaki görüş ayrılığı artmıştır.
- ℓ **Not-4:** İtilaf Devletlerince Yunanlara bir şans daha tanınarak taarruz emri verilmiştir.

İSTİKLAL MARŞI'NIN KABULÜ (12 Mart 1921): TBMM'nin açtığı ödüllü yarışmaya istemeyerek de olsa katılan Mehmet Akif "Kahraman Ordumuza" hitaben yazdığı şiirle birinci gelmiştir.

AFGANİSTAN İLE DOSTLUK ANTLAŞMASI (1 Mart 1921): Moskova'da Ruslarla görüşmeler sürerken, Afganistan ile bir dostluk antlaşması imzalanmış, birbirlerini tanımışlar ve yardımlaşma sözü vermişlerdir.

- ℓ **NOT:** TBMM'yi tanıyan ilk Müslüman Devlet Afganistan'dır.

MOSKOVA ANTLAŞMASI (16 Mart 1921): Ortak düşman karşısında yalnızlık politikasından da kurtulmak isteyen Sovyet Rusya ve TBMM birbirlerine yakınlaşmışlar ve Moskova Antlaşması imzalanmıştır. Buna göre;

- 1) Batum Gürcistan'a verilmek şartı ile Kars, Ardahan ve Artvin'in TBMM'ye ait olduğu kabul edilmiştir. (**Misak-ı Milli'den ilk taviz verilmiştir.**)
- 2) Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusya arasında geçmişte imzalanan anlaşmalar geçersiz sayılmıştır.
- 3) Taraflardan birinin onaylamadığı bir anlaşmayı diğeri de onaylamayacaktır.
- 4) Sovyet Rusya, TBMM'ye yardım yapacaktır.

- ⚠ **ÖNEMİ:** İlk kez bir Avrupa Devleti tarafından TBMM ve Misak-ı Milli tanınmıştır.

- ℓ **Not-1:** Kaptülasyonların kaldırılması ilk kez Sovyet Rusya tarafından kabul edilmiştir.
- ℓ **Not-2:** Doğu sınırlarımız büyük ölçüde çizilmiştir. (Kesin olarak Kars Antlaşması ile belirlenmiştir)

F) II. İnönü Savaşı (23 Mart - 1 Nisan 1921)**GENEL**

Londra Konferansı'nın hiçbir sonuç almadan dağılmasından sonra, İtilaf Devletleri Yunanlara bir şans daha tanıyıp taarruz emri vermişlerdir. Yunanlar Türk ordusunun daha fazla güçlenmesini önlemek, Sevri kabul ettirebilmek, Eskişehir'i ele geçirip Ankara'ya geçmek, Milli Mücadele'yi sona erdirmek amacıyla harekete geçmişler fakat İnönü mevkiinde mağlup olarak geri çekilmişlerdir. 8 Nisan'da Afyon da Yunanlardan geri alınmıştır.

SONUÇLAR

- Fransızlar Zonguldak'ı, İtalyanlar Güneybatı Anadolu'yu boşaltmaya başlamışlardır.
- Batı Cephesi birleştirilmiş ve İsmet Bey'in emrine verilmiştir.
- Düzenli orduya duyulan güven artmıştır.
- Mustafa Kemal çektiği bir telgrafla İsmet Paşa'yı tebrik etmiştir.
- Türk ordusu Dumlupınar ve Aslıhanlar'da bir taarruz denemesinde bulunmuş, fakat yeterli taarruz gücüne ulaşamadığı için başarılı olamamıştır.

G) Kütahya - Eskişehir Muharebeleri (10 - 24 Temmuz 1921)**GENEL**

II. İnönü Savaşı'ndan sonra taarruz için yeterli gücü olmadığı anlaşılan Türk ordusuna karşı, iyi donatılmış ve üstün sayıda bir kuvvetle saldırılması durumunda başarılı olacaklarına inanan Yunanlar, taarruza geçerek Afyon, Kütahya ve Eskişehir'i ele geçirmişlerdir. Mustafa Kemal'in emri ile Türk ordusu Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmiştir.

SONUÇLAR

- Yunanlar Sakarya Nehri'ne kadar olan yerleri işgal etti.
- Halkta ve mecliste bir panik başladı.
- Meclisi Kayseri'ye taşıma ve yeniden Kuvay-ı Milliye ordusu sistemine dönme tartışmaları başladı.
- Mustafa Kemal'e karşı muhalefet güçlenmeye başladı.
- 5 Ağustos'ta "Başkomutanlık Yasası" çıkarılarak Mustafa Kemal "Başkomutan" ilan edilmiştir.
- 8 Ağustos'ta "Tekâlif-i Milliye Emirleri" çıkarıldı.
- İstiklal Mahkemeleri yeniden kuruldu.

BAŞKOMUTANLIK YASASI (5 Ağustos 1921) : Mustafa Kemal işleri daha hızlı yürütmek ve bu kötü gidişe son vermek amacıyla Meclis'ten geniş yetkiler istemiş, 3 aylığına başkomutanlığa atanmıştır. Buna göre yasama, yürütme ve İstiklal Mahkemeleri vasıtasıyla yargı yetkisine sahiptir. Birkaç kez uzatılan görev, 1922 Temmuzunda süresiz olarak uzatılmıştır. Cumhurbaşkanı seçilinceye kadar bu görevde kalmıştır.

TEKÂLİF-İ MİLLİYE EMİRLERİ (8 Ağustos 1921): Orduyu Sakarya Savaşı'na hazırlamak amacıyla halktan son bir kez fedakârlık istenmiş, elinde bulunan yiyecek ve giyecek maddelerinin yük ve binek araçlarının bir kısmını, silah ve cephane olarak ne varsa hepsini orduya istemişlerdir. İllerde ve ilçelerde vergi komisyonları kurulmuş, vergilerin toplanması ve askerden kaçmaların önlenmesi için yeni İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur.

NOT: Tekâlif-i Milliye Emirlerine göre toplanan yardımlar Sakarya Savaşı'na yetişmemiş, daha çok Büyük Taarruz'da kullanılmıştır.

H) Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos - 13 Eylül 1921)

GENEL

Yunanlar Sakarya Nehri'nin doğusuna geçerek taarruza başlamışlar, Türk savunma hattını yer yer aşarak Ankara yakınlarına kadar gelmişlerdir. Mustafa Kemal'in "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır..." sözüyle uyguladığı yeni taktik başarıyla uygulanmış, Yunanlar durdurulmuş, sonra Sakarya Nehri'nin batısına atılmışlardır. Taarruz gücüne ulaşmamış olan Türk ordusu daha ileriye gitmemiştir.

SONUÇLAR

- Bir dönüm noktası niteliğindedir. 1683 II. Viyana Kuşatması'ndan beri devam eden geri çekilme son bulmuştur.
- Son savunma savaşıdır.
- Yunanların taarruz gücü kırılmış ve Yunanlar savunmaya çekilmiştir.
- Sovyet Cumhuriyetleriyle Kars Antlaşması imzalanmıştır. (13 Ekim 1921)
- Fransa ile Ankara Antlaşması imzalanmıştır. (20 Ekim 1921)
- Ukrayna ile Dostluk Antlaşması imzalanmıştır. (2 Ocak 1922)
- İtalyanlar Anadolu'yu tamamen boşaltmışlardır.
- Mustafa Kemal'e "gazilik" unvanı ve "mareşallik" rütbesi verilmiştir. (19 Eylül 1921)
- İngilizler teker teker müttefiklerince terk edilince çareyi savaşı durdurmakta bulmuş ve 22 Martta iki tarafa ateşkes teklifinde bulunmuşlardır. Türk ordusunu hareketsiz bırakmak, milli hükümeti gevşetmek amaçlarını taşıyan teklif TBMM tarafından kabul edilmemiştir. Kesin başarı için kesin zaferin lazım olduğu anlaşılmıştır.
- Yunanlar, İngiliz desteğini kaybetmişlerdir.
- İngilizler ile Esir Mübadelesi Antlaşması yapılmıştır. (22 Ekim 1921)

KARS ANTLAŞMASI (13 EKİM 1921): Sakarya Savaşı'ndaki başarımızdan sonra Kafkas Cumhuriyetleri ile (Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan) imzalanmıştır. Buna göre; Moskova Antlaşması şartları tekrar edilmiş **ve Doğu sınırimız kesinlik kazanmıştır.**

I) Ankara Antlaşması (20 Ekim 1921)

GENEL

II. İnönü'den sonra TBMM ile anlaşmak için Ankara'ya elçiler gönderen Fransa, Kütahya - Eskişehir yenilgisinden sonra bekleme yoluna gitmiş, Sakarya Savaşı kazanılınca Ankara Antlaşması imzalanmıştır.

MADDELER

- Fransa işgal ettiği toprakları boşaltacak
- Boşaltılan topraklarda genel af ilan edilecek
- Hatay'daki Türklere geniş haklar tanınacak ve Hatay özerk bir bölge olacak
- Fransa TBMM ve Misak-ı Milli'yi tanıyacak
- Caber Kalesi Türk bayrağı altında, Türk mülkü olarak kalacak.

ÖNEMİ

- TBMM'yi ve Misak-ı Milli'yi tanıyan ilk İtilaf Devleti Fransa'dır.
- Bu durum İtilaf Devletleri arasındaki görüş ayrılığını arttırmıştır. Güney Cephesi kapanmış, buradaki askerlerimiz batıya kaydırılmıştır.
- Batum'dan sonra Hatay'ın Fransa'ya bırakılması Misak-ı Millî'den verilen ikinci tavizdir.

J) Büyük Taarruz (26 Ağustos - 18 Eylül 1922)

GENEL

Mustafa Kemal'in Başkomutanlığındaki Türk ordusu 1 yıl kadar hazırlık devresi geçirmiş, sürenin uzaması bir ara muhalefetin yoğunlaşmasına sebep olmuştur. 26 Ağustos'ta taarruza geçilmiş, (Afyon'un üzerinden) 4 günde Yunan savunma hattı aşılmış, Dumlupınar mevkiinde 30 Ağustos'ta Başkomutanlık Meydan Muharebesi ile Yunan ordusu büyük ölçüde imha edilmiştir. "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!" emriyle harekete geçen Türk ordusu 9 Eylül'de İzmir'i kurtarmış, 18 Eylül'de bütün Batı Anadolu Yunanlardan temizlenmiştir.

Türk ordusu kuzeye, Marmara, İstanbul ve Boğazlara doğru yönelmiş, İngilizlerle savaş durumu ortaya çıkmıştır. Fakat iki taraf da savaşı göze alamadığı için Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır.

MADELER**MUDANYA ATEŞKES ANTLAŞMASI (11 EKİM 1922):**

İngiltere, dominyonlarının ve İngiliz basınının baskısı ve müttefiklerinin yalnız bırakması sonucu savaşı göze alamayarak Mudanya Barış Görüşmelerini yapmaya razı olmuştur. Mudanya'daki barış görüşmelerine İngiltere, İtalya, Fransa ve TBMM katılmıştır. Görüşmelere katılmayarak Mudanya yakınlarında bir gemide bekleyen Yunanlıları İngilizler temsil etmiştir.

Bu anlaşmaya göre;

- Meriç Nehri'ne kadar olan Doğu Trakya 15 gün içinde boşaltılacak ve 1 ay sonra Türk ordusu buraya girebilecek.
- Barış imzalanıncaya kadar Doğu Trakya'daki Türk askeri 8 bin jandarma kuvvetini geçmeyecek.
- İstanbul ve Boğazlar TBMM'nin denetimine bırakılacak.
- Barış imzalanıncaya kadar İstanbul İtilaf Devletleri'nin denetiminde kalacak, Türk ordusu gösterilen sınırı geçmeyecektir.

ÖNEMİ

- Kurtuluş Savaşı'nın askeri safhası sona ermiş, siyasi safhası başlamıştır.
- Savaşılmadan Doğu Trakya, Marmara'da İstanbul ve Boğazlar çevresi kurtarılmıştır.
- Mudanya'da TBMM'yi temsil eden İsmet Paşa bu başarısından dolayı Lozan'a baş temsilci olarak gönderilmiştir.
- TBMM'nin varlığı İtilaf Devletleri tarafından tanınmış, Misak-ı Milli büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir.

XIV) SALTANATIN KALDIRILMASI (1 Kasım 1922)

Amsya Genelgesinden beri bahsedilen millet egemenliği TBMM'nin açılmasıyla gerçekleştirilmiş ve TBMM'nin üstünde hiçbir güç olmadığı belirtilmiştir.

Millet egemenliğinin yanında saltanatın da devam etmesi manasızdı. Üstelik Lozan Görüşmelerine İtilaf Devletleri ikilik çıkarmak için İstanbul Hükümeti'ni de davet etmişlerdi. İçte birliği sağlamak amacıyla 1 Kasım 1922'de saltanat hilafetten ayrılarak kaldırılmıştır.

Böylece Osmanlı Devleti hukuken sona ermiştir. Vahdettin sadece halife unvanını kullanarak İngilizlere müracaat etmiş ve ülkeyi terk etmiştir. TBMM Vahdettin'deki halifelik sıfatından İngilizlerin faydalanmasını engellemek için halifeliği Osmanlı hanedanından Abdülmecid Efendi'ye (II.Abdülmecid) vermiştir.

Not-1: Osmanlı Devleti resmen sona erdi.

Not-2: Laikliğin ilk aşaması gerçekleşti.

Not-3: Milli egemenlik yolunda önemli bir adım atıldı.

XV) LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI**(20 KASIM 1922-4 ŞUBAT 1923, 23 NISAN 1923 - 24 TEMMUZ 1923)**

TBMM barış görüşmelerinin yeri olarak İzmir'i teklif etmişse de kabul edilmemiş, tarafsız bir bölge olan Lozan'da anlaşılmıştır. TBMM'yi kimin temsil edeceği tartışma konusu olmuş, Mudanya Ateşkes Antlaşması'ndaki başarılarından dolayı Heyet Başkanı olarak İsmet Bey gönderilmiştir. TBMM **Kapitülasyonlar** ve **Erməni yurdu** meselesinde taviz verilmemesini istemiştir. Görüşmelere birçok İtilaf Devleti'nin yanında Boğazlar konusunda Sovyetler Birliği ve Bulgaristan da katılmıştır. ABD ise yalnızca gözlemci üye göndermiştir. Görüşmeler 20 Kasım'da başlamış ama birçok konuda anlaşılammış, 4 Şubatta kesilmiştir.

İki tarafın orduları savaşa hazır hale getirilmişse de savaş olmadan 23 Nisan'da görüşmeler yeniden başlamıştır. Karşılıklı tavizlerle 24 Temmuz 1923'te antlaşma imzalanmıştır.

Lozan Antlaşması'nın konulara göre hükümlerini inceleyelim:

Sınırlar

- Yunanistan ile sınır Mudanya'da olduğu gibi Meriç Nehri olacaktır.
- Bulgaristan ile sınır İstanbul ve Nöyü Antlaşmaları'na göre olacaktır.
- Bozcaada ve Gökçeada dışındaki Ege adaları Yunanlara verilecek özellikle sınırlarımıza yakın olan adalar silahlandırılmayacaktır.
- On İki Ada İtalyanlara bırakılacaktır.
- Türkiye-Suriye sınırı Ankara Antlaşması'na göre belirlenmiştir.
- Türkiye-İrak sınırı ilgili Devletlerin (Türkiye, İngiltere) ikili görüşmelerine bırakılmış, Musul sorunundan dolayı anlaşma sağlanamamıştır.
- Türkiye-İran sınırı 1639 Kasr-ı Şirin Antlaşması'ndaki gibi kalmış, Zagros Dağları sınır kabul edilmiştir.
- Doğu sınırimız; Gümrü, Moskova ve Kars Antlaşmaları'na göre belirlenmiştir.

Boğazlar

Boğazlar Türkiye'nin başkanı olduğu bir komisyon tarafından idare edilecek, her iki yakası askerden arındırılacaktır.(Yabancıların bulunduğu bir komisyon olması Misakı Milli'ye aykırıdır.)

Kapitülasyonlar

Kesin olarak kaldırılmıştır. Böylece ekonomik bağımsızlık sağlanmıştır.

EKONOMİK ALANDA

- İzmir İktisat Kongresi
- Kapitülasyonların kaldırılması
- İş Bankasının kurulması
- Aşar Vergisi'nin kaldırılması
- Fabrikaların açılması
- Bankaların açılması
- Teşviki Sanayi Kanunu kabulü
- I.Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanması
- Kabotaj Kanunu kabulü
- Toprak reformu
- Tarım kredi kooperatiflerinin kurulması

EĞİTİM KÜLTÜR ALANINDA

- Harf İnkılabı yapılması (Latin harflerinin kabulü)
- Tevhidi Tedrisat Kanununun kabulü
- Millet Mekteplerinin açılması
- Maarif Teşkilatı Hakkında Kanunun kabulü
- Türk Dil Kurumunun açılması
- Türk Tarih Kurumunun açılması
- Üniversite reformunun yapılması

TOPLUMSAL ALANDA

- Tekke, Zaviye ve Türbelerin kapatılması
- Kılık kıyafet inkılabı
- Takvim saat ve ölçülerde değişiklik
- Sağlık alanında iyileştirmeler yapılması
- Soyadı Kanunu'nun kabulü
- Kadınlara siyasi haklar verilmesi
- Hıfzısıhha Enstitüsünün kurulması

A) Siyasi Alanda Yapılan İnkılaplar

SALTANATIN KALDIRILMASI (1 KASIM 1922)

Saltanat kişiye dayalı, cumhuriyet ise milli egemenlik anlayışına dayalıdır. Dolayısıyla saltanatın varlığı cumhuriyet rejimine terstir. İstanbul Hükümeti'nin Lozan Konferansı'na davet edilmesi ve bunun engellenmeye çalışılması nedeniyle saltanat ve hilafet makamı birbirinden ayrılarak saltanat kaldırıldı. Saltanatın kaldırılması ile TBMM Abdülmecit Efendi'yi halife seçti.

II. MECLİS'İN AÇILMASI (11 Ağustos 1923)

23 Nisan 1920'de çalışmalarına başlayan I. TBMM, ulusal bağımsızlığı gerçekleştirmeyi amaçlayan vatansever insanlardan oluşuyordu. Çok zor şartlarda çalışmış ve bunu başarmıştı. Mustafa Kemal Meclis'te değişik görüşlerde olan insanları bir araya getirmek için "Müdafaa-i Hukuk" grubunu kurmuştu. Meclis 1 Nisan'da kendini feshetmesiyle seçimlerin yenilenmesine karar verildi.

Seçimleri çoğunlukla Müdafaa-i Hukuk grubu üyeleri kazandı. II. TBMM 11 Ağustos 1923'te çalışmalarına başladı. 23 Ağustos 1923'te Lozan Anlaşması II. Meclis tarafından onaylandı.

ANKARA'NIN BAŞKENT OLMASI (13 Ekim 1923)

Lozan Anlaşması uyarınca anlaşmanın TBMM'de onaylanmasını takip eden altı hafta içinde İstanbul İtilaf Devletleri askerlerince boşaltıldı. (2 Ekim 1923). Bu durum başkent sorununu gündeme getirdi. Meclisteki uzun tartışmalardan sonra Ankara başkent olarak kabul edildi.

CUMHURİYETİN İLANI (29 Ekim 1923)

TBMM'nin açılması, arkasından saltanatın kaldırılmasıyla millet egemenliği büyük ölçüde gerçekleşmişti. Fakat kamuoyu hazır olmadığı için "Cumhuriyet" adı konmamıştı. Üstelik "Meclis Hükümeti" sistemi hükümet bunalımına yol açmıştı. Sonunda 29 Ekim 1923'de Cumhuriyet ilan edildi.

Cumhuriyetin ilanıya:

- Devlet rejiminin adı belirlendi.
- Devlet başkanı sorunu halledildi.
- Meclis hükümeti sisteminden kabine sistemine geçildi.
- Yürütmeye işlerlik kazandırıldı.

NOT: Mustafa Kemal cumhurbaşkanı, İsmet Paşa başbakan, Fethi Bey meclis başkanı seçilmiştir.

HALİFELİĞİN KALDIRILMASI (3 Mart 1924)

Saltanat kaldırılırken kamuoyu hazır olmadığı için halifelikten ayrılmıştı. Fakat saltanat taraftarlarının halifelik makamı etrafında toplanması, Abdülmecid Efendi'nin saltanatu çağrıştıran davranışları, halifelüğün inkılapların ve laikliğe geçişin önündeki en büyük engel olması, işlevini kaybettiği I. Dünya Savaşı'yla ortaya çıkan halifelik gibi bir kurumun çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nde yerinin olmaması ve basında gelişen bazı hadiseler yüzünden 3 Mart 1924'te halifelik kaldırılmıştır.

Aynı gün;

1. Şeriye ve Evkaf Vekaleti kaldırıldı (Laiklik yolunda önemli bir adım).
2. Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edildi (Eğitim ve öğretimin birleştirilmesi sağlandı).
3. Erkân-ı Harbiye Vekaleti kaldırıldı (Genel Kurmayın politikayla uğraşması engellendi).
4. Osmanlı hanedanının yurt dışına çıkarılmasına karar verildi.
5. Harbiye Nezareti kaldırıldı (Yerine Savunma Bakanlığı kuruldu).

ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATA GEÇİŞ DENEMELERİ

Serbest Cumhuriyet Fırkası (12 Ağustos 1930) ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (17 Kasım 1924) kurulmuştur ancak hedeflenen sonuçlar alınmamıştır.

1) Cumhuriyet Halk Partisi (9 Ağustos 1923)

İlk TBMM'de Mustafa Kemal'in kurduğu Müdafaa-i Hukuk grubundan başka Tesanüt, İstiklal, Halk ve İslahat grupları da bulunuyordu. Mustafa Kemal inkılapları yapacak kadroyu bir araya getirmek için 9 Ağustos 1923'te Halk Fırkası'nı kurdu. 1950'ye kadar iktidarda kalan partiye (1923 - 1938) yıllarında Mustafa Kemal, (1938-1950) yıllarında da İsmet İnönü başkanlık yapmıştır. Bu tarihe kadar partinin başkanı aynı zamanda cumhurbaşkanı idiler.

Not: Parti, ekonomide "Devletçilik" ilkesini savunmuştur.

2) Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (17 Kasım 1924):

1924 yılında ordunun siyasetle uğraşması yasaklanınca pek çok subay askerlik görevinden istifa ederek politikaya girdi. Kazım Karabekir, Ali Fuat Paşa (Cebesoy), Rauf Bey (Orbay), Refet Bey (Bele), Adnan Bey (Adivar) birleşerek aynı görüşü paylaşan kimseleri bir araya getirmek amacıyla bir parti kurdular. Parti kısa zamanda rejim muhaliflerinin yuvası durumuna geldi.

Partinin yaptığı çalışmaların Şeyh Said İsyanı'nın çıkmasında etkisi görülmüş ve Takrir-i Sükün Kanunu'na dayanılarak 5 Haziran 1925'te parti kapatılmıştır.

Not: Parti, ekonomide "liberalizm"i benimsemiştir.

3) Şeyh Said Ayaklanması (13 Şubat 1925)

Nedenleri:

- Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın olumsuz çalışmaları
- Türk Devleti'nin Musul'a müdahalesini engellemek isteyen İngilizlerin Güneydoğu'da karışıklık çıkarmak amacıyla buradaki yerli ahaliyi devlet kurma yolunda kışkırtmaları
- Laik Cumhuriyete ve inkılaplara karşı olanların bir araya gelmeleri

Diyarbakır'ın Piran köyünde başlayan ayaklanma kısa sürede Doğu Anadolu'ya yayıldı. Fethi Bey Hükümeti ayaklanmayı bastırmakta başarısız olunca istifa etti.

İsmet Paşa Hükümeti 4 Mart 1925'te Takrir-i Sükün Kanunu'nun çıkarılmasını sağladı. İstiklal Mahkemeleri yeniden kurularak ayaklananlar cezalandırıldı. Musul sorununun aleyhimize çözümlenmesine sebep oldu. Ayrıca çok partili hayata geçişin ilk denemesinin başarısız olmasına yol açtı.

Not: Rejime karşı yapılan ilk ayaklanma olması yönüyle 31 Mart Vakası'na benzemektedir.

4) İzmir Suikastı (16 Haziran 1926):

Rejim karşıtları ve muhalifler Mustafa Kemal'e karşı başarısız bir suikast girişiminde bulunmuşlardır. Rejime yönelik bu hareket de başarısız kalmıştır.

5) Serbest Cumhuriyet Fırkası (12 Ağustos 1930):

Kurulmasının nedenleri:

- 1929 Dünya ekonomik buhranından etkilenen Türkiye'de bu buhranın aşılmasını sağlamak amacıyla değişik görüşlerin ortaya çıkmasını sağlamak
- Ülkede demokratik bir ortam oluşturmak
- Hükümetin çalışmalarını denetleyecek bir muhalefet partisi ortaya çıkarmak

Bu sebeplerle Mustafa Kemal, Fethi Bey'den parti kurmasını istedi. 12 Ağustos 1930'da kuruldu. Ancak Serbest Cumhuriyet Fırkası kısa zamanda rejim muhaliflerinin yuvası durumuna geldi. Bu durumu gören Fethi Bey, 18 Aralık 1930'da partiyi kapattı. Partinin kapatılmasındaki isabet kısa zaman içinde belli oldu. 23 Aralık 1930'da rejim karşıtları Menemen'de ayaklanarak Yedek Subay Kubilay'ı öldürdüler. Ayaklanma kısa sürede bastırıldı. Suçlular ağır şekilde cezalandırıldı.

Not-1: Her iki demokrasi denemesi de gösterdi ki Türk toplumu henüz çok partili siyasi rejime hazır değildi.

Not-2: II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1946 yılında Demokrat Parti'nin kurulmasıyla çok partili hayata geçilebilmiş, gerçek demokratik seçimler ise ancak 1950'de yapılmıştır. 1950'de Demokrat Parti iktidarı başlamıştır.

6) Menemen Olayı (23 Aralık 1930)

Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulması eski rejimden yana olan yenilik karşıtlarını cesaretlendirmişti. Nakşibendi tarikatından Derviş Mehmet adlı bir kişi etrafına topladığı insanlara "Din elden gidiyor, şeriat isteriz" diyerek İzmir'in Menemen ilçesinde ayaklandı.

isyani bastırmaya çalışan Asteğmen öğretmen Kubilay olay sırasında şehit oldu. İsyana kısa sürede bastırıldı ve isyancılar yargılanarak cezalandırıldılar.

NOT: İllerleyen dönemde ordunun siyasetten ayrılması da (19 Aralık 1924) siyasi alanda yapılan yeniliklerdendir.

B) Hukuk Alanında Yapılan İnkılaplar

Osmanlı Hukuku Şer'i ve Örfi Hukuka dayalıydı. Hukuk alanında karışıklıklar bulunuyordu. Hukuk düzenindeki aksaklıkları gidermek amacıyla II. Mahmut Dönemi'nden itibaren bazı girişimlerde bulunulmuştu. Tanzimat Dönemi'nde Ahmet Cevdet Paşa tarafından "Mecelle" adı verilen bir Medeni Kanun hazırlandı. Batı tarzında bağımsız mahkemeler kuruldu. Fakat farklı din ve mezheplerin yaşadığı Osmanlı Devleti'nde yapılan yenilikler yetersiz kaldı.

1) 1924 Anayasası (20 Nisan 1924)

- Devletin yönetim şekli cumhuriyettir.
- Egemenlik kayıtsız, şartsız milletindir.
- Devletin dini İslam, dili Türkçe, başkenti Ankara'dır.
- Cumhurbaşkanı TBMM içinde 4 yıl için seçilir.
- Yasama meclise, yürütme yetkisi hükümete aittir.
- Yargı yetkisi bağımsız mahkemeler tarafından kullanılacaktır.
- Seçme ve seçilme hakkı yalnızca erkek vatandaşlar tarafından kullanılır.
- Seçmen yaşı 18'dir.

1924 Anayasasında Yapılan Değişiklikler

- Kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanındı. (1934)
- Seçmen yaşı 22'ye çıkarıldı.
- 1928 yılında "Devletin dini İslam'dır." maddesi Anayasa'dan çıkarıldı. Aynı tarihte Cumhurbaşkanı ve milletvekili yemin biçimi değiştirildi.
- 5 Şubat 1937'de Atatürk ilkeleri Anayasa'da yer aldı.
- 29 Mayıs 1936'da Türk Bayrağı Yasası Anayasa'da yer aldı.
- 1946 yılına kadar çift dereceli olan seçim sistemi, 1946 ve sonrasında tek dereceli olarak yapılmıştır.

2) Medeni Kanunun Kabulü (17 Şubat 1928)

Medeni Kanun, İsviçre'den alınmıştır. İsviçre'deki Medeni Kanunun tercih edilme sebebi; Batı'daki en son medeni kanun olması, laik ve çağdaş nitelik taşıması, pratik ve esnek olmasıdır.

Medeni Kanun ile;

- Mecelle yürürlükten kaldırıldı. (Laikleşme)
- Tek eşlilik ve resmi nikâh zorunlu hale getirildi.
- Kadın erkek eşitliği sağlandı.
- Kadına da boşanma hakkı verildi.

- Mirasta ve şahitlikte kadın-erkek eşitliği sağlandı.
- Kadınların istediği mesleğe girebilmeleri sağlandı.

- NOT:**
- İtalya'dan; Ceza Kanunu,
 - Almanya'dan; Ticaret Kanunu,
 - İsviçre'den Borçlar Kanunu alınmıştır.

Diğer Yenilikler

- ❖ 1924'te Şer'iye Mahkemeleri kaldırılmıştır.
- ❖ 1925'te Ankara Hukuk Mektebi açılmıştır.

C) Ekonomik Alanda Yapılan İnkılaplar

Mustafa Kemal, askeri zaferlerin, siyasi ve ekonomik zaferlerle devam ettirilmesi gerektiğine inanıyordu. Bu gayeyle ekonomik faaliyetleri bir bütün olarak değerlendirmiş ve Lozan imzalanmadan önce ele almıştır.

İzmir İktisat Kongresi (18 Şubat – 4 Mart 1923)

Lozan'daki barış görüşmelerinin kesildiği bir sırada, İzmir'de Türkiye İktisat Kongresi toplandı. Değişik kesimlerden 1135 temsilcinin katıldığı bu kongrenin sonucunda "Misak-ı İktisadi" kararları kabul edildi. Buna göre; ekonomik kalkınmada tam bağımsızlık öngörülüyor, kaynakların en iyi şekilde değerlendirilmesi ve kendi çabamızla kalkınmanın gereği ortaya konuluyordu.

Kapitülasyonların Kaldırılması (24 Temmuz 1923)

Lozan'da kesin olarak kaldırılmıştır.

İş Bankası'nın Kurulması (1924)

Özel sektöre destek sağlamak amacıyla ilk özel Türk bankası olan İş Bankası kuruldu.

Aşar Vergisi'nin Kaldırılması (17 Şubat 1925)

Köylünün rahatlatılması ve üretimin artırılması amacıyla aynı zamanda şer'i bir vergi olan aşar kaldırıldı.

Kabotaj Kanunu'nun Çıkarılması (1 Temmuz 1926)

Türkiye karasularında Türk gemicilerin ticaret yapmasına imkân tanınıyor, denizcilik geliştirilmeye çalışılıyordu. (Milliyetçilikle ilgilidir.)

Teşvik-i Sanayi Kanunu (1926)

Özel sektörü sanayi alanına çekmek ve ona kredi sağlamak için çıkarılmıştır.

Tarım-Kredi Kooperatiflerinin Kurulması (1928)

Çiftçiye kredi, ucuz alet ve makine imkânı oluşturulmaya çalışıldı.

Toprak Reformu (1929)

Topraksız köylüyü toprak sahibi yapmak hedeflenmiştir. Fakat tam anlamda başarılı olunamamıştır.

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1934-1939)

Bu dönemde devlet, temel tüketim malı ve ara mal sağlamak gayesiyle üç beyaz ve üç siyah projesine ağırlık verilmiştir. Un, şeker, pamuk üç beyazı, kömür, demir ve akaryakıt ise üç siyahı oluşturuyordu. Bu temel malların üretilmesi ile döviz tasarrufu sağlandığı gibi, bu maddeler ile dışa bağımlılık da ortadan kalkacaktı. Hazırlanan bu Plan'a göre özel sektörün gerçekleştiremeyeceği yatırımlar, devlet eliyle yapılmaya başlandı. Plan doğrultusunda dokuma, demir, kâğıt, cam ve kimya alanlarında 1937'ye kadar on altı fabrika kuruldu. Fabrikaların işletmeye açılmasıyla, dışarıdan alınan mallar yüzde elli oranında azaldı.

⚠ **UYARI:** "İkinci Beş Yıllık Plan" ise İkinci Dünya Savaşı'ndan dolayı uygulanamadı. Fakat 1945 yılına kadar süren savaş esnasında Türkiye, dışarıya muhtaç olmadan kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmiştir. Sümerbank'ın açılmasıyla elde edilen başarı, kuruluşların açılmasını teşvik etmiş ve maden işleri ile uğraşacak Etibank kurulmuştur. Böylece sanayide Devletçilik ilkesi yerleştirilmeye çalışılmıştır.

D) Toplumsal Alanda Yapılan İnkılaplar

Kılık – Kıyafet İnkılabı

- Şapka Kanunu (25 Kasım 1925)
- Dini kıyafetlerle dolaşılmasının yasaklanması (3 Aralık 1934)

ℓ **Not-1:** Çağdaşlaşma ile ilgili bir inkılaptır.

ℓ **Not-2:** Mustafa Kemal Atatürk, şapkayı ilk kez Kastamonu'da halka tanıtmıştır.

Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması (30 Kasım 1925)

30 Kasım 1925'te çıkarılan bir kanunla tekke, türbe ve zaviyeler kapatıldı. Yine aynı kanunla "şeyhlik, dedelik, dervişlik, seytlik, çelebilik, türbedarlık" gibi unvanlar da kaldırıldı. (Laiklikle ilgilidir.)

Takvim, Saat ve Ölçülerde Değişiklik

Bu alanlarda birliği sağlamak ve Batılılaşmak amacıyla değişiklik yapılmıştır. Hicri ve Rumi takvim yerine Miladi Takvim (1 Ocak 1926) kabul edildi. Ağırlık ve uzunluk ölçüsü olarak uluslararası ölçüler olan metre ve gram kullanılmaya başlandı (1 Nisan 1931) Devletler arası ilişkilerde düzeni sağlayabilmek için hafta tatili Cuma'dan Pazar'a alındı.

Soyadı Kanunu'nun Kabulü (21 Haziran 1934)

Kişilerin sosyal hayatta kolaylıkla tanınmaları, karışıklıkların önlenmesi için herkese Türkçe ve ahlaka aykırı olmayan birer soyadı verilmiştir. TBMM Mustafa Kemal'e "Atatürk" soyadını vermiştir.

Bu kanunla beraber eski toplum zümrelerini belirten unvanlar kaldırıldı. Aynı kanunla Osmanlı nişan ve rütbelerini taşımak da yasaklandı.

Kadınlara Siyasi Haklar Verilmesi (5 Aralık 1934)

Kadınlara 1930'da belediye meclislerine, 1933'te muhtarlıklara girme hakkı, 5 Aralık 1934'te de milletvekili seçme ve seçilme hakkı hem de birçok Avrupa devletinden önce verilmiştir.

Sağlık Alanında Gelişmeler

- 23 Nisan 1920'de TBMM Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı kuruldu.
- 1921'de Çocuk Esirgeme Kurumu kuruldu.
- 1925'te Hemşirelik Okulu açıldı.
- 1928'de Hıfzıssıhha Enstitüsü kuruldu.

E) Eğitim ve Kültür Alanında Yapılan İnkılaplar

Osmanlı Devleti'nde eğitimde birliğin olmaması ve dini nitelikli olması yenilik yapılmasını zorunlu kılıyordu. Bu sebeple bu alanda da oldukça fazla inkılap yapılmıştır.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu (3 Mart 1924)

Eğitim-öğretim birleştirilerek, devlet denetimine ve Milli Eğitim Bakanlığı emrine verildi. Bu kanun çerçevesinde medreseler kapatıldı. (Laiklikle ilgilidir.)

Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun (1926)

İlk ve orta öğretimin esasları tespit edildi. Eğitim-öğretim hizmetleri laik eğitim anlayışıyla modernleştirildi. (Laiklikle ilgilidir.)

Harf İnkılabı (1 Kasım 1928)

Türkler tarih boyunca Göktürk, Uygur ve Arap alfabelerini kullanmışlardı. Laik Türkiye Devleti'nin dil yapısına en uygun olarak görülen Latin alfabesi, yeni Türk alfabesi olarak kabul edildi.

Millet Mekteplerinin Açılması (1928)

Yeni Türk Alfabesini "halka" öğretmek amacıyla okullar açılmıştır.

Türk Tarih Kurumunun Kurulması (15 Nisan 1931)

Türk tarihini "Milliyetçilik ve Laiklik" ilkeleri esaslarına uygun olarak ele almak, Türkler'in kökenini, hizmetlerini, kurdukları devlet ve medeniyetleri araştırmak amacıyla kurulmuştur.

Türk Dil Kurumunun Kurulması (12 Temmuz 1932)

Türkçeyi yabancı dillerin tesirinden kurtararak gelişmesini ve zenginleşmesini sağlamak, dilde millileşme ve sadeleşme yoluna gitmek, Türkçeyi bir bilim ve kültür dili haline getirmek amaçlanmıştır.

📌 **NOT:** Türk Tarih ve Dil Kurumlarının kurulması Milliyetçilik ilkesiyle ilgilidir.

Üniversite Reformunun Yapılması (1933)

Darülfünun kaldırılarak yerine İstanbul Üniversitesi kurulmuştur (31 Mayıs 1933). Modern bilime açık olan bu üniversitede Hitler Almanyası'ndan kaçan bilim adamları da görev aldı.

- Ankara Hukuk Mektebi – 1925 – (ilk yüksekokul), Sonra Yüksek Ziraat Enstitüsü (1933)
- Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi – 1936 – (ilk fakülte)
- Güzel Sanatlar Akademisi, Devlet Konservatuvarı açıldı

XVII) ATATÜRK İLKELERİ**TEMEL İLKELER**

- Cumhuriyetçilik
- Milliyetçilik
- Halkçılık
- Laiklik
- Devletçilik
- İnkılapçılık

BÜTÜNLEYİCİ İLKELER

- Milli Egemenlik (Cumhuriyetçilik- Egemenliği milletin kullanması)
- Milli Bağımsızlık (Özgürlük)
- Milli Birlik ve Beraberlik (Milliyetçilik)
- Akılcılık ve Bilimsellik (Rasyonalizm)
- Çağdaşlaşma ve Batılılaşma (İnkılapçılık)
- Yurtta Barış, Dünyada Barış (Dış siyaset ve kalkınma amacı)
- İnsan ve insanlık sevgisi (Dünya milletleri akrabadır.)

TEMEL İLKELER

A) Cumhuriyetçilik

TANIM

Halkın kendi kendisini idare etmesi esasına dayanır. Çok partili sistemi öngörür. Türk inkılabının siyasal görünüşüdür. Devletin yönetim biçimini belirleyen ilke, devlet yönetiminde kişisel egemenliği önleyerek millet egemenliğini savunan en sağlam güvencedir.

NOT: Mustafa Kemal'in taviz vermediği bir ilkedir.

ÖZELLİKLER

- * Seçme ve seçilme hakkı halka aittir.
- * Kuvvetler ayrılığı bulunmaktadır.
- * Atatürk ilkelerinin başında gelir.
- * Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.
- * Hürriyet, eşitlik ve adaletin dayanağı milli egemenliktir.
- * Demokrasi temel hedeftir.
- * Halkçılık ve Milliyetçilik bu ilkeyi bütünler.

İLGİLİ İNKILAPLAR

- TBMM'nin açılması. (Halk egemenliğinin ilk aşaması)
- 1921 ve 1924 Anayasası
- Saltanatın kaldırılması (1 Kasım 1922)
- Cumhuriyetin ilanı (29 Ekim 1923)
- Siyasi partilerin kurulması
- Ordunun siyasetten ayrılması
- Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi
- Hukuk üstünlüğünün kabul edilmesi

B) Milliyetçilik**TANIM**

Üyesi olduğumuz ulusun varlığını sürdürmesi ve ilerlemesi için diğer bireylerle birlikte çalışmaya ve bu çalışmanın bilincini sonraki kuşaklara aktarmaya denir. Esası ırk birliği değil kültür birliğidir. Atatürk'ün millet ve milliyetçilik anlayışında temel öge kültürdür. Bundan hareketle Atatürk milliyetçiliği ırkçılığa karşıdır.

⚠ NOT: Atatürk'ün milletini övdüğü sözleri "Milliyetçilik" ilkesi ile ilgilidir.

ÖZELLİKLER

- * Milli birlik ve beraberlik temeldir.
- * Irk, din, dil, renk ayrımına karşıdır.
- * Laiklik, halkçılık ve çağdaşlaşma ile doğrudan ilgilidir.
- * Saldırgan ve yayılcı değildir. Diğer ulusların haklarına saygı gösterir, barışçıdır. İnsan sevgisinden yanadır.
- * Türk milletinin ekonomik ve kültürel olarak zenginliğini, mutluluğunu amaçlar.
- * Atatürk "Türkiye Cumhuriyetini kuran halka Türk Milleti denir" diyerek siyasi birliğin önemini vurgulamıştır.
- * Milletimizin değerlerini ve haklarını korumaya yönelik yapılan işler ve inkılaplar Atatürk'ün "Milliyetçilik" ilkesi ile ilgilidir.

İLGİLİ İNKILAPLAR

- TBMM'nin açılması (Milletimize ait bir meclis olması yönüyle Milliyetçilik ile de ilgilidir.)
- İstiklal Marşı'nın kabulü
- Türk Tarih Kurumunun kurulması
- Türk Dil Kurumunun kurulması
- İzmir İktisat Kongresi'nin yapılması
- Misakı İktisadi (Milli Ekonomi) kararlarının alınması.
- Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim öğretimin birleştirilerek milli eğitimin uygulanması, yabancı okullara sınırlandırmalar getirilerek milli eğitimin esaslarına uygun olarak düzenleme yapılması
- Kapitülasyonların kaldırılması.
- Kabotaj Kanunu'nun çıkarılması.
- Yabancı işletmelerin satın alınarak millileştirilmesi
- Türk Parasını Koruma Kanunu çıkarılması

C) Halkçılık

TANIM

Cumhuriyetçilik ve Milliyetçilik ilkelerinin doğal sonucudur. Halkçılık ulusu oluşturan çeşitli toplumsal gruplar arasında eşitliğin sağlanması, ayırım yapılmaması, yasalardan ve hizmetlerden eşit olarak yararlanılmasını öngörür.

NOT: Atatürk'ün halkçılığı kanun önünde eşitlik, adalet ve barışı esas almıştır.

ÖZELLİKLER

- Sınıf ve zümre (ayrıcalıklı grup) yoktur.
- Meslek grupları arasında iş bölümü ve dayanışmanın geliştirilmesini amaçlar.
- Halkın geliştirilmesi ve teknolojiden yararlanmasını sağlamayı amaçlar.
- Sosyal adalet ve fırsat eşitliğini öngörür.
- Her vatandaşın hakkını arama yolları anayasa ile güvence altına alınmıştır.
- Halkın refah düzeyini artırma, haklarının korunması, eşitliğini sağlayan inkılaplar halkçılık ilkesi ile ilgilidir.
- Halkın daha iyi koşullarda yaşamasını sağlamayı amaçlar.

İLGİLİ İNKILAPLAR

- Aşar Vergisi'nin kaldırılması (Çiftçi ekonomik anlamda rahatladı)
- Cumhuriyetin ilanı (Ayrıcalıklı bir sınıf, aile kalmadı. Tüm vatandaşların eşit haklara sahip olması yönüyle halkçılık ile ilgilidir.)
- Medeni Kanun'un kabulü (Kadın-erkek eşitliği olması yönüyle halkçılık ile bağlantılıdır.)
- Halkevlerinin açılması (Halk geliştirildi, kültürel anlamda halka katkı sağlandı).
- Kılık-kıyafet inkılabı (Kılık kıyafette eşitlik ve birlik sağlandı).
- Soyadı Kanunu'nun kabulü (Üstünlük ve ayrıcalık belirten lakaplar kaldırıldı).
- Kadınlara siyasi haklar verilmesi (Erkekler ile kadınlar arasında bu konuda eşitlik sağlandı).
- Azınlıkların Türk vatandaşı olarak kabul edilmesi (Kimseye ayrıcalık verilmeyerek tüm vatandaşlar eşit hale getirildi).
- Osmanlı Hanedanı'nın ülke dışına çıkarılması (Toplumda ayrıcalıklı bir sınıf, aile olması engellendi).

D) Laiklik

TANIM

Atatürk ilkelerinin dayandığı iki temel ilkedен biri Milliyetçilik, diğeri Laikliktir. Türk ulusunu oluşturan bireylerin dinsel inançlarına, vicdan özgürlüklerine karışmamak, bu haklarını güvence altına almak, devleti ve hukuk kurallarını dine göre değil, akıl ve bilime göre düzenlemeye denir.

NOT: Mustafa Kemal'in taviz vermediği bir diğeri ilkedir.

ÖZELLİKLER

- Devlet din ayrımı yapmaz.
- Devletin resmi bir dini yoktur.
- Din ve vicdan özgürlüğü güvence altına alınmıştır.
- Laiklik dinin siyasete alet edilmesine ve kötüye kullanılmasına karşıdır.
- Devlet ibadeti sınırlamaz, serbestçe yapılması için ortam hazırlar.
- Toplumda akıl, bilim ve gerçeklik temel alınır.
- Çağdaşlaşma yolunu açmıştır.

İLGİLİ İNKILAPLAR

- Saltanat ve hilafetin birbirinden ayrılması.
- Saltanatın kaldırılması (Yönetimde laikleşmenin ilk aşaması)
- Halifeliğin kaldırılması (Yönetimde laikleşmenin en önemli aşaması)
- Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması (Toplumsal yaşamda laikleşme)
- Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Eğitimde laikleşme)
- Şeriyeye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması
- Türk Medeni Kanunu'nun kabulü (Mecelle kaldırıldı ve resmi nikah zorunluluğu geldi)

E) Devletçilik

TANIM

Özel sektörün yetersiz kaldığı yerde yatırımların bizzat devlet tarafından yapılmasını öngören ekonomik bir ilkedir. Özel teşebbüse ve özel mülkiyete karşı değildir. Özel teşebbüsün gücünün yetmediği ve toplum çıkarlarının ön planda olduğu alanlara devletin müdahale ettiği ve destek verdiği modeldir. Atatürk'ün Devletçilik ilkesi, o dönemin Türkiye'sine özgü koşullardan ortaya çıkan bir ilkedir. Savaştan yeni çıkan bir ülke olarak halkın elinde özel girişimlerde bulunup iş kurabilmek için yeterli sermayenin olmaması ve 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin Türkiye ekonomisini olumsuz etkilemesi üzerine ekonomiyi canlandırma çabalarının bir sonucudur.

ÖZELLİKLER

- Özel teşebbüsün yeterli sermayeye sahip olmaması nedeniyle benimsenmiştir.
- Özel teşebbüsün devletçe desteklenmesini öngörür.
- Devlet düzenleyici ve denetleyicidir.
- Planlı ekonomiyi zorunlu kılmıştır.
- Önemli kurumlar devlet tarafından satın alınmıştır.
- Toplumun refah seviyesini yükseltmeyi amaçlamıştır.
- Hızla sanayileşmeyi hedeflemiştir.
- Milliyetçilik, halkçılık ve tam bağımsızlığın sonucudur.

İLGİLİ İNKILAPLAR

- Kapitülasyonların kaldırılması
- Yabancı işletmelerin devlet tarafından satın alınarak, yabancı tekellerinin kaldırılması
- Demiryollarının devlet tarafından satın alınarak millileştirilmesi
- Kabotaj Kanunu'nun çıkarılması
- Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun çıkarılması
- Sümerbank ve Etibank'ın kurulması
- Devlet bankalarının kurulması
- Devletin demiryolu yapması
- MTA'nın kurulması
- İstanbul Paşabahçe ve Cam Fabrikasının ve Gemlik İpek Fabrikasının açılması
- I. Beş Yıllık Sanayi Planı'nın uygulanması

F) İnkılapçılık (Devrimcilik)

TANIM

Devletin, çağın gereklerine göre sürekli yenilenmesini öngören, durağanlığı reddeden bir ilkedir. Akılcılık ve bilimselliği tek yol ve hedef kabul eder. Atatürk inkılaplarının temel amacı; çağdaş uygarlıklar seviyesine yükselmektir.

ÖZELLİKLER

- Geri kalmış kurumları yıkarak yerine yeni kurumları koymayı amaçlar.
- Akılcılık, çağdaşlaşma ve batılılaşmayı temel alır.
- Hızlı bir gelişme hedeflenmiştir.
- Halkın ihtiyaçları doğrultusunda yenileşmeyi savunur.

📌 **NOT:** Toplumdaki eski düzenin değiştirilerek yenileşmeyi sağlayan tüm inkılaplar Atatürk'ün inkılapçılık ilkesi ile ilgilidir.

İLGİLİ İNKILAPLAR

- Yeni harflerin kabulü
- Kılık, kıyafet konusunda yenilikler
- Takvim, saat, ölçü birimlerinde yapılan değişiklikler
- Uluslararası rakamların kullanılmaya başlanması vb.

XVIII) TÜRK DİŞ POLİTİKASI

A) Yabancı Okullar Sorunu

1924 yılında Türkiye ölkedeki bütün yabancı okulların Milli Eğitim Bakanlığına bağlandığını Batılı devletlere bildirdi. Batılı devletler bu duruma karşı çıkmak istedilerse de Türkiye bunu bir iç sorun saydığını, bu nedenle görüşme konusu yapmayacağını bildirince sorun kendiliğinden ortadan kalktı.

📌 **NOT:** Yabancı okullar konusunda en çok sorun yaşadığımız ölkeler Fransa olmuştur.

1924 Teşkilatı-ı Esasiye

1921 Anayasası o günün şartlarında hazırlanmıştı. Kurtuluştan sonra da günün ihtiyaçlarını karşılayamıyordu. O sebeple 105 maddelik yeni bir anayasa hazırlandı. Buna göre:

- Devletin dini İslam, dili Türkçe, başkenti Ankara'dır.
- Türkiye bir cumhuriyettir.
- Egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur.
- TBMM üyeleri 4 yılda bir seçilir.
- Seçmen yaşı 22, seçilme yaşı 30'dur.
- Yasama, yürütme TBMM'ye aittir. Yürütme, Bakanlar Kurulu eliyle yapılır.
- Cumhurbaşkanı, TBMM tarafından kendi üyeleri arasından 4 yıllığına seçilir. Yeniden aday olabilirler. Başbakanı atar, başbakan da bakanların atamalarını yapar, Cumhurbaşkanı'nın onayına sunulur.

Not-1: 1921 ve 1924 Anayasaları laik nitelikte değildir. 1928'de çıkarılan bir kanunla "Devletin dini İslam'dır." maddesi Anayasa'dan çıkarılmıştır. Böylece 1924 Anayasası laik hale gelmiştir. Ancak laiklik ilkesi 1937 yılında eklenmiştir.

Not-2: 1921 ve 1924 Anayasaları'nda "güçler birliği ilkesi" geçerlidir.

MİLLÎ GÜVENLİK BİLGİLERİ

MİLLÎ GÜVENLİK BİLGİLERİ

1) KAVRAMSAL OLARAK GÜVENLİK VE MİLLÎ GÜVENLİK

A) Güvenlik Kavramı

Güvenlik kavramı, insanlığın başlangıcından itibaren, birey, toplum ve ulus temelinde var olmanın ve devamlılığı sürdürübilmenin temel unsurlarından biridir.

Güvenlik, **bireysel anlamda** bakıldığında, bireyin varlığına ve sahip olduklarına ilişkin **"endişe bütünü"** anlatmaktadır.

İşlevsel olarak güvenlik, amaca ilişkin bir ifadedir. **"Varlığın korunması - sürdürülmesi iradesini"** tanımlamaktadır.

Bireylerin ve toplumların en temel güdüsü ve en ilkel ihtiyacı olan güvenlik karşılanamadığı takdirde; toplumların özgürlük ve refahı gerçekleştirmeleri mümkün olamamaktadır. Bu nedenle, güvenlik, refahın temeli olarak görülmektedir.

Güvenlik, sözlükte; "Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet. " **şeklinde tanımlanmıştır.**

İnsanın var oluşundaki özgüvenlik ihtiyacı, toplumların sosyal teşkilatlanmasına paralel olarak toplumun korunması ihtiyacını ortaya çıkarmış ve toplumların korunması ihtiyacı değişik biçimlerde karşılanmıştır. Toplumların devletleşme düzeyine ulaşmasından itibaren bu defa devletin korunması gündeme gelmiş ve bu ihtiyaç, organize edilmiş silahlı güçlerle sağlanmaya çalışılmıştır. Bu süreçte güvenlik, silahlı kuvvetleri ilgilendiren bir alan olarak görülmüş ve devletler askeri güçlerinin savaş kabiliyetini artırmaya yönelmişlerdir.

Güvenlik kavramı, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra evrensel boyut kazanmaya başlamış; bir sosyal bilim kavramı olarak bilimsel çalışmalara ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra konu olmuştur.

Güvenlik, tanımlaması güç bir kavramdır. Öncelikle, güvenlik kavramından ne anlaşılması gerektiği, güvenliğin sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği konusunda dünyada görüş birliği sağlanamamıştır. Bununla birlikte, uluslararası temel anlaşmaların ortaya çıkışı sebepleri, ortaya konuluşlarındaki ilkeler ve bütünü yorumundan, güvenlik olgusunun sadece savaş, silahlı çatışma, kuvvet kullanma hallerinde değil, başta ekonomik, çevre, sağlık, sosyal ve eğitim olmak üzere bir bütün olarak ele alındığı görülmektedir. Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması'nın 55'inci maddesi bu hususu teyit eder mahiyettedir. Antlaşma'nın bu maddesine göre uluslararası barış ve güvenliğin muhafazası, ekonomi, sosyal, kültür, eğitim ve sağlık konularıyla yakından ilişkilidir.

Diğer taraftan, "Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Konferansı Son Senedi"nin başlangıç bölümü ile devletler arasında işbirliğine ilişkin bölümünde, ayrıca BM Genel Kurulu'nun 1987 yılındaki Silahsızlanma ve Kalkınma Konferansı'nda da benzeri ifadelere yer verilmiştir: **"Güvenlik, tüm uluslar için başta gelen bir öncelik. Güvenlik, aynı zamanda hem silahsızlanma hem de kalkınma için temel oluşturmaktadır. Güvenliğin sadece askeri yönü yoktur; aynı zamanda siyasi, ekonomik, insani ve çevresel boyutları bulunmaktadır."**

Gerek BM Antlaşması, gerekse uluslararası diğer düzenlemeler çerçevesinde güvenlik kavramının, genel bir çerçeveye oturtulamayacağı ve ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal

her konunun güvenlik boyutunun olduğu; ayrıca insanların ve toplumların en temel güdüsü ve en ilkel ihtiyacı olan güvenliğin karşılanamaması halinde, toplumların özgürlük ve refah arayışlarını gerçekleştirmelerinin mümkün olamayacağı anlaşılmaktadır.

B) Millî Güvenlik Kavramı ve Kapsamı

Korunma ihtiyacıyla ortaya çıkan ve bu ihtiyacı karşılamak amacıyla kurumsallaşma eğilimine giren güvenlik, fonksiyonel olarak; personel-kişi güvenliği, sektör güvenliği ve kamu güvenliği ile millî güvenlik gibi çeşitli alanları ihtiva etmektedir.

Millî güvenlik, güncel sözlükte, "**Devletin her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması**" şeklinde tanımlanmaktadır. Millî güvenlik, bazen "**kamu düzeni ve emniyeti**" olarak anlaşılmaktadır. Ancak, bu şekilde anlaşıldığında, millî güvenlik; adeta genel asayiş hizmetine indirgenmiş olmaktadır. Oysa millî güvenlik, asayiş hizmetinin de üzerinde, güvenliğin en üst yapısı ve toplam güvenliğin bir şemsiyesi konumundadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan önce millî güvenlik, yalnız "**millî savunma**" olarak düşünülürken; bu savaştan elde edilen tecrübeler ışığında millî savunma kavramı "**topyekûn güvenlik**" veya günümüz deyimıyla "**millî güvenlik**" kavramına dönüşmüştür.

Günümüzde, küreselleşmenin yarattığı dinamik ortamın da etkisiyle ulusal ve uluslararası güvenliğe yönelik tehditler farklılaşmış ve bu durum Soğuk Savaş Dönemi'ndeki askeri güce dayalı klasik güvenlik kavramını değiştirmiştir. Millî güvenlik, her geçen gün kapsamı sürekli genişleyen bir kavram haline gelmiş; kavramdaki bu gelişim, bir devletin ve ulusun var oluşu ile eşdeğer anlam kazanarak, devlet yönetimlerinde hâkim unsur olmuştur.

Millî güvenlik kavramının temel olarak, ekonomik, hukuki ve siyasi yönleri bulunmaktadır.

Millî güvenlik kavramı ile ekonomi ve maliye bilimi arasında yakın bir ilişki ve bağ bulunmaktadır. Millî kaynakların, bütçenin iç ve dış tehlikelere karşı nasıl hazırlanacağı ve kullanılacağı hususu bir ekonomi ve maliye sorunudur.

Millî güvenliğin sağlanmasında, ülkenin kaynaklarının en etkin şekilde kullanılmasına ihtiyaç vardır. Zira askeri gücün kullanılmasındaki güçlükler nedeniyle, 1970 yılından itibaren bazı ülkeler ekonomilerini, millî güvenliklerini sağlamak amacıyla aktif ve etkili bir şekilde kullanmaya başlamışlardır. Bu kapsamda, devletler, birbirlerine ekonomik ambargo uygulama, ticaret ambargosu koyma, malları boykot etme ve ulaşım araçlarını kendi ülkelerine sokmama gibi önlemler almışlardır. Böylece, ekonomi bir ülkenin millî güvenliğini doğrudan tehdit edebilecek bir hale gelmiş, beraberinde ekonominin güvenliği ve güvenliğin ekonomisi gibi yeni kavramlar ortaya çıkmıştır.

Millî güvenlik kavramının Anayasa'da temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasında bir sebep olarak kabul edilmesi, millî güvenliğin sağlanması ve korunması konusunda, Cumhurbaşkanı ile Millî Güvenlik Kurulu (MGK)'nun sorumlulukları Anayasa ve kanunla belirlenmiş olması, ayrıca millî güvenliğe ilişkin tanımın 2945 sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu'nda yapılmış olması hususları da kavramın hukuki göstergelerini teşkil etmektedir.

1982 Anayasası'nın kabulünü müteakip, 1983 yılında hazırlanan 2945 sayılı MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanununda, millî güvenliğin tanımına yer verilmiştir. Bu tanıma göre "**Millî Güvenlik; Devletin anayasal düzeninin, millî varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dâhil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanmasıdır.**"

Millî güvenlik kavramının diğer bir boyutu ise, siyasi yönünün bulunmasıdır. Anayasa ve kanunlar çerçevesinde; millî güvenlik ile ilgili tedbirlerin alınması ve uygulanması sorumluluğu, Cumhurbaşkanına aittir.

Millî güvenlik tanımında yer alan hususlar, aslında Türkiye Cumhuriyeti'nin hayati öneme haiz, kolayca anlaşılabilen millî değerleridir. Bu değerleri, özette aşağıdaki şekilde açıklamak mümkündür:

1) Anayasal Düzen; "Anayasanın temel ilke, esas ve hükümlerine göre kurulmuş olan düzendir." Buradaki "düzen" tabiri, Anayasanın Birinci Kısım "Genel Esaslar" ve Üçüncü Kısım "Cumhuriyetin Temel Organları"nda açıklanan devletin ana kuruluş yapısını kapsamaktadır.

Anayasal düzenin kapsamında, egemenlik (hükümranlık), siyasal bağımsızlık, devletin mevcudiyeti ve rejimin hayatta kalması (hayatiyet) unsurları vardır. Bu unsurlara yönelik, Anayasanın 1'inci, 2'nci ve 6'ncı maddelerinde özet olarak;

- Devletin şeklinin Cumhuriyet olduğu;
- Türkiye Cumhuriyeti'nin; toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik, lâik, sosyal bir hukuk Devleti olduğu;
- Egemenliğin kayıtsız şartsız Millete ait olduğu belirtilmiştir.

2) Millî varlık; TDK Güncel Türkçe Sözlüğüne göre "Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel değerler ile yer altı ve yer üstü zenginliklerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü" dür.

3) Millî bütünlük; siyasi bütünlük ve toprak bütünlüğü yanında, manevi değerlerden millî şuur, millî birlik ve beraberlik ruhunu da kapsamaktadır.

Başka bir ifadeyle, millî bütünlük, Türk vatandaşlarının, millî sınırlar içinde kederde ve sevinçte bir bütün olarak hareket etmesi ve millî tarih ve kültür bilinciyle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne sahip çıkmasıdır.

4) Milletlerarası Alanda Siyasi, Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Dâhil Bütün Menfaatler: Türkiye Cumhuriyeti'nin diğer devletlerle ilişkilerinde, uluslararası hukuk çerçevesinde siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dâhil bütün hak ve menfaatlerini ifade etmektedir.

5) Ahdi hukuk; "Bir devletin var olması, bağımsızlığı, hükümranlık hakkı, sınırlarına ilişkin bir veya birden fazla devletle yaptığı karşılıklı beyan ve kabulleri ihtiva eden ve antlaşma ve antlaşmalarla gerçekleşen hukukunu" içermektedir. Lozan Antlaşması ve Montrö Sözleşmesi, Türkiye için ahdi hukuk kapsamında verilebilecek en önemli iki örnektir.

Diğer taraftan, millî güvenlik kavramının tanımındaki hayati öneme haiz değerler, Türkiye Cumhuriyeti'nin millî menfaatlerinin temelini teşkil etmektedir. Bu çerçevede, millî güvenlik kavramının millî menfaatler ile özdeşleştiğini de belirtmek mümkündür.

II) MİLLİ GÜVENLİK KAVRAMININ TEMEL UNSURLARI

Millî güvenliğe ilişkin tanımlar analiz edildiğinde, millî güvenlik kavramının kapsamında üç temel unsurun bulunduğu anlaşılmaktadır. Millî güvenlik kavramındaki ilk unsur, "**Millî Menfaatler**" dir.

Menfaatin sözlük anlamı; yarar, çıkar, faydadır.

Millî menfaat; "**Devletin bekası ve milletin refahını sağlamak için ulaşılmaması ve korunması gereken amaçlardır.**"

Bu tanıma göre, millî menfaat kavramı; yalnız devletin beka ve güvenliğini değil, aynı zamanda milletin refahını da kapsamaktadır. Aslında, bugüne kadar cereyan eden savaşların çıkış sebeplerinin büyük ölçüde ekonomik nedenlere ve ülkelerin refah seviyelerinin iyileştirilmesi amacına dayanmış olması, milletin refahının sağlanmasının; millî menfaat kavramı içerisinde vazgeçilmez bir unsur olduğunu göstermektedir.

Millî menfaat kavramı ile ilgili bir kavram da millî hedeflerdir.

Millî Hedef; "**Eldede edilmeleri halinde millî menfaatlere ulaşmayı sağlayan sonuçlardır.**" Bu sonuçlar, somut eylem veya kazanımlardır.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, millî menfaatlerle millî hedefler arasında **amaç- sonuç ilişkisi** bulunmaktadır. Devletlerin millî menfaatleri ve millî hedefleri tarihi, coğrafi, siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel nedenlerle aynı değildir. Bu husus; millî hedeflere ulaşılması gayretlerinde, devletlerarasında çeşitli yapı ve özelliklerde tehditlerin oluşmasına ve kullanılmasına sebep olmuştur. Bu nedenle, millî güvenlik kavramının kapsamındaki ikinci unsur da **Tehditler** dir.

Tehditler, günümüzde ülkelerin kendi algılamalarına göre risk, potansiyel tehdit, tehdit kavramları biçiminde şekillenmiştir. Potansiyel tehdidin her an tehdiye, risklerin potansiyel tehdiye veya süratle tehdiye dönüşmesi söz konusu olabilir. Bu nedenle, sadece tehditler değil, potansiyel tehdit ve risklerin de sürekli takip edilmesi ve bunlara karşı da tedbirler geliştirilmesi gereklidir.

Dünyadaki küreselleşme olgusunun olumsuz etkileri ile teknolojiye hızlı gelişmeler, tehdit kapsamının sürekli olarak genişlemesine neden olmaktadır. Bu kapsamda tehdit ve riskler, doğrudan veya dolaylı olarak gelişebilmekte, boyut değiştirebilmekte, bazı durumlarda da tanımsız ve belirsiz hale gelebilmektedir.

Günümüzde, Soğuk Savaş dönemindeki belirgin askeri tehdidin yerine;

- Terörizm,
- Bölgesel ve ülke içi kriz ve çatışmalar,
- Kitle imha silahlarının yayılması,
- Balistik füze sistemleri,
- Siber terörizm,
- Deniz haydutluğu/korsanlık,
- Sınır aşan suç örgütleri gibi çok boyutlu ve asimetrik tehditlerin, yeni güvenlik ortamına hâkim unsurlar olduğu görülmektedir.

Keza;

- Küresel ısınma / iklim değişikliği,
- Kitlaşan enerji, su ve gıda kaynaklarının paylaşımında artan rekabet,
- Salgın hastalıklar gibi sorunlar,
- Tabii afetler

21'inci yüzyılda güvenliği etkileyen unsurların çeşitliliğini ortaya koymaktadır.

Tehdit ve risklerin sağlıklı bir şekilde tespit edilebilmesi için istihbarat sisteminin yönlendirilmesine ve elde edilecek bilgiler doğrultusunda bir **"Tehdit ve Risk Değerlendirmesi"** yapılmasına ihtiyaç vardır.

Millî güvenlik kavramının kapsamındaki üçüncü unsur ise, **"Tehditlere Karşı Tedbir Alma"**dır. Millî güvenliği sağlamak, her devletin öncelikli görevidir. Bu kapsamda; her ülkenin, kendi tehdit/ risk algılamalarına göre bir millî güvenlik siyaseti belirlemesi ve uygulaması gerekmektedir.

III) MİLLİ GÜÇ VE UNSURLARI

Millî güvenliğin tesisi, karşı karşıya kalınan tehdit ve risklere karşı devletin toplumu koruyabilme yeteneği ile doğru orantılıdır. Bu yetenek, **"Millî Güç"**tür.

İnsanlar, çalışma hayatlarında hedeflerine ulaşabilmek için bir güç sarf etmek zorundadırlar. Bu güç, maddi olabileceği gibi manevi nitelikte de olabilir. Bireylerin hayatında geçerli olan bu ilke, devlet hayatında da geçerlidir.

Devletler de, millî hedeflerini elde edebilmek için mevcut imkân ve kabiliyetlerini seferber ederler. Devletlerin kullandığı imkân ve kabiliyetlerin tümüne **"Millî Güç"** denilmektedir. Millî güç, millet tarafından oluşturulur ve millete aittir.

Muhtelif dokümanlarda millî güce ilişkin değişik tanımlamalar yapılmıştır. Bütün tanımlarda ortak husus, millî gücün maddi ve manevi nitelikte olmak üzere birden fazla unsurdan oluştuğudur. Ancak, tanımlarda yer alan millî güce ait maddi ve manevi unsurların nasıl tasnif edileceği konusunda tam bir anlayış birliğine varılmış değildir. Bununla birlikte, halen millî güç unsurlarının; coğrafi, siyasi, ekonomik, askeri, demografik, psiko-sosyal ve kültürel (sosyo-kültürel), bilimsel ve teknolojik güç olmak üzere toplam yedi grupta toplanması genel kabul görmektedir.

"Millî Güç"; "Devletin millî menfaatlerini sağlamak ve millî hedeflerini elde etmek için kullanabileceği coğrafi, siyasi, ekonomik, askeri, demografik, psiko-sosyal ve kültürel, bilimsel ve teknolojik güç gibi güçlerden oluşan maddi ve manevi unsurların toplamıdır." şeklinde tanımlanmaktadır.

Millî güç, millî güvenlik siyasetinin de ana kaynağıdır. Millî hedefler, ancak millî gücün doğru ve tam olarak değerlendirilmesiyle sağlıklı bir şekilde tespit edilebilir.

A) Siyasi (Politik) Güç

Siyasi güç, milli gücü yöneten, geliştiren ve aynı zamanda onlardan destek alan bir milli güç unsurudur. Siyasi güç, ekonomik ve askeri güç unsurları başta olmak üzere diğer milli güç unsurları tarafından yeterince desteklenmedikçe uluslararası platformda etkili ve başarılı olamaz, amaçlarına ulaşamaz. Siyasi güç, statik konumda bulunan milli güç unsurlarına dinamik nitelik kazandırır. Siyasi güç; iç politik güç ve dış politik güç olmak üzere iki grupta mütalaa edilebilir.

İç politik güç

Anayasal düzen ve yasalar (hukuk sistemi), siyasi partiler ve siyasi iktidar, devlet yapılanması (bürokrasi)'ndan oluşur.

Dış politik güç

İki ve daha çok ülke arasındaki menfaat çatışmasını yöneten, bir yandan milli hedeflere ulaşmak; öte yandan, diğer ülkelerin kendisi ile ilgili menfi hedeflerini gerçekleştirmesini önlemek amacıyla yürütülen diplomasi kullanıldığı güç ve elde ettiği verimdir. Ulusal zeminde birlik ve bütünlüğünü sağlayan devletler, uluslararası ilişkilerde de kendini daha çok kabul ettirir ve saygı görür.

B) Askeri Güç

Askeri güç, çağdaş anlamıyla bir devletin "Harp Gücü"dür. Devletin, varlığını güven içerisinde bulundurabilmesi, aktif bir gücün varlığını ve gerektiğinde kullanılabilmesini zorunlu kılar.

Askeri güç, yalnız çatışma anlarında değil barışta da sürekli olarak kullanılmaktadır. Bu kapsamda, askeri güç, barışta ve gerginlikte düşmanı caydırmak; savaşta ise, dış tehdide karşı ülkeyi savunmakla görevlidir.

Bir ülkenin jeopolitik ve jeostratejik konumu önemli ve komşu ülkelerde istikrarsızlık hakim ise barışı sağlamak ve korumak için kuvvetli bir askeri güce sahip olmak kaçınılmazdır.

C) Ekonomik Güç

Bir devletin, sahip olduğu yeraltı ve yer üstü kaynaklarını, sermaye birikimini, her türlü mal ve hizmet üretimi kapasitesini, ulaşım/iletişim alt yapısını, üretici iş gücü kapasitesini, ekonomik sistemini, uluslararası ekonomik ilişkilerini kapsamaktadır.

Ekonomik güç; toplam ve kişi başına düşen milli gelir, büyüme hızı, enflasyon, mali istikrar, ekonomik gelişmişlik sırası, dış kredibilite notu, ithalat/ihracat hacmi gibi parametrelerle ölçülmektedir.

Doğal kaynakları zengin olsa bile, bu kaynakları bağımsız olarak çıkarma, işleme, ihraç edebilme potansiyelinden yoksun bulunan bir ülkenin, güçlü bir ekonomiye sahip olması nasıl mümkün değilse, güçlü ekonomisi olmayan bir ülkenin teknolojisini geliştirmesi ve üretimi kendi öz teknolojisine dayalı askeri bir güç oluşturması da aynı ölçülerde mümkün olmamaktadır. Ekonomisi güçlü olmayan, sürdürülebilir refahı yakalayamayan ya da refah payını artıramayan ülkelerin bireylerinin moral ve ulusal değerlerinin her türlü özveride bulunacak bir düzeyde seyretmesi mümkün olmamaktadır.

Ekonomik güç, günümüzde diğer milli güç unsurlarını doğrudan etkilemekte ve bir devletin milli gücünün büyüklüğü konusunda belirleyici bir nitelik taşımaktadır.

D) Coğrafi Güç

Milli güç unsurlarının mekânsal boyutunu oluşturur. Diğer milli güç unsurlarının mekânsal boyut içindeki yerini, etkileşimini ve etkinlik düzeyini yansıtır.

Bir ülkenin dünya üzerindeki yeri, yüzölçümü, coğrafi yapısı, yaşanabilir ve tarıma elverişli toprak oranı, iklimi ve jeopolitik konumu, coğrafi güç unsurunun milli güce katkısını belirleyen niteliklerdir.

Bir ülkenin dünya üzerindeki gücü, o ülkenin milli güç unsurları ve coğrafyasıyla yakından ilgilidir. Ülkelerin sahip oldukları coğrafyalarını izledikleri politikaların bir boyutu haline getirmeleri, o devletlerin dünya üzerindeki konumlarına ilave bir güç kazandırmaktadır.

Günümüzde her ne kadar teknolojik gelişmelerin coğrafi gücün önemini azalttığı öne sürülüyor ise de, bu durumun her ülkeyi aynı ölçüde etkilediğini söyleyebilmek mümkün değildir.

E) Demografik Güç

Demografik güç; devletin ülkesi üzerinde yaşayan insan topluluğunun nicelik ve nitelik açısından diğer milli güç unsurlarının oluşumunda ve desteklenmesinde kullanılmasıdır.

Demografik güç analiz edilirken; toplam nüfus, yaş grupları, nüfusun eğitim ve öğretim düzeyi, yetişmiş insan gücü vb. değerlendirilmektedir.

Büyük bir nüfus, güçlü bir devlet için şarttır; ancak tek başına büyüklüğün göstergesi değildir. Nüfus, potansiyel bir güçtür ve bu bakımdan değer taşımaktadır. Eğitimli ve üretken insan sayısı ne kadar fazla olursa, devletin de demografik olarak o kadar güçlü olduğunu söylemek mümkündür. Nüfusun çokluğu, ancak gelişim düzeyi bakımından eş değer veya yakın durumdaki devletler arasında bir güçlülük faktörü oluşturmaktadır.

Her milletin kendine özgü ve bireylerin çoğunluğunda yaygınlaşmış olarak görülen birtakım genel nitelikleri mevcuttur. Bir milletin genel nitelikleri, demografik yapısının dinamik yönünü oluşturmaktadır.

F) Psiko - Sosyal ve Kültürel (Sosyo - Kültürel) Güç

Psiko-sosyal ve kültürel güç, toplumu millet yapan birlik ve bütünlük ile bunları sağlayan tarihi birikimleri, halkın morali, eğitim ve kültür düzeyi ile dil, din, gelenek ve göreneklere gibi manevi yapısındaki psikolojik, bilimsel unsurlardır.

Psiko-sosyal ve kültürel gücü; **“Bir toplumun kültür yoluyla oluşan ve milli varlığını geliştirme ve korumada itici ve yönlendirici rol oynayan düşünce, inanç ve davranışlarının tümüdür.”** şeklinde de tanımlamak mümkündür.

Moral değerler olarak; aile sevgisi, vatan ve bayrak sevgisi, devlete bağlılık, dini değerler, gelenek ve göreneklere bağlılık, ulus bilinci, milli gücü olumlu yönde etkileyen öğelerdir.

Psiko-sosyal ve kültürel gücün, millet hayatındaki önemi göz ardı edilemez. Bu nedenle, toplumda milli değerlerin yerleştirilmesi ve kitlesel gücün oluşturulması önem taşımaktadır. Sağlam bir kültüre ve temele sahip devletler, tarihi süreçte yerlerini korumayı başarmışlardır. Başka kültürlerin etkisi altında kalan milletler ise zaman içerisinde tarih sahnesinden kaybolmuşlardır.

G) Bilimsel ve Teknolojik Güç

Bilimsel ve teknolojik güç; bir ülkenin gelişmişlik düzeyi açısından büyük önem taşır. Günümüzde devletler için çağdaş düzeyde bulunmakla, çağdaş bilimsel ve teknolojik düzeyde bulunmak eş anlamlıdır.

Bir ülkenin; üretimde kendi teknolojisini kullanıp, kullanmadığı; teknolojik gelişmişliğin genel sanayi ve askeri sanayi sektörlerine yansımaları; teknoloji transferi yapacak kapasiteye sahip olup, olmaması; milli gücün değerlendirilmesi ve oluşumunda önemli faktörler arasında yer alır. Bilimsel ve teknolojik güç; ülkelerin ekonomisine, sosyal yapısına ve askeri gücüne giderek daha çok etkili olmaktadır.

Teknolojideki gelişmişlik ve üstünlük, coğrafya ve nüfustan kaynaklanan olumsuzlukların giderilmesinde de önemli bir işleve sahiptir.

Milli güç unsurları, her ne kadar başlı başına birer güç niteliği taşıyorlarsa da varlıkları, etkinlikleri ve süreklilikleri bakımlarından birbirlerine bağımlı durumdadırlar. Örneğin; coğrafyanın bir güç teşkil etmesi için üzerinde insanların yaşamaları, onlar tarafından değerlendirilmesi gerekir. İnsanlar ancak bir coğrafya üzerinde bulduklarında sayılarına, dağılım ve yoğunluklarına göre bir **“Demografik Güç”** oluşturabilirler. Ancak, bu topluluğun millet olabilmesi için müşterek bir **“Psiko-Sosyal ve Kültürel Güç”**e sahip olmaları gerekir.

Diğer taraftan, millet, siyasi bir varlık olarak teşkilatlanmamış ise devlet olunamaz. Her devlet yaşamak için içte ve dışta etkinlik taşıyan bir **“Siyasi Güç”**e, kendini savunacak bir **“Askeri**

Güç"e, kaynaklarını değerlendirecek bir **"Ekonomik Güç"**e ve her bakımdan ilerlemesini sağlayacak **"Bilimsel ve Teknolojik Güç"**e sahip olmak mecburiyetindedir.

Ekonomik güç, uygun siyasi kararlara dayandırılmadığı, dış tehditlere karşı yeterince savunulmadığı ve çağdaş düzeydeki bilimsel ve teknolojik güce sahip olunmadığı takdirde varlığını yitirir. Ekonomik gücün başarısıyla elde edilen nimetler halka yeterince intikal etmediğinde **"Psiko-Sosyal Güç"** zayıflamaya, **"Kültürel Birikim"** geçim sıkıntıları ve iç politika çatışmaları içinde kaybolmaya başlar.

Askeri güç, uygun siyasi kararlara bağlı olarak düzenlenip kullanılmadığı, güçlü ekonomi ile desteklenmediği, bilimsel ve teknolojik yönden çağdaş düzeyden uzaklaştığı, personelinin moral ve motivasyonu zayıf olduğu ve coğrafyanın isteklerine göre kurulup, konuşlandırılmadığı takdirde bir güç olmaktan çıkar, güçsüzlük haline gelir.

Bu bağlamda, millî güç unsurları, bir sistemin ayrılmaz parçalarıdır. Bir zincirin gücü, en zayıf halkasının gücüne eşittir. Millî güç unsurlarından herhangi birisinde oluşabilecek bir yetersizlik, **"zincirin en zayıf halkası"** kuralı uyarınca, toplam millî gücü zayıflatmaktadır.

Devletlerin değişmeyen görevi, ülkelerine beka ve refah sağlamak ve geliştirmektir. Devletler bu görevi, millî güç unsurlarını uygun ve uyumlu şekilde kullanarak, millî menfaatlerinin öngördüğü millî hedefleri elde etmek suretiyle gerçekleştirir. Bu hedefler ise, beka ve refah arasındaki en uygun dengeyi sağlamayı mümkün kılacak gayretleri yönlendirilebilmekle elde edilebilir.

Bir devlet, varlığını sürdürebilmek ve hedeflerine ulaşabilmek için millî gücünü sürekli geliştirmeli, etkinleştirmeli ve koordineli kullanmalıdır.

IV) MİLLÎ GÜVENLİK SİSTEMİ VE ESASLARI

A) Genel

Her devlet, bekası ve güvenliğine yönelik tehdit ve risklere karşı, kendi algılamalarına göre tedbirler almak zorundadır. Alınacak tedbirler; ivediliği ve gizliliği olan, ayrıntılı araştırma ve değerlendirme isteyen ve özel ihtisası gerektiren hususlardır. Diğer taraftan, bu tedbirlerin her türlü siyasi/ideolojik etkilerden uzak tespit edilmesi ve bütün bakanlık, kurum ve kuruluşlar tarafından eşgüdüm içerisinde uygulanması gerekmektedir.

Bu hususlara ilave olarak; millî güvenliğin sağlanmasında, gizlilik ihlali, gerileme, zafiyet, engelleme gibi hususlar, telafisi devlete ve millete çok pahalıya mal olan millî kayıplara yol açabilir. Bütün bu ihtiyaçlar, devlet yönetimlerinin millî güvenliğin sağlanması için bir özel bir sisteme sahip olmasını gerekli kılmıştır. Bu özel sistem, **"Millî Güvenlik Sistemi"**dir.

Millî güvenlik sistemi; en ileri demokrasilerde bile karmaşık ve çok yönlü devlet hizmetlerinin eksiksiz bir koordinasyon ve iş birliği halinde devletin ve milletin yasal nizamı ve refahı ile bölünmez bütünlüğünün her çeşit iç ve dış, potansiyel ve fiziki, dolaylı ve dolaysız, tabii ve suni tehdit ve tehlikelere karşı korunmasının ve hayatiyetinin dinamik olarak devamının zorunlu bir unsuru sayılmaktadır.

Millî güvenlik sistemlerinin oluşturulmasında; devletlerin coğrafyası, jeopolitik konumu ve sosyo-kültürel yapılarına bağlı olarak oluşan tehdit ve risk algılamaları ile anayasal düzenleri, önem taşımaktadır. Bu nedenle, her devlet, millî güvenliği ile ilgili kuruluşlarını bu ölçütlere göre oluşturmuştur.

Diğer taraftan, millî güvenlik sistemleri; ulusal, bölgesel ve küresel güvenlik ortamının izlenerek, tehdit ve fırsatların tespit edilmesini, tehdit ve risklere karşı siyasetin belirlenmesinden, en uygun tedbirlerin uygulanmasına kadar gerekli fonksiyonları sağlayacak süreç ve unsurları, bünyesine entegre etmiş olmalıdır.

B) Türkiye Cumhuriyeti'nin Millî Güvenlik Sistemi ve Millî Güvenlik Kurulu

İstiklal Savaşı sırasında, millî güvenlik ile ilgili sorunları görüşmek üzere Atatürk tarafından **1922** yılında "**Harp Encümeni**" teşkil edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu müteakip, aynı maksatla, günümüze kadar değişik adlarla benzeri kuruluşlar görev yapmıştır.

Millî Güvenlik Kurulunun temelini teşkil eden "**Yüksek Müdafaa Meclisi**", 24 Nisan **1933** tarih ve 14443 sayılı Kararname ile kurulmuş, 10 Ağustos 1933 tarihinde çıkarılan 14819 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla yürürlüğe girmiştir. Yüksek Müdafaa Meclisi; Başbakanın başkanlığında, Genelkurmay Başkanı ve Bakanlar Kurulu üyelerinden oluşmaktaydı. Meclise Cumhurbaşkanı da dilediği takdirde başkanlık edebilmekteydi.

İkinci Dünya Savaşı'ndan elde edilen tecrübeler nedeniyle yetersiz kaldığı değerlendirilen Yüksek Müdafaa Meclisi'nin yerine, **1949** yılında çıkarılan 5399 sayılı kanunla "**Millî Savunma Yüksek Kurulu**" teşkil edilmiştir. Millî Savunma Yüksek Kurulu; Başbakanın başkanlığında, Millî Savunma Bakanı, Genelkurmay Başkanı ve Başbakan'ın teklifiyle Bakanlar Kurulu tarafından seçilen çeşitli Bakanlardan oluşmaktaydı Cumhurbaşkanı, bu Kurul'un tabii üyesidir. Bakanlar Kurulu'nun 1 Temmuz 1949 tarih ve 3/9548 sayılı kararı ile Millî Savunma Yüksek Kurulu üyeliğine; İçişleri, Dışişleri, Maliye, Bayındırlık, Ekonomi, Ticaret, Ulaştırma, Tarım ve İşletmeler Bakanları seçilmiştir.

1961 Anayasası ile Millî Savunma Yüksek Kurulu anayasal kurum haline getirilmiş ve adı savunmadan güvenliğe geçiş kapsamında ve diğer ülkelerdeki değişikliklere paralel olarak, "**Millî Güvenlik Kurulu**" olarak değiştirilmiştir. Kurul, 1961 Anayasası'nın 117'inci maddesine göre; Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında, Başbakan, Kanunun gösterdiği Bakanlar ile Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarından oluşmaktadır. Bu Bakanlıklar, daha sonra çıkarılan 129 sayılı Millî Güvenlik Kurulu Kanunu ile Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı, Millî Savunma, İçişleri, Dışişleri, Maliye, Ulaştırma ve Çalışma Bakanları olarak belirlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin millî güvenlik sistemi, **1982 Anayasası'nın 117'nci ve 118'inci maddeleri** ile oluşturulmuştur. Türkiye'nin millî güvenlik sisteminin temel kurumları, Millî Güvenlik Kurulu (MGK) ile MGK Genel Sekreterliği'dir.

Anayasa'nın 117'nci maddesinde; millî güvenliğin sağlanmasından ve Silahlı Kuvvetlerin yurt savunmasına hazırlanmasından **Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne karşı Cumhurbaşkanı** sorumlu tutulmuştur.

Cumhurbaşkanının millî güvenliğin sağlanmasındaki sorumluluğunu yerine getirmesinde kendisine yardımcı olacak bir kuruluş mahiyetinde Anayasa'nın 118'inci maddesi ile "**Millî Güvenlik Kurulu**" teşkil edilmiştir.

Anayasa'nın 118'inci maddesinde göre MGK, **Cumhurbaşkanının** başkanlığında, **Cumhurbaşkanı yardımcılarını, Adalet Bakanı, Millî Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı, Dışişleri Bakanı, Genelkurmay Başkanı, Kara Kuvvetleri Komutanı, Deniz Kuvvetleri Komutanı ve Hava**

Kuvvetleri Komutanından kurulur. Cumhurbaşkanı katılmadığı zamanlar Milli Güvenlik Kurulu Cumhurbaşkanı yardımcısının başkanlığında toplanır. Gündemin özelliğine göre Kurul toplantılarına ilgili bakan ve kişiler çağrılıp görüşleri alınabilir.

MİLLİ GÜVENLİK KURULU OLUŞUMU

- Cumhurbaşkanı
- Cumhurbaşkanı yardımcıları
- Milli Savunma Bakanı
- İçişleri Bakanı
- Adalet Bakanı
- Dışişleri Bakanı
- Genelkurmay Başkanı
- Kara Kuvvetleri Komutanı
- Deniz Kuvvetleri Komutanı
- Hava Kuvvetleri Komutanı

Milli Güvenlik Kurulunun gündemi; Cumhurbaşkanı yardımcıları ve Genelkurmay Başkanının önerileri dikkate alınarak Cumhurbaşkanınca düzenlenir. Milli Güvenlik Kurulu, Devletin millî güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili alınan tavsiye kararları ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini **CUMHURBAŞKANINA** bildirir.

Kurulun, Devletin varlığı ve bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda alınmasını zorunlu gördüğü tedbirlere ait kararlar **CUMHURBAŞKANINCA** değerlendirilir.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin teşkilatı ve görevleri Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenir. MGK **Cumhurbaşkanlığının bağlı kuruluşudur.**

V) TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK KONUMU VE DEĞERİ

A) Jeopolitik

Jeopolitik, milli güvenlik siyasetinin belirlenmesi amacıyla, bir ulusun, uluslar topluluğunun veya bölgenin jeopolitiğin değişmeyen (coğrafi konum, sınırlar ve coğrafi bütünlük, saha genişliği ve sahip olunun stratejik kaynaklar, coğrafi özellik) ve değişen (sosyo-kültürel, ekonomik, politik ve askeri değerler ile zaman) unsurlarını dikkate alarak güç değerlendirmesini yapan, etkisi altında kaldığı o günkü dünya güç merkezlerini, bölgedeki güçleri inceleyen, değerlendiren hedefleri ve hedeflere ulaşma şart ve aşamalarını araştıran bir bilimdir. Kısaca, bir ülkenin milli güvenlik siyasetinin coğrafyasına göre planlanmasıdır.

B) Jeostrateji

Milli güvenlik stratejisinin tayini ve stratejinin yürütülmesi üzerine coğrafi faktörlerin yapacağı etkileri inceleyen bir ilimdir. Özetle, jeostrateji, stratejinin coğrafyanın isteklerine göre düzenlenmesini sağlayan bir bilim dalıdır.

C) Coğrafi, Jeopolitik ve Jeostratejik Konum

Bir ülkenin uluslararası ilişkilerdeki göreceli ağırlığı ve gücü pek çok faktörden etkilenmektedir. Bunların en başında ilgili ülkenin coğrafi ve jeopolitik konumu gelmektedir. Bir ülkenin coğrafi konumu ile jeopolitik konumu birbirinden farklıdır.

Coğrafi konum, fiziki coğrafyaya göre ülkenin bulunduğu yeri ve bulunduğu durumu açıklar. Coğrafi konum, ülke sınırlarında değişiklik olmadığı müddetçe değişmemektedir.

Jeopolitik konum ise, coğrafi konumun değeri ile birlikte dünya ve bölge güç merkezlerine, dünya politik yapısına, siyasi bölünmeye göre ülkenin veya bölgenin bulunduğu yeri ve bulunduğu durumu açıklar. Jeopolitik konum, ülke içinde, ülkenin bulunduğu bölgede veya küresel düzeyde meydana gelen olaylar nedeniyle değişebilmektedir.

Bir başka şekilde ifade ile jeopolitik konum, ülkenin ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel ve askeri gücündeki değişim gibi iç faktörlerin yanında, küresel ve bölgesel değişikliklerden etkilenmekte, onlara bağlı olarak değişim gösterebilmektedir.

D) Türkiye'nin Jeopolitik ve Jeostratejik Değeri ve Önemi

Türkiye, jeopolitik ve jeostratejik konumu itibarıyla;

- Dünyanın en önemli petrol rezervlerine sahip Orta Doğu ve Hazar Havzası,
- Önemli deniz ulaştırma yollarının kavşağı durumunda bulunan Akdeniz Havzası,
- Tarihte her zaman önemini sürdürmüş olan Karadeniz Havzası ve Türk Boğazları,
- SSCB ve Yugoslavya'nın dağılması sonucu yapısal değişikliklere uğrayan Balkanlar,
- Etnik çatışmalar yanında, zengin tabii kaynaklara sahip Kafkasya ve Orta Asya'dan oluşan coğrafyanın merkezinde bulunmaktadır.
- Üç kıtayı birbirine bağlayan ve çok önemli bir jeostratejik konuma sahip olan Türkiye, aynı anda bir Avrupa, Asya, Balkan, Kafkas, Orta Doğu, Akdeniz ve Karadeniz ülkesidir.
- Türkiye'nin jeostratejik önemini pekiştiren diğer temel özellikleri arasında;
- Demokratik, laik, sosyal hukuk devletine sahip ve piyasa ekonomisini kabul etmiş, çağdaş değerler ve yönetim anlayışını benimsemiş bir ülke olarak Batı'nın tüm kurumlarıyla bütünleşmeyi hedeflemiş olması,
- 1990'lı yıllardan itibaren büyük değişmelere sahne olan Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya ülkeleriyle tarihten gelen kültür birliğine ve her alanda gelişen ilişkilere sahip olması,
- Kafkasya ve Orta Asya petrol ve doğal gazının Batı'ya ulaştırılması için belirlenen ana güzergâh olması,
- Orta Doğu'nun önemli bir bölümünü besleyen su kaynaklarına sahip olması,
- BM ve NATO'nun barışı koruma, bölgesel güvenlik ve istikrara yönelik girişimlerine iştirakleri ve bazılarında üstlendiği öncü rol ile Avrupa Güvenlik Mimarisi üzerinde önemli bir ağırlığa sahip olması,
- Nitelik ve nicelik olarak Avrupa'da ve bölgesinde güçlü bir Silahlı Kuvvetlere sahip olması bulunmaktadır.

Jeoekonomik ve jeokültürel açıdan da kuzey-güney ve doğu-batı ekseninde önemli bir kavşak noktası konumundaki Türkiye, sahip olduğu konum itibarıyla 20'nci yüzyılın sonlarından itibaren dünyada yaşanan köklü ve hızlı gelişmelerden büyük ölçüde etkilenmiştir. Jeopolitik kavramının, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan dinamikler çerçevesinde yeniden tanımlandığı bu dönem; Türkiye'ye hem farklı sorumluluklar yüklemiş, hem de yeni fırsat ve ufuklar açmıştır. Ülkemiz, Avrupa'yı Asya'ya bağlayan Avrasya'da ve Akdeniz - Orta Doğu havzasında merkezi bir duruma gelmiş, politika, güvenlik ve ekonomi alanlarında önemi artmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte, SSCB'de ve komünist rejimlerde yaşanan çözülme Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinde jeopolitik boşluk alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1991'den sonra Bosna-Hersek, Kosova ve Kafkasya'da meydana gelen olaylar bu boşluğun bölgesel ölçekteki yansımalarını teşkil etmiştir. Türkiye, yaşanan gelişmelerin coğrafi, kültürel, tarihi ve sosyo-ekonomik ve güvenlik yansımalarından etkilenmiştir.

Türkiye tarihi, coğrafi ve kültürel açılarından doğunun olduğu kadar, batının da bir parçasıdır. Türkiye'nin altı asır boyunca Avrupa ile mevcut ortak tarihi bunun en belirgin kanıtıdır. Batı'nın köklü demokrasileri ve pazar ekonomileri ile doğunun ümit vadeden genç demokrasilerini, Karadeniz ile Akdeniz'i, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olanları ve farklı kıtaları birbirine bağlayan Türkiye, İslam ve diğer dinler arasında da bir dostluk ve iş birliği köprüsüdür.

Türkiye ayrıca, Hazar ve Orta Asya doğal kaynaklarının Batı'ya ulaşmasında doğal bir köprü rolü üstlenmektedir. Dünya doğal enerji kaynaklarının yüzde 70'i Türkiye'nin etrafında yer almaktadır. Hazar petrollerinin Batı'ya taşınmasını öngören Bakü-Tiflis-Ceyhan projesi, petrol nakil güzergâhı bakımından en istikrarlı ve güvenli ortamı sunmakta ve çevrenin korunması bakımından da en az riski taşımaktadır.

Akdeniz ve Karadeniz'i birbirine bağlayan, Çanakkale Boğazı ile İstanbul Boğazı'ndan oluşan Türk Boğazları, yüzyıllardır ekonomik, coğrafi ve stratejik özellikleri nedeniyle dünyanın en önemli deniz yollarından biri olma niteliğini sürdürmüştür.

Türk Boğazları stratejik ve ekonomik açıdan, sadece Türkiye'nin Karadeniz'deki limanlarıyla Ege ve Akdeniz'de bulunan limanlarını birbirine bağlamakla kalmayıp, Karadeniz'e sahildar ülkelerin başta Akdeniz olmak üzere dünyaya açılan penceresi olmak bakımından önem arz etmektedir.

Türkiye, yakın çevresinde sorunlar, çatışmalar ve istikrarsızlıklar yaşayan bölgelerin barış ve istikrarının sağlanması yönünde yoğun çaba göstermektedir. Soğuk Savaş sonrası şartlar içinde dünyanın en duyarlı bölgelerini oluşturan Balkanlar, Karadeniz ve Akdeniz Havzaları, Kafkasya, Orta Asya ve Orta Doğu coğrafyasındaki gelişmeler, Türkiye'nin bu bölgelerdeki rollerine ve etkinliklerine yenilik ve hareketlilik getirmiştir. Bu coğrafyadaki oluşumlar, dünyanın ve Avrupa'nın geleceğinde belirleyici rol oynayacaktır.

Türkiye, kaynaklarının zenginliği, demografik yapısı, hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına saygıya dayanan demokratik, laik rejimi, ekonomisinin dinamikliğini, üretim kapasitesi, endüstrisinin rekabet gücü ile bir cazibe merkezi olarak içinde bulunduğu coğrafyanın barış, istikrar ve refah yönünde değişiminin itici gücüdür.

Türkiye'nin Atlantik-Avrupa ve Avrasya kuşakları içinde özel bir konumu vardır. Batı toplumu ile bütünleşme hedefi güden Türkiye, demokratik, laik ve çağdaş yapısı ile bölgesinde örnek bir ülke durumundadır. Türkiye, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya'da Türkçe konuşan 200 milyonluk bir coğrafyanın da merkezinde bulunmaktadır. Türkiye, tarihten ve coğrafyadan kaynaklanan özellikleri itibarıyla, çevresindeki tüm halklar ve devletler için anlam ifade eden bir siyasi, ekonomik ve beşerî tecrübeye sahiptir.

VI) BAŞLICA ULUSLARARASI GÜVENLİK KURULUŞLARI

A) Birleşmiş Milletler (BM)

Uluslararası barışı ve güvenliği sağlama alanında atılan ilk önemli adım, **10 Ocak 1920**'de kurulan **Milletler Cemiyeti** teşkilatıdır. İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte işlevlerini kaybeden Milletler Cemiyeti'ni **24 Ekim 1945** tarihinde kurulan Birleşmiş Milletler (BM) takip etmiştir.

BM, 200 civarında üyesiyle dünyadaki tek evrensel örgüt niteliğini halen korumaktadır. BM'nin amacı; savaşları ve barışa yönelik tehditleri önlemek; ülkeler arasında ilişkiler kurmak; uluslararası ekonomik ve sosyal işbirliğini sağlamak şeklinde özetlenebilir. BM'nin **51** kurucu üyesinden biri olan Türkiye, BM Yasası'nda belirlenen amaç ve ilkeleri korumak ve yüceltmek için çaba sarf etmektedir.

Bu kapsamda, Türkiye, Kore Savaşı'ndan bu yana barış ve güvenliğin korunması ve sosyo-ekonomik alanlarda katkı sağlanması amacıyla BM Barış Güçleri'ne, BM barışı koruma faaliyetlerine ve insani ve teknik yardım etkinliklerine önemli ve somut katkılarda bulunmuştur. Ayrıca, Türkiye, önemli jeopolitik konumu çerçevesinde dahil olabildiği bölgelerde var olan anlaşmazlıkların çözümüne ve yenilerinin ortaya çıkmasının önlenmesine katkıda bulunmaya çalışmaktadır. BM, Soğuk Savaş sonrası dönemde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Kafkas ülkeleri başta olmak üzere yeni üyelerin katılımı, iki kutuplu sistemin sona ermesi ve 11 Eylül 2001 sonrası değişen güvenlik parametreleri çerçevesinde geçmiştekinden daha fazla önem kazanmış; ancak buna paralel olarak BM'nin yeniden yapılanması, çalışma biçimleri ve etkinleştirilmesi konularında reform talepleri gündeme gelmiştir.

Türkiye, BM'de etkin bir konum sağlayabilmek amacıyla; BM'nin organları ile iş birliği, bu organların başkanlığına adaylık, yürütülen barışı koruma operasyonlarına katkı ve BM çatısı altında etkin diplomasi gibi yöntemlerle önemli bir gayret içerisinde.

B) Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (NATO)

NATO, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 4 Nisan 1949 tarihinde kurulmuştur. NATO'nun merkezi Brüksel'dedir.

Türkiye, 18 Şubat 1952 tarihinde NATO'ya üye olmuştur. İttifak, Avrupa-Atlantik bölgesinin barış ve istikrarının korunması ve geliştirilmesindeki temel araçtır. Türkiye, Soğuk Savaş döneminde İttifak'ın güney kanadını korumuş, Batı Avrupa'nın ve NATO'nun güvenlik ve savunmasına önemli katkılarda bulunmuştur.

Genel Seferberlik

Ülkenin tümüne yönelik bir tehdidin karşılanması, mevcut bütün güç ve kaynakların kullanılabilmesi için ülkenin bütününde uygulanan seferberliktir.

Kısmi Seferberlik

Ülkenin bir veya birden fazla bölgesinde uygulanan ve bütün güç ve kaynakların kullanılmasını gerektirmeyen seferberliktir.

2) Seferberlik Hali

Seferberlik faaliyetinin başlatıldığı gün ve saatten, kaldırıldığı güne kadar devam eden durumdur.

3) Savaş

Devletin bekasını temin etmek, milli menfaatleri sağlamak ve milli hedefleri elde etmek amacıyla, başta askeri güç olmak üzere Devletin maddi ve manevi tüm güç ve kaynaklarının hiçbir sınırlamaya tabi tutulmadan kullanılmasını gerektiren silahlı mücadeledir.

4) Savaş Hali

Savaş ilanına karar verilmesinden, bu halin kaldırıldığına ilan edilmesine kadar devam eden süre içinde, hak ve hürriyetlerin kanunlarla kısmen veya tamamen sınırlandırıldığı durumdur.

5) Sefer Görev Emri

Seferberlik ilanında sefer görev emri verilen personel ve araçların gideceği yerin ve katılacağı birliğin seferberlik numarası yazılı, sürekli olarak personelin yanında veya araçta bulundurulmuş belgedir.

B) Seferberlik ve Savaş Halî Hazırlıkları

Cumhurbaşkanının Görev, Yetki ve Sorumlulukları

- Mevcut teşkilatlanmayı da dikkate alarak 2941 sayılı Seferberlik ve Savaş Hal Kanunu uyarınca yapılacak hazırlıkları yürütmek üzere gerekli teşkilatı kurmak ve çalıştırmak,
- Seferberlik ve savaş hazırlıklarını ülke çapında koordineli olarak yaptırmak,
- Seferberlik ve savaş hali ile ilgili hazırlıkların denetlenmesi ve eğitimi amacıyla gerçek kişilerle, kamu ve özel kurum ve kuruluşlarının personel, mal ve hizmetlerine, kanunlarda gösterilen sınırlar içinde ve Cumhurbaşkanınca çıkarılan yönetmelikte belirtilecek esaslar dâhilinde, yükümlülüklerin uygulanmasını ve bu hazırlıkların tatbikatlarda denetlenmesini sağlamak,

- Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası adlaşmaların gerektirdiği hallerde, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına, Genelkurmay Başkanı'nın görüşlerini de dikkate alarak karar vermek,
- Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yurt dışında kullanılmasına karar verildiği hallerde, bu kuvvetlerle ilgili esasları tespit etmek,
- Seferberlik ve savaş halinin henüz ilan edilmemiş olduğu ancak savaşı gerektirebilecek bir durumun baş gösterdiği gerginlik ve buhran dönemlerinde, ihtiyaç duyulacak araç, mal ve hizmetlere ilişkin kamu kurum ve kuruluşlarına ait imkânların Genelkurmay Başkanlığının talebi üzerine Türk Silahlı Kuvvetleri harekât kontrolüne verilmesini sağlamak
- Mevcut teşkilatlanmayı da dikkate alarak 2941 sayılı Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu uyarınca yapılacak hazırlıkları yürütmek üzere gerekli teşkilatı kurmak ve çalıştırmak,
- Seferberlik ve savaş hazırlıklarını ülke çapında koordineli olarak yaptırmak,
- Seferberlik ve savaş hali ile ilgili hazırlıkların denetlenmesi ve eğitimi amacıyla gerçek kişilerle, kamu ve özel kurum ve kuruluşlarının personel, mal ve hizmetlerine, kanunlarda gösterilen sınırlar içinde ve Cumhurbaşkanınca çıkarılan yönetmelikte belirtilecek esaslar dâhilinde, yükümlülüklerin uygulanmasını ve bu hazırlıkların tatbikatlarda denetlenmesini sağlamak,
- Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası adlaşmaların gerektirdiği hallerde, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına, Genelkurmay Başkanı'nın görüşlerini de dikkate alarak karar vermek,
- Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yurt dışında kullanılmasına karar verildiği hallerde, bu kuvvetlerle ilgili esasları tespit etmek,
- Seferberlik ve savaş halinin henüz ilan edilmemiş olduğu ancak savaşı gerektirebilecek bir durumun baş gösterdiği gerginlik ve buhran dönemlerinde, ihtiyaç duyulacak araç, mal ve hizmetlere ilişkin kamu kurum ve kuruluşlarına ait imkânların Genelkurmay Başkanlığının talebi üzerine Türk Silahlı Kuvvetleri harekât kontrolüne verilmesini sağlamak

Bakanların Görev, Yetki ve Sorumlulukları

- Bakanlıkta seferberlik ve savaş hali için yapılacak hazırlıklarla ilgili teşkilatı kurmak ve çalıştırmak,
- Bakanlığın kuruluşunda veya kontrolünde bulunan kaynakları saptamak ve bunlara görevler vermek,
- Kendi bakanlığındaki seferberlik ve savaş haline ilişkin faaliyetlerin, ilgili diğer bakanlıklar ve Türk Silahlı Kuvvetleri seferberlik hazırlıkları ile koordineli olarak uygulanabilecek şekilde planlamasını yapmak.

Genelkurmay Başkanının Görev, Yetki ve Sorumlulukları

- Türk Silahlı Kuvvetlerinin seferberlik ve savaş hali ile ilgili hazırlıklarını, bakanlıklarla koordineli olarak yapmak ve geliştirmek,
- Yapılan hazırlıkların tatbikatlarda denenmesini sağlamak,
- Seferberlik ilanını gerektirecek durumlarda, bu halin ilanı için Milli Güvenlik Kuruluna görüş bildirmek,
- Seferberlik ve savaş halinde ihtiyaç duyulan önlemlerin alınması için Cumhurbaşkanına görüş vermek ve öneride bulunmak,
- Acil ihtiyaç duyulan yedek personeli, Cumhurbaşkanının muvafakatiyle süresi yedi günü geçmemek üzere silah altına almak.
- Seferberlik ve savaş halinin henüz ilan edilmemiş olduğu ancak savaş gerektirebilecek bir durumun başgörterdiği gerginlik ve buhran dönemlerinde, kısa zamanda hazırlıkların tamamlanabilmesi ve noksansız olarak üst düzeyde harbe hazır olunması amacıyla, ihtiyaç duyulacak araç, mal ve hizmetlere ilişkin olarak, seferberlik ve savaş halinde Türk Silahlı Kuvvetleri harekât kontrolüne girecek olan kamu kurum ve kuruluşlarının imkânlarından Cumhurbaşkanı kararı ile yararlanmak.

Gerçek ve Tüzel Kişilerin Görev ve Sorumlulukları

Tüm gerçek kişilerle, kamu ve özel kurum ve kuruluşları; 2941 sayılı Seferberlik ve Savaş Hali Kanunu ile diğer kanunlarda ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinde ve yönetmelikte seferberlik ve savaş hazırlıklarına ilişkin olarak kendilerine verilen görev ve yükümlülükleri yerine getirmek ve yönetmelikte belirtilecek mülki ve askeri makamlar tarafından istenilen her türlü bilgileri vermek zorundadır. Bu yoldan temin edilen bilgiler seferberlik ve savaş planlaması dışında, başka maksatlarla kullanılamaz.

C) Genel ve Kısmi Seferberlik İlanı

Savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, ayıklanma olması veya vatan veya Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışmanın veya ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten ve dıştan tehlikeye düşüren davranışların ortaya çıkması hallerinde, Cumhurbaşkanı genel veya kısmi seferberlik ilanına karar verir. Kararda seferberlik uygulanmasının başlayacağı gün ve saat belirtilir. Bu karar, derhal Resmi Gazete'de yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantı halinde değilse hemen toplantıya çağırılır. Kısmi seferberlik ilanı halinde, seferberlik ilan edilen bölgeler dışında görev verilecek personel, mal ve hizmetlere de yükümlülük uygulanabilir.

D) Seferberlik Uygulaması

Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri

- Seferberlik için yapılan hazırlıkların uygulanmasına başlamak,
- Kısmi seferberlik ilan edilen hallerde, diğer bölgelerde uygulanacak yükümlülükleri belirlemek,
- Gerekğinde sıkıyönetim ilanına karar vermek ve sıkıyönetim ilan edilen bölgelerin tamamı veya bir kısmında daha önce olağanüstü hal ilan edilmiş ise, sıkıyönetim ilanı ile birlikte olağanüstü hal uygulamasına son vermek.

Seferberlik Halinde Komutanların Görev ve Yetkileri

Seferberlik ilanıyla birlikte seferberlik ilan edilen bölgelerde Cumhurbaşkanınca görevlendirilen komutanlar, kendi sorumluluk bölgelerinde Cumhurbaşkanınca belirlenen yetkileri kullanır.

Bu komutanlar, genel güvenlik, asayiş ve kamu düzeninin sağlanması ve devam ettirilmesi, hava ve deniz limanları ile hudutların kontrolü, yıkıcı faaliyetlerin önlenmesi ajanların ve kaçakların aranıp bulunması için lüzumu tedbirlerin tespitiyle bu faaliyetlerin icrasında mülki makamlar ile işbirliği yapar ve gerektiğinde kolluk kuvvetlerini emrine alır.

Seferberliğin kaldırılması hakkında da ilanına ilişkin usuller uygulanır. Seferberlik uygulamasına, kaldırılması kararının verildiği gün saat 24.00'te son verilir.

E) Savaş İlanı ve Uygulamanın Başlatılması

1) Savaş İlanı

Savaş ilanına Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından karar verilir. Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde veya ara vermede iken ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve bu sebeple silahlı kuvvet kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması halinde Cumhurbaşkanı da, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kullanılmasına karar verebilir.

2) Savaş Hali ile ilgili Görev, Yetki ve Sorumluluklar

Savaş ilanından itibaren Cumhurbaşkanı aşağıda belirtilen tedbirleri almaya yetkilidir.

- Seferberlik ilan edilmemiş ise, seferberlik halinde uygulanacak tedbirlerden hangilerinin yürürlüğe konulacağına karar vermek,
- Seferberlik ilan edilmiş ise alınan tedbirlerin uygulanmasına devam etmek

Seferberlik ilanına gerek görülmeden savaşa girilmiş veya muhasamat fiilen başlamış ise, kanunlarda yazılı savaşa ve seferberliğe ait hükümler ile yine kanunlarda savaş hali, savaş zamanı ve savaş esnası gibi hallerde uygulanacağı yazılı hükümlerden hangilerinin, nerelerde veya ne zaman uygulanacağı ve bunlardan ne suretle vazgeçileceği, Cumhurbaşkanı kararı ile belirtilir ve Resmi Gazete'de yayımlanır. Bu karar, Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur.

Şu kadar ki, savaş halinin suçun asli unsurunu teşkil ettiği hallerde fiili muhasamatın başlamasıyla bu hükümler kendiliğinden yürürlüğe girer.

3) Savaş Halinin Kaldırılması

Savaş halinin kaldırılmasına Türkiye Büyük Millet Meclisince karar verilir. Savaş hali uygulaması, savaş halini sona erdiren kararda belirtilen gün ve saatte son bulur.

ETİK DAVRANIŞ İLKELERİ

ETİK DAVRANIŞ İLKELERİ:

I. ETİK NEDİR?

Etik, kişinin davranışlarına temel olan ahlak ilkelerinin tümüdür. Başka bir ifade ile etik, insanlara "işlerin nasıl yapılması gerektiğini" belirlemede yardımcı olan kılavuz (rehber) değerler, ilkeler ve standartlardır.

Etik davranış ilkeleri ile varılmak veya elde edilmek istenen amaç, devlette ve toplumda yolsuzluğu ve genel olarak yozlaşmayı önlemek ve dürüstlüğü hâkim kılmaktır.

Etik, günümüzde çeşitli mesleklerin yürütülmesinde esas alınan değerlerin başında gelmektedir. Siyasette, yönetimde, yargıda, ticaret hayatında, tıpta, eğitimde, bilim, sanat ve basın-yayın alanlarında, hem mesleğin icra edildiği toplumun genel etik değerlerinden, hem de o meslekle ilgili evrensel kabul görmüş belli bazı ilkelerden etkilenen etik ilke ve değerler ön plana çıkmaktadır.

Bir meslek etiği olarak kamu yönetimi etiği de, yönetim alanında, doğru davranışlara ulaşmak için gerekli olan ilke ve standartları ifade etmektedir.

YÖNETİM ETİĞİNE İLİŞKİN İLKE VE DEĞERLER

- İyi davranışta bulunma ve kötü davranışlardan kaçınma konusunda, kamu görevlilerine rehberlik ederler,
- Devlete ve kamu görevlilerine olan güveni artırırılar, yönetimin meşruiyetini geliştirirler ve devlet-halk bütünleşmesini sağlarlar,
- Kamu kurumlarındaki yönetsel davranış standartlarını yükseltirler,
- Değerlerin çatıştığı durumlarda karar vericilere ve uygulamacılara yol gösterirler,
- Sosyal dokuyu, ekonomik gelişmeyi, demokrasiyi ve hukuk devletini güçlendirirler,
- Kamu hizmetlerinin maliyetlerini düşürürler ve hizmet kalitesini yükseltirler.

II. KAMU YÖNETİMİNDE ETİĞİN ÖNEMİ

Kamu hizmetleri, vatandaşların vergileriyle yerine getirilmektedir. Vatandaşlar, düşük maliyetli ve kaliteli hizmet alma beklentisiyle vergilerini kamu görevlilerine emanet etmektedir. Bu anlamda kamu hizmeti bir "emanet"¹dir. Kamu görevlileri, bu emanetin bilincinde olarak, kamu hizmetlerini etkin, verimli ve dürüst bir şekilde yürütmeli; görevlerini yerine getirirken ve takdir yetkilerini kullanırken mesleki etik ilke ve standartlara bağlı kalmalıdır.

¹ Kamu Görevlileri Etik Kurulunca hazırlanan "Kamu Görevlileri İçin Etik Rehberi"nden derlenmiştir.

Yasa ile ahlakın birbiriyle örtüşmesi gerekmektedir; ancak ahlaki olan bir şey her zaman yasal değildir, yasal olan bir şey de her zaman ahlaki olmayabilir. Kamu görevlileri, etik ikilem içeren durumlarda, vicdanlarının sesini dinlemeli, problemlere tarafsız, adil ve dikkatli bir şekilde yaklaşmalıdır.

Yönetimde yozlaşma olgusu, halkın yönetime olan güvenini ortadan kaldırmaktadır. Savurganlık ve görevi kötüye kullanmanın devlet yönetiminde yeri yoktur ve bunların maliyeti de, daha az ve kalitesiz hizmettir. Demokratik yönetim, halkla kamu görevlilerinin arasındaki güvene dayalıdır. Toplum, kamu görevlilerinden, yönetsel standartlara duyarlı olmalarını beklemektedir. Bu nedenle kamu görevlilerinin, sadece rüşvet, zimmet, kayırmacılık vb. gerçek yolsuzluklardan değil, halkın güven duygusunu zedeleyecek yolsuzluk şüphelerinden de kendilerini korumaları gerekmektedir.

III. ETİK İKİLEMLER

Etik ikilem, iki veya daha fazla yarışan değer in çatışma halinde olmasıdır. Eğer, çatışan bu değerlerden birisi korunursa, diğeri korunamamaktadır ya da bir veya daha fazlasını koruyabilmek için, diğ erlerini göz ardı etmek zorunluluğ u bulunmaktadır.

Kamu görevlilerinin günlük hayatlarında sıklıkla karşılaştıkları ya da karşılaşılabilecekleri etik ikilemleri 4 grupta ele almak mümkündür:

ETİK İKİLEMLER

BİRİNCİ İKİLEM

Önlerindeki seçeneklerin hiç birisinin tam manasıyla tatmin edici olmadığı, onların içinden en az kötü ya da diğ erlerine göre daha iyi olan seçeneğ in belirlenmesi durumudur.

Örnek: Yıkılan bir köprünün yenisinin yapılması için açılan ihalede, ihaleye katılmak üzere başvuran firmaların hiç birisi, tam anlamıyla yeterli şartları taşımamaktadır. Ancak, yeni bir ihalenin açılması için gerekli zaman yoktur ve kararın bir an önce verilmesi gerekmektedir. Bu durumda, kamu görevlisi, yeterli şartları taşımayan firmalar içinde, diğ erlerine göre en iyisini seçmek durumundadır.

İKİNCİ İKİLEM

Seçeneklerin birden fazlasının ya da tamamının kendi başına iyi olduğ u ve birisinin seçilmesi durumunda diğ erinden vazgeçilmesinin gerektiğ i bir durumdur. Burada kamu görevlisi, "en iyi"ler arasında bir seçim yapmak durumundadır..

Örnek: Bir kamu görevine atamada, aynı okuldan ve aynı diploma derecesiyle mezun olan, yapılan sınavlarda da aynı performansı gösteren iki aday arasından birisinin tercih edilmesi, böyle zor bir seçimi gerektirmektedir.

ÜÇÜNCÜ İKILEM

Farklı kişi ve gruplar üzerinde farklı etki ve sonuçlar doğurması muhtemel bir kararın verilmesidir. Burada en fazla kişiyi memnun edecek bir kararın verilmesi gerekmektedir.

Örnek: Bir kamu arazisinin, özel sektöre yatırımı teşvik amacıyla bedelsiz olarak tahsis edilmesi, bazı yerel topluluk üyelerini çevre kirliliği açısından rahatsız edebilecek, bazılarında da yeni iş imkânları temin edebilecektir. Bazıları kararı ekonomik gelişme yönünde olumlu olarak değerlendirenken, bazıları ise yolsuzluk olarak nitelendirebilecektir.

DÖRDÜNCÜ İKILEM

Kamu görevlilerinin karşılaşılabilecekleri son ikilem türü, verecekleri kararın muhtemel sonucundan, kendilerinin ya da yakınlarının olumlu ya da olumsuz ve/veya dolaylı ya da dolaysız etkilenecekleri durumudur. Böyle bir durumda, “**çıkarcı çatışması**” söz konusu olmaktadır. Yani, karar alıcının bireysel çıkarları ile genel anlamda kamu çıkarı çelişmektedir. Bir kimsenin, kendi çıkarı aleyhine bir karar verebilmesi son derece güçtür. Böyle durumlarda, ilke olarak, karardan olumlu ya da olumsuz ve/veya dolaylı ya da dolaysız olarak etkilenebilecek kamu görevlilerinin, karar verme sürecine katılmamaları gerekmektedir.

Örnek: Bir yöneticinin, amcasının arsasının da bulunduğu bir yerin kamulaştırılmasına karar verecek bir kurulun içinde yer alması.

IV. ETİK İLKE VE DEĞERLERE İLİŞKİN MEVZUAT

Önceki dönemlerde, Ülkemizde, kamu görevlilerinin uyması gereken etik ilke ve değerlere ilişkin özel bir düzenleme yoktu.

2004 yılında 5176 sayılı “Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile **Kamu Görevlileri Etik Kurulu** kurulmuştur.

Kamu Görevlileri Etik Kurulu tarafından hazırlanan “Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” ise, kamu görevlilerinin, görevlerini yerine getirirken uymaları gereken genel etik ilke ve standartları toplu olarak ortaya koyması bakımından önemlidir.

Cumhurbaşkanı, milletvekilleri ve bakanlar ile Türk Silahlı Kuvvetleri, yargı ve üniversite mensupları dışındaki tüm kamu personeli, 5176 sayılı Kanun ve ilgili Yönetmeliğin kapsamındadır.

Kamu görevlileri, görevlerini yürütürken Yönetmelikte belirtilen etik davranış ilkelerini uymakla yükümlüdürler. Bu ilkeler, kamu görevlilerinin istihdamını düzenleyen mevzuat hükümlerinin bir parçasını oluşturur.

V. ETİĞE İLİŞKİN ÖRGÜTSEL YAPI

Ülkemizde etik ile ilgili iki temel örgütlenme bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, kamu görevlilerinin uymaları gereken etik davranış ilkelerini belirlemek ve uygulamayı gözetmek üzere kurulan Kamu Görevlileri Etik Kurulu, ikincisi kurum ve kuruluşlarda oluşturulan etik komisyonlarıdır.

A. Kamu Görevlileri Etik Kurulu

Kamu Görevlileri Etik Kurulu, 11 üyeden oluşur ve Kurulun dört önemli işlevi vardır:

1. Kamu görevlilerinin görevlerini yürütürken uymaları gereken etik davranış ilkelerini belirlemek,
2. Etik davranış ilkelerinin ihlâl edildiği iddiasıyla re'sen veya yapılacak başvurular üzerine gerekli inceleme ve araştırmayı yapmak,
3. Kamuda etik kültürünü yerleştirmek üzere çalışmalar yapmak veya yaptırmak ve bu konuda yapılacak çalışmalara destek vermek.
4. Hediye alma yasağının kapsamını belirlemek ve uygulamasını izlemek,
5. Kurum ve kuruluşların, etik davranış ilkeleri konusunda uygulamada karşılaştıkları sorunlara yönelik olarak görüş bildirmek.

B. Etik Komisyonları

Etik komisyonları, kurum içinden **en az üç kişiden** oluşmaktadır. Etik komisyonunun üyeleri, üyelerinin ne kadar süreyle görev yapacağı ve diğer hususlar, kurum ve kuruluşun üst yöneticisince belirlenir. Etik komisyonu üyelerinin özgeçmiş ve iletişim bilgileri, **üç ay içinde** Kamu Görevlileri Etik Kurulu'na bildirilir. Etik komisyonu, Kurul ile işbirliği içinde çalışır.

Etik Komisyonlarının İşlevleri

1. Kurum ve kuruluşlarda, etik kültürünü yerleştirmek ve geliştirmek,
2. Personelin etik davranış ilkeleri konusunda karşılaştıkları sorunlarla ilgili olarak tavsiyelerde ve yönlendirmede bulunmak,
3. Etik uygulamaları değerlendirmek,
4. Kurum ve kuruluşların, yürüttükleri hizmetin veya görevin niteliğine göre, kendi kurumsal etik davranış ilkelerini düzenlemek ve Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun inceleme ve onayına sunmak.

VI. GÖREVİN YERİNE GETİRİLMESİNDE UYULMASI GEREKEN ESASLAR

Bu esaslar, çalışanların yeniliklere ve gelişmelere her zaman açık olmasını, çalışanların ve hizmetten yararlananların yönetime katılabilmesini, kurumların karar alma süreçlerinin kural olarak halka açık olmasını, yönetimin aldığı kararların kamuya duyurulmasını, resmi bilgi ve belgelerin istenildiğinde yönetimden alınabilmesini, vatandaşlara karşı tarafsız davranmayı, doğru, dürüst, adil ve haktanır olmayı, kişisel çıkarlardan çok kamu yararını gözetmeyi, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi sırasında hesap verebilirliği, kamusal değerlendirme ve denetime her zaman açık ve hazır olmayı, iş ve işlemlerle ilgili prosedür ve süreçlerin öngörülebilir olmasını, hizmetlerin vatandaşa en yakın birimlerce yürütülmesini, vatandaşın beyanına güven duymayı öngörmektedir.

Kamu görevlileri, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde; sürekli gelişimi, katılımıcılığı, saydamlığı, tarafsızlığı, dürüstlüğü, kamu yararını gözetmeyi, hesap verebilirliği, öngörülebilirliği, hizmette yerindeliği ve beyana güveni esas alırlar (md. 5).

Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri İle Başvuru Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik ile belirlenen etik davranışları betimleyen ilkeler şunlardır:

1. Görevin yerine getirilmesinde kamu hizmeti bilinci
2. Halka hizmet bilinci
3. Hizmet standartlarına uyma
4. Amaç ve misyona bağlılık
5. Dürüstlük ve tarafsızlık
6. Saygınlık ve güven
7. Nezaket ve saygı
8. Yetkili makamlara bildirim
9. Çıkar çatışmasından kaçınma
10. Görev ve yetkilerin menfaat sağlamak amacıyla kullanılmaması
11. Hediye alma ve menfaat sağlama yasağı
12. Kamu malları ve kaynaklarının kullanımı
13. Savurganlıktan kaçınma
14. Bağlayıcı açıklamalar ve gerçek dışı beyan
15. Bilgi verme, saydamlık ve katılımıcılık
16. Yöneticilerin hesap verme sorumluluğu
17. Eski kamu görevlileriyle ilişkiler
18. Mal bildiriminde bulunma

A. Halka Hizmet Bilinciyle Hareket Etme

Kamu görevlileri, halka hizmet etmenin herhangi bir kişi veya grubun çıkarına hizmet etmekten çok daha önemli olduğunu idrak ederek, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde şunları hedeflemelidirler:

1. Halkın günlük yaşamını kolaylaştırmayı,
2. Halkın ihtiyaçlarını en etkin, hızlı ve verimli biçimde karşılamayı,
3. Hizmet kalitesini yükseltmeyi,
4. Halkın memnuniyetini artırmayı,
5. Hizmetten yararlananların ihtiyacına ve hizmetlerin sonucuna odaklı olmayı

Bu doğrultuda, yapılacak hizmetlerle ilgili hizmetten yararlananların ihtiyaçlarını ve beklentilerini önceden tespit etmeye yönelik anket ve referandumlar yapılabilir, halkın hizmetlere ilişkin memnuniyet düzeyi düzenli olarak ölçülebilir, özel sektörün ve diğer kamu kurumlarının iyi uygulama örnekleri görev yapılan kuruma aktarılabilir, kurumdaki iş süreçleri analiz edilerek kırtasiyeciliğe ve zaman kaybına yol açan gereksiz işlem adımları kaldırılabilir.

B. Hizmet Standartlarına Uyuma, Vatandaşa Yol Gösterme, Nezaket ve Saygı

Hizmet almak için kamu kurumlarına müracaat eden vatandaşlar, çoğu zaman iş ve işlemlerle ilgili hangi belgelerin gerektiğini, nereye müracaat edeceklerini, nasıl bir yol izleyeceklerini ve işlerinin ne kadar sürede tamamlanacağını bilmemektedirler.

Böyle durumlarda vatandaşlar, işlerinin hızlı ve sorunsuz görülebilmesi için, kendilerine yardımcı olacak bir tanıdık, eş-dost veya akraba aramakta ya da iş takipçisi ve araçlara yönelmektedir.

Etik dışı davranışlara zemin hazırlayan böylesi durumların önlenmesi için, öncelikle hizmet standartları ve iş süreçleri belirlenerek internet, afiş, levha, el ilanı, broşür vb. yönlendiriciler vasıtasıyla halka duyurulmalı ve iş ve işlemler bu standartlara göre yürütülmelidir.

Hizmet standartlarının ve iş süreçlerinin önceden belirlenmesi kadar, hizmet süreci boyunca iş ve işlemlerle ilgili gerekli açıklayıcı bilgilerin verilerek vatandaşların aydınlatılması da önemlidir. Vatandaşlar, çoğu zaman basılı ve yazılı yönlendiriciler yoluyla bilgilense bile, durumu resmi bir görevliye teyit ettirme ve sözlü bilgi alma eğilimindedir.

Bu durumda kurumlardaki danışma birimleri önem kazanmaktadır. Kurumların danışma birimlerinde nitelikli ve tüm iş süreçlerini iyi derecede bilen personel görevlendirilmelidir.

Tüm kamu görevlileri, tamamladıkları bir işlemin ardından, sonraki iş süreci hakkında iş sahibini bilgilendirmeli, kendilerine soru soran veya danışan vatandaşlara gerekli bilgileri vermeli ve gerekli yerlere yönlendirmelidir.

Kamu görevlileri, kamu hizmetinin emanet olduğu düşüncesiyle halka hevesle hizmet etmeli, meslektaşlarına ve hizmetten yararlananlara karşı sabırlı, nazik, saygılı ve güler yüzlü olmalıdır.

Örnek 1: Selahattin Bey uzun çalışma hayatı boyunca zorla sahip olduğu evinin tapusunu kaybetmiş, bir komşusu kendisine tapusunu bulan kimsenin evini satabileceğini söylemiştir. Telaşla tapu müdürlüğüne gelen Selahattin Bey, durumu sormak üzere doğrudan tapu müdürünün odasına girmiştir. Önünde incelemesi gereken onlarca evrak bulunan tapu müdürü, yaşlı adamı dinlemiş, belgeyi bulan kişinin evini satamayacağını defalarca uygun bir dille kendisine anlatmıştır. Ancak yaşlı adam anlatılanlarla ikna olmamaktadır. Bunun üzerine tapu müdürü gülümseyerek yaşlı adama, tapusunu kaybettiğine dair bir dilekçe yazmasını, bunu dosyaya koyacaklarını, böylece kimsenin evini satamayacağını söyleyerek ikna olmasını sağlamıştır.

Örnek 2: Küçük bir köyde yaşayan Kazım Bey kendisine tebliğ edilen vergi cezasını ödemek üzere ilçedeki vergi dairesine gelmiştir. Nereye ve kime başvuracağını bilememektedir. Ne yapması gerektiğini sormak üzere kapısını açık bulduğu ilk odaya girmiş ve elindeki belgeyi masasında oturan memur İlyas Beye uzatmıştır. Dışarıda hava çok soğuk olduğu için yaşlı adamın kasketi başında ve elleri ceplerindedir. Memur İlyas Bey, başını eline aldığı belgeden kaldırmadan, sert bir ses tonuyla "çık ar elini cebinden" diye seslenmiştir. Kazım Bey, kendisine söylenmediğini düşünerek aynı şekilde durmaya devam etmiştir. İlyas Bey bu kez "sana ellerini cebinden çıkar dedim" diye bağıarak belgeyi Kazım Beyin eline tutuşturmuş, "önce devlet dairesine nasıl gireceğini öğren, ondan sonra gel" diyerek Kazım Beye kapıyı göstermiştir.

Kamu kurum ve kuruluşlarının yöneticileri ve diğer personeli, kamu hizmetlerini belirlenen standartlara ve süreçlere uygun şekilde yürütürler, hizmetten yararlananlara iş ve işlemlerle ilgili gerekli açıklayıcı bilgileri vererek onları hizmet süreci boyunca aydınlatırlar (md. 7).

Kamu görevlileri, üstleri, meslektaşları, astları, diğer personel ile hizmetten yararlananlara karşı nazik ve saygılı davranırlar ve gerekli ilgiyi gösterirler, konu yetkilerinin dışındaysa ilgili birime veya yetkiliye yönlendirirler (md. 11).

C. Amaç ve Misyona Bağlılık

Kamu görevlileri, çalıştıkları kurum veya kuruluşun amaçlarına ve misyonuna uygun davranırlar. Ülkenin çıkarları, toplumun refahı ve kurumlarının hizmet idealleri doğrultusunda hareket ederler (md. 8).

Örnek: Kaymakam Ali Bey, Köylere Hizmet Götürme Birliği'nin bütçesinden lojmanın tadilatını yaptırmış ve makam aracı almıştır.

Ç. Dürüstlük ve Tarafsızlık

1. Genel İlke

Kamu görevlileri; tüm eylem ve işlemlerinde yasallık, adalet, eşitlik ve dürüstlük ilkeleri doğrultusunda hareket ederler, görevlerini yerine getirirken ve hizmetlerden yararlandırmada dil, din, felsefi inanç, siyasi düşünce, ırk, cinsiyet ve benzeri sebeplerle ayırım yapamazlar, insan hak ve özgürlüklerine aykırı veya kısıtlayıcı muamelede ve fırsat eşitliğini engelleyici davranış ve uygulamalarda bulunamazlar (md. 9).

2. Takdir Yetkisinin Kullanımından Kaçınma veya Kişisel Çıkar Sağlama Amacıyla Kullanma

Kamu görevlilerinin, takdir yetkilerini, kamu yararı ve hizmet gerekleri doğrultusunda, her türlü keyfilikten uzak, tarafsızlık ve eşitlik ilkelerine uygun olarak kullanmaları gerekmektedir (md. 9).

Kamu görevlilerinin, sorumluluktan kaçma amacıyla takdir yetkilerini kullanmaktan kaçınmaları veya takdir yetkilerini kendi ve yakınlarının çıkarları doğrultusunda kullanmaları etik davranış ilkelerine aykırıdır.

Örnek 1: İnsan Kaynakları Müdürü Selami Bey, kurum personeli üzerinde bir anket uygulamak isteyen araştırmacının müracaatını incelemiş, ankette yer alan sorulardan bazılarının ileride başına iş açabileceğini düşünerek konuyu kurumun üst yöneticisine havale etmiştir.

Örnek 2: İl Sağlık Müdürü İhsan Bey, tıpta uzmanlık sınavına hazırlanan ve hastaların yoğun olduğu bir sağlık ocağında görev yaptığı için sınava hazırlanacak zaman bulamayan yeğeni pratisyen hekim İsmail Beyi, hasta yoğunluğunun olmadığı bir yere görevlendirmiştir.

3. Hizmet Kayırmacılığı

Kamu görevlileri, gerçek veya tüzel kişilere öncelikli, ayrıcalıklı, taraflı ve eşitlik ilkesine aykırı muamele ve uygulama yapamazlar, herhangi bir siyasi parti, kişi veya zümrenin yararını veya zararını hedef alan bir davranışta bulunamazlar (md. 9).

Örnek: Genel Müdür Haluk Bey, milletvekili adaylığı için görevinden istifa etmiştir. Haluk Beyin seçim kampanyasını büyük ölçüde kurumun ilhaleli işlerini yürüten işadamı Emin Bey finanse etmiştir. Milletvekili seçilemeyen Haluk Bey, Genel Müdür olarak göreve geri dönmüştür. Emin Bey, Haluk Beyden hak ediş ve ödemelerde ayrıcalık beklemektedir.

4. Kamu Makamlarının Mevzuata Uygun Politikalarını, Kararlarını ve Eylemlerini Engelleme (Bürokratik Sabotaj)

Kamu görevlileri, tüm siyasal iktidarlara eşit mesafede ve tarafsız olarak görev yapmak ve seçimle iş başına gelen kişi ve kurumlarca belirlenen kamu politikalarını uygulamakla görevlidirler. Kamu görevlileri, aynı görüşte olmasalar bile, halkın seçtiği temsilcilerce mevzuata uygun olarak belirlenen politikaları uygulamak zorundadırlar.

Örnek: Bakanlık, personele verilen yemek ve temizlik hizmetlerinin hizmet alımı yoluyla yerine getirilmesi için tüm taşra teşkilatına yazı göndermiştir. İl Müdürü Muhsin Bey, kamu hizmetlerinin özel firmalarca yerine getirilmesine karşıdır. Yazının üzerinden bir yıl geçmesine rağmen, henüz hiçbir girişimde bulunmamıştır.

Kamu görevlileri, kamu makamlarının mevzuata uygun politikalarını, kararlarını ve eylemlerini engellemezler (md. 9).

D. Saygınlık ve Güven

Demokratik yönetim, halkla kamu görevlileri arasındaki güvene dayanmaktadır. Bu nedenle, kamu görevlileri, kamu yönetimine güveni sağlayacak şekilde davranırlar ve görevin gerektirdiği itibar ve güvene layık olduklarını davranışlarıyla gösterirler. Halkın kamu hizmetine güven duygusunu zedeleyen, şüphe yaratan ve adalet ilkesine zarar veren davranışlarda bulunmaktan kaçınırlar (md. 10).

Örnek: Devlet hastanesinde iç hastalıkları uzmanı olarak görev yapan Dilek Hanım, tetkiklerini yaptırmaları için hastalarını önceden anlaştığı görüntüleme merkezine yönlendirmektedir.

Kamu görevlileri, halka hizmetin kişisel veya özel her türlü menfaatin üzerinde bir görev olduğu bilinciyle hizmet gereklerine uygun hareket eder, hizmetten yararlananlara kötü davranamaz, işi savsaklayamaz, çifte standart uygulayamaz ve taraf tutamazlar (md. 10).

Örnek 1: Burcu Hanım, nüfus cüzdanını yenilemek üzere nüfus müdürlüğüne gitmiş, sıra numarası almış ve beklemeye başlamıştır. Sıra kendisine geldiğinde, mesainin bittiği ve yarın gelmesi gerektiği kendisine bildirilmiştir.

Örnek 2: Huzur evinde görev yapan Melahat Hanım, yatağa bağımlı yaşlıların temizliğini yaparken, onlara bağırıp çağırarak hakaret etmektedir.

Yönetici veya denetleyici konumunda bulunan kamu görevlileri, keyfi davranışlarda, baskı, hakaret ve tehdit edici uygulamalarda bulunamaz, açık ve kesin kanıtlara dayanmayan rapor düzenleyemez, mevzuata aykırı olarak kendileri için hizmet, imkân veya benzeri çıkarlar talep edemez ve talep olmasa dahi sunulana kabul edemezler (md. 10).

Örnek 1: Belediye Başkanı Musa Bey, Müdür Nevzat Beyin istifa ederek seçimlerde kendisine rakip olacağını duymuştur. Bunun üzerine hemen Nevzat Bey hakkında bir soruşturma başlatmış, görevlendirdiği soruşturmacıyı etkileyerek gerçeğe aykırı bir rapor düzenlenmesini sağlamış ve Nevzat Beye disiplin cezası vermiştir.

Örnek 2: Vergi denetmeni Tolga Bey, denetlemek üzere gittiği bir özel hastanenin sahibine, muhasebe kayıtlarında ciddi açıklar bulunduğunu, ancak kendisine ücretsiz check-up yapılması durumunda bunları görmeyen gelebileceğini söylemiştir.

Örnek 3: Genel Müdür Semih Bey, kaba inşaat halinde bir ev satın almıştır. Kurumun ihaleli işlerini yürüten firma sahibi Coşkun Bey, Semih Beye, evinin ince işlerini ve bahçe düzenlenmesini sembolik bir ücret karşılığında tamamlamayı teklif etmiştir.

E. Yetkili Makamlara Bildirim

Yolsuzluk gizlilik içerisinde yürütülür, bu nedenle de ortaya çıkarılması son derece güçtür. Bir kamu kurumundaki ahlak dışı uygulamaları, dolandırıcılığı, savurganlığı ve görevi kötüye kullanmayı dışarıdakilere nazaran daha iyi bilen ya da haberdar olan, kurum içerisindeki görevlilerdir. Ancak kurum içerisindeki ahlaklı kamu görevlilerinin, meslek onurunu korumak ve kamu kaynaklarının israfını önlemek amacıyla, ahlak dışı uygulamalarda ve yolsuz davranışlarda bulunanları ihbar etmeleri suretiyle söz konusu olaylar kolaylıkla açığa çıkarılabilir.

Bütün zorluklara rağmen, "gözlerimi kaparım, vazifemi yaparım" ya da "bana dokunmayan yılan, bin yıl yaşasın" anlayışı ile hareket etmek ve ahlak dışı uygulamaları görmezden gelmek doğru değildir.

Bu nedenle kamu görevlilerinin, etik davranış ilkeleriyle bağdaşmayan veya yasadışı iş ve eylemlerde bulunmalarının talep edilmesi halinde veya hizmetlerini yürütürken bu tür bir eylem veya işlemde haberdar olduklarında ya da gördüklerinde durumu yetkili makamlara bildirmeleri; kurum ve kuruluş amirlerinin de, ihbarda bulunan kamu görevlilerinin kimliğini gizli tutması ve kendilerine herhangi bir zarar gelmemesi için gerekli tedbirleri alması, yani onları koruması gerekmektedir.

Örnek: Kocaeli'nde görev yapan memur Orhan Bey ve arkadaşları, hafta sonu tuttıkları takımın maçını seyretmek üzere, kamu aracı ile İstanbul'a gitmişlerdir. Orhan Bey, Pazartesi sabahı, hafta sonu maça gelmeyen Figen Hanım ve Suat Beyle birlikte aynı araçla göreve gitmiştir. Orhan Bey, taşıt görev formuna, hafta sonu yaptıkları kilometreyi de eklemek istemektedir. Durumu fark eden Figen Hanım, beni ilgilendirmez diyerek kayıtsız kalmıştır. Suat Bey ise Orhan Beye yaptığının yanlış olduğunu ve durumu amirlerine bildireceğini söylemiştir. Orhan Bey, Suat Beye haftaya oynanacak maça birlikte gitmeyi teklif etmiş, Suat Bey teklifi kabul etmeyerek durumu amirine bildirmiştir.

F. Çıkar Çatışmasından Kaçınma

Çıkar çatışması; kamu görevlilerinin görevlerini tarafsız ve objektif şekilde icra etmelerini etkileyen ya da etkiliyormuş gibi gözükken ve kendilerine, yakınlarına, arkadaşlarına ya da ilişkide bulunduğu kişi ya da kuruluşlara sağlanan her türlü menfaati ve onlarla ilgili mali ya da diğer yükümlülükleri ve benzeri şahsi çıkarlara sahip olmaları halini ifade eder.

Kamu görevlisinin yapacağı işlem, eylem veya alacağı karardan olumsuz olarak etkilenecek ya da bunlardan çıkar sağlayacak kişilerin içinde, kendisinin ya da eş, dost, akraba, arkadaş, daha önceki işinden tanıdığı kimselerin (objektif olarak davranmasını etkileyebilecek herkes) bulunması, çıkar çatışmasını ortaya çıkarmaktadır.

Çıkar çatışmasının bulunduğu durumlarda, karar alıcının bireysel çıkarları ile genel anlamda kamu çıkarı çelişmektedir. Bu nedenle, çıkar çatışmasının, görevin tarafsız ve objektif bir şekilde yerine getirilmesini etkileme "ihtimali" bulunmaktadır. Çıkar çatışması durumu, görevi etkilemese bile, dışardan bakanlarca görevi etkiliyormuş gibi algılanabilmektedir.

Örnek: Bir ihalede kontrol mühendisi olarak görev yapan Selçuk Bey, firma sahiplerine ait tatil köyünde ailece ücretsiz tatile davet edilmiştir. Selçuk Bey, davete icabet ederek ailece bir hafta ücretsiz tatil yapmış, tatil dönüsünde firmaya ait hak edişleri kontrol ederken imalatlarda eksiklik olduğunu tespit etmiştir. Eksiklikleri firma sahibine ileticeği sırada, firma sahibi Selçuk Beye, tatilden memnun kalıp kalmadığını sormuştur. Bu durumda Selçuk Bey nasıl davranacaktır?

Örnek, firma sahibi, Selçuk Beyi ücretsiz tatile göndererek ona kişisel bir çıkar sağlamıştır.

Bu durumda Selçuk Bey iki şekilde davranabilir:

v bir şekilde faydalandırmaması ve onlara imtiyazlı muamelede bulunmaması gerekmektedir (md. 21).

Örnek: Emekli hastane müdürü Ömer Bey, muayene olmak üzere eskiden görev yaptığı hastaneye gelmiştir. Randevu veya sıra numarası almak yerine, hastane müdürünü ziyaret etmiş ve öncelikli olarak muayene olmuştur.

A. Kamu Görevlisinin Ayrıldıktan Sonra Kurumla İş Yapması

Kamu görevlerinden ayrılan kişilere, ilgili kanunlardaki hükümler ve süreler saklı kalmak kaydıyla, daha önce görev yaptıkları kurum veya kuruluştan, doğrudan veya dolaylı olarak herhangi bir yüklenicilik, komisyonculuk, temsilcilik, bilirkişilik, aracılık veya benzeri görev ve iş verilemez (md. 21).

Ülkemizde bu konuyla ilgili olarak, 2.10.1981 tarihli ve 2531 sayılı "Kamu Görevlerinden Ayrılanların Yapamayacakları İşler Hakkında Kanun" bulunmaktadır. Söz konusu kanunun 2. maddesi şöyledir:

"... görevlerinden hangi sebeple olursa olsun ayrılanlar, ayrıldıkları tarihten önceki iki yıl içinde hizmetinde buldukları daire, idare, kurum ve kuruluşlara karşı ayrıldıkları tarihten başlayarak üç yıl süreyle, o daire, idare, kurum ve kuruluştaki görev ve faaliyet alanlarıyla ilgili konularda doğrudan doğruya veya dolaylı olarak görev ve iş alamazlar, taahhüde giremezler, komisyonculuk ve temsilcilik yapamazlar."

Örnek 1: Belediye Fen İşleri Müdürü Ahmet Bey, görevinden istifa ederek beldede faaliyet gösteren bir inşaat şirketinde yönetici olarak çalışmaya başlamıştır. Firma, belediyenin açtığı bir ihaleye girecektir.

Örnek 2: Emekli Tapu Müdürü İhami Bey, en son görev yaptığı tapu müdürlüğünün bulunduğu beldede emlakçılık yapmaktadır. Aracı olduğu kişilerin işlerini takip etmek amacıyla daireye geldiğinde Müdür Burhan Beyi ziyaret etmekte, kahvesini içerken işleri öncelikli olarak yerine getirilmektedir.

B. İkinci Bir İşte Çalışma

Kamu görevlilerinin, kamu görevinin dışındaki ikinci bir işte çalışması, performanslarının ve sadakatlerinin bölünmesi açısından sakınca teşkil etmekte ve çıkar çatışması doğurmaktadır. Devlet Memurları Kanunu'nda konu şöyle düzenlenmiştir:

"Memurlar Türk Ticaret Kanununa göre (tacir) veya (esnaf) sayılmalarını gerektirecek bir faaliyette bulunamaz, ticaret ve sanayi müesseselerinde görev alamaz, ticari mümessil

veya ticari vekil veya kolektif şirketlerde ortak veya komandit şirkette komandite ortak olamazlar. (Görevli oldukları kurumların işbirliklerinde kurumlarını temsilen alacakları görevler hariç)..." (md. 28)

Örnek 1: Bir kamu iktisadi teşebbüsünün muhasebe biriminde görevli Muhittin Bey, mesai saatlerinin dışında özel bir şirketin defterlerini tutmaktadır. Ancak zaman zaman, şirket yetkilileri mesai saatlerinde Muhittin Beyi arayarak görüşmektedirler.

Örnek 2: Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir okulda matematik öğretmeni olarak görev yapan Hatice Hanım kendi öğrencilerine özel ders vermektedir.

C. Görev ve Yetkilerin Menfaat Sağlama Amacıyla Kullanılması

Diğer bir çıkar çatışması türü, kamu görevlisinin kamu görevi dolayısıyla elde ettiği kazanımları kullanarak kendine ve yakınlarına çıkar sağlamasıdır.

Kamu görevlileri; görev, unvan ve yetkilerini kullanarak kendileri, yakınları veya üçüncü kişiler lehine menfaat sağlayamaz ve aracılıkta bulunamazlar, akraba, eş, dost ve hemşehri kayırmacılığı, siyasal kayırmacılık veya herhangi bir nedenle ayrımcılık veya kayırmacılık yapamazlar (md. 14).

Görev, unvan ve yetki kullanarak menfaat sağlamanın çeşitli türleri bulunmaktadır.

- Kendisine ve/veya Yakınlarına Çıkar Sağlama
- Yapılan İş İçin Özel Ücret Alma
- Aracılık
- Adam Kayırmacılık
- Hizmet Kayırmacılığı
- Görev, Unvan ve Yetki Kullanarak Ticaret Yapma
- Kurum, Vakıf, Dernek veya Spor Kulübüne Yardım ve Bağış Alma
- Görev Sırasında Elde Edilen Bilgilerin Açıklanması
- Seçimlerde Kamu İmkanlarını Kullanma

1. Kendisine ve/veya Yakınlarına Çıkar Sağlama

Örnek 1: Operatör Doktor Asım Bey, hastanede yapacağı ameliyatlardan önce hastalarını özel muayenehanesine yönlendirmektedir.

Örnek 2: Belediye Başkanı Murteza Beyin yeğeninin değeri düşük olan arsasının da bulunduğu bir alanda, İmar Kanunu'nun 18. maddesine göre imar uygulaması yapılmış, uygulama sonucunda yapılan değişiklikle, Murteza Beyin yeğenine daha kıymetli bir arsa verilmiştir. Kararın alındığı toplantıya Belediye Başkanı Murteza Bey de katılmıştır.

❏ **Örnek 3:** Bazı derslerden düşük not alan öğrenci velileri, Lise Müdürü Çağrı Beyi ziyaret etmekte, üniversiteye girişte notların önemli olduğunu söyleyerek, düşük olan notların yükseltilmesini rica etmektedirler. Çağrı Bey, ileride kendisine veya yakınlarına çıkar sağlayabilecek velilerle ilgilenmekte, onların yanında ilgili öğretmenlerle görüşerek notların yükseltilmesini sağlamaktadır.

2. Yapılan İş için Özel Ücret Alma

❏ **Örnek 1:** Veteriner Hekim Celal Bey, görevi gereği köye aşı yapmaya gelmiş, köylüden belirlenen tarifenin üzerinde ücret almıştır.

❏ **Örnek 2:** Belediye mezarlığında imam olarak görev yapan Mükremin Bey, defin işlemlerini yerine getirdiği için cenaze sahiplerinden para almaktadır.

3. Aracılık

❏ **Örnek:** Fen işleri müdürü Fatih Bey, belediyenin yol yapım işlerini yürüten firmanın sahibi İlyas Bey'e, ihtiyaç duyduğu micırı amcasının sahip olduğu şirketten almasını önermektedir.

4. Adam Kayırmacılık

❏ **Örnek:** Genel Müdür Ekrem Beyin yeğeni, bir kamu kurumunun açtığı yazılı sınavı kazanarak sözlü sınava davet edilmiştir. Genel Müdür Ekrem Bey, ilgili kurumun yöneticisini arayarak yeğenin işe alınması için ricada bulunmaktadır.

5. Hizmet Kayırmacılığı

❏ **Örnek:** Kömür dağıtımında görevli Hasan Bey, dağıtımda hemşerilerine öncelik tanımaktadır.

6. Görev, Unvan ve Yetki Kullanarak Ticaret Yapma

Kamu görevlileri, görev, unvan ve yetkilerini kullanarak kendilerinin veya başkalarının kitap, dergi, kaset, cd ve benzeri ürünlerinin satışını ve dağıtımını yaptırımları yasaklanmıştır (md. 14).

❏ **Örnek:** Müfettiş İhsan Bey, denetim görevi ile ilgili açıklamalı bir mevzuat kitabı hazırlamış, kitabı satın almaları amacıyla ilgili kamu kurumlarına dağıtmıştır.

7. Kurum, Vakıf, Dernek veya Spor Kulübüne Yardım ve Bağış Alma

Kamu görevlilerinin, herhangi bir kurum, vakıf, dernek veya spor kulübüne yardım, bağış ve benzeri nitelikte menfaat sağlamaları yasaklanmıştır (md. 14).

❏ **Örnek:** İşadamı Hüseyin Bey, aldığı ihale ile ilgili imalatları tamamlamasına rağmen, hak edişlerini alamamaktadır. Konuyu kurumun yöneticisi ile görüştüğünde, paranın bir kısmını şehrin spor kulübüne bağışlaması durumunda, alacağını hemen ödeneceğini öğrenmiştir.

8. Görev Sırasında Elde Edilen Bilgilerin Açıklanması

Kamu görevlileri, görevlerinin ifası sırasında ya da bu görevlerin sonucu olarak elde ettikleri resmi veya gizli nitelikteki bilgileri, kendilerine, yakınlarına veya üçüncü kişilere doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik, siyasal veya sosyal nitelikte bir menfaat elde etmek için kullanamazlar, görevdeyken ve görevden ayrıldıktan sonra yetkili makamlar dışında hiçbir kurum, kuruluş veya kişiye açıklayamazlar (md. 14).

Örnek: Belediye imar müdürü Zafer Bey, yapılacak imar değişikliği ile daha önce konut alanı olarak belirlenen bir bölgenin ticaret alanına dönüştürüleceğini, arkadaşı müteahhit İrfan Bey'e haber vermiş, İrfan Bey de zaman kaybetmeden söz konusu bölgedeki arsaları satın almıştır.

9. Seçimlerde Kamu İmkânlarını Kullanma

Kamu görevlileri, seçim kampanyalarında görev yaptığı kurumun kaynaklarını doğrudan veya dolaylı olarak kullanamaz ve kullandıramazlar (md. 14).

Örnek: Belediye Başkanı Hüsamettin Bey, yapılacak yerel seçimlerde yeniden aday olmuştur. Seçim kampanyasında kullanacağı afiş ve bayrakların, itfaiye araçlarınınca asılması talimatını vermiştir.

Ç. Hediye Alma

Kamu görevlilerine verilen veya kamu görevlilerince alınan hediyeler, kamuoyu nezdinde etik tartışmalara yol açmakta, kamuda yozlaşmaya, kamu görevlilerinin eleştirilmesine, yolsuzlukla ilgili algılamaların artmasına, kamu yönetimi ve yöneticilerine duyulan itibar ve güvenin sarsılmasına neden olmaktadır.

İlk anda masum, zararsız ve tehlikesiz olarak görülebilecek hediyeler, çoğu zaman kamu görevlisinin tarafsızlığını, kararını ve görevini etkilemekte, adeta "bubi tuzağı"na dönüşmektedir.

Örnek: Devlet hastanesinde memur olarak görev yapan memur Sinan Bey, izin dönüşünde hemşerisi Vali yardımcısı Serhat Bey'i ziyaret etmek amacıyla makamına gelmiş, kendisinin yerinde olmadığını görünce sekreterine memleketinden getirdiği bir kavunu bırakmıştır. Serhat Bey makamına dönünce kavunu görmüş, sekreterine kimin getirdiğini sormuş, Sinan Bey'in getirdiğini öğrenince, "hemşerim memleketten getirmiştir" düşüncesiyle kavunu eve götürüp ailece yemiştir. Üç gün sonra Sinan Bey tekrar Serhat Bey'i ziyaret etmiş, döner sermayeden daha iyi bir ücret alacağı bir göreve getirilmesine yardımcı olmasını istemiştir. Normalde böyle ricaları kabul etmeyen Serhat Bey, hediye edilen kavunu hatırlayarak, Sinan Bey'in ricasını yerine getirmek için girişimde bulunmuştur.

Hediyeleri iki kısma ayırmak mümkündür:

1. İyi Niyetle Verilen Hediyeler

Hediye verenin herhangi bir menfaat beklentisi bulunmamaktadır. Örneğin yabancı bir ülkeyi ziyaretinde devlet adamlarına verilen hediyeler, yılbaşında verilen ajanda ve benzeri hediyeler ile aldığı kamu hizmetinden memnun kalan bir vatandaşın, memnuniyetini ifade

etmek için kamu görevlisine içinden gelerek verdiği hediyeler ya da para (bahşiş) bu kapsamda değerlendirilebilir.

Örnek 1: Mehmet Bey, hastanede yattığı sürece kendisine samimi ve güler yüzle davranan hemşirelere, taburcu olduktan sonra bir pasta hediye etmiştir.

Örnek 2: Sadık Bey, hayatında ilk kez ev sahibi olmanın ve işlemlerin hızlı tamamlanmasının mutluluğuyla, işlemleri yürüten tapu memuru Semra Hanıma 20 TL vermiştir.

2. Çıkar Sağlama Amacıyla Verilen Hediyeler

Hediyeyi verenin bir menfaat elde etme ya da hizmetin kolayca ve süratle görülmesi yönünde bir beklentisi bulunmaktadır. Bu durumda hediyeyi veren, ayrıcalıklı işlem yapmasını beklediği kamu görevlisine, önceden meşruiyet kazandırılmış çıkarlar sağlama yoluna gitmekte, böylece doğrudan rüşvet vermenin risklerini en aza indirmeye çalışmaktadır. Hediyeyi veren başlangıçta niyetini açıkça belli etmemektedir. Çoğu zaman hediyein verildiği anda kamu görevlisi ile hediyeyi veren arasında hizmetle ilgili bir bağlantı da bulunmamaktadır. Böyle durumlarda kamu görevlisi hediyeyi verenin uzun dönemdeki niyetini sezmemekte ve durumdan şüphelenmeyerek hediyeyi kabul etmektedir.

Araba ya da ev tahsis etmek, tuttuğu takımın kombine maç biletlerini hediye etmek, konferans verdimek, inceleme amaçlı gezilere davet etmek, tatil masraflarını karşılamak vb.

Bu kapsamdaki hediyeler genellikle sembolik olmanın ötesinde, kamu görevlisine belli bir çıkar sağlamayı hedeflemektedir.

Örnek: İhalede kontrol mühendisi olarak görev yapan Aykut Bey'e, hak edişlerde kolaylık göstermesi beklentisiyle firma tarafından araç tahsis edilmiştir. Aracın yakıt giderleri de firma tarafından karşılanmaktadır. Aykut Bey arabayı özel işlerinde de kullanmaktadır.

İster iyi niyetle, isterse çıkar sağlama amacıyla verilsin, kamu görevlilerinin hediye almaması, kamu görevlisine hediye verilmemesi ve görev sebebiyle çıkar sağlanmaması temel ilkedir.

Kamu görevlisinin tarafsızlığını, performansını, kararını veya görevini yapmasını etkileyen veya etkileme ihtimali bulunan, ekonomik değeri olan ya da olmayan, doğrudan ya da dolaylı olarak kabul edilen her türlü eşya ve menfaat hediye kapsamındadır (md. 15).

Kamu görevlileri, yürüttükleri görevle ilgili bir iş, hizmet veya menfaat ilişkisi olan gerçek veya tüzel kişilerden kendileri, yakınları veya üçüncü kişi veya kuruluşlar için doğrudan doğruya veya aracı eliyle herhangi bir hediye alamazlar ve menfaat sağlayamazlar (md. 15).

3. Hangi hediyeler alınabilir, hangileri alınamaz?

Yönetmelikte, hediye alma yasağının istisnaları sayılmaktadır. Buna göre aşağıda belirtilenler hediye alma yasağı kapsamı dışındadır.

Alınabilir Hediyeler

- Görev yapılan kuruma katkı anlamına gelen, kurum hizmetlerinin hukuka uygun yürütülmesini etkilemeyecek olan ve kamu hizmetine tahsis edilmek, kurumun demirbaş listesine kaydedilmek ve kamuoyuna açıklanmak koşuluyla alınanlar (makam aracı ve belli bir kamu görevlisinin hizmetine tahsis edilmek üzere alınan diğer hediyeler hariç) ile kurum ve kuruluşlara yapılan bağışlar,
- Kitap, dergi, makale, kaset, takvim, cd veya buna benzer nitelikte olanlar,
- Halka açık yarışmalarda, kampanyalarda veya etkinliklerde kazanılan ödül veya hediyeler,
- Herkese açık konferans, sempozyum, forum, panel, yemek, resepsiyon veya buna benzer etkinliklerde verilen hatıra niteliğindeki hediyeler,
- Tanıtım amacına yönelik, herkese dağıtılan ve sembolik değeri bulunan reklam ve el sanatları ürünleri,
- Finans kurumlarından piyasa koşullarına göre alınan krediler.

Aşağıda belirtilenler ise hediye alma yasağı kapsamındadır.

Alınamayan Hediyeler

- Görev yapılan kurumla iş, hizmet veya çıkar ilişkisi içinde bulunanlardan alınan karşılama, veda ve kutlama hediyeleri, burs, seyahat, ücretsiz konaklama ve hediye çekleri,
- Taşınır veya taşınmaz mal veya hizmet satın alırken, satarken veya kiralarken piyasa fiyatına göre makul olmayan bedeller üzerinden yapılan işlemler,
- Hizmetten yararlananların vereceği her türlü eşya, giysi, takı veya gıda türü hediyeler,
- Görev yapılan kurumla iş veya hizmet ilişkisi içinde olanlardan alınan borç ve krediler.

4. Örnekler (L Yasak kapsamında, J Kapsam dışı)

J: Hayırsever Sıdika Hanım, ilköğretim okulundaki dersliklerde kullanılmak üzere 20 bilgisayar bağışlamıştır. Bilgisayarların demirbaş kaydı yapılmış ve okulun internet sitesinde duyurulmuştur.

L: Selim Bey, kızının okuduğu okula matematik öğretmeni Semra Hanımın kullanması için dizüstü bilgisayar hediye etmiş, okul müdürü bilgisayarı demirbaş kaydetmiş, ardından Selim Beyin kızının derslerine giren matematik öğretmeni Semra Hanıma tahsis etmiştir.

J: İşadamı Sadık Bey, hastaneye diyaliz makinesi bağışlamıştır.

L: Yeni atanan Vali İhsan Beye hoş geldiniz ziyaretinde bulunan müteahhit Sami Bey, kıymetli bir el halısı hediye etmiştir.

L: Başarılı Çocuklara Yardım Derneği, derneği denetlemekle görevli Selma Hanımın kızına burs vermektedir.

L: Sınıf anneleri Öğretmen Neriman Hanıma, öğretmenler gününde 22 ayar bir bilezik hediye etmişlerdir.

J: Memur Burhanettin Beye, kurumun iş yaptığı firmalardan birisi takvim hediye etmiştir.

L: Defterdar Kemal Bey, kızının düğünü için piyasa fiyatının yarısına düğün salonu kiralamıştır.

5. Hediye alıp almama konusunda şüpheye düşülürse ne yapılabilir?

Hediye toplumsal ilişkilerin tesis edilmesinde önemli bir araçtır. İnsanların karşılıklılık esasına göre birbirleriyle hediyeleşmelerinde her hangi bir sorun bulunmamaktadır. Burada sorun olan, kamu görevlisine kamu görevi nedeniyle verilen hediyelerdir. Bu nedenle, kamu görevlisi hediye kabul ederken kendisine şu soruyu sormalıdır:

6. Kamu görevlisi olmasaydım ya da işgal ettiğim makam ve mevkide bulunmasaydım, bu hediye yine de bana verilecek miydi?

- Cevap "kesinlikle evet" ise hediye alınabilir.
- Cevap "hayır" ise ya da "tereddüt" varsa hediye reddedilmelidir.

Teklif edilen hediye büyük ya da küçük olması, maddi değerinin bulunup bulunmaması önemli değildir. Bir kamu görevlisi maddi değeri büyük olan bir hediye etkilenemeyebilir, başka birisi değersiz gibi görülen bir hediye etkilenebilir.

D. Kamu Kaynaklarını Kullanarak Hediye Verme

Kamu görevlileri, kamu kaynaklarını kullanarak hediye veremez, resmi gün, tören ve bayramlar dışında, hiçbir gerçek veya tüzel kişiye çelenk veya çiçek gönderemezler; görev ve hizmetle ilgisi olmayan kutlama, duyuru ve anma ilanları veremezler (md. 15).

Örnek: İl Müdürü Süleyman Bey, bir iş adamının cenaze törenine kurum bütçesinden çelenk göndermiştir.

E. Yasa Dışı Nüfuz Kullanma (Kanunsuz Emir)

Açık yasal düzenlemelere rağmen (DMK, md. 10 ve 11), üst yöneticiler, astlarından sözlü talimat, emir veya rica biçiminde yasal ve etik olmayan taleplerde bulunabilmektedir. Söz konusu talepleri yerine getirmeme durumunda, kurum içinde yaptırımlarla (görevden azil, tayin, terfi edememe, dışlanma vb.) karşılaşılabileceğini düşünen kamu görevlisi, çoğu zaman emri yerine getirmekte, delil ve şahit olmadığı için, sorumluluk emri-ricayı yerine getiren görevlinin üzerine kalmaktadır.

Üst düzey yöneticilerin astlarından yasal ve etik olmayan taleplerde bulunmaması, kendisine böyle bir talepte bulunulan kamu görevlilerinin de bunu yerine getirmemesi gerekmektedir.

Örnek 1: Müsteşar Yılmaz Bey, makam aracı ile havaalanına gitmektedir. Uçağı kaçırma endişesi ile makam şoförüne "gaza bas, gerekirse kırmızı ışıkta geç" talimatı vermiştir.

Örnek 2: Büyük bir satın alma ihalesi yapılacaktır. Kurumun üst yöneticisi Tahsin Bey, ihale şartnamesini hazırlayacak olan Müdür İhsan Beyi makamına çağırarak, şartnameyi belli bir firmanın ihaleyi kazanacağı şekilde hazırlamasını istemiştir.

VIII. KAMU MALLARI VE KAYNAKLARININ KULLANIMI

Kamu görevlileri, kamu bina ve taşıtları ile diğer kamu malları ve kaynaklarını kamusal amaçlar ve hizmet gerekleri dışında kullanamaz ve kullandıramazlar, bunları korur ve her an hizmete hazır halde bulundurmak için gerekli tedbirleri alırlar (md.16).

📖 **Örnek 1:** Şube Müdürü İlhami Bey, kurumun kamyonu ile evini taşımıştır.

📖 **Örnek 2:** Bilgisayar işletmeni Emine Hanım, ofisindeki bilgisayarla kızının ödevi için internette araştırma yapmış, hazırladığı ödevin çıktısını kurum yazıcısından almıştır.

IX. SAVURGANLIKTAN KAÇINMA

Kamu görevlileri, kamu bina ve taşıtları ile diğer kamu malları ve kaynaklarının kullanımında israf ve savurganlıktan kaçınır; mesai süresini, kamu mallarını, kaynaklarını, işgücünü ve imkânlarını kullanırken etkin, verimli ve tutumlu davranırlar (md. 17).

📖 **Örnek 1:** Genel Müdürlüğe yeni atanan Kasım Bey, makam odasının tefrişatını beğenmeyerek tamamen yenilemiştir.

📖 **Örnek 2:** Memur Sıla Hanım, mesai saatlerinde arkadaşları ile bilgisayarda sohbet etmekte ve oyun oynamaktadır.

📖 **Örnek 3:** Göreve yeni atanan Bilgehan Bey, 3 yıl önce alınan makam aracını beğenmeyerek oldukça pahalı ve lüks yeni bir makam aracı almıştır.

📖 **Örnek 4:** Şef Aysun Hanım, işyeri telefonundan akrabaları ve arkadaşları ile uzun uzun konuşmaktadır.

X. BAĞLAYICI AÇIKLAMALAR VE GERÇEK DIŞI BEYAN

Kamu görevlileri, görevlerini yerine getirirken yetkilerini aşarak çalıştıkları kurumlarını bağlayıcı açıklama, taahhüt, vaat veya girişimlerde bulunamazlar, aldatıcı ve gerçek dışı beyanat veremezler (md. 18).

📖 **Örnek:** Bir hastanenin yeni doğan bölümünde hastane ortamının hijyenik olmamasından dolayı üç bebek hayatını kaybetmiştir. Başhekim Yaşar Bey, basına verdiği bilgide, ölümlerin hastalık nedeniyle olduğunu söylemektedir.

XI. BİLGİ VERME, SAYDAMLIK VE KATILIMCILIK

Kamu görevlileri, halkın bilgi edinme hakkını kullanmasına yardımcı olurlar. Gerçek ve tüzel kişilerin talep etmesi halinde istenen bilgi veya belgeleri, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nda belirlenen istisnalar dışında, usulüne uygun olarak verirler (md. 19).

Örnek: Müdür Halit Bey, vatandaşların bilgi edinme hakkını kullanarak kurumdan bilgi ve belge istemelerine sıcak bakmamakta, yapılan başvuruları çeşitli bahanelerle geçiştirmeye çalışmaktadır.

Üst yöneticiler, ilgili kanunların izin verdiği çerçevede, kurumlarının ihale süreçlerini, faaliyet ve denetim raporlarını uygun araçlarla kamuoyunun bilgisine sunarlar (md. 19).

Kamu görevlileri, kamu hizmetleri ile ilgili temel kararların hazırlanması, olgunlaştırılması, alınması ve bu kararların uygulanması aşamalarından birine, bir kaçına veya tamamına, aksine yasal bir hüküm olmadıkça, o karardan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenecek olanların katkıda bulunmasını sağlamaya dikkat ederler (md. 19).

XII. YÖNETİCİLERİN HESAP VERME SORUMLULUĞU

Kamu görevlileri, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi sırasında sorumlulukları ve yükümlülükleri konusunda hesap verebilir ve kamusal değerlendirme ve denetime her zaman açık ve hazır olurlar (md. 20).

Yönetici kamu görevlileri, kurumlarının amaç ve politikalarına uygun olmayan işlem veya eylemleri engellemek için görev ve yetkilerinin gerektirdiği önlemleri zamanında alırlar (md. 20).

Örnek: Kurum personelinin hizmet içi eğitiminden sorumlu Daire Başkanı Faruk Bey, 5 yıldızlı bir otelde gerçekleştirilecek oldukça yüksek bütçeli bir eğitim programı hazırlamış ve onaya sunmuştur. Genel Müdür Fikret Bey, programı onaylamayarak, eğitimin kurumun tesislerinde ve daha düşük bir bütçe ile gerçekleştirilmesi talimatını vermiştir.

Yönetici kamu görevlileri, yetkisi içindeki personelin yolsuzluk yapmasını önlemek için gerekli tedbirleri alırlar. Bu tedbirler; yasal ve idari düzenlemeleri uygulamayı, eğitim ve bilgilendirme konusunda uygun çalışmalar yapmayı, personelinin karşı karşıya kaldığı mali ve diğer zorluklar konusunda dikkatli davranmayı ve kişisel davranışlarıyla personeline örnek olmayı kapsar (md. 20).

Yönetici kamu görevlileri, personeline etik davranış ilkeleri konusunda uygun eğitimi sağlamak, bu ilkelere uyulup uyulmadığını gözetlemek, geliriyle bağdaşmayan yaşantısını izlemek ve etik davranış konusunda rehberlik etmekle yükümlüdür (md. 20).

Örnek: İcra Müdürlüğünde 10 yıldır memur olarak görev yapan Özlem Hanım, iş sahiplerinden elde ettiği menfaatlerle, 8 adet daire satın almış, bunlara ilişkin mal beyanında da bulunmuştur. Amirleri Özlem Hanım hakkında hiçbir işlem yapmamıştır.

Kurum ve kuruluşların yetkili sicil amirleri, personelin sicil ve performansını, bu Yönetmelikte düzenlenen etik davranış ilkelerine uygunluk açısından da değerlendirirler (md. 23).

XIII. MAL BİLDİRİMİNDE BULUNMA

Kamu görevlileri, kendileriyle eşlerine ve velayeti altındaki çocuklarına ait taşınır ve taşınmazları, alacak ve borçları hakkında, 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüsvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu hükümleri uyarınca, yetkili makama mal bildiriminde bulunurlar (md.22).

Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun, gerek gördüğü takdirde mal bildirimlerini inceleme yetkisi bulunmaktadır. Mal bildirimlerindeki bilgilerin doğruluğunun kontrolü amacıyla ilgili kişi ve kuruluşlar (bankalar ve özel finans kurumları dâhil) talep edilen bilgileri, en geç otuz gün içinde Kurul'a vermekle yükümlüdürler (md. 22).

Yöneticiler, mal bildirimlerinin, kişilerin gelirleri ve daha önceki mal bildirimleri ile karşılaştırarak incelenmesi hususunda gerekli tedbirleri almalıdırlar.

XIV. ETİK DAVRANIŞ İLKELERİNE AYKIRILIK İDDİASIYLA BAŞVURU HAKKI

3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına İlişkin Kanun'da belirlenen esaslara göre, medeni hakları kullanma ehliyetine sahip Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşları ile Türkiye'de oturan yabancı gerçek kişiler, **en az genel müdür**, eşiti ve üstü kamu görevlilerinin etik davranış ilkelerine aykırı davrandıkları iddiası ile **Kamu Görevlileri Etik Kurulu'na** başvuruda bulunabilirler. Herhangi bir nedenle Türkiye'de bulunup da başvuru nedeni sayılan etik ilkelerden birisine aykırı davranıldığına tanık olan yabancı, başvuru hakkı açısından Türkiye'de oturuyor kabul edilir. Başvuruda bulunabilmek için başvuranın menfaatinin etkilenmesi koşulu aranmaz.

Ancak, kamu görevlilerini karalama amacı güttüğü açıkça anlaşılabilir ve başvuranın kimliği tespit edilemeyen başvurular değerlendirilmeye alınmaz.

Yargı organlarınca incelenmekte olan veya karara bağlanmış bulunan uyuşmazlıklar hakkında Kurula veya yetkili disiplin kurullarına başvuru yapılamaz. İnceleme sırasında yargı yoluna gidildiği anlaşılabilir başvuruların işlemi durdurulur. Daha önce Kurulca incelenmiş şikâyet konusu, yeni kanıtlar gösterilmedikçe bir daha şikâyet konusu yapılamaz ve incelenemez.

A. Başvuru Biçimleri

Başvurular;

- a) Yazılı dilekçe,
- b) Elektronik posta,
- c) Tutanağa geçirilen sözlü başvuru yolları ile yapılır.

B. Başvuru Usulü

Başvuru, gerçek kişiler tarafından adı, soyadı, oturma yeri veya iş adresi ile imzayı kapsayan dilekçelerle, **en az genel müdür**, eşiti ve üstü görevliler **için Kurul Başkanlığına**, **diğer görevliler için** ise kurum **yetkili disiplin kurullarına** yöneltilmek üzere ilgili kurum amirliğine yapılır.

Dilekçede, etik ilkeye aykırı davranış iddiasına ilişkin bilgi ve belgeler açık ve ayrıntılı olarak belirtilir. Elde bulunan belgeler dilekçeye eklenir. Başvuru konusu aykırı davranış iddiası, kişi, zaman ve yer belirtilerek somut biçimde gösterilir.

Başvuru dilekçelerinin daktilo ile yazılması veya bilgisayar çıktısı olması koşulu aranmaz. Dilekçelerin okunaklı ve anlaşılır olması yeterlidir. Başvurunun Kurul kayıtlarına geçtiği tarih, başvuru tarihidir. Başvuru dilekçeleri posta yoluyla da Kurula gönderilebilir. Bu durumda dilekçenin Kurul kayıtlarına geçtiği tarih süre başlangıcına esas alınır. Başvurunun tutanağa geçirilmek koşuluyla sözlü yapılması durumunda başvuranın imzası ve adresi de tutanağa alınır.

C. Elektronik Ortamda Yapılacak Başvurular

Başvurunun; gerçek kişiler tarafından elektronik posta yoluyla yapılması halinde, başvuru sahibinin adı ve soyadı, oturma yeri veya iş adresi belirtilir. Türkiye'de oturan yabancıların bu yolla yaptıkları başvurularda, pasaport numarası ve uyuğu gösterilir. Elektronik posta yolu ile yapılacak başvurularda, başvurunun Kurulun elektronik posta adresine ulaştığı tarih başvuru tarihidir.

D. Hangi başvurular kabul edilmez?

İsim ve imza bulunmayan başvuru dilekçeleri ile Yönetmeliğin 33 ve 34. maddelerinde belirtilen unsurları içermeyen elektronik posta yolu ile gönderilmiş başvurular işleme konulmaz ve mümkünse durum başvuru sahibine bildirilir.

Gerçeğe aykırı beyanları içerdiği sonradan anlaşılan başvurular, bu durumun anlaşıldığı tarihte işlemde kaldırılır.

Elektronik posta yoluyla yapılan başvurularda, gerçeğe aykırı ad ve soyadı ile yapılan başvurular işleme konulmaz.

Oluştugu tarihi izleyen günden başlayarak **iki yıl içinde** yapılmayan etik ilkelere aykırı davranışlar hakkındaki başvurular incelenmez.

XV. KAMU GÖREVLİLERİNDEN BEKLENEN BAŞLICA ETİK DAVRANIŞLAR

- Her zaman yüksek etik standartları izleyiniz, kamu yararı doğrultusunda halkın devlete ve kamu görevlilerine olan güvenini artırmak için çalışınız.
- Görevinizi yerine getirirken, kamu kaynaklarını elde ederken ve kullanırken, dışarıdan mal ve hizmet satın alırken yazılı kurallara, etik ilke ve değerlere uygun davranınız.
- Meslektaşlarınıza ve hizmetten yararlanana içten saygı gösteriniz, tarafsız ve adil davranınız.
- Meslektaşlarınızın ve hizmetten yararlananların görüşlerini dikkate alınız ve karar alma sürecine onları da katınız.
- Meslektaşlarınızın yaptıkları iyi işleri takdir ediniz ve duyurunuz.
- Kamu görevini ve kaynaklarını kişisel çıkar için kullanmayınız, akraba, eş-dost ve yakınlarınızı kamu hizmetlerinden ayrıcalıklı olarak yararlandırmayınız.
- Muhtemel ve gerçek çıkar çatışmaları konusunda dikkatli olunuz, kendinizin ve yakınlarınızın çıkar sağlayabileceği durumlardan kaçınınız.
- Davranış ve kararlarınızdan doğacak sonuçların sorumluluğunu üstleniniz.
- Mal bildirim formularını zamanında, eksiksiz ve doğru bir şekilde doldurunuz. Mal varlığınızda artış olması durumunda, bunu zamanında bildiriniz.
- Kamu görevinin dışında gelir getirici bir işte çalışmayınız.
- Görev yaptığınız kurumla bağlantısı olan kişi veya firmalarla özel iş ilişkisi içine girmeyiniz.
- Görev yapılan kurumla iş, hizmet veya çıkar ilişkisi içinde bulunanlardan hediye almayınız, size sunulan, burs, seyahat, ücretsiz konaklama ve yemek gibi imkânlardan uzak durunuz.
- Özel işlerinizi mesai saatleri içerisinde yapmaktan kaçınınız.
- Etik değerlere uygun örnek davranışlar gösteriniz.
- Davranışları etik ilkelere uymayan diğer kamu çalışanlarını uyarınız, sonuç alamaz iseniz durumu yetkili mercilere bildiriniz.

Çıkar çatışması veya etik dışı bir durumla karşılaştığınızda, tavsiye almak için güvenilir kıdemli bir meslektaşınızla konuşabilir ya da kurumunuzdaki etik komisyonuna müracaat edebilirsiniz.

XVI. KAMU YÖNETİCİLERİNDEN BEKLENEN ETİK DAVRANIŞLAR

Yönetim görevinizi yerine getirirken;

- Kurumun genel amaçlarını, ana hedeflerini ve değerlerini tüm görevlilere bildiriniz.
- Davranış beklentilerinin açıkça tanımlandığı ve her hangi bir ihlal varsa belirlenip düzeltildiği olumlu bir çalışma ortamı oluşturunuz.
- Kurumunuzun faaliyetleri ile ilgili tüm sorumluluğu kabul ediniz.
- Üst görevler için personel seçerken, liyakatlerini ve mevcut davranış ve gelişim potansiyellerini göz önüne alınız.
- Tüm personele adil, tarafsız ve eşit davranınız.
- Sorun ve anlaşmazlıkları adil ve hızlı bir şekilde çözünüz.
- Karar ve davranışlarınızda tutarlı, güvenilir, öngörülebilir, adil ve nesnel olunuz.
- Etik ilke ve değerler konusunda kişisel olarak örnek olunuz.
- İşinizde etkililik ve verimlilik konularında örnek alınacak olası en yüksek standartları sürdürünüz.

XVII. KAMU GÖREVLİLERİ ETİK SÖZLEŞMESİ

Kamu hizmetinin her türlü özel çıkarın üzerinde olduğu ve kamu görevlisinin halkın hizmetinde bulunduğu bilinç ve anlayışıyla;

- Halkın günlük yaşamını kolaylaştırmak, ihtiyaçlarını en etkin, hızlı ve verimli biçimde karşılamak, hizmet kalitesini yükseltmek ve toplumun memnuniyetini artırmak için çalışmayı,
 - Görevimi insan haklarına saygı, saydamlık, katılımcılık, dürüstlük, hesap verebilirlik, kamu yararını gözetme ve hukukun üstünlüğü ilkeleri doğrultusunda yerine getirmeyi,
 - Dil, din, felsefi inanç, siyasi düşünce, ırk, yaş, bedensel engelli ve cinsiyet ayrımı yapmadan, fırsat eşitliğini engelleyici davranış ve uygulamalara meydan vermeden tarafsızlık içerisinde hizmet gereklerine uygun davranmayı,
 - Görevimi, görevle ilişkisi bulunan hiçbir gerçek veya tüzel kişiden hediye almadan, maddi ve manevi fayda veya bu nitelikte herhangi bir çıkar sağlamadan, herhangi bir özel menfaat beklentisi içinde olmadan yerine getirmeyi,
 - Kamu malları ve kaynaklarını kamusal amaçlar ve hizmet gerekleri dışında kullanmamayı ve kullandırmamayı, bu mal ve kaynakları israf etmemeyi,
 - Kişilerin dilekçe, bilgi edinme, şikâyet ve dava açma haklarına saygılı davranmayı, hizmetten yararlananlara, çalışma arkadaşlarıma ve diğer muhataplarıma karşı ilgili, nazik, ölçülü ve saygılı hareket etmeyi,
 - Kamu Görevlileri Etik Kurulunca hazırlanan yönetmeliklerle belirlenen etik davranış ilke ve değerlerine bağlı olarak görev yapmayı ve hizmet sunmayı taahhüt ederim.
- Kapsam içerisindeki kamu görevlileri, bir ay içinde, "Etik Sözleşme" belgesini imzalamakla yükümlüdürler. Bu belge, personelin özlük dosyasına konur.

HALKLA İLİŞKİLER

I) GİRİŞ

İster kamu ister özel nitelik taşıyan, her kuruluş, belli amaçlara ulaşmak için gerçekleştirilen ortak çabaların sistemli bir bütünüdür. Yine, ister özel ister kamu kuruluşu olsun, her kuruluş, toplumsal bir çevre içinde yer alır; bir yandan çevreyi etkiler, bir yandan da aynı çevreden etkilenir. Kuruluş-çevre arasındaki bu etkileşim de sistemli bir bütün olarak değerlendirilir. Bu belirleme, dış çevre açısından olduğu kadar, iç çevre (ya da kamu) olarak nitelenen çalışanlarla ilişkiler, kuruluş içi etkiler açısından da geçerlidir.

Halkla ilişkiler; kuruluşun çevresiyle ilişkilerini, çevrenin kuruluş amaçları, işlevleri ve örgütsel davranış üzerindeki etkilerini öğrenmesiyle, kuruluşun çevresini etkilemesiyle ilgili anlayış, davranış ve yöntemleri içeren bir kavramdır. Bu nedenle halkla ilişkiler her kuruluşun, kuruluş yönetiminin çevreyi bilmesi, değerlendirmesi ve çevredeki değişimler karşısında sürekli önlem alması açısından önem taşır. Halkla ilişkiler aynı zamanda kuruluşun amaç, politika ve etkinliklerinin çevreye anlatılması ve benimsetilmesinde önemli bir role sahip bulunmaktadır. Halkla ilişkileri bu iki yönlü özelliği ile, kuruluşların çevreleriyle ilişkileri içinde yer alan bir yönetsel işlev olarak kavramak gerekir.

II) HALKLA İLİŞKİLERDE SORUNLAR

Ancak halkla ilişkilerin kavranmasında, hatta tanımlanmasında bile birçok sorunla karşılaşılır ve bu sorunlar çoğu kez uygulamanın aksamasına yol açar. Bu nedenle karşılaşılan sorunlara eğilmek uygun olacaktır.

A) Tanımlamadan Kaynaklanan Sorunlar

Halkla ilişkilerin yüzlerce tanımı bulunmaktadır. Çoğu alanda tanım, tanımlanan olgunun amacı ve çerçevesi hakkında genel de olsa belli bir açıklama sağlar. Halkla ilişkilerde ise böyle bir açıklığa ulaşmak tanım çokluğu nedeni ile oldukça zordur. Halkla ilişkiler tanımlarının büyük bir bölümü çeşitli nedenlerle kapsayıcı bir içerikten yoksundur. Bu yoksunluk çoğunlukla yanlış anlamaya ya da eksik kavramaya neden olmaktadır.

1) Belirsiz Tanımlar

Çoğu halkla ilişkiler tanımı bir belirsizlik taşır. Halkla ilişkileri "dış dünyanın sempatisini kazanmak amacıyla yöneticilerin başvurdukları yöntemler" olarak tanımlamak, belirsiz tanımlamanın tipik bir örneğidir. Buna göre trafik polisinin kurallara uymayan sürücülere ceza yazmaması sempati kazanmanın bir yolu sayılabilir. Oysa böyle bir davranış trafik polisinin görevini yapmaması anlamını taşır.

Kimi kez halkla ilişkilerin "halkla iyi ilişki kurma" olarak tanımlandığı görülür: "Halkın neyi sevip neyi sevmediğini öğrenip ona göre davranmak" gibi bir tanım ilk bakışta kuruluşun, halkın beklentilerini, eğilimlerini dikkate alması ve buna göre davranması gerekliliğini vurgular görünmektedir. Ancak, halkla ilişkiler yukarıdaki gibi tanımlandığında ve "iyi ilişki"nin ne olduğu belirlenmediğinde bu tanım pek bir şey anlatmayacaktır. Trafik cezalarının amacı düzenli ve güvenli bir ulaşımdır. Ancak hemen hiç kimse, kurallara uymasa bile, ceza almaktan hoşlanmaz. Yukarıdaki mantıkla ele alındığında trafik müdürlüğünün halkın beklentilerine göre davranması, cezaların hatta trafik kurallarının kaldırılmasını gerektirecektir.

2) Yetersiz Tanımlar

Kimi tanımlar ise yukarıdakilerden farklı olarak belirsizliğe, anlamsızlığa yol açmasa da, halkla ilişkilerin içeriğini tam olarak yansıtmayan, yetersiz ya da eksik olarak nitelenebilecek tanımlardır. Örneğin halkla ilişkiler "halkın ya da kamunun ilgisini çekmek, onu harekete geçirmek" ya da "belirlenmiş kitleleri etkilemek için hazırlanmış planlı, inandırıcı iletişim çabaları" olarak tanımlanabilir. Bu tanımlarda ikna edici iletişimin önemi vurgulanmakta, ikna etme öne geçmektedir. Ancak aynı vurgu reklam, propaganda ve tanıtma için de geçerlidir. Oysa halkla ilişkiler kendini bunlardan ayırmaya özen göstermektedir.

3) Kuruluşu Öne Alan Tanımlar

Çoğu tanım, halkla ilişkilerin, kuruluşun haklılığını kanıtlama aracı olarak algılanmasına yol açmaktadır. Örneğin, "Halkla ilişkiler kendi tutumumuzun doğru olduğuna halkı inandırmaktır." denildiğinde halkla ilişkiler yalnızca uygulayan kuruluşu hizmet eden, kuruluş görüşünün doğru olduğuna ne pahasına olursa olsun halkı inandırmaya çalışan bir işlev olmaktadır. Kuşkusuz, halkla ilişkilerde kuruluşun politika ve etkinliklerinin doğru olduğunun anlatılmasını içeren bir yön bulunmaktadır. Ancak burada önemli olan bu tutumun gerçekten doğru olması, kamu yararını yansımasıdır. Oysa kuruluşlar da yanılabilir ve hatalı olabilir. Yanılgı ya da hatayı yok saymak, yaptığımızın her şeye karşın doğru olduğunu savunmak bağlamında bir anlayış halkla ilişkileri propaganda ile eş anlamlı kılar.

4) Olumlu İmaj Yaratmayı Öne Alan Tanımlar

Halkla ilişkilerde kimi tanımlar iyi bir imaj yaratmayı öne çıkarmakta, uygulamada ise tanıtım çalışmaları imaj yaratma ile bütünleşmektedir. Tanıtımda temel düşünce kuruluşun amaç, politika ve etkinliklerinin anlatılması, bu konularda genel ve özel kamuların bilgilendirilmesidir. Bununla birlikte "tanıtım", kuruluşun karşılaştığı sorunları çözmek ve neden olduğu sorunları gidermekten çok hem ayırıcı yönlerini belirlemeyi, hem de iyi yönlerinin anlatılması olumlu bir imaj yaratma gerekliliğini yansıtır.

Halkla ilişkiler bir yönüyle kuruluşun tanıtılmasını, olumlu yönlerinin öne çıkarılarak bir destek sağlanmasını gerektirir. Ancak imaj yaratma ya da tanıtım çabaları tek başlarına halkla ilişkiler anlamını taşımaz. Bu çabalar, halkla ilişkilerin bir parçası olarak alındığında, kendilerinden beklenen sonucu sağlama olasılığı artacaktır.

B) Halkla İlişkilerin Reklam ya da Propagandaya İndirgenmesinden Kaynaklanan Sorunlar

Halkla ilişkilerde bilgi verme, hem çeşitli kamuların gereksindiği konularda bilgi sahibi olmasına, hem de kuruluşun kimi konularda belli bilgileri aktararak ortak bir düşünce ya da davranışın geliştirilmesi amacıyla yönelebilir. Halkla ilişkilerde, bunlardan ilkinin halkın bilme-öğrenme hakkının gereği olduğu, ikincisinin ise kamu yararının gerçekleşmesine yönelik bulunduğu kabul edilir. Özellikle ikinci durumda bilgi vermenin etkilemeye, ikna etmeye yönelik oluşu halkla ilişkilerin reklam, propaganda ile karıştırılmasına neden olmaktadır.

Bir bakıma hem bunların kuruluşun niteliğine göre halkla ilişkilerde tarafından kullanılabilmesi, hem de ikna sürecinin işleyişi ve kullanılan iletişim araçları açısından bir fark bulunmaması karıştırılmalarını kolaylaştırmaktadır. Ancak aralarında ulaşmak istedikleri amaç ya da gerçekleştirmeye yöneldikleri çıkar açısından fark olduğu kadar,

iletişimde iki ya da tek yönlülüğe verilen görece ağırlık veya amacın ahlakiliği açısından da fark bulunabilmektedir. Hepsinden önemlisi ise, halkla ilişkilerin kendisini reklam ve propagandadan ayırmaya özen göstermesidir.

1) Reklam

Reklam, pazar ya da piyasa koşullarının geçerli olduğu koşullarda ve daha çok özel sektörde kullanılan bir ikna edici iletişim türüdür. Bu koşullar kabaca tüketim mallarının birden çok kişi tarafından sunum-istem yasalarına göre üretildiği ve değiştirildiği, üreticiler arasında kendi malına istemi artırma yarışmasının yer aldığı koşullar olarak tanımlanabilir. Reklam kabaca bir ürünün satın alınmasını önerme, diğer ürünlerle karşılaştırılmasını sağlama ya da tüketicinin bir yaşam biçimi ile bütünleşmesine uzanan geniş bir yelpaze içinde çeşitlenebilir. Yarış ürünün kalitesini, estetiğini geliştirdiği sürece anlamlı olabilir. Böyle bir ortamda, tüketicinin önünde aynı gereksinmeyi giderebilmesi için, birden çok seçenek bulunmaktadır. Tüketicinin seçenekleri bilmesi, değerlendirmesi ve kendi gereksinimine uygun seçim yapması, bilgi edinmeyi ya da kendisine bilgi verilmesini gerektirir. Bu nedenle reklamın tüketicinin farklı tüketim malları, farklı markalar arasında seçme yapabilmesi için gerekli olan bilgileri verdiği kabul edilir.

İkna edici bir iletişim türü olan reklam, iletişim ve ikna süreci açısından bakıldığında halkla ilişkiler iletişim ile aynı özellikleri taşır; kitlenin tanınması, gereksinimlerinin ve yeğlemelerinin bilinmesi, kampanyaların planlanması ve sonucun değerlendirilmesi, aynı halkla ilişkiler sürecindeki gibi işler. Bilgi edinme-bilgilendirme reklam açısından da önem taşır.

Reklamın tüketicinin "seçme hakkı"nı kullanması ile özdeşleştirildiği görülse de, bu özdeşleştirme "seçme hakkı"nın çağrıştırdıkları ile bire bir aynı değildir; tüketicinin seçme hakkını kullanması anlamını taşımadığı açıktır. Reklamda öne çıkarılan seçme hakkı, tüketici-kullanıcının çıkarının korunmasından ya da artırılmasından çok, kendisine sunulan, aynı gereksinmeyi gidermeye yönelik ve hemen hemen benzer ürünler arasında en iyi tanıtılanı seçmesi anlamını taşır. Reklamda üreten ya da satan tarafın yararının önde gelmesi, halkla ilişkiler iletişimi ile arasındaki temel farkı oluşturur. Daha da önemlisi, reklamın bir ürüne olan istemi artırmayı amaçlayan; özünde tüketim eğilimi yaratma, var olan bir eğilimi etkileme ve/veya destekleme olgusu bulunan, ürünün satışını artırma ve piyasa payını büyütme ve kâr oranını yükseltme endişesine dayanan bir iletişim olmasıdır. Bu nedenle ne seçme hakkı ile ne de salt tüketici yararı ile bütünleştirilmesi olanaksızdır. Aynı nedenle halkla ilişkiler iletişimi yerine de geçemez.

2) Propaganda

İkna edici iletişim türlerinden biri olan ve daha çok siyasal alandaki iletişimi anlatmada kullanılan propaganda "dikkat dağılımını etkileyerek, dikkatlerin belli konulara çekilmesine yönelik bir etkileme aracı" olarak tanımlanır. Bu iletişim türünde de, insanların düşünce ve davranışlarının etkilenmesi amaçlanır. Ancak propaganda karşılıklı anlayış yaratmak yerine, önerilen düşünce ya da davranışın kesin kabulünün sağlanmasına yönelmesi ve iki yönlü olmayışı açısından halkla ilişkiler iletişiminden farklılaşır. Propagandada kesin kabulün

gerçekleşmesi için, kimi kez doğrular yanlı bir biçimde ve dengesiz olarak sunulur, kimi kez gerçekler saptırılabilir. Başka deyişle bir doğrudan hareket edilse bile, sunulan sonucun doğru olması gibi bir zorunluluk taşımamaktadır.

Propaganda gerek kullandığı araç, gerek varmak isteği sonuç açısından doğru ve ahlaki olma kaygısı taşımamaktadır. Bu nedenle olumsuz değer yüklü bir kavramdır. Propagandanın kamuoyunun ya da toplumun güdümünü etkilemek için gerçekleştirilmesi, özellikle siyasal alanda demokratik görüş birliğinin göz ardı edilmesine, sonuca mutlaka ulaşmanın öne çıkmasına neden olmaktadır. Propagandanın tanımında yer alan dikkat dağılımının etkilenmesi olgusu bu anlamı taşımaktadır.

Propaganda ikna etmeye dayanmaktadır. Asıl amacı, önerisinin kesin kabulü olmakla birlikte, karşılaştırma yapılabilecek başka bir görüşe ya da sorunun olumsuz yönlerine değinmemekte, kendi görüşünü "şu görüş doğrudur." diyerek ve tek doğru olarak sunmaktadır. Propagandada iletişimle aşılacak istenen duygu, düşünce ya da inançların kesin kabulü, bunların sorgulanması, farklı duygu, düşünce ve inançların karşılaştırılma ve aralarında seçme yapılması olanaklarını ortadan kaldırılarak sağlanmaktadır. Bu nedenle propaganda daha çok duygusal mesajlar içerir, olguların yalnızca tek yönünü sunar, genellemelere dayanır, düşünceye değil eyleme yönelir, sembol ve sloganlara yaslanır. Kuşkusuz propagandanın başarısı, hitap ettiği duyguların hedef kitledeki gücüne bağlıdır.

Sunulan görüşü kabul etmeyenler, fiziksel şiddet kullanımından başka yollarla, örneğin toplumsal olarak kınanma ya da yalıtılma ile cezalandırılmaktadırlar.

C) Krizle Bağlantılı Görülme

Halkla ilişkiler kuruluşların asıl uğraş alanları (örneğin üretim, vb.) ve bu alanların teknik anlamda yönetiminden çok, onların uğraşları gereği çevreleri ile ilişkilerinin geliştirilmesi ve ilişkilerde ortaya çıkan ya da çıkabilecek sorunların giderilmesiyle ilgilidir. Ancak sorunlarla ilgilenme halkla ilişkilerin yalnızca kriz ortaya çıktığında gerektiği gibi yanlı bir anlayışa yol açmaktadır.

Kuşkusuz, kriz halkla ilişkilerin başa çıkması gereken bir sorundur. Ancak, krizlerin yarattığı sorunların acilen karşılama zorunluluğu, genellikle kimi bilgilerin tek yanlı, dar kapsamlı olarak aktarılmasına yol açar. Böyle bir bakış, halkla ilişkileri kendisini ayırmaya çalıştığı diğer uygulamalara yaklaştıran bir alışkanlığı geliştirir ve halkla ilişkilerin anlaşılma ve uygulanmasında önemli bir engel oluşturur.

Oysa halkla ilişkilerde, kuruluşların çevrelerindeki oluşum ve değişimlerin izlenmesi, ileride ortaya çıkabilecek sorunları çıkar sanarak önlem önerilerinin geliştirilip yönetime sunulması öncelik taşır. Bu bağlamda halkla ilişkiler çağdaş yönetimin etkililiği ile ilişkilidir. Halkla ilişkilerin verimlilik ve etkililik ile ilişkisinin doğrudan gözlenememesi, kriz oluşmasını engellemeyi amaçlarından biri sayan işlevin bu yönünü perdelemekte ve onu kriz yönetimine indirgemektedir.

III) HALKLA İLİŞKİLERDE KAPSAYICI YAKLAŞIM

Halkla ilişkilerin tek bir tanımının olmayışı rastlantı değildir. Halkla ilişkilerin gelişim çizgisi ve çeşitli dönemlerde belli uygulamalarla bütünleşmesi tek bir tanım vermeyi zorlaştırmaktadır. Bu nedenle kesin bir tanımdan çok, kapsayıcı bir anlayışa yönelmek daha doğru olacaktır. Bu anlayış açıklayıcı bir nitelik taşımak zorundadır.

A) Seçilmiş Tanımlar

Halkla ilişkileri kavramak için onun temel amacını belirlemek gerekir. Bunun için kimi seçilmiş tanımlara gerek vardır. Edward L. Bernays halkla ilişkileri:

1. Halka bilgi verilmesi,
2. Halkın tutum ve davranışlarını etkilemeye yönelik ikna ve
3. Kuruluş ile ilgili olduğu toplulukların tutum ve eylemlerinin karşılıklı olarak bütünleştirilmesi çabası

olarak tanımlamaktadır. Bu tanım halkla ilişkilerin hem farklı, hem de birbiri ile ilintili üç yönünü belirlemektedir. Buna göre bilgi verme, ikna ve bütünleşme halkla ilişkilerin niteliğini oluşturmaktadır.

Halkla ilişkilerin amaçlarına ulaşmak için izlenecek yolu, amaçların içeriğini Public Relations News vermektedir. Buradaki tanıma göre halkla ilişkiler "Kamunun tutumlarının değerlendirilmesi; kuruluş politika ve faaliyetlerinin kamu yararı ile bütünleştirilmesi; anlayış ve kabul sağlamaya yönelik planlı, programlı, sürekli bir yönetim sürecidir."

Bu tanımda ilk olarak kuruluşun çevresini tanınması, bilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. İkinci olarak kuruluş-kitle bütünleşmesi kamu yararı ile ilişkilendirilmektedir. Bilgi verme, bu nedenle kamu yararını belirlemeye yöneliktir. Üçüncü olarak halkla ilişkiler bir yönetim süreci olarak alınmaktadır. Buna göre halkla ilişkiler bilgi vermeyi, anlayış ve kabulün sağlanmasını, kuruluş yönetiminin gerçekleştirilmesi gereken bir işlev, bunların yapılmasını da bir yönetsel süreç olarak almaktadır.

Halkla ilişkilerin işlevsel yönü ise Robinson'un tanımında yer almaktadır. Robinson halkla ilişkilerin:

- Bir kuruluşun ilgili olduğu toplulukların tutumlarını ölçme, değerlendirme ve yorumlama,
- Kuruluşun toplumda gördüğü kabul ve anlayışın artırılmasında yönetime yardımcı olma,
- Kuruluş amaçlarını ilgili olduğu topluluğun amaç, çıkar ve gereksinimi ile bütünleştirme,
- Kuruluşun anlayış ve kabul görmesini sağlayacak programlar geliştirme, uygulama ve değerlendirme olmak üzere dört temel işlevi yerine getirdiğini belirtmektedir.

B) Kapsayıcı Anlayışın İçerdiği Özellikler

Yukarıdaki tanımlarda, artık önceki gruplardakilerden daha farklı bir halkla ilişkiler tanımı yer almaktadır. Bu üç tanım halkla ilişkileri hem açıklamakta hem de belli özelliklerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Söz konusu özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilir.

1) Etkileşim Olgusu

Dikkat edilirse bütün tanımlarda kuruluşlar çevreleriyle sürekli etkileşim içindeki örgütler olarak alınmakta, bir yandan çevreden etkilenen bir yandan da çevreyi etkileyen toplumsal birimler olarak kabul edilmektedir.

Bu nedenle halkla ilişkilerde de amaç yalnızca kuruluşu halka kabul ettirme ya da halkın her istediğini yapma değildir. Amaç her iki tarafın birbirini etkileyebilmesi, bunun için aralarında karşılıklı olarak bilgi akışının sağlanmasıdır. Bu amaçla bir taraftan halkın beklentileri, istemleri, çeşitli konularda tutum ve davranışları öğrenilmekte; programlar geliştirilerek kuruluşu yönelik kabul ve anlayışın artırılmasına çalışılmaktadır. Diğer taraftan da kuruluşun da kendini, amaç ve etkinliklerini gözden geçirmesi, gerektiğinde yeni düzenlemelere gitmesi, hatalı yönlerini düzeltmesi gerekmektedir. Bu gereklilik halkla ilişkilerin iki yönlü oluşu ile anlatılır.

2) Halk (Kamu) Kavramı

Halkla ilişkilerde halk ya da kamu, günlük yaşamda kullanıldığı anlamdan daha farklı bir kavramdır. Halkla ilişkilerde halk (kamu) sözcüğü ile teknik anlamda bir kuruluşun etkinliklerinden, davranışından doğrudan ya da dolaylı, olumlu ya da olumsuz olarak etkilenen; kanaat ve eylemleriyle kuruluşu olumlu ya da olumsuz, doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen; ortak kanılara, davranışlara ve çıkarılara sahip birey, grup ve kuruluşlar anlatılmaktadır. Başka deyişle bir tek ve homojen bir halk ya da kamu söz konusu değildir.

Her kuruluş bu anlamda birden çok "kamu"ya sahiptir, onları etkiler ve onlardan etkilenirler. Çeşitli "kamular" kuruluşun amaç ve politikalarını kuruluştan farklı biçimde yorumlayabilir, bunların kuruluştan beklentileri, sorunları birbirlerinden farklıdır. Bu farklılık kuruluşun bilgi verme ve ikna etme etkinliklerinin de farklılaştırılmasını gerektirir.

3) Uzmanlık

Amaçlarını gerçekleştirebilmek için halkla ilişkiler farklı uzmanlık bilgilerini kullanmak zorundadır. Örneğin, çeşitli kamuların istem ve gereksinimlerini öğrenme, tutum ve davranışlarını değerlendirebilmek için geçerli insan ilişkileri; tutum ve davranışların nasıl oluşup değiştiği, nasıl ölçüleceği ve yorumlanacağı, nasıl etkileneceği konusunda bilgilere sahip olmak gerekir. Bu nedenle halkla ilişkiler uygulamalı toplumsal ve davranışsal bilimlerden, bu alanlardaki verilerden yararlanır.

Yine kitleye bilgi verme ve ikna etme işlevi halkla ilişkileri iletişim olgusuyla bütünleştirir. Her kuruluşun farklı özellikler taşıyan, farklı beklentileri olan çeşitli kamularının varlığı, çeşitli kitlelerin özelliklerine uygun iletişim programlarının ya da kampanyaların geliştirilmesini, uygulanmasını ve sonunda programın ne ölçüde etkili olduğunun saptanmasını gerektirir. Bunun için de, hem iletişim süreci, hem iletişim araçlarının temel özellikleri, iletişim örgütlerinin (medyanın) niteliği ve etkileri hakkında bilgi sahibi olmak gerekmektedir.

4) Yönetim İşlevi Olma

Halkla ilişkiler içinde yer aldığı kuruluşta kitlenin, kitlede kuruluşun amaçlarına uygun değişikliklerin gerçekleştirilmesine yönelik, iki yönlü iletişime dayalı planlı ve sürekli çalışmaları anlatır. Bu nedenle halkla ilişkilerin yönetim tarafından tasarlanması ve yerine getirilmesini gerekir.

Kuruluş ile çeşitli kamuları arasında bütünleşme her şeyden önce kuruluştan kitleye, kitleden kuruluşu sistemli, düzenli bir bilgi akımının sağlanmasına, tarafların birbirlerini tanıma-bilme gereksiniminin giderilmesine, aralarında bir anlayış ve işbirliğinin gelişmesine bağlıdır. Bu ise bir anda ya da kendiliğinden oluşmaz. Kuruluşla çevresi arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi, halkla ilişkilerin anlamını bilmeyi, ilişkilerin halkla ilişkiler mantığı ile ele alınmasını ve buna göre hareket edilmesini gerektirir.

IV) HALKLA İLİŞKİLERİN ANLAMI

Halkla ilişkiler üç anlama gelmektedir:

- Bir kuruluşun kamuları oluşturan birey ya da gruplarla ilişkileri,
- Kuruluş ile kamuları arasındaki ilişkilerin niteliği,
- Kuruluşun bu gruplarla olumlu ilişkiler geliştirmek için kullandığı yöntem ve araçlar.

İlk anlam bir durum saptamadır. Her kuruluş yaptığı iş nedeniyle görece geniş ya da dar çeşitli halk kesimleri ile ilişki içindedir. Ancak çeşitli kesimlerle arasındaki bu ilişki, bir örnek değildir. Bu nedenle farklı birey ve gruplardan söz edilmektedir.

İkinci anlam, hem bir bütün olarak, hem tek tek farklı kamularla kuruluşun ilişkisini değerlendirmeyi içerir. Bu anlam içinde, bir kuruluşun ilişkileri iyi-kötü olarak değerlendirilmektedir. "A kuruluşunun halkla ilişkileri kötüdür." denildiğinde ilişkilerin niteliği ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

Üçüncü anlam ise var olan ilişkinin sürdürülmesi, geliştirilmesi ya da değiştirilmesi için halkla ilişkiler etkinliklerinin hangi noktadan hareket edeceğini, hangi hedefe yöneleceğini gösterir. Ancak, burada da olumlu nitelikte ilişki geliştirme ile bunun için kullanılacak yöntem ve araçları ayırmak gerekir. İlkinde belli bir duruma göre ilişkileri daha olumlu bir düzeye getirme söz konusudur. Bunun için önce var olan durumun ne ölçüde olumlu olduğu belirlenmelidir. Çeşitli kamular ve ilişkilerin niteliği belli olmadan, olumlu ilişkiler geliştirme çabası, bir bakıma boşa zaman kaybı sayılır. Ancak bundan sonra, ilişkinin geliştirilmesi düşünülen grup ya da grupların özelliklerine uygun belli yöntem ve araçlar kullanılarak girişilecek bir çaba anlamlı olabilir.

V) HALKLA İLİŞKİLERİN İLKELERİ

Halkla ilişkilerde mutlaka uyulması gereken dört temel ilke vardır:

- Dürüstlük
- Bütçe
- İnanırcılık
- Tekrarlama

A) Dürüstlük

Bu ilke onurlu çalışma, güvenilirlik ve doğruluğu kapsar. Halkla ilişkiler faaliyetlerinde bulunan kuruluş, gerçeklerden ayrılmadan, sahip olduğu koşulları abartmadan veya olduğundan iyi veya kötü gösterip hedef-kitle olan halkı yanıltmadan, gizliliğe uymak kaydıyla mümkün olan her şeyi olduğu gibi aksettirerek onun ilgi ve desteğini kazanmak zorundadır. Böylece daha sonra karşılaşılabilecek bazı problemler, daha başlangıçta çözümlenerek, halkın güveninin kazanılması, olumlu tutum ve davranışların sağlanması mümkün olabilir.

B) İnandırıcılık

İnandırıcılık halkla ilişkileri yürütenlerin yaptıkları işin doğru olduğuna inanmaları ve bu inanç doğrultusunda hedef kitleyi inandırmaya çalışmaları ilkesidir. İnsanların inandıkları konuda çalışmaları ve inandırıcı olmaları daha kolaydır. İnandırıcılık ilkesinin gerçekleşebilmesi için, hedef-kitle olan halkın iyi tanınması ve özelliklerinin bilinmesi gerekir. Bu, halka ulaştırılmak istenilen mesajların kolayca anlaşılabilir bir dille hazırlanmasını ve çeşitli kanallardan verilmesini sağlamak bakımından da önemlidir. Çünkü halkla ilişkiler faaliyetleri gelişigüzel faaliyetler olmayıp, mutlaka bir plan dahilinde yürütülmesi gereken çalışmalardır.

Halkla ilişkilerin planlamasında, araştırma ve bilgi toplama ilk aşamayı oluşturur. Bu aşamada kurumun personel ve bütçe durumu ile hedef kitlenin özellikleri, eğilimleri, alışkanlıkları, görüşleri saptanmalıdır. Bu aşamada basında yer alan yazılardan, kuruluşa gelen mektuplardan, raporlardan, öğrenen tanınmış kişileri ile yapılacak görüşmelerden, istatistiklerden ve bilimsel araştırma yöntem ve tekniklerinden yararlanılabilir. Ayrıca, varsa daha önce yapılmış olan halkla ilişkiler çalışmaları da dikkate alınmalıdır. Böylece elde edilebilecek bilgilerin ışığında yapılacak halkla ilişkiler çalışmaları saptanılarak, planlanabilir.

C) Tekrarlama

Halkla ilişkiler faaliyetleri sürekli olduğuna göre, halka iletilmesi amaçlanan mesajların, halkı bıktıracağı endişesine kapılmadan sık sık tekrarlanması, sürekli olarak halkın dikkatinin çekilmesi ve bu dikkatin uyanık tutulması gerekir. Bunun için halka verilmek istenilen mesajlar, aynı kanaldan, sık sık tekrarlanmalı veya çeşitli kanallardan benzer kalıplarda iletilmelidir. Bu konuda sürekli tekrarların bıktırıcı olacağı düşünülmemelidir.

Ç) Bütçe

Çağdaş kamu yönetimi anlayışı, demokratiklik, karlılık ve verimlilik ilkelerini ön plana çıkarmaktadır. Bütün halkla ilişkiler faaliyetleri, çalışmanın genişlik ve yoğunluğuna göre bir harcamayı gerektirir. Harcama kaçınılmaz olduğuna göre, halkla ilişkiler faaliyetleri planlanırken, bunun malî portesi de hesaplanmalıdır. Kurum olanaklarını aşan meblağların harcanması gerekiyorsa maddî yardım sağlanabilecek kişi ve kuruluşlar da hedef kitlenin bir bölümü olarak göz önünde bulundurulmalıdır. Bu gibi kişi ve kuruluşlara da ulaşmaya çalışılmalı, gerekli maddi ve manevi destek sağlanmalıdır.

VI) HALKLA İLİŞKİLERİN YAPILANIŞI

Halkla ilişkiler içinde yer aldığı kuruluşun amaçlarının gerçekleşmesine katkıda bulunur. Bunun için önce bir yönetsel işlev olarak kabul edilmeli, sonra da kendi gereklerine uygun biçimde yapılandırılmalıdır. Önemli olan nokta, kuruluşun diğer asli işlevleri gibi süreklilik kazanması ve bu süreklilik içinde de halkla ilişkilerin kendi yapısının, özelliklerinin korunması gerekliliğidir. Yönetsel işlev olarak halkla ilişkilerin iki yönlülük, kurumsallaşma ve bilimsellik

olarak belirlenebilecek kendine özgü amaçları, kuruluş amaçlarından bağımsız değildir. Halkla ilişkilerin sonul hedefi kuruluş ile çeşitli kamuları arasında amaç, beklenti, davranış bütünlüğünü sağlamaktır. Halkla ilişkilerin işlerlik amaçları ise, bu bütünlüğü gerçekleştirmek için, iki yönlü iletişime dayalı bir ilişki geliştirme olarak belirlenir. Bu amaçlar, bir bakıma halkla ilişkilerin kuruluşlardaki varlık nedenidir. Ama halkla ilişkilerin başarısı için bazı koşulların gerçekleşmesi de zorunludur.

A) Birim

Halkla ilişkilerin bir yönetim işlevi olmasının ilk koşulu çalışmaları yürütecek bir birimin varlığıdır. Bu birimin kuruluşun üst kademelerine yakın bir yerde olması, hatta birim yöneticisinin üst kademe yönetimde yer alması çalışmaların başarısı için gerekli sayılır. Böylece halkla ilişkiler kuruluş politikasının bir parçası durumuna gelecek, alınan kararları etkileme gücüne sahip olabilecektir.

B) Örgütlenme

Halkla ilişkilerin yönetim işlevi olmasının ikinci koşulu, birimin halkla ilişkilerin işlevlerine uygun olarak örgütlenmesidir. Uygulamada halkla ilişkilerin danışma ve yürütme olmak üzere iki ayrı işlevi yerine getirdiği görülmektedir.

Halkla ilişkilerin "kuruluşun ürün, politika ve personelinin toplumda gördüğü kabul ve anlayışı artırma amaçlarının tanımlanmasında yönetime yardımcı olmak", "ilgili kamuların tutum ve davranışlarını yönetime açıklamak" ya da "karar ve eylemlerinin yönü ve içeriği açısından yönetime yardımcı olmak" olarak belirlenen işlevleri danışma işlevi olma niteliğini taşır.

Halkla ilişkiler tanımları onun aynı zamanda bir yürütme görevi niteliği de taşıdığını göstermektedir. Örneğin, kuruluşun toplumda gördüğü kabul ve anlayışı artıracak programlar hazırlama, uygulama ve değerlendirme amacı bunun tipik bir örneğidir. Bu anlamda halkla ilişkiler, kuruluş içinde iletişimin etkili bir biçimde işletilmesine, dış kitleye yönelik çeşitli programların hazırlanması, etkili bir iletişimle uygulanması ve değerlendirilmesine yöneliktir.

Halkla ilişkiler yürütme işlevi olarak üç alanda iletişim akımının etkililiğini sağlamaya yöneliktir:

- Kuruluş yönetimine genel kamuoyu ve kuruluşun doğrudan ilişkide bulunduğu gruplar (dış kamular ya da hedef kitleler) ve kitle iletişim araçlarının içerik analizlerini sağlamak,
- Kuruluştan dış ve iç kamulara bilgi akımını sağlamak (Bu akım hem üst düzey yöneticileri arasında, hem de onlarla orta ve alt kademe yöneticileri ve çalışanlar arasındadır.),
- Üst kademe yönetimince çalışanlara kuruluşun politikası, amaçları, etkinlikleri ile ilgili düşünce, görüş ve önerilerinin aktarılmasını sağlamak.

C) Süreç

Halkla ilişkilerin amaçlarının gerçekleştirilmesi için üçüncü koşul, "halkla ilişkiler süreci" olarak nitelenen ve her biri farklı, ama iç içe geçen eylemleri içeren aşamaların gerçekleştirilmesidir. Bu aşamalar bilgi toplama (araştırma), planlama, iletişim ve değerlendirmedir.

Halkla ilişkilerin genel olarak bir iletişim etkinliği olarak görünmesine ve iletişimin halkla ilişkilerde çok önemli bir yeri olmasına karşın, süreçte bu aşamaların her biri diğeri ile aynı ağırlığı taşıy ve etkili bir uygulama için hayati öneme sahiptir. Bilgi toplama, planlama ve değerlendirme, halkla ilişkileri basit bir bilgi aktarmadan ayıran temel özelliklerdir. Bunlardan birinin gereklerinin yerine getirilmemesi çabaların başarısızlığa uğraması sonucunu doğurur.

Örneğin, kuruluşun çeşitli kamularına aktarmak gereksinimi duyduğu bilgiler ile bunların öğrenmek istediği, gereksinim duydukları bilgiler farklı olabilir. Aktarılan bilgiler kitlenin dikkatini çekmemiş, eksik veya yanlış anlaşılmış ya da benimsenmemiş olabilir. Ya da aktarılan somut bilgiler, aktarılmak istenilen düşünceleri ve amacı tam olarak yansıtmayabilir. Oysa bilgi aktarmanın amacı, bir işin nasıl yapılacağına belirlenmesi ve/veya kolaylaştırılmasının sağlanması, bir konuda ortak tutum ve davranışın geliştirilmesi olabilir. Ama kitlenin bir konuda neyi, ne kadar bildiği ya da bir konudaki tutumunun veya davranış kalıbının ne olduğu bilinmeden bilgi aktarmak da çoğu kez boşa çaba olabilir.

VII) HALKLA İLİŞKİLER SÜRECİNİN AŞAMALARI

Aslında yukarıdaki aşamalar birbirinden kesin çizgilerle ayrılamayan, iç içe geçen bir işleyiş gösterir. Ancak sürecin anlaşılmasını kolaylaştırmak için her aşamanın ayrı olarak ele alınması daha yararlıdır.

- Bilgi Toplama
- Planlama
- Uygulama
- Değerlendirme

A) Bilgi Toplama (Araştırma)

Kuruluşların çevrelerini tanımaları, kendilerini etkileyen etmenler hakkında bilgi edinmeleri amaçlarını gerçekleştirmeleri, çevreleri ile uyumlu ilişkiler kurma açısından önemlidir. Örneğin, kuruluş amaçlarının çeşitli kamuları (kitleleri) tarafından algılanış ve yorumlanma biçimi, amaçlarının karşıladığı temel gereksinimlerdeki değişmelerin yarattığı tepkiler, etkinliklerinin ve çalışanlarının iyi ya da kötü olarak değerlendirilişi kısa ya da uzun dönemde kuruluşun başarısı üzerinde etkili olur. Bu nedenle kuruluşlar bunları öğrenme ve çabalarını buna göre düzenleme, bunun için de düzenli olarak sağlıklı ve güvenilir bilgi almak zorundadır.

Halkla ilişkiler bir bilgi alma ve verme olgusudur. Bir bakıma halkla ilişkilerin gereksindiği sağlıklı bilgilerin kapsamı, bir kuruluşun politikasından etkinliklerine, işlevlerinden davranışına kadar tüm alanlarına yayılır. Tanımında yer alan amaç ve işlevleri gerçekleştirilebilmek, yönetimin çevresi ile ilişkilerini düzenlemede doyurucu karar verme ve

sorun çözme kapasitesini artırmak gibi çeşitli nedenlerle sağlıklı bilgilere ulaşmak zorundadır.

Halkla ilişkiler aynı zamanda çeşitli kamuların kuruluşla ilgili güvenilir bilgi edinme gereksinimini de karşılamak, çevreye bu tür bilgileri aktarmak amacındadır. Bu onu diğer bilgi verme türlerinden ayıran temel özelliğidir. Başka deyişle güvenilir bilgi sağlanması ve aktarımı, yönetsel bir işlev olarak kabul edilen halkla ilişkilerin özünü oluşturur. Halkla ilişkilerin taşıdığı bu özellik, araştırmaya halkla ilişkilerde özel bir yer verilmesini gerektirir.

Bir konuda bilgi edinme yollarının tümü araştırma olarak nitelense de, araştırma "güvenilir bilgiler sağlamak için kullanılan yöntemlerin toplamı" olarak tanımlanır.

Bilgi toplamada başlıca üç yol izlenmektedir. Bunlardan birincisi mevcut kaynakların incelenmesidir. Çeşitli raporlar, toplantı tutanakları, kayıtlar, daha önce yapılmış araştırmalar, gazete yayınları bu tür kaynakları oluşturur. İkincisi, kuruluşa gelen mektupların şikâyet ve önerilerin, kuruluş üyelerinin çeşitli ilişkilerde edindikleri izlenimlerin öğrenilmesidir. Üçüncüsü ise bilimsel yöntemlerin kullanılmasıdır.

1) Var Olan Bilgilerden Yararlanma

Bunlar hemen her araştırmacının yararlanabileceği el altında bulunan ya da kuruluş dışında elde edilen bilgilerdir. Faaliyet raporları, toplantı tutanakları, kayıtlar, benzer konularda daha önce yapılmış çalışmaların raporları, kuruluş içinde ve dışında belli alanlarda uzmanlaşmış ya da çeşitli etkinlikler hakkında bilgi sahibi olan kişilerin görüşleri, bilimsel kuruluşların çalışmaları, görsel ve işitsel basında yer alan haberler, yazılar vb. çeşitli konularda yararlanabilecek kaynakları oluştururlar.

Ancak bunlardan yararlanmada hatırdta tutulması gereken kimi noktalar bulunmaktadır. Bunlardan biri her olayın kendi koşulları içinde ele alınmasıdır. Benzer görünen olaylarda bile, yeni etmenler işe karışır, koşullarda bir değişme meydana gelir. Öte yandan kimi kaynaklarda bilgilerin bir bölümü farklı amaçlar için üretilmiş, bir bölümü bilimsel yöntemlere dayanmadan elde edilmiş olabilir. Kaldı ki, bilgilerin bir bölümü bilimsel olarak sağlansa da, farklı bir dönemde, farklı koşulların neden olduğu sorunlarla ilgili bulunabilirler.

2) Basını İzleme

Basını izleme en bilinen, en yaygın bilgi toplama yollarından biridir. Basın her kuruluş için, kamuoyunun kendisi hakkındaki kanaatlerini yansıtan, giderek günümüzde kuruluşun kamuoyundaki imajı üzerinde etkili olan önemli bir kurum olarak kabul edilir. Aynı zamanda kuruluşların kamuoyunu bilgilendirmede kullandıkları en temel araçlardan biridir. Bu nedenle basın halkla ilişkilerde önemli bir yere sahip olmakla kalmaz, basınla ilişkiler halkla ilişkilerin ayrılmaz, bütünleyici bir yönünü oluşturur.

Bununla birlikte bilgi toplama amacıyla basını izlemenin belli sınırları da bulunmaktadır. Her şeyden önce basının izlenmesi kanalıyla toplanan bilgilerin nasıl bir işlem gördüğü önemlidir. Bu yolla toplanan bilgilerin kalıcı, iyileştirici bir etki yapması ya da amacın gerçekleşmesine katkıda bulunması için bilimsel yöntemlerle çözümlenmesi zorunludur. Ayrıca basını izleme halkla ilişkilerin ayrılmaz bir parçası olmakla birlikte, tek ve en sağlıklı bilgi toplama yolu değildir. Bunun başlıca nedeni basının her zaman kuruluşlara ilişkin tüm bilgi ya da düşünceleri yansıtmaması, çoğu kez kendisi açısından haber değeri olan ve izleyici kitesinin ilgisini çekeceği düşünülen bilgilere yer vermesidir. Her iki durumda da düzenli ve sağlıklı bilgi toplama amacıyla basını izleme yeterli olmamaktadır.

3) Kuruluş Kaynakları

Her kuruluş kendisi ile ilgili zengin bir bilgi birikimine sahiptir ve bu bilgileri gerektiğinde kullanabilmek için, dosyalama yöntemi ya da bilgisayar kullanarak toplar ve korur. Buna ek olarak kuruluşa çeşitli konularda gelen mektuplar, şikâyetler, öneriler, kuruluş üyelerinin sahip oldukları bilgiler ve kişisel ilişkilerinde edindikleri izlenimler de örgütsel bilgi kaynaklarını oluşturur. Bunlar da halkla ilişkiler için önemlidir.

Ancak, halkla ilişkiler konusunda yararlı olacak bilgilerin genellikle arşivlerde yer almaması, çoğu kuruluşta dosyalamanın sistemsiz yapılması ya da bilgisayarın yetersiz kullanımı gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Ayrıca, halkla ilişkilerin bu kaynaklardan yararlanabilmesi için her şeyden önce kuruluştaki birimler arasında işbirliğinin ve iletişimin işlemesi gerekir. Oysa birimler arasındaki iletişim kopukluğu, birimlerin birbirinden bilgi saklaması çoğu kez görülen aksaklıklardır. Bu davranışlar kuruluşun halkla ilişkiler sorunlarını yaratan ana nedenlerden biridir. Bazen de kuruluş üyeleri olayları, sorunları kuruluşun bakış açısından, yanlı olarak yansıtabilirler. Bu durumda, sorunlara ilişkin nedenler sağlıklı bir biçimde saptanamayacağı için, kuruluş kaynaklarından sağlanacak yarar da sınırlı olacaktır.

Bir başka ve önemli sorun, özellikle ülkemizde çoğu kuruluşta halkla ilişkilerin bu sorunlarla ilgili sayılmamasıdır. İlgili sayıldığı durumda ise, örneğin olumsuz yorumlara yol açacak bilgiler söz konusu olduğunda, ya da verilen bilgilerin üst kademe yönetimce bilinmesinin istenmemesi durumunda, kuruluş üyeleri bilgi vermede isteksiz davranmakta, hatta kaçınmaktadırlar.

4) Bilimsel Yöntemlerin Kullanılması

Halkla ilişkiler işlevi açısından önemli olan, toplanan bilgilerin yansızlığının ve güvenilirliğinin sağlanabilmesidir. Bu nedenle halkla ilişkilerin işlemesinin koşullarından biri alanda bilimsel yöntemlerin ağırlık kazanmasıdır. Bilgi toplamada görece olarak en güvenilir yol, masraflı ve zaman alıcı olmasına karşın bilimsel yöntemlerin kullanılmayla dış ve iç kamuların kuruluş ve etkinlikleri hakkındaki tutum ve davranışlar sağlıklı bir biçimde öğrenilebilir, çeşitli sorunların nedenlerine inilebilir.

Bilimsel araştırmalar -araştırmacının amacının dışında- yönedikleri amaç, başka deyişle neyi çözümlenmeye yatkın oldukları açısından üçe ayrılır:

a) Anlamaya Yönelik Araştırmalar

Bir konuyu tanıma, daha çok bilgi edinme, daha kesin varsayımlar formüle etmeye yöneliktirler. Araştırmacının her tür bilgiye açık olmak zorunda olduğu bu tür araştırmalarda kullanılan yöntemlerin başlıcası "örnek" yöntemidir. Bu yöntemle araştırmacı kişi, grup ya da örgütleri ayrıntılı bir biçimde inceler. Halkla ilişkilerde çoğu konu çeşitli disiplinler çerçevesinde ele alındığından hemen her halkla ilişkiler araştırmasının bir yönü anlamaya yönelik araştırma niteliği taşır.

b) Betimleyici Araştırmalar

Bir kuruluşun ilişkide bulunduğu grup (kamu) ya da grupların (kamuların) özelliklerini betimlemeye ya da özetlemeye yönelik tüm araştırma çabaları bu kategoriye girerler. Bu tür araştırmalar:

- Bir birey, grup ya da kuruluşun özelliklerini özetleyenler ve betimleyenler,

- Bir olgunun bir başka olgu ile birlikte, veya bir olgudan sonra oluşum sıklığını belirlemeye yönelik olanlar

olmak üzere iki gruba ayrılırlar.

Halkla ilişkilerde araştırmaların büyük bir bölümü betimleyici araştırmalardır. Örneğin bir gazetenin okuyucu kitlesinin ya da bir kuruluşun belli bir birimi ile doğrudan (ya da dolaylı) ilişkide bulunan birey ve grupların özelliklerinin saptanmasına yönelik araştırmalar (a) grubuna, belli özelliklerle ilişkili olguları saptamaya yönelik araştırmalar ise (b) grubuna girer. Bu iki amaç aynı araştırmada da yer alabilir.

c) Açıklayıcı Araştırmalar

Çeşitli değişkenler arasındaki nedensel ilişkileri aramaya, bu ilişkilerle ilgili çeşitli varsayımları sınamaya yönelik araştırmalardır. Örneğin bir kuruluşta halkla ilişkiler birimi, yaptığı iş konusunda daha iyi bilgilendirilmiş bir çalışan kitlesinin dış kamularla ilişkilerde daha verimli olacağını varsayabilir ve bunu araştırma ile sınayabilir. Burada yapılan bilgilendirme ile çalışanların verimliliği, verimlilikle de kamularla ilişki arasında nedensel bir ilişkinin aranmasıdır. Uygulamada araştırmacı yeni bir konuda önce alanı öğrenmek, sonra sorunun özelliklerini betimlemek, sonra da açıklama geliştirmek durumunda kalabilir. Başka deyişle tek bir araştırmada üç araştırma tipinin de kullanılması söz konusu olabilir. Bu nedenle önemli olan "araştırma sınıflamasının bir amaç değil, bir araç olması"dır.

Halkla ilişkiler alanında araştırmaya, genel olarak, bilgi verme, çeşitli kamuların tutumlarını ölçme, değerlendirme, her hangi bir konuyla ilişkili kamuların tutum ve/veya davranışlarını etkileme, kuruluş ile kamuları arasında günlük ilişkilerde karşılaşılan çeşitli sorunları giderme ya da yönetimi geliştirme gibi çeşitli konularda başvurulmaktadır.

Bununla birlikte, halkla ilişkilerin farklı anlamları ve görevleri (işlevleri) dikkate alındığında bir kuruluşun tüm yönleriyle ilgili sorunların büyük bir bölümünün halkla ilişkiler sorunu olarak nitelenebileceği açıktır. Başka bir deyişle araştırma kuruluş ve çeşitli kamuları arasındaki ilişkileri ilgilendiren her hangi bir sorun, etkinlik ya da düzenleme ile ilgili olabilir. Halkla ilişkilerde ilgilendiği konuların çeşitliliği nedeniyle araştırılan konunun, incelenen alanın özelliklerine uygun olarak davranışsal ve uygulamalı bilimlerdeki araştırma yöntemlerini, bu alanların verilerini kullanmak zorundadır.

Genellikle araştırmanın her şeyi çözmesi beklenir. Oysa araştırmalar sorunu çözmez ya da bize o konuda ne yapılacağını söylemez. Yalnızca belli bir konuda ne düşünüldüğü, karşılaşılan güçlüklerin neler olduğu vb. konularda bilgi verir.

Halkla ilişkiler araştırması ile sorunun ana kaynakları (Bu tutum, bilgi eksikliği, yönetsel düzenleme vb. olabilir.) saptandıktan sonra bunların düzeltilmesine ilişkin öneriler getirilir. Bir konuda bilgi eksikliğinin giderilmesi, bir başkasında kimi davranışların düzeltilme yoluna gidilmesi, kimi konularda işlemlerin basitleştirilmesi, standart yöntemlere gidilmesi, başvurulacak yönetsel kademelerin ya da gerekli işlemlerin azaltılması vb. önerileri araştırma sonunda girilecek programlar niteliği taşırlar.

B) Planlama

Halkla ilişkiler sürecinin ikinci aşaması "planlama"dır. Planlama belirlenen amaçları gerçekleştirmek için gerekli olan araçların saptanması ile ilgili bir kavram olup "amaçların ve bu amaçlara ulaşmak için nelerin, ne zaman, nerede, neyle ve kimlerce, nasıl

yapılacağıın” belirlenmesi olarak tanımlanabilir. Planlama yalnızca içinde bulunan anı kapsamaz, ileriye doğru bir bakışı içerir.

Halkla ilişkilerde planlama genel olarak sorunun ne olduğuna, bu konuda neyin, nasıl yapılacağına karar verme olarak tanımlanır. Halkla ilişkilerde planlar diğer çalışmalarda olduğu gibi uzun, orta ve kısa dönemli olarak ayrılabilir. Uzun ve orta dönemli planlar daha çok bir örgütün ve birimin halkla ilişkiler politikasının gerçekleşmesine ilişkin planları içerir. Bunlarda ulaşılmak istenilen amaçlar yer alır. Kısa dönemli planlar ise daha belirli noktalar üzerinde yoğunlaşan, daha dar nitelikte olan, genel planlama amaçlarının ayrıntılarının belirlendiği ve bunlara ulaşma yöntemlerinin saptandığı planlardır.

Halkla ilişkiler planları önleyici ve onarıcı olmak üzere de ikiye ayrılabilir. Onarıcı planlar daha çok belli bir andaki sorunun çözümüne ilişkin planlardır, kriz anlarında ortaya çıkarlar. Önleyici planlar ise ileriye yönelik sorunların neler olabileceğinin önceden saptanıp, çözüm yollarının aranarak sorunların krize dönüşmesini engellemeyi amaçlayan planlardır.

Genellikle uygulamada bir kriz doğduğunda halkla ilişkilerin bu krize ya da en azından krizin atlmasına bir çözüm bulması istenmektedir. Ama halkla ilişkilerin asıl amacı bir kriz doğmasını engellemeye çalışmaktır. Bu nedenle halkla ilişkilerde daha çok önleyici planlamanın yer alması gerekir.

Halkla ilişkilerde program planlaması, tüm çalışmaların bel kemiğini oluşturmaktadır. Bundan dolayı programın birincil ve ikincil amaçlarının ve bunların nedenlerinin, hedeflerin neler olduğunun; hangi araçlarla, kime ve nasıl ulaşılabileceğinin; nelerin, nasıl, ne zaman söyleneceğinin ve bu çalışmanın emek ve para olarak neye mal olacağına açıkça ve ayrıntılı bir biçimde gösterilmesi gerekmektedir.

Tüm program planlamalarında dikkat edilecek noktaları aşağıdaki gibi gösterilebilir:

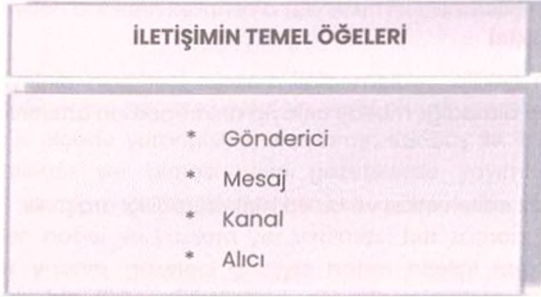
- Sorunun tüm yönlerinin, tüm etmenlerinin araştırılması,
- Sorunu çözmek için mevcut ve gerekli kaynakların dökümünün yapılması,
- Gerekli para ve zamanın saptanması,
- Gerekli uzmanlardan oluşan bir grubun kurulması,
- Kısa dönemli ve gerçekçi olmayan zamanlamadan kaçınılması,
- Hata ve başarısızlıklardan ders alınması.

C) Uygulama (iletişim)

Tüm halkla ilişkiler sürecinin en göze çarpan yönü, hedef kitlelere bilgi aktarmaya ve/veya onları etkilemeye yönelik olan iletişim aşamasıdır. İletişim, yalnız halkla ilişkilere özgü olmayıp, toplumsal yaşamda insan ilişkilerinin temel öğelerinden biridir. Halkla ilişkilerin bir aşaması olarak iletişimi anlayabilmek için, onu çeşitli boyutlarıyla (mekanik, psikolojik, yorumlayıcı-sembolik ve sistem-etkileşimi) incelemek gerekir.

Basit olarak iletişim, ortak semboller (simgeler) sistemi yoluyla anlamların, duygu, düşünce ve davranışların aktarılma süreci olarak tanımlanır. Yazılı ya da sözlü sözcükler, resimler, davranışlar vb. ortak simge ya da sembollerini oluşturur. Her iletişim şemasında şu temel

öğeler bulunur: Kaynak, ileti (mesaj) ve alıcı. Bunlara bir de iletinin aktarıldığı araç ya da kanal eklenir.

1) Gönderici (Kaynak)

Kaynak, iletişimi başlatan ya da başlatmakla sorumlu, geniş bir kitleye doğrudan ya da radyo veya TV gibi araçlarla gönderen birey ya da kuruluştur.

2) Mesaj (ileti)

İleti, kaynağın alıcıya aktarmak istediği bilgi, düşünce ve kavramları sembolize eder.

3) Kanal

Kanal, iletinin potansiyel alıcıya aktarıldığı ortamı ya da gazete, radyo, televizyon ve benzeri araçları anlatır.

4) Alıcı

Mesajın yöneldiği birey ya da bireylere alıcı denir.

İletişimin başarısı için kaynağın mesajlarını alıcının özelliklerini dikkate alarak, bu özelliklere uygun bir dille (alıcının anlayabileceği) ve uygun araçla (alıcıya ulaşan) aktarması gerekir. Alıcı ile kaynak arasındaki bağın kurulması, her ikisinin bilgi, ilgi ve deneylerinin oluşturduğu deney alanlarının kesişmesini gerektirir. Buna ortak deney alanı denir. Alıcı ile gönderici arasında ortak dil, değerler, amaçlar vb. söz konusu alanı oluşturan öğelerdir.

İletişim sürecinde alıcının iletişime tepkisini, iletiye yanıtını anlatır. Bir bakıma geribildirim iletişimin amacını oluşturur. Geribildirim iletişim sürecinde -tıpkı iletinin alıcıya ulaşmasında olduğu gibi- her zaman kendiliğinden ortaya çıkmayabilir. Bu nedenle çoğu kez geribildirim sağlanması kaynağın çabasına bağlıdır.

Ç) Değerlendirme

Halkla ilişkiler sürecinin son aşaması, değerlendirme olarak adlandırılır. Bu aşamada uygulanan programın etkileri ölçülür ve programın amacına ulaşma derecesi saptanır. Elde edilen sonuçlar yeni bir program için ilk verileri sağlar. Başka bir deyişle, değerlendirme mantıksal olarak, sonraki programın da bilgi toplama aşamasını oluşturur.

Bir programın etkililiği dört boyutta değerlendirilebilir:

1) Dinleyicilerin Nitelik ve Niceliği

Burada ne kadar dinleyiciye ulaşılabildiği, ulaşılanların tüm dinleyicileri ne ölçüde temsil ettikleri, nitelikleri vb. araştırılır.

2) Dinleyicilerin Tepkisi

Dinleyicilerin ilgilerinin çekilip çekilemediği, mesajın içeriğinin dinleyici üzerinde olumlu-olumsuz etkilerinin olup olmadığı, mesajı anlayıp anlamadıkları araştırılır.

3) İletişimin Etkisi

Gönderilen mesajın fark edilen etkisi ve bu etkisinin sürekliliği araştırılır.

4) Etki Süresi

Kullanılan kanallar ve mekanizmalardan hangilerinin etkili oldukları, hangi tutum ve davranışların etkilenebildiği araştırılır.

VIII) HALKLA İLİŞKİLERDE KULLANILAN ARAÇLAR

Halkla ilişkiler iç ve dış kamulara bilgi aktarılmasında, bu kamularla ilişkilerin düzenlenmesinde çeşitli araçlardan yararlanır. Hangi araç ya da araçların kullanılacağı konunun, ulaşılmak istenen grubun ve aracın özelliklerine bağlı olarak belirlenir.

HALKLA İLİŞKİLERDE KULLANILAN ARAÇLAR

Yazılı ve Basılı Araçlar	Yayın ve Gör.-İşit. Araçlar	Sosyal ve Kültürel Etkinlikler	Eğitim
<ul style="list-style-type: none"> - Gazete - Broşür - El kitabı - Kılavuz - Bülten - Yıllık - Dergi - Mektup - Afiş - Pankart - El ilanı - Yönlendirici - Yol gösterici 	<ul style="list-style-type: none"> - Radyo - Televizyon - Sergi 	<ul style="list-style-type: none"> - Yarışma - Gezi 	

A) Yazılı ve Basılı Araçlar

Yazı ve baskı tekniği kullanılan tüm araçlar bu grupta yer alır. Basılı araçlar büyük kitlelere ulaşmaya olanak sağlaması, maliyetinin düşebilmesi açısından yaygın bir şekilde

kullanılabilen araçlardır. Bu araçların kullanılması için halkın okuma-yazma bilmesi ve okuduğunu kavrayacak düzeyde olması gerekir. Ulaşılmak istenen grupta okuma-yazma oranının düşüklüğü söz konusu ise bu araçlardan bazılarının resim ve şekil ağırlıklı olarak kullanılması gerekir. Ayrıca bunların kullanılma teknikleri iyi bilinmelidir.

1) Gazeteler

Özellikleri ve çalışma düzenleri bilinirse ulusal ve yerel olarak yayınlanan günlük gazeteler halkla ilişkilerde büyük ölçüde yararlanılan araçlardır. Kuruluş ile ilgili yenilik ve olayların haber olarak gazetelerde yer alması veya gazetelerde yayımlanmak üzere yazılar hazırlanması yaygın yararlanma örnekleridir. Ancak gazetelerde yer sınırlı olduğundan, yayımlanması istenilen haber ve yazılara yer verilmesi her zaman mümkün olmayabilir. Gazetede yer alacak yazının, gazeteci gözüyle haber niteliği taşıması ve kamuoyunu yakından ilgilendirmesi gerekir. Bunun için de gazete sahipleriyle, muhabirlerle, köşe ve fıkra yazarları ile düzenli ve iyi ilişkiler içinde olmak gerekir. Böylece hem konuların öneminin açıklanması hem de olayların etraflıca anlatılması imkânı doğar.

2) Dergiler

Gazeteler için söz konusu olan durum, dergiler için de aşağı yukarı aynıdır. Kuruluşlar, imkânları elverişli ise kendi dergisini de çıkarabilirler. Ancak bu, yararlı olmakla birlikte belli bir bilgi ve çok çalışma gerektiren, pahalı bir yoldur. Bu nedenle yeterli maddi olanaklara ve teknik bilgiye sahip olunmadığında yerel veya ulusal dergilerden yararlanma yoluna gidilmelidir.

3) Broşürler

İlişki kurulmak istenilen kitleye ulaşmakta ve tanıtmada çok yararlı bir araç olan broşürler, genellikle az sayfalı ve bol resimlidir. Renkli olmaları maliyeti yükseltirse de çekiciliği artırır. Bunların en yararlı tarafı içerik, baskı ve dağıtım yönünden kuruluşun kontrolü altında olması ve amaca en iyi hizmet edecek şekilde hazırlanabilmesidir.

4) El Kitapları veya Kılavuzlar

Bunlar da okuyana bilgi veren, öğretici, açıklayıcı ve yol gösterici nitelikte basılı araçlardır. Kolay anlaşılabilir ve açık bir dille hazırlanmış olmaları gerekir.

5) Bültenler

Halkla ilişkiler aracı olarak, ilgili kişilere sürekli bilgi verme imkânı sağlar. Kurum dışı ilişkilerde kullanılan çok sayfalı mektuplar olarak nitelendirilebilir.

6) Yıllıklar

Kuruluşun bir yıllık çalışmaları ile sosyal ve kültürel olaylarını kronolojik sırada özetleyen basılı halkla ilişkiler araçlarından olan yıllıkların, kurum tarafından çıkarılması esas olmakla beraber, ilgili herhangi bir başka kuruluş tarafından hazırlanan bir yıllıkta da bilgi vermek mümkündür.

7) Mektuplar

Kişisel ilişkilerde kullanılan yazılı haberleşme araçlarından biri olan mektuplar, ilgililere daha nazik, samimî ve özel olarak hitap etme imkânı verir. Mektuplar kanalı ile kurum bir yenilik

veya olayı haber verebileceği gibi, herhangi bir konuda karşı tarafın düşünce ve görüşlerini almak imkânını da sağlayabilir. Ayrıca davet, tebrik, teşekkür ve başsağlığı niteliğindeki mektuplar, halkla ilişkiler açısından büyük yararlar sağlar.

8) Afişler (Posterler)

Özellikle posta kanalıyla ulaşılamayacak gruplara hitap etme imkânı veren afişler, yazıdan çok resimle ifade edilen mesajların geniş halk kitlelerine duyurulmasını sağlar. Afişlerde mesaj en etkili ve en kısa sözlerle, en uygun resim ve çizgilerle ifade edilmelidir. Hiç kimse uzun ifadeler taşıyan bir afişi okumak için durup, zaman kaybetmek istemez. Bu nedenle afişler örneğin sokaktan gelip geçenlerin dikkatini çekecek ama hareketlerini engellemeden anlayabilecekleri biçimde düzenlenmelidir.

9) Pankartlar

Bunlar vitrin ve ilan tahtalarına konulabilecek küçük boyutlarda duyuru kartlarıdır. Pankartlarda iletilmek istenilen mesaj, kısa ve tam olarak ifade edilmeli, mesajın dikkat çekici ve kolay okunur olması gereklidir.

10) El İlanları

Bir basılı halkla ilişkiler aracı olan el ilanları, kısa mesajlar içerir. Boyutları pankartlara göre daha küçüktür, bu nedenle yollarda kolayca dağıtılabilir. Diğer halkla ilişkiler araçları ile birlikte kullanıldığında daha etkili olur. Ancak, başka bir haberleşme aracı kullanma imkânı yoksa, el ilanları da yararlı olabilir.

11) Yönlendirici ve Yol Göstericiler

Yol gösterici işaret ve levhalar, bina yerleşim planları, personeli tanıtıcı yaka kartları ve personelin yerini işaret eden her türlü araçlar bu grupta ele alınabilir.

B) Yayım ve Gör.-İşit. Araçları

Göze ve kulağa hitap eden, okuma yerine dinleme ve görme yoluyla mesajları ileten halkla ilişkiler araçlarıdır. Radyo, televizyon, film, hoparlör düzeni, slayt, video ve fotoğraf gibi araçlar bu grupta yer alır.

1) Radyo ve Televizyon

Dünyanın her yerinde olduğu gibi ülkemizde de zamanı çok sınırlı, çeşitli programlara yer verilen, büyük halk kitlelerine ulaşmayı sağlayan yayın araçlarıdır. Bu sebeple radyo ve televizyonda bir kuruluşun kendinden bahsettirebilmesi çaba göstermeyi gerektirir. Bu araçlardan yararlanmak için zaman satın alınması son derece pahalıdır. Bu durumda bu gibi kuruluşlardan yararlanmak için, yetkililerle temas kurulması ve meslekî haftalarda, önemli olaylar olduğunda, kutlama ve anma törenlerinde yapılan faaliyetler önceden duyurulmalı ve programa alınması için gerekli girişimlerde bulunulmalıdır. Diğer yayın ve gör-ışit araçlarından yararlanmak daha kolay ve daha ucuzdur. Bir kuruluş bu araçlara sahip olmasa bile, çevredeki diğer kuruluşların imkânlarından ödünç alma yoluyla da yararlanabilir.

2) Sergiler

Afiş, pankart, fotoğraf gibi halkla ilişkiler araçlarını bir araya toplayan sergiler, sürekli veya geçici olarak düzenlenebilir. Sürekli sergiler daha çok belirli bir yerde, belirli bir süre açık

kalmak üzere düzenlenirler. Bu sergilerde süreklilik olduğundan büyük ve ağır malzemeler de kullanılabilir. Gezici sergiler, taşınabilir parçaların sergilendiği, kısa süreler için gösteri yapılmak istendiğinde başvuru araçlarıdır. Bu tür sergilerde taşınma söz konusu olduğundan, sergilenen eşyanın kolay taşınabilir olması gerekir.

C) Sosyal ve Kültürel Etkinlikler

Festival, balo, yemek, çay partisi gibi her türlü sosyal toplantılar ile her türlü kongre, konferans, seminer, kurs, münazara, açık oturum, kutlama, anma, onurlandırma toplantıları düzenlenmesi veya başkaları tarafından yapılan bu tür toplantılara katılarak ilişkilerin geliştirilmesi ve kaynaşma sağlanması halkla ilişkiler açısından önemlidir.

1) Yarışmalar

Çeşitli gruplar için değişik yarışmalar düzenlemek veya başka kurumlar tarafından hazırlanan yarışmalara katkıda bulunmak, halkla ilişkiler bakımından çok yararlıdır. Böylece kuruluşa karşı ilgi uyandırabileceği gibi, yalnız yarışmalara katılanlara değil, onların yakın çevresinde bulunan insanlara da ulaşılması mümkündür.

2) Geziler

Halkla ilişkilerde kurum içi ilişkileri geliştirmek amacıyla düzenlenecek şehir içi, şehirlerarası veya yurtdışı geziler çok yararlıdır. Bu türden geziler eğlendirme amacı yanında "biz" fikrinin uyanmasına, verimin artmasına, kaynaşmaya, bilgi ve görgü artırmaya da hizmet eder. Ayrıca belirli zamanlarda kuruluşu halkın ziyaretine açmak, çalışma ve imkânları görmelerini sağlamak da halkla ilişkiler yönünden çok yararlıdır.

3) Destek Verme (Sponsorluk)

Kuruluşların kendi ilgi alanları dışında olan spor, sanat gibi etkinliklerin maddi boyutunu üstlenmesi, adının bu alanlarla birleştirilmesini sağlayan ve son zamanlarda yaygın olarak başvuru bir etkinlik çeşididir.

Ç) Eğitim

Eğitim, başlı başına bir halkla ilişkiler aracıdır. Personelin eğitimini amaçlayan hizmet içi kurslar, okuma-yazma, yabancı dil, müzik kursları gibi eğitici faaliyetler ile çeşitli konularda düzenlenecek konferans, seminer gibi faaliyetler halkla ilişkiler bakımından ilgi, yakınlık ve güven sağlar.

IX) ÇALIŞANLAR VE HALKLA İLİŞKİLER

Halkla ilişkilerde kamu kavramı içine yalnızca dış çevredeki birey, grup ve kuruluşlar girmez. Her kuruluşta çalışanlar halkla ilişkiler açısından o kuruluşun iç kamularını oluştururlar. Halkla ilişkilerin anlamları açıklanırken görüldüğü gibi, bir kuruluşun halkla ilişkilerinin niteliği yalnızca o kuruluştaki halkla ilişkiler biriminin yaptığı işler tarafından değil, kuruluşun tüm kararları, uygulamaları, çalışanların davranışları tarafından da belirlenmektedir. Bu çerçevede halkla ilişkiler aslında o kuruluşun tüm etkinlikleri ve bunların niteliği ile ilgilidir.

A) Kurum İçi İlişkiler

Halkla ilişkilerde, kurum içi ilişkiler büyük önem taşır. Bu bakımdan halkla ilişkilerde başarı sağlanması için halkla ilişkilerle görevli olsun olmasın, bütün personelin kuruluşun amaçlarını iyi bilmesi ve çalışmaların işbirliği içinde yürütülmesi gerekir. Diğer bir ifade ile, halkla ilişkilerde iç ilişkiler, dış ilişkiler kadar önemlidir ve birlikte sürdürülmesi gerekir. Kendi içinde tutarsız veya istenilenlerle, uygulamaların farklı olması gibi durumlar, halkla ilişki kurulmasını engeller. Bunun için personelin tümü yetenek ve becerilerini sonuna kadar kullanarak örgütün teşkilatın çalışmalarına katkıda bulunmalıdır.

Aslında her kuruluş çalışanlara belli bir işin teknik açıdan nasıl yapılacağı ile ilgili bilgiler kadar çalışma yaşamının kurallarını kapsayan bilgileri de aktarır. Örneğin çalışanlara üstleri, astları, iş arkadaşları ve kuruluşla ilişkide bulunanlarla (iş sahipleri) ile ilişkilerinde nasıl davranması gerektiği konusunda belli bilgiler, yıllar içinde kuruluşta önem kazanan değerler bunlar arasındadır. Aynı şekilde çalışanlar da kendi değer ve normlarını kuruluşa getirmekte ve kuruluş üzerinde etkili olmaktadır. Bu etkileşim genel olarak örgüt davranışını oluştururken, özel olarak da örgütün halkla ilişkiler davranışı üzerinde etkili olur.

Halkla ilişkilerin temelinde, iyi insan ilişkileri yatar. İyi insan ilişkileri için tüm personel arasında haberleşmenin ve bilgi akışının sağlanması gerekir. Haberleşme, personel ile yönetim arasında karşılıklı diyalogun bulunması demektir. Çalışmaların niçin, nasıl, hangi amaçla yapıldığı bütün personel tarafından iyice anlaşılmalıdır. Kurum içindeki ilişkilerde ve bilgi akışında kopukluk ve aksaklıklar yoksa, personel arasındaki kişisel ilişkiler de iyi ise, görevler aksamadan sürdürülebilir.

Çalışanlar kuruluşun dış kamularla ilişkileri üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu etki daha çok gündelik ilişkilerde olumlu ya da olumsuz biçimde ortaya çıkar ve kuruluşla ilgili kanaatleri biçimler. Örneğin hemen her ülkede kamu kuruluşlarında işlerin yeterli biçimde yapılmaması, gecikmeler, kırtasiyecilik, memurların ilgisizliği, özensizliği ya da tarafsız olmayışları ortak yakınmalar arasında yer alır. Yakınmaların bir bölümü kuruluşta işlerin yürütülmesindeki biçimsel aksamalara dayansa da çoğunda temel nedenin çalışanların işe ve iş sahiplerine yönelik tutum ve davranışları olduğu söylenebilir. Bu nedenle çalışanların davranışlarında özenli olmaları önemli bir noktadır.

Çalışanların etkisinin ortaya çıktığı ya da yakınmalara konu olduğu bir başka nokta işlerin düzenli ve hızlı yürütülmesi ile ilgilidir. Kuruluşlar işlerin kolay ve hızlı yürütülmesi için kamuları ile aralarında ortak anlayış ve davranış geliştirme gereksinmesindedir. Belli bir iş için hangi belgelerin gerektiği, kime nasıl başvurulacağı gibi konularda kuruluş tarafından bilgi verilmesi aslında bu amaca yöneliktir. İş sahiplerinin, müşterilerin bunlara uygun davranması beklenir. Ama çalışanların da bunlarla ilgili yeterli bilgileri vermesi, belgeleri hazır bulundurması gerekir.

Ayrıca işle ilgili birimlerin bina içinde yerini bilmek, birimlerin birbirine yakın olması işlerin hızlı yapılması açısından önemlidir. Bu nedenle kuruluşa gelenlere bilgi veren, çeşitli birimlerin yerlerini gösteren bir danışma bürosunun bulunması belli yararlar sağlamaktadır. Bütün bunlara ek olarak kuruluşun ve büroların genel olarak temizliği, çalışanların temiz ve düzenli olması, genel davranışı, kuruluş hakkında varılan yargılarda etkili olur.

B) Personelde Aranacak Nitelikler

Burada üzerinde önemle durulması gereken konulardan biri de yalnız halkla ilişkiler birimlerinde çalışan personelde değil, tüm çalışanlarda aranan genel niteliklerdir. Personelde bulunması gereken niteliklerin başlıcaları şöyle özetlenebilir:

1) Görünüş

Görünüş iş hayatında olduğu kadar halkla ilişkiler açısından da en etkileyici öğelerden biridir. İyi görünüşte giyim, temizlik, düzenlilik, sağlık ile tedbirli ve kontrollü olma gibi hususlar rol oynar. İş hayatında mesai arkadaşlarının, amirleri ve iş ilişkileriyle karşılaşılacak diğer ilgililerin memurlar hakkındaki ilk düşünceleri ve değerlendirmeleri onun genel görünüşü ile oluşur. Bu bakımdan giyime özen gösterilmesi ve giyeceklerin daima sade, rahat, temiz, ütülü düzenli olması zorunludur. Ayrıca ayakkabıların boyalı, saçların temiz ve düzenli, ellerin bakımlı ve temiz olmasına da azamî dikkat gösterilmelidir. Bütün bunlara ek olarak, terleme veya kirlilik sebebiyle oluşabilecek her türlü vücut kokusunun mutlak surette giderilmesi için sık sık banyo yapılması veya mümkün değilse vücudun zaman zaman silinmesi, kokuyu önleyici ve giderici malzemenin kullanılması, erkek, kadın herkesçe tarafından alışkanlık haline getirilmelidir. Gerek diş sağlığı ve gerekse olabilecek ağız kokularının önlenmesi bakımından da ağız sağlığına önem verilmesi ve dişlerin fırçalanması gerekir.

Sağlıklı görünüm ancak sağlık kurallarına uygun bir hayat tarzı ve düzenli yaşamakla elde edilebilir. Bu bakımdan iş hayatında başarının temellerinden biri de sürekli olarak sağlıklı olabilmektir. Bunun için personelin iş hayatı dışındaki hayatında da sağlık kurallarına uyması gerekir.

Beslenme, spor, uyku ve düzenli bir hayat insana sağlığın yanı sıra enerjik bir görünüm de kazandırır.

Görünüşü etkileyen bir diğer husus da kendine güven, dengeli davranış ve kontrollü duruştur.

Bütün bunlara dikkat edildiğinde ve alışkanlık haline getirildiğinde her insan, özellikle çalışanlar iyi ve güvenilir bir görünüşe sahip olabilirler ve iş hayatında başarılı olmak için önemli bir avantaja sahip olurlar.

2) Kişilik

İnsanlar eğitimleri, görgüleri, bilgileri tecrübeleri ve dünya görüşleri bakımından birbirine göre farklılıklar göstermelerine rağmen, iş hayatı sahip olunması gereken bir takım şahsi vasıfları gerektirir. Bunlar işbirliği anlayışı içinde çalışabilme, yerinde hareket edebilme, teşebbüs kabiliyeti, görgü ve tolerans gibi hususlardır. İş hayatında çevresi ile iyi geçinen, yardımlaşma ve arkadaşlığa önem veren, iş hayatı ile özel hayatı ayırabilen, anlayışlı, hoşgörülü ve nazik davranabilen, güler yüzlü kişiler daha başarılı olabilirler. Bu konuda, konuşma tarzı ile ses tonunun etkisi de unutulmamalıdır. Konuşmalar, terbiye ve nezaket kurallarına uygun, kendine güvenen bir insanın ses tonu ile yapılmalıdır. İş yerindeki resmî ve arkadaşlık ilişkilerinde saygı ve iyi niyet hâkim olmalı, dedikodu, samimiyette laubaliliğe kaçma, ikilik yaratma gibi hususlara yer verilmemelidir. İyi memur, işine alıştıkça her konuda talimat alması gerektiğini, bazı konularda sezgi ve teşebbüs kabiliyeti ile hareket edebileceğini de öğrenir. Ancak memur kendi inisiyatifi ile yaptığı işlerde, bunun zaman

kazanmak ve iş bitirmek için yapıldığına amirinin dikkatini çekmeli, onun onayını da mutlaka almalıdır.

İş hayatında çoğu zaman "lütfen", "teşekkür ederim", "günaydın" gibi sözlerin nezaket kuralı olmanın dışında da bazı yararlar sağladığı bir gerçektir. Amirlere ve çalışma arkadaşlarına saygı ve nezaketle davranma, odaya girenleri karşılama, yolcu etme, kapı girişlerinde büyüklere yol verme, kapı tutma gibi bir takım davranışlar sadece iş hayatında değil, her yerde ve her zaman güzel insan davranışlarıdır. İyi, güzel ve nazik davranışlardan herkesin etkileneceği unutulmamalı; içten gelen, yapmacık olmayan bu tür tavır ve davranışlar edinilmeye çalışılmalıdır.

İş hayatında görevin iyi, doğru ve zamanında bitirilmesi büyük önem taşır. Bu bakımdan memur, her türlü yazılı ve sözlü talimatı dikkatle almalı, anlayamadığı konularda konuyu aydınlatabilecek soruları mutlaka sorabilmelidir.

Memur tenkide açık olmalı, gerek yaptığı işle ve gerekse beğenilmeyen bir davranışı sebebiyle, kendisine açık ve ima yoluyla ikaz edilen hususlarda hoşgörülü olmalı ve bu tenkitlerin kendisine daha iyi olmaya sevk edeceğini düşünmeli, hatasını anladığında özür dileyebilmeli, telafi etmeye çalışmalı ve bir daha o türden yanlışlığa yol açmamaya gayret sarf etmelidir.

3) Güvenilirlik

İş hayatında güvenilir olma vazgeçilmez bir unsurdur. Bu unsur çalışma saatlerine uygun olarak işe gelip gitme, bu sürede görev dışı işlerde meşgul olmama, görevi istekle yapma, görevin gerektirdiği gizliliğe riayet etme, sadakat ve yaptığı işe saygı duyma gibi hususları kapsar. İş hayatında işlerin zamanında bitirilmesi, bitirilen işin kusursuz olması hem kuruluş hem de işi görenler açısından önem taşır.

Burada söz konusu olan iyi görünüş, kişilik, güvenilirlik gibi konulara dikkat ederek gerçekleştiren kişi iş hayatında başarı sağlar. Bu bakımdan kurum içi halkla ilişkilere tüm personelin katılımı gerekir. Kuruluşta çalışanlar, o kuruluş ile ilgili bilgileri ve haberleri zamanında öğrenmeli ve yöneticiden, en alt düzeydeki görevliye kadar faaliyetin bir bölümüne fiilen veya dolaylı olarak katılmalıdırlar.

Sonuç olarak halkla ilişkiler varlık nedeni kamu yararı olan kamu kuruluşlarının halkla olumlu ilişkiler kurması, işlerin hızlı yürütülmesi, halkın belli konularda bilgi sahibi olması ya da kuruluşu etkilemesini sağlamak amaçlarına sahiptir. Halkla ilişkiler birimlerinin çalışmaları bu amaçları gerçekleştirmeye yöneliktir. Ama önemli olan bir kuruluşta yalnızca halkla ilişkiler biriminin çalışmaları değil, tüm kuruluşun halkla ilişkiler üzerine etkisinin bulunmasıdır. Bu nedenle bir kuruluşun yaptıkları kadar yapmadıklarının da onun halkla ilişkilerinin niteliğini ve uygulamasını etkileyeceği kabul edilir.

**T.C. AİLE, ÇALIŞMA VE
SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI**
ÇALIŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

www.ailevecalisma.gov.tr